



RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'TEKİ ATASÖZLERİYLE
ARAPÇADAKİ MESELLERİN BENZERLİKLERİ VE
MUKAYESESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Gülcan TUNA

Danışman
Prof. Dr. İlyas KARSLI

RİZE
2024

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında, Prof. Dr. İlyas KARSLI danışmanlığında, Gülcan TUNA tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Atasözleriyle Arapçadaki Mesellerin Benzerlikleri ve Mukayesesi* adlı bu tez çalışması, 28/08/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	Ünvanı, Adı SOYADI	İmza
Başkan	: Prof. Dr. İlyas KARSLI	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim EKİCİ	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Zahir ASLAN	

ETİK BEYAN

Temel İslam Bilimleri Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Dîvânu Lugâti’t-Türk’teki Atasözleriyle Arapçadaki Mesellerin Benzerlikleri ve Mukayesesi” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

28/08/2024

Gülcan TUNA

ÖN SÖZ

Atasözleri farklı kültürlerle sahip toplumların kültür ve yaşam biçimlerini yansıtarak hayatta tuttukları ve gelecek nesillere aktardıkları, dilin özlü ve süslü unsurlarıdır. Bu unsurlar az sözle çok şey anlatan, anlam yoğunluğu bulunan ve merak uyandıran cümlelerdir. Eski Türkçede *sav*, günümüz Türkçesinde *atasözü* ve Arapçada *mesel* terimi ile karşılık bulan atasözleri, kendilerinden toplumların yaşam tarzlarını ve kültürel yapılarını öğrendiğimiz edebi ürünlerdir. Toplumdan topluma dilden dile geçiş aşamasında çeşitli değişikliklere uğrayan atasözleri aslı yapılarını koruyarak günümüze kadar gelmişlerdir. Bu bağlamda Türkçe ve Arapça atasözlerinin bir arada bulunduğu *Dîvânu Luġâtî 't-Türk* büyük önem arz etmektedir.

Türk dili edebiyatı alanında *Dîvânu Luġâtî 't-Türk*'te yer alan atasözleri üzerine birçok çalışma vardır. Bu çalışmada ise Kâşgarlı Mahmûd'un *Dîvânu Luġâtî 't-Türk*'te Karahanlı Türkçesinden Arapçaya aktardığı atasözleri biçimsel ve dinamik çeviri açısından incelenmiş, bu atasözlerine karşılık gelebilecek Türkçe atasözleri ve Arapça meseller verilerek iki dil arasındaki bu verilerin anlamsal ve şekilsel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Tezimizin hazırlanma aşamasında kıymetli görüşlerini benimle paylaşan, kaynak ve içerik konusunda katkılarını esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. İlyas Karslı'ya saygı ve teşekkürlerimi arz ederim. Bunun yanında tez konusunda benimle fikirlerini paylaşan hocalarım Prof. Dr. Mustafa Irmak'a, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Kaplan'a, Arş. Gör. Ahmet Faruk Dikici'ye ve Arş. Gör. Rûmeysa Uysal'a saygılarımı sunarım. Ayrıca bu uzun süreçte bana maddi manevi destek sağlayan aileme ve arkadaşlarıma sevgilerimi takdim ederim.

Gülcan TUNA
RİZE/2024

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
ETİK BEYAN.....	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ	1
1. KAVRAMSAL BOYUT	4
1.1. Atasözü ve Mesel'in Lugat ve Terim Anlamı	4
1.1.1. Atasözlerinin Özellikleri	5
1.2. Çeviri	6
1.2.1. Çevirinin Tanımı ve Genel Özellikleri	6
1.2.2. Çeviri Türleri	7
2. KÂŞGARLI MAHMÛD VE DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK.....	10
2.1. Kâşgarlı Mahmûd	10
2.2. Dîvânu Lugâti't-Türk ve Genel Yapısı	11
2.2.1. Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Yazım Hataları	14
2.2.2. Dîvânu Lugâti't-Türk'te Olduğu Gibi Yer Alan Arap Meselleri.....	14
2.2.3. Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Atasözü Tekrarları.....	18
2.2.4. Kâşgarlı Mahmûd'un Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Karahanlı Türkçesi Atasözlerini Arapçaya Çeviri Yöntemi	20
3. DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'TEKİ ATASÖZLERİYLE ARAPÇADAKİ MESELLERİN BENZERLİKLERİ VE MUKAYESESİ	21
3.1. Sırasıyla Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Arapça Atasözleri	21
4. SONUÇ	188
KAYNAKÇA.....	190

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Prof. Dr. İlyas Karşlı

Hazırlayan : Gülcan Tuna

Yıl : 2024

Sayfa Sayısı : 202

ÖZET

DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'TEKİ ATASÖZLERİYLE ARAPÇADAKİ MESELLERİN BENZERLİKLERİ VE MUKAYESESİ

Atasözleri, bir toplumun kültürünü anlamada ve dolayısıyla dilin zenginliklerinden haberdar olmada büyük öneme sahip verilerdir. Türkçenin kültürel ve dilsel zenginliklerini *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eseriyle ortaya koyan Kâşgarlı Mahmûd atasözleri bağlamında bizim için önemli bir örnek teşkil etmektedir. *Dîvânu Lugâti't-Türk*'teki Atasözleriyle Arapçadaki Mesellerin Benzerlikleri ve Mukayesesini konu alan bu çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde atasözü ve mesel kavramları üzerine durulmuş, kısa tanımları yapılmış, atasözlerinin genel özelliklerinden bahsedilmiş, *Dîvânu Lugâti't-Türk* ve Kâşgarlı Mahmûd hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te yer alan Karahanlı Türkçesinden Arapçaya çevrilen atasözleri Türkçe ve Arapçalarıyla çalışmaya aktarılmıştır. Daha sonra bütün bu atasözlerinin Arapçaya çevirileri temel çeviri türleri olan biçimsel, dinamik ve eş değer çeviri altında incelenmiş ve bu atasözlerine eş değer ya da yakın anlamlı karşılık gelebilecek günümüz Türkçesi atasözlerine ve Arapça mesellere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dili, Arap dili, Dîvânu Lugâti't-Türk, Atasözü, Mesel.

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Basic Islamic Sciences

Thesis Type : Master's Thesis

Supervisor : Prof. Dr. İlyas Karşı

Author : Gülcan Tuna

Year : 2024

Pages : 202

ABSTRACT

ARABIC PROVERBS AND ITS COUNTERS AT DIVANU LUGATI'T-TURK A COMPARATIVE STUDY

Proverbs are data of great importance in understanding the culture of a society and thus being aware of the richness of the language. Kashgarlı Mahmud, who revealed the cultural and linguistic richness of Turkish with his work *Dîvânu Lugâti't-Türk*, is an important example for us in the context of proverbs. In the first and second chapters of the study on the similarities and comparison of proverbs in *Dîvânu Lugâti't-Türk* and Arabic proverbs, the concepts of proverb and mesel are discussed, brief definitions are made, general characteristics of proverbs are mentioned, brief information about *Dîvânu Lugâti't-Türk* and Kashgarlı Mahmud is given. In the third part, the proverbs in *Dîvânu Lugâti't-Türk*, which were transferred from Karakhanid Turkish to Arabic, were transferred to the study in Turkish and Arabic. Then, the translations of all these proverbs into Arabic are analysed under the basic translation types of formal, dynamic and equivalent translation, and contemporary Turkish proverbs and Arabic "mesels" that can correspond to these proverbs in equivalent or close meaning are included.

Keywords: Turkish Language, Arabic Language, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, Proverb, Parable.

KISALTMALAR

b.	:	bin, ibn (Oğlu)
bk.	:	Bakınız
çev.	:	Çeviren
ed.	:	Editör
Hız.	:	Hazret, Hazreti
nşr.	:	Neşreden
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	:	Tahkik eden
ts.	:	Tarihsiz
vb.	:	Ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	:	Ve devamı; ve diğerleri

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Çalışmamızın konusu genelde atasözleri özelde *Dîvânu Lüğâti't-Türk*'teki atasözleriyle Arapçadaki mesellerin benzerlikleri ve mukayesesidir. Kitabın tamamında, tekrar edilen atasözleri hariç 251 atasözü bulunmuştur. Çalışmada Karahanlı Türkçesi Atasözlerine ve bu atasözlerinin Kâşgarlı Mahmûd tarafından yapılan Arapça çevirilerine yer verilmiş, bunlar genel çeviri türleri altında incelenmiştir.

Çalışmamızın amacı ise *Dîvânu Lüğâti't-Türk*'teki Karahanlı Türkçesi atasözlerinin Kâşgarlı Mahmûd tarafından Arapçaya aktarılırken Arapçada kullanıldığı haliyle mi aktarıldığı yoksa çevirilerinin mi yapıldığını tespit etmektir.

Araplara Türkçe öğretmek için Türk Dil Bilgisinin Arapça olarak yazıldığı ansiklopedik bir kitap olan bu eser, büyük oranda atasözü ve deyim içermektedir. Bu bağlamda bu değerli kitabın tekrar gündeme getirilmesi, atasözü söz varlığının çeviri türleri altında ele alınıp incelenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu bakımdan tezimiz Türkçe ve Arapça atasözlerinin mukayesesini üzerinde durur.

Araştırmanın Sınırlılıkları, Yöntemi ve Planı

Bu araştırma *Dîvânu Lüğâti't-Türk*'teki Karahanlı Türkçesinden Arapçaya aktarılmış atasözleriyle, bunların günümüz Türkçesindeki kullanımlarına ve Arapçadaki mesel karşılıklarına yer vermekle sınırlandırılmıştır. Karahanlı Türkçesi atasözlerinin Arapçaya çevirilerinin, biçimsel olarak Arapça mesel kaynaklarında yer alıp almadıkları araştırılmıştır. Buradan hareketle yapılan çevirilerin biçimsel, dinamik ve eş değer çeviri yöntemleri altında değerlendirmeleri yapılmış, atasözlerinin bizzat mesel karşılığının mı verildiği yoksa sadece çevirisinin mi yapıldığı incelenmiştir. Böylelikle atasözlerinin önce günümüz Türkçesindeki kullanımlarına daha sonrasında Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı olabilecek mesel karşılıklarına yer verilmiştir. Çalışmadaki bütün bu veriler, veri toplama yöntemlerinden tarama yöntemi kullanılarak elde edilmiştir.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, sınırlılıkları, yöntemi, plan ve kaynakları üzerinde durulmuştur.

İlk olarak birinci bölümde atasözü, sav ve mesel kavramları üzerinde durulmuş, kısa tanımları yapılmış ve atasözlerinin genel özelliklerine kısaca değinilmiştir. Daha sonrasında çalışmamızın temelini oluşturan *Dîvânu Luğâti't-Türk* ve yazarı hakkında temel bilgilere değinilmiştir. İkinci bölümde *Dîvânu Luğâti't-Türk*'ün yapısı, yazım hataları, *Dîvânu Luğâti't-Türk*'te yer alan Arapça meseller, atasözü tekrarları ve Kâşgarlı Mahmûd'un Karahanlı Türkçesi atasözlerini Arapçaya çeviri yöntemi üzerine kısaca durulmuştur. Üçüncü bölümde ise tespit edilen atasözlerinin sırasıyla önce Latin harfleriyle Karahanlı Türkçelerine, Türkçe çevirilerine, Kâşgarlı Mahmûd tarafından yapılan Arapça çevirilerine ve atasözlerinin günümüz Türkçesi karşılıklarına yer verilmiştir.

Bunun akabinde çalışmada atasözü/mesel karşılaştırmalı incelemesi yapılırken Karahanlı Türkçesinden Arapçaya aktarılmış atasözleri biçimsel, dinamik ve eşdeğer çeviri türleri açısından değerlendirilerek Arapçada kullanılagelen eş değer ya da yakın anlamlı karşılıkları mümkün olduğu kadar çalışmaya aktarılmıştır.

Arapça atasözlerini aktarırken genel olarak harekeleme, zamir konusunda tıpkı basım esere bağlı kalınmış ancak bariz birkaç hataya da dipnotta işaret edilmiştir. Genel tutarlılık olması açısından bütün Arapça ifade ve meseller harekelenmiştir.

Araştırmanın Kaynakları ve İlgili Çalışmalar

Araştırmamızın temelini oluşturan ve Karahanlı Türkçesi atasözlerini ve Arapçaya çevirilerini tespit ettiğimiz eser *Dîvânu Luğâti't-Türk*, Mahmûd b. el-Hüseyn b. Muhammed el-Kâşgarî (öl. 499/1105) şeklindedir.

Arapça atasözlerinin çevirilerini aktarmada faydalanılan kaynaklar, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, Besim Atalay (öl. 1965), *Kâşgarlı Mahmûd Dîvânu Luğâti't-Türk Çevirisi* Ahmet B. Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu ve *Dîvânu Luğâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, Mustafa S. Kaçalin şeklindedir.

Arapça mesellerin bulunmasında kullanılan temel klasik mesel sözlükleri *Kitâbü'l-Emşâl*, Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (öl. 224/338), *Kitâbü'l-Emşâl*, Zeyd b. Abdullah el-Hâşimî (öl. 373/983), *el-Emşâlü'l-müvellede*, Ebûbekir Muhammed bin el-Abbâs el-Havârizmî (öl. 383/993), *Cemheretü'l-emşâl*, Ebû Hilâl el-'Askerî (öl. 400/1009), Ebû Mansûr Se'âlibî (429/1039), *el-Emşâl ve'l-hikem*, Alî bin Muhammed bin Habîb el-Mâverdî (öl. 450/1058), *Mecma'u'l-emşâl*, el-Meydânî (öl. 518/1124), *el-Müstakşâ fî emşâli'l-'Arab*, Ebû'l-Kâsım Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-

Zemahşerî (öl. 538/1144), *Zehru 'l-Ekem fi 'l-emşâl ve 'l- hikem*, el-Haseni'l- Yûsî (öl. 1102), *Mecâni 'l-Edeb fi Hadâigi 'l- 'Arab*, Yakup Şeyho (öl. 1928/1346), *el-Emsâlü 'l- 'Âmmiyye*, Ahmed Teymûr Pâşâ (öl. 1348/1930), *es-Sihru 'l-halâl ve fi 'l-hikem ve 'l-emşâl*, Ahmed Hâşimî (öl. 1362/1944), *Mecma 'u 'l- hikem ve 'l-emşâl-fi 'ş-Şi 'ri 'l- 'Arabî*, Ahmed Gabş, *Emsâlu 'l- 'Avâm fi Mısr ve 's-Sûdân ve 'ş-Şâm*, Na'ûm Şukayr ve *Mevsû 'ati 'l-emşâli 'l- 'Arabiyyeti 'l- 'Ammiyye ed-dârice*, Yusûf Dâna şeklindedir.

Atasözleri ve mesellerin aktarımında faydalanılan Türkçe kaynaklar, Azmi Yüksel-Lütfü Yılmaz *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük (Atasözleri ve Deyimler)*, Numan Yazıcı *Arapça-Türkçe/Türkçe-Arapça Atasözleri ve Deyimler*, İlyas Karşlı *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı* şeklindedir.

Türkçe atasözlerinin aktarımında yararlanılan kaynaklar, Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* 1-2, Metin Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, Nurettin Albayrak, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri* ve Belgin Tezcan Aksu, vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, Ragıp Soysal, *Türk Atasözleri* şeklindedir.

Türk dili edebiyatı literatüründe *Dîvânü Luğâtî 't-Türk* üzerine pek çok çalışma mevcuttur. Bunların başında çalışma konumuzu da ilgilendiren bazı tezler, “Korkmaz, Hatice. *Divanü Lûgati-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*. Samsun Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.”, “Şenata, Nalan. *Dîvânü Luğâtî 't-Türk'te Tematik Söz Varlığı ve Çok Anlamlılık*. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.”, “Öztürk, Aral Gence. *Dîvânü Luğâtî 't-Türk'te Yer Alan Atasözlerinin Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme*. Başkent Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.” şeklindedir.

1. KAVRAMSAL BOYUT

Atasözleri/meseller bir milletin düşünce yapısını, sosyal hayata bakış açısını, yaşam şeklini ve kültürünü ortaya koyan, o millete değer yükleyen dilsel unsurlardır. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde öncelikle konumuzun temelini oluşturan Türkçemizde atasözü ve Arapçada mesel terimleri ve genel özellikleri üzerinde durulacaktır. Zira atasözü ve mesel terimleri aynı anlam ve özellikleri barındırmakla beraber bu terimlere ve özelliklerine ayrıca değinmek Türkçe atasözlerini ve Arapça meselleri mukayeseli olarak incelememiz açısından faydalı olacaktır.

Yapacağımız bu mukayeseli çalışma sadece Türkçe atasözlerinden ibaret olmayıp Arapça meselleri de içermektedir. Bundan dolayı bu bölümde Türkçe bir atasözünün Arapçadaki karşılığını görebilmemiz açısından bize yardımcı olacak çeviri ve çeviri türleri üzerinde de kısaca durulmuştur.

1.1. Atasözü ve Mesel'in Lügat ve Terim Anlamı

Lügat anlamıyla atasözü; bir düşünceyi, gerçek, hikmetli ve veciz şekilde anlatan, atalardan bugüne gelen ve halka mal olmuş kısa söz ve darbimeseldir. “Demir tavında dövülür”, “*Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur*” cümleleri birer atasözüdür.¹ Atasözüne Türkiye Türkçesinde çoğul olarak atasözleri denir ancak daha önceye gittiğimizde atalar sözü ya da atalar sözleri biçiminde kaynaklarda yer alır.²

Eski Türkçede sav, mesel, tabir şeklinde dile gelen, eski ve yeni konuşma dillerinde, şiir ve düz yazılarda kullanılan atasözleri³ “söz, kısa hikâye, mektup, haber, havadis” anlamına gelir.⁴ Bu bağlamda *Dîvânu Lügâti't-Türk*'ün tercümesini yapan Besim Atalay'ın atasözleri için sav kelimesini kullandığı görülmektedir. “Şu savda dahi gelmiştir” denilerek gerekli metin içi açıklamaların tümünde sav kelimesi kullanılmıştır.⁵ Kâşgarlı Mahmûd ise atasözlerini mesel terimi ile ifade etmiştir.⁶

¹ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2005), “Atasözü”, 1/199.

² Aydın Oy, “Atasözü” TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 4/44-46.

³ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1* (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1988), 13.

⁴ Ahmet Bican Ercilasun, *Dîvânu Lügâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2020), 53.

⁵ Besim Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1985), 1/XXXI; Oy, “Atasözü”, 4/44-46.

⁶ Mahmûd b. el-Hüseyn b. Muhammed el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk* (İstanbul: Millet Yazma Eser Kütüphanesi, 'Ali Emîrî 'Arabi, 4189, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017).

Buradan hareketle atasözü ve sav isimlendirmelerinin Arapçadaki karşılığı olan mesel Arapça bir kelimedir. Eş anlamlısı شَيْبَة olan bu kelime lügatte “م ث ل” harflerinden meydana gelmiş olup *temsil*, *misâl*, *müsûl*, *temâsûl* ve *mümasale* şeklinde türeyen⁷ bir şeyin benzemesi ve benzetme anlamlarını karşılayan المَثَل/el-Mesel ve المِثْل el-Mislü kelimelerini oluşturur. Benzerlik anlamı olarak مَا لِهَآذَا مِثْلُ *bunun benzeri yoktur* örneği verilebilir.⁸

Terim olarak mesel; ilk defa kimin dile getirdiği çoğunlukla bilinmeyen, nesilden nesile ve toplumdan topluma aktarılırken herhangi bir ifadesi, lafızları, sözcüklerin sırası veya başka bir eş anlamlısı kullanılıp değiştirilmeyen belli bir kalıba dökülmüş unsurlardır.⁹ Yine başka bir tarifte meseller “zihinlerde adeta resmedilen anlamlar, ruhu kaplayan ve insanların fikir ve tasavvurlarıyla bağlantı kuran düşüncelerdir. Daha sonrasında bu meseller tecrübeye dayalı olarak kesinlik bulmuş ve toplumdaki yerlerini almışlardır”.¹⁰

Sonuç olarak atalarımızın sav, mesel, darb-ı mesel diye adlandırdığı atasözlerimiz, dilimizin en önemli unsurlarından ve yüzyılların verdiği deneme ve değerlendirmelerin sonucu olan birer sanat ve düşünce ürünüdürler.¹¹

1.1.1. Atasözlerinin Özellikleri

Atasözleri biçimsel açıdan kalıplaşmış, belli sözcük ve kalıplarla ifade edilen toplumun nezdinde kabul görmüş özlü sözlerdir.¹² Atasözlerinde hayatın çeşitli alanlarına dair genel yargıları ifade etme, öğüt verme, bilgece ve akıllıca sözler dile getirme gayreti hakimdir.¹³ Bir durum üzerine söylendiğinde o durumun özündeki

⁷ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 11/610-611; Uğur Boran, *Diyarbakirli Said Paşa Mesel Kitabı Nuhbetü'l-Emsâl* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2017), 9.

⁸ el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, nşr. 'Abdu'l-Hamîd Hindâvî (Beyrut-Lübnan, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2003), “مَثَلٌ”, 4/118.

⁹ Boran, *Diyarbakirli Said Paşa Mesel Kitabı Nuhbetü'l-Emsâl* 9; Mehmet Hakkı, Suçin, *Öteki Dilde Var Olmak Arapça Çeviride Eşdeğerlik* (İstanbul: Say Yayınları, 2013), 188.

¹⁰ Hayreddin Şemsi Pâşâ, *Mu'cemu'l-emşâli'l-'Arabiyye* (Merkezu'l-Melik Faysal, li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye: 2002), 1/9.

¹¹ Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/3; M. Ertuğrul Saraçbaşı, İbrahim Minnetoğlu, *Örnekli ve Açıklamalı Türk Atasözleri Sözlüğü* (İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 1982), 7.

¹² Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/15.

¹³ Suçin, *Öteki Dilde Var Olmak*, 188.

mesajı kısa ve öz bir şekilde ifade ederler. Bu bakımdan atasözleri/meseller derin bir îcâz ve belâgata sahip¹⁴ olup çoğu zaman sözlük anlamlarını kaybederek mecâzî anlam kazanırlar.¹⁵

Atasözlerinin kelime dizilişleri değiştirilmez, diğer kiplerle de kurulabilir ancak daha çok geniş zaman ve emir kipi ile kurulurlar.¹⁶ Çoğu atasözü bir ya da iki cümleden oluşur bundan daha uzun olanlar ise az miktardadır. Kelimelerin yeri benzer anlamda olan başka kelimelerle değiştirilmez.¹⁷ Atasözleri dilden dile aktarılabilen yaygın kullanım özelliğine sahiptirler.¹⁸

1.2. Çeviri

İncelemekte olduğumuz eser tamamen çeviri bir eser olduğu için çeviriye dair bazı ön bilgilere değinilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

1.2.1. Çevirinin Tanımı ve Genel Özellikleri

Çeviri, bir dilden başka bir dile aktarıp çevirme işlemi¹⁹ olup kültürler ve diller arasında etkileşimi sağlayan, insanlığın asırlarca karşı karşıya olduğu bir işlemdir.²⁰ Çevirinin tarihi oldukça eskidir, buna karşın bir dil disiplini olan çeviri araştırma ve uygulamaları yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar gider.²¹ Çeviri için sade bir tanımlama yapılacak olursa, kendine has yöntem ve teknikleri, belli ilkeleri ve sorunları olan dilsel bir çözümleme işlemidir.²² Çeviri insanların iletişim ihtiyacından kaynaklanan bir durumdur²³ bu bakımdan çeviri farklı dil ve kültürden insanları birbirlerine tanıştırır, yakınlaştırır. Çeviri kendi kültürümüzü ve farklı kültürleri anlamada oldukça büyük rol oynar ve çevirmene burada büyük sorumluluk düşer. Tüm

¹⁴ Boran, *Diyyarbakirli Said Paşa Mesel Kitabı Nuhbetü'l-Emsâl*, 17-18.

¹⁵ Seçkin Aydın, *Kültürel Bir Miras Olarak Atasözlerinin Kullanımı Üzerine Türkçe Öğretmenlerinin Görüşleri*, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 19/75 (Mart 2013), 174.

¹⁶ M. Ertuğrul Saraçbaşı, İbrahim Minnetoğlu, *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 8-9.

¹⁷ Aral Gence Öztürk, *Dîvânü Luğâtî 't-Türk'te Yer Alan Atasözlerinin Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme* (Ankara: Başkent Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 16-20.

¹⁸ İsmail Durmuş, *Çeviri Sanatının Esasları* (İstanbul: Akdem Yayınları, 2018), 117.

¹⁹ Şükrü Haluk Akalın, *Türkçe sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009), “Çeviri”, 419.

²⁰ Feriduddin Aydın, *Tercüme Bilimine Giriş ve Tercüme Teknikleri* (İstanbul: Furkan Basım ve Yayın Evi, 2017), 64-65.

²¹ Suçın, *Öteki Dilde Var Olmak Arapça Çeviride Eşdeğerlik* (İstanbul: Say Yayınları, 2013), 25.

²² Edmond Cary, *Çeviri Nasıl Yapılmalı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 13.

²³ Durmuş, *Çeviri Sanatının Esasları*, 3.

bunlardan hareketle çevirinin önemi ve amacı farklı kültür ve uygarlıklar arasında etkileşim aracı olup insanlığın medeniyet ve kültür düzeyinin gelişmesine büyük imkân tanınmasıdır.²⁴

Çeviri yaparken, çevirisi yapılacak asıl dil ve çevirinin aktarılacağı dil yapılarının birbirinden farklı olması gerekçesiyle çeviride uzatma veya çeviriye ekleme yapılmaktadır. Bu uygulama kaynak metinden hedef metne çeviri ve aktarma yaparken çeviri yapan kişinin kaynak dil metninde yer almayan kelime, sözcük veya ifadeleri hedef dil metnine eklemesi ile oluşan bir yöntemdir.²⁵

Yine kaynak dilden hedef dile çeviri esnasında bazı kelime veya ifadelerin çevrilmemesi ya da eksik bırakılması da çeviride eksiltme işlemidir. Çevirmenin başvurduğu bu işlem ile aktarılması gereken anlamın tam anlamıyla okuyucuya ulaşması zor olur. Çevirmen metni daha iyi aktarabilmek düşüncesiyle böyle bir yönetime başvurmuş olabilir ancak kaynak metindeki anlam ve bilginin en doğru ve uygun şekilde verilmesi ise çeviriyi daha işlevsel kılacaktır.²⁶

Metin kaynaklı veya çevirmen tercihi sebebiyle çeviride yapılan kısaltma ve uzatmalar anlam belirsizliğine yol açabilir. Bu anlam belirsizliğinin temel sebepleri ise kaynak dilde kastedilen anlamın bilinip hedef dil kullanıcısı tarafından hedef dile nasıl aktarılacağına veya kaynak dil kullanıcısının kendi söz varlığı konusunda yeterli derecede bilgi sahibi olmaması sebebiyle hedef dile nasıl aktarılacağını bilmemesi bundan dolayı metnin doğru anlaşılabilmesi ve yanlış yorumlanması olabilir.²⁷ Bütün bunlardan hareketle iyi bir çeviri yapabilmek için çeviri türlerini incelemekte fayda vardır.

1.2.2. Çeviri Türleri

Oldukça geniş bir alana sahip olan çeviri, önemli alt dallara ayrılıp pek çok çeviri türünü içinde barındırmaktadır. Alt dallara doğru inildiğinde çevirinin anlatım yöntemine göre yazılı ve sözlü çeviri olmak üzere ikiye ayrıldığı görülür. Çeviri metnini en doğru şekilde anlamak ve diğer dile aktarabilmek için metnin ne türden bir

²⁴ Durmuş, *Çeviri Sanatının Esasları*, 5.

²⁵ Mine Yazıcı, *Yazılı Çeviri Edinci* (İstanbul: Multilingual Yayınları, 2007), 39; Ziya Tok, “*Kullanma Kılavuzlarının Teknik Çeviri Açısından İncelenmesi*”, *Ulakbilge* 5/12 (2017), 937.

²⁶ Tok, “*Kullanma Kılavuzlarının Teknik Çeviri Açısından İncelenmesi*”, 939.

²⁷ Tok, “*Kullanma Kılavuzlarının Teknik Çeviri Açısından İncelenmesi*”, 940, 941.

metin olduğunu, içerik ve üslubunun nasıl olduğunu ve sürecin ne şekilde ilerlediğini bilmekte büyük fayda vardır. Bu bakımdan çeviri metni, üslûbuna göre edebî ve ilmî çeviri olmak üzere dallara ayrılır.²⁸

Konumuz çerçevesinde değineceğimiz temelde çeviri türleri dinamik çeviri, biçimsel çeviri ve eş değer çeviri şeklindedir.²⁹ Şekli esas alıp cümleyi şekilsel olarak inceleyen, çeviri yöntemi³⁰ olarak da adlandırılan biçimsel çeviride çevirmen metne daha çok şekilsel olarak bakar ve metne bağlı kalır. Hem biçim hem içerik olarak hedef metne odaklanır, metin ne diyorsa neyi gösteriyorsa onu aktarır. Biçimsel eş değer çeviride kelime, cümle ve ifadeler olduğu gibi kelime ve cümle olarak, ilk anlamlarıyla aktarılır yani lafzî çeviri yapılır. Asıl dilde ne kadar öge varsa çevrilen dilde de o kadar öge olur. Biçimsel çeviride çevirmen asıl dilden hedef dile aktarım yaparken en yakın karşılığı vermeye gayret gösterir.³¹ Ancak lafzî çeviri işlemi bağlamın varlığının ve bağlam kapsamındaki anlamın kaybolmasına yol açabilmektedir.³² Tüm bunlardan hareketle biçimsel çeviri lafzî çeviri yöntemiyle aktarılan çeviri olup, cümlenin veya metnin ne demek istediği değil ne dediği ön plandadır.

Bir diğer çeviri türü ise dinamik çeviridir. House bu çeviri türü için dinamik çeviriye mukabil olan *işlevsel çeviri* terimini kullanmış ve bu çeviri türünü metnin ortaya koymak istediği, ulaşılması istenen anlamın elde edilmesi için yapılan çeviri olarak tarif etmiştir.³³ Bu tür çeviri faaliyetinde çevirmen kaynak dildeki aynı hissi verecek sözcükleri seçerek aynı etki ve bütünlüğe sahip adeta yeni ama anlamsal olarak aynı metni, şiiri, atasözünü ve deyimini tekrar ortaya koyar.³⁴ Dinamik çeviri kaynak dildeki mesajın en uygun kültürel bağlamda hedef dile aktarılma işlemi olması

²⁸ Durmuş, *Çeviri Sanatının Esasları*, 8-21.

²⁹ Suçin, *Öteki Dilde Var Olmak*, 35-38.

³⁰ Cem Odacıoğlu-Evren Barut, “Çeviri Usul, Strateji ve Yöntemleri Üzerine Bir Derleme” Tarih Okulu Dergisi, 11/34 (Haziran 2018), 1381.

³¹ Suçin, *Öteki Dilde Var Olmak*, 36.

³² Şenyıldız, *Türkçeye Çevrilmiş Edebî Metinlerde Anlam ve Biçim Kırılmaları* (Erzincan: Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 22.

³³ Sevtap Günay Köprülü, *Film Çevirisinde Eşleme Yaparken Karşılaşılan Çeviri Sorunları* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 95; Fatma Betül Aslan, *Yaşar Kemal’in ‘Yer Demir Gök Bakır’ Adlı Romanının Türkçeden Arapçaya Çevirisindeki Deyimlerin Eşdeğerlik Bağlamında İncelenmesi* (Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 56.

³⁴ Suçin, *Öteki Dilde Var Olmak*, 36.

bakımdan çevirinin daha aktif ve işlek kısmıdır.³⁵ Biçimsel çeviri daha somutken dinamik çeviri daha soyuttur. Burada çevirmen bir nevi anlam çevirisi³⁶ yapar. Bütün bunlardan hareketle dinamik çeviri metnin ne dediği ile değil ne demek istediği ile ilgilenir.

Eş değer çeviri ise Mona Baker'in ortaya koymuş olduğu bir çeviri yöntemi olup farklı düzeylere ayrılmaktadır. Konumuzun atasözü/mesel inceleme ve değerlendirmesi odaklı olması itibarıyla sözcük ve sözcük üstü düzeyde eş değerlik bizi ilgilendirmektedir.³⁷

Eş değerlik, anlam kaybını en aza indirerek, kaynak dildeki bir ifadenin, hedef dilde kullanılan karşılığının bulunup aktarılma işlemidir. Kaynak dilde hissedilen anlamın hedef dilde de aynen hissedilmesi eş değerliğin sağlandığının göstergesidir. Bu işlemin en doğru şekilde yapılabilmesi için çevirmenin hem kaynak hem de hedef dile en iyi düzeyde vâkıf olması gerekir.³⁸

Tüm bunların yanında ilk iki çeviri türüne benzer niteliklere sahip olan bağımlı ve bağımsız çeviriye de değinmek faydalı olacaktır.

Bağımlı çeviride, cümledeki gramer kurallarının hedef dilde benzerleri bulunarak bir çeviri işlemi yapılır. Kelimeler bağlamsal anlamlarıyla değil ilk ve temel anlamlarıyla lafzî olarak çevrilip aktarılır.³⁹ Bu bakımdan bu çeviri türünün *biçimsel çeviriye* benzediği söylenebilir.

Bağımsız çeviride ise çevirmen kaynak dilin kelimelerine, üslubuna dikkat etmeden farklı kelimeler kullanarak çeviri işleminde bulunur. Bunun yanında çeviriye kendi yorumunu da ekler bundan dolayı hedef dildeki cümle daha uzun olur.⁴⁰ Bu bakımdan bu çeviri türünün *dinamik çeviriye* benzediği söylenebilir.

³⁵ Meltem Merve Konu, “Çeviri Edimine Dilbilimsel Açıdan Uygulamalı Bir Yaklaşım”, RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 6 (Kasım 2019), 507.

³⁶ Bu çeviri türü, kaynak dildeki herhangi bir cümlemin anlamının zihinde toparlanıp bütünleştirilerek, seçilen lafızlarda denklik olsun veya olmasın başka bir dile tekrardan aktarılmasıdır.

³⁷ Suçin, *Öteki Dilde Var Olmak*, 53.

³⁸ İsmail Boztaş-Şirin Okyayuz Yener, *Açıklamalı Çeviri Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, 2005), 57; Ramazan Meşe, “Arapça Kalıplaşmış İfadelerin Çevirisinde Eşdeğerlik - Deyimler Örneğinde-”, *Fsmvü Uluslararası Arap Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Kongresi*, ed. Sara Akkuş (İstanbul: Demavend Yayınları, 2021), 17/419.

³⁹ Şahin Sarı-Murat Özcan, *Hayaller Diyarı Filminde Bulunan Deyimsel İfadelerin Makine Çevirisi Uygulamalarıyla Yapılan Türkçe Çevirilerinin Karşılaştırmalı Analizi*, İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi, 18 (Mayıs 2023), 130.

⁴⁰ Sarı-Özcan, *Hayaller Diyarı Filminde Bulunan Deyimsel İfadelerin Makine Çevirisi Uygulamalarıyla Yapılan Türkçe Çevirilerinin Karşılaştırmalı Analizi*, 131.

2. KÂŞGARLI MAHMÛD VE DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÛRK

Geçmişten günümüze pek çok alanda olduğu gibi dilbilgisi alanında da birçok dil âlimi yetişmiş, pek çok dil malzemesinin konu edinildiği çok sayıda, birbirinden farklı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların oluşmasında ve her yeni güne yeni, faydalı ve farklı bir bilgi ile çıkılmasında geçmişte ele alınan değerli eserlerin ve müelliflerinin önemi oldukça büyüktür. Bu bakımdan konumuz çerçevesinde Türk atasözlerini ve Arap mesellerini kitabından derlediğimiz Kâşgarlı Mahmûd'un genel hatlarıyla ilmi hayatına ve Türk dili için oldukça önemli olan eseri *Dîvânu Lugâti't-Türk*'e değineceğiz.

2.1. Kâşgarlı Mahmûd

Dîvânu Lugâti't-Türk'ün yazarı Kâşgarlı Mahmûd'un (Mahmûd b. el-Hüseyin b. Muhammed el-Kâşgarî) hayatı ve şahsiyeti konusundaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Ancak 1008 yılında doğmuş ve 1105 yılında vefat etmiş olma ihtimalini kaynaklar bugün bize aktarmaktadır.⁴¹ Yine kaynaklara göre Kâşgarlı Mahmûd 1090 yılında 97 yaşında vefat etmiştir.⁴² Kendisi Barsganlıdır⁴³ ve Karahanlı döneminde yaşamıştır.⁴⁴ Veriler onun Kâşgarlı olduğuna işaret etse de Barsgan şehrini anlatırken وَهِيَ مَدِينَةٌ مِنْهَا أَبُو مَحْمُود demesi kendisinin Kâşgar'da doğduğunu ve babasının Barsganlı olduğunu ortaya koymaktadır.⁴⁵

⁴¹ Mustafa S. Kaçalın, *Divanü Lugâti't-Türk Üzerine Birkaç Söz*, Türk Dili Dergisi, 536-549; Nalan Şenata, *Dîvânü Lugâti't-Türk'te Tematik Söz Varlığı ve Çok Anlamlılık* (Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 17.

⁴² Ömer Faruk Akün, "Kâşgarlı Mahmud", TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları), 25/9-15; Ali Yıldırım-Abdullah Hacıbekiroğlu, "Türklerin İslamiyet'i Kabulünden Sonra Arap Dilinin Türk Diline Tesiri", Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities 8/25 (2023), 721; Besim Atalay tercümesinde Kâşgarlı Mahmûd'un dedesinin adını Mehmet olarak vermişse de yazma nüshada Muhammed şeklindedir. Zira isim şu şekilde harekelenmiştir مُحَمَّد bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, XI.

⁴³ Barsgan Afrâsiyâb'ın bir oğlunun adıdır. Barsgan'ı o kurmuştur. Kâşgarlı Mahmûd bu şehirdendir. bk. Ahmet B. Ercilasun-Ziyat Akkoyunlu, *Dîvânü Lugâti't-Türk-Giriş, Metin, Çeviri, Notlar, Dizin* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018), 3. Baskı, XXIV.

⁴⁴ Mustafa S. Kaçalın, *Divanü Lugâti't-Türk Üzerine Birkaç Söz*, 536-549; Şenata, *Dîvânü Lugâti't-Türk'te Tematik Söz Varlığı ve Çok Anlamlılık*, 17.

⁴⁵ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, XI-XII.

Türkçe, Arapça ve Farsçayı mükemmel derecede bilen Kâşgarlı Mahmûd Türkçenin bütün lehçelerini ve derinliklerini de bilmekteydi. Türkçeye dair bilgisini kendisi şöyle dile getirir. *Ben onların (Türklerin) ülkelerini ve bozkırlarını inceledim. Türk, Türkmen, Oğuz, Çiğil, Yağma ve Kırgızların lehçelerini ve kafiyelerini öğrendim. Zaten ben onların dilde en doğruyu bilenlerinden, anlatımda en açık olanlarından, akılca en yetkinlerinden, soyca en köklülerinden, en iyi mızrak atıcılarındım. Böylece her boyun dili bende en mükemmel şeklini buldu.*⁴⁶

2.2. Dîvânu Lugâti't-Türk'ün Genel Yapısı

Bir dili ve kültürü öğrenmek ve öğretmek, o dili ve kültürü başka dillere aktarmak büyük bir çaba gerektirir. Bunun sonucunda ihtiyacımız olan kaynakların ortaya konulması nesiller için oldukça faydalı olur. Zira bir dili ve kültürü öğrenirken ve aktarırken o dilin ve kendi dilimizin temel dilsel yapılarını barındıran dilbilgisi, sözlük ve atasözü kitaplarına ihtiyaç duyarız. Bu bağlamda çalışmamızın temel kaynağı olan *Dîvânu Lugâti't-Türk* ansiklopedik sözlüğü üzerinde duralım.

Dîvânu Lugâti't-Türk Türk dilinin tarihteki ilk sözlüğüdür. Birbirine yakın farklı tarihler yer almakla beraber bu eser Kâşgarlı Mahmûd tarafından 11. yüzyılın ikinci yarısında yani hicretin 466. yılında 25 Ocak 1072 tarihinde Bağdat'ta yazılmaya başlanmış olup Türkçe Arapça iki dilli ansiklopedik bir sözlüktür. *Türk lehçelerini toplayan kitap* veya *Türk Dilleri Kâmûsu* demektir. Araplara Türkçeyi öğretmek için yazılmıştır.⁴⁷ Kitabın yazılış ve bitiş tarihi ihtilafıdır. 1072 de ele alınıp iki yıllık bir süre içerisinde bittiği görüşü alanında uzman bazı araştırmacılar tarafından kabul edilmemektedir. Buna örnek olarak Zekeriya Kitapçı *ne yerin ne zamanın ne de gerekli malzemelerin yeterli olmadığı bu gibi zor şartlar altında, Bağdat'ta sosyal siyasi hayatın zor olduğu dönemde, bu kadar kısa sürede bu eserin tamamlanamayacağı görüşündedir.*⁴⁸ *Dîvânu Lugâti't-Türk*, Uygur diline yakın nitelikler barındıran, Karahanlı Türkçesinin yoğunlukta olduğu, içerisinde Arapça ve Farsçanın etkilerinin

⁴⁶ Mahmûd b. el-Hüseyn b. Muhammed el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk* (İstanbul: Millet Yazma Eser Kütüphanesi, 'Ali Emîrî 'Arabi, 4189 (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), 3; Ercilasun, *Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri*, 15.

⁴⁷ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, XVIII; Ercilasun, *Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri*, 13; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, V; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, XII-XIII.

⁴⁸ Zekeriya Kitapçı, *Türklerin Arap Dili ve Edebiyatına Hizmetleri* (Konya: Kubbealtı Yayınları, 2012), 207.

bulunduğu, Orta Türkçe dönemine ait ansiklopedik sözlük özelliği gösteren bir kaynaktır.⁴⁹

Kâşgarlı Mahmûd sözlüğünde sıklıkla gramer açıklamaları da yapmak suretiyle bize 11. Yüzyıl Türkçesinin gramerini öğretir.⁵⁰ *Dîvânu Lugâti't-Türk* zengin söz ve gramer malzemesi dolayısıyla sadece Karahanlı dönemi için değil, tarihi ve yaşayan bütün Türk lehçeleri içinde en önemli kaynaktır. Tarihi şiveler hakkında ise elimizde sadece Kâşgarlı Mahmûd'un 11. Asırda şiveler konusunda verdiği bilgiler vardır.⁵¹

Dîvânu Lugâti't-Türk, 9000 civarında Türkçe kelimenin Arapçadaki mukabillerini ihtiva eden bir sözlük olup, Türk boylarının ağızları konusunda bilgi sunan diyalektolojik/lehçeleri inceleyen bir eserdir.⁵² Bu kelimelerin büyük çoğunluğu bugün kullanılmamaktadır. Ancak dönemin dilsel ve kültürel zenginliğini ortaya koyan pek çok tanık bulunmaktadır.⁵³

Eserde Kâşgarlı Mahmûd Türkçe fiillerin yapılarını göstermiş, yeri geldikçe önemli dil kurallarına ve ses değişimlerine değinmiş, bol örneklerle beraber kelimeleri çoğu zaman atasözü ile ve kimi zaman şiir ile desteklemiş, bununla kelimelerin ve konuların daha iyi anlaşılması amacını gütmüştür. Divanda örnek olarak getirilmiş olan atasözleri, beyitler ve cümleler Kâşgarlı Mahmûd tarafından çeviri yapılırken ve kastedilen anlam verilirken çoğu kere cümleler kısa tutulmuş ya da fazla uzatılmıştır.⁵⁴ Tüm bunlar *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ün kelime anlamlarının verilmesinden ibaret bir kitap olmadığını ansiklopedik bir kitap olduğunu göstermektedir.⁵⁵

Tüm bu bilgilerden hareketle vardığımız sonuçlar neticesinde bu denli zengin söz ve gramer malzemesini ihtiva eden *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ün, Karahanlı Türkçesinden Arapçaya aktarılmış ansiklopedik bir sözlük olduğu anlaşılmıştır. Bu ansiklopedik sözlük dil, tarih, coğrafya kapsamında toplum, gelenek, kültür, din, insanların yaşam tarzı, düşün dernek, evlilik, kadın, dayanışma, doğa ve doğa olayları,

⁴⁹ Yusuf Doğan, “Kâşgarlı Mahmûd’un *Dîvânu Lügâti't-Türk* Adlı Eserinin Dilbilim Açısından İncelenmesi”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4/2 (Şubat 2016), 5.

⁵⁰ Ercilasun, *Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri*, 13-14.

⁵¹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 1977), 11.

⁵² Ercilasun, *Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri*, 13; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, XVII.

⁵³ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, X.

⁵⁴ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, XXVIII.

⁵⁵ Ercilasun, *Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri*, 17.

hayvanlar, bitkiler vb. konular üzerinden örneklerle eğitici öğretici ve kapsamlı bir eserdir.⁵⁶

Önünde daha önceleri yapılmış bir deneme, hazır bir örnek olmaksızın ana dilinin geniş bir coğrafi yayılım içindeki kol ve şubelerinden derlediği ve mukayeseli bir şekilde işlediği malzemeyle meydana getirdiği eseri Kâşgarlı Mahmûd'a Türk dilinin bilinebilen ilk sözlüğünün müellifi ve en eski Türk dili araştırmacısı derecesini vermiştir.⁵⁷

*Dîvânu Lugâti 't-Türk'*ün İkinci bir nüshası günümüze kadar bulunmamış olup bugün elimize ulaşmış tek nüshası İstanbul Fatih'te yer alan Millet Yazma Eser Kütüphanesinde, Arapça eserler bölümünde Ali Emiri Arabi 4189 numarada mevcuttur. Bu nüsha 319 yapraktır.⁵⁸

Kâşgarlı Mahmûd'un *Dîvânu Lugâti 't-Türk'*ün sistemi hakkında söyledikleri genel çerçevesi ile şöyle sıralanabilir:

Kitap hece harfleri sırasına göre düzenlenmiştir. Toplamda sekiz kitaptan oluşmaktadır. Bunlar; hemze kitabı, salim kitabı, muzaaf kitabı, misal kitabı, üçlüler kitabı, dörtlüler kitabı, gunne kitabı ve iki sükunlu harekesiz harfin toplandığı kitap. Kitapların her biri de kendi içinde bablara ayrılmıştır. Bu sekiz kitap isimler ve fiiller olarak iki kısımda sınıflandırılmış, önce isimlere sonra fiillere yer verilmiştir.

Kitap ve bab adları Arapça terimlerden müteşekkildir. Kâşgarlı Mahmûd'un Türkçe ve Arapçanın iki yarış atı misali aynı seviyede olduğunu göstermek için Halil b. Ahmed'in kitabında yaptığı gibi kullanılan kelimeleri vermekle birlikte, örnek olması açısından kullanılmayan kelimelerin de sadece bir kısmına kitabında yer verdiği görülmektedir.

Araplara Türkçeyi anlatırken daha anlaşılır ve etkili kılmak için açıklayıcı örneklere yer verilmiş, bu bağlamda eser hikmet, seci, şiir, nesir ve atasözleri ile zenginleştirilmiş, bilinen lehçelerden çokça kelime toplanmış, konumuz itibarıyla de üzerinde duracağımız büyük miktarda atasözüne yer verilmiştir.

⁵⁶ Ercilasun, *Dîvânu Lugâti 't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri*, 16-17; Hatice Korkmaz, *Divanü Lûgati-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi* (Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 6.

⁵⁷ Akün, "*Kâşgarlı Mahmud*", 9-15.

⁵⁸ Ercilasun- Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti 't-Türk*, XVII.

2.2.1. Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Yazım Hataları

Bu başlık altında Besim Atalay'ın *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten aktardığı yazım hatalarına yer vereceğiz.

Öncelikle yazma nüshada genel olarak yazım, hareke ve yer yer dilbilgisel yanlışlıklar mevcuttur. Bu yanlışlıklardan bahseden Besim Atalay divanı tercüme ederken yazım hatalarını yazma nüshadaki ve basma nüshadaki yanlışlıklar olmak üzere iki kısımda incelemiştir. Özellikle yazma nüshada sayfa kenarlarında kırmızı renk ile belirtilmiş olan tashihlerin doğru yapılmadığına⁵⁹ işaret eden Besim Atalay yazma nüshadaki yanlışlıkların Kâşgarlı Mahmûd'dan kaynaklı olmayıp Şamlı Mehmed'in⁶⁰ Türkçeyi iyi bilmemesi dolayısıyla ve divanı yanlış okumasından ötürü olabileceğini belirtmiştir.⁶¹ Ahmet Bican Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu da *Dîvânu Lugâti't-Türk* üzerine yaptıkları çeviride bu tür yanlışlıklara yeri geldikçe dipnotta değinmişlerdir.⁶²

Bizim gördüğümüz kadarıyla yazım ve noktalamadaki eksik ve yanlışlıklar, i'râb müzekkerlik, müenneslik, fiilin malum ve meçhul hali, yer yer tâ-i merbuta'nın noktasız yazılması, hemzenin yazımı konusundaki yanlışlıklar ve hareketin eksik veya yanlış konumlandırılması şeklindedir. Örneğin Türkçede son harfin üzerinde durduğumuz için Arapça kelimelerin de son harflerinin sükûnlu olması şeklindeki harekeleme yanlışlıkları vardır. Oysa istisnalar dışında Arapça bir kelimenin son harfinde sükûn üzere durmayız. Konumuzun temel hedeflerinden olmadığından bu tür yanlışlıklara dipnotta ve yazma eserin geneli itibarıyla değil, yeri geldikçe sadece atasözlerine değinirken yer vereceğiz.

2.2.2. Dîvânu Lugâti't-Türk'te Olduğu Gibi Yer Alan Arap Meselleri

Dîvânu Lugâti't-Türk, Türk dilinin söz varlığında büyük sayıda atasözü barındırması bakımından kadim tarihten günümüz tarihine eşsiz bir ışık tutar. Bu bağlamda Kâşgarlı Mahmûd, Türklere Arapça öğretmek için eserinde atasözlerine oldukça geniş yer vermiştir. Türkçe atasözlerini Arapçaya çevirerek aktarmıştır. Bu

⁵⁹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, XV.

⁶⁰ Asıl adı Muhammed b. Ebî Bekr b. Ebü'l-Feth eş-Şâvî ed-Dimeşkî'dir. Aslı İran Sâveli olan bu şahsın Şam'da yerleşmiş olduğu ortadadır. bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, XVI.

⁶¹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, XXXII.

⁶² Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, XVIII.

atasözlerinin bir kısmını ise kendisi yöntemiyle çevirmekle beraber Arapçadaki mesel karşılığını da verilmiştir. Buradan hareketle *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te yer alan Arap meselleri aşağıdaki gibidir.

1. *Yırak yer savın arkış keldürür*: Uzak yerin haberlerini kervan, yolcular getirir.⁶³

وَيَأْتِيكَ بِالْأَخْبَارِ مَنْ لَمْ تَرَوْدِ.⁶⁴

Bu mesel, *Gösterecek* /سَتُبْدِي لَكَ الْآيَامَ مَا كُنْتَ جَاهِلًا... وَيَأْتِيكَ بِالْأَخْبَارِ مَنْ لَمْ تَرَوْدِ Bu mesel, *sana günler bilmediklerini ve azığını vermediğin kervan sana haberler getirecek*⁶⁵ şeklindeki şiir beytinin bir kısmıdır.

2. *Ersek erge tegmes, evke evge tegmes*: Bir an önce koca bulmayı arzulayan azgın kadın koca bulamaz, acele eden kişi de evine ulaşamaz.⁶⁶

إِنَّ الْمُنْبَتَّ لَا أَرْضًا قَطَعَ وَلَا ظَهْرًا أَبْقَى.⁶⁷

Bu mesel her ne kadar acelecilik üzerine söylenmiş olsa da öncelikle bir hadis olup, insanın tahammül edebileceğinin üstündeki şeylere girişerek onları yapmaya çalışmasını ve bir şeyi çok istemesini ifade etmektedir.⁶⁸

3. *Emgek eginde kalmas*: Sıkıntı sırtta kalmaz.⁶⁹

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا.⁷⁰

Bu atasözüne karşılık verilen ifade Kur'an'ı Kerim'den bir ayettir.

⁶³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 61; Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 77.

⁶⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 61; Hişâm Muhammed Salâhuddîn Ebû Hadra vd., *Saḥîhu'l-Kütübî't-Tis'a ve Zevâiduh* (Mısır: Mektebetü'l-İmân, 1440/2019) 762; Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbu'l-Emsâl*, 206.

⁶⁵ 'Alî bin Muhammed bin Habîb el-Mâverî *el-Emsâl ve'l-hikem*. nşr. Fuâd 'Abdümünim Ahmed (Katar: Dârü'l-Vatan li'n-Neşr, 1999).

⁶⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 64-65; Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 80.

⁶⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 64-65; Ebû'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. en-Nîsâbü'rî el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl*, nşr. Muhammed Ali Beyzâvî (Beyrut, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 1/35. 'Yorulan hayvan ne yol alabilir ne de sırtını pek bırakır. Çabuk sürmekten dolayı atı yolda kalan kimse ne yol alır ne de hayvanda sırt bırakır. bk. Karşı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı* (İstanbul: Mektep Yayınları, 2017), 113.

⁶⁸ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl*, 1/35.

⁶⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk* 68; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/110

⁷⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 68; *Kur'an-ı Kerîm ve Satır Arası Kelime Meali*, Elmalılı M. Hamdi Yazır (Konya: Kervan Yayınları, 2009), el-İnşirâh sûresi, 94/5-6. Demek ki zorlukla beraber kolaylık var.

4. *Han ışı bolsa hatun ışı kalır*: Hakanın işi olursa Hatunun işi kalır, bırakılır.⁷¹

إِذَا جَاءَ نَهْرُ اللَّهِ بَطَلَ نَهْرُ عِيسَى.⁷²

5. *Tılın tergige tegir*: Yemek sofrasına tatlı dille erişilir.⁷³

الْمَرْءُ مَخْبُوءٌ تَحْتَ لِسَانِهِ.⁷⁴

6. *Öldeçi sıçgan muş taşakı kaşır*: Ölecek sıçan kedi taşığı kaşır.⁷⁵

كَالْبَاحِثِ عَنِ الْمُدِيَةِ.⁷⁶

7. *Börinin ortak, kuzgunun yıgaç başında*: Kuzgun, kurda avında ortak olur; kendi avladığı ise ağaç üzerindedir.⁷⁷

يَرْبِضُ حَجْرَهُ وَيَرْتَعِي وَسْطًا.⁷⁸

8. *Kutsuz kudugka kirse kum yagar*: Uğursuz kuyuya girse kum yağı, kuyu kurur.⁷⁹

إِذَا أَقْبَلَ أَقْبَلَ وَإِذَا أَدْبَرَ دَمَرَ.⁸⁰

9. *Tokum yüzüp kudrukta bıçek sıma*: Deriyi yüzdükten sonra bıçağı kuyruğunda kırma.⁸¹

⁷¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 206; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 185. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/410.

⁷² Bu mesel kaynaklarında *إِذَا جَاءَ نَهْرُ اللَّهِ بَطَلَ نَهْرُ مَعْقِل* şeklinde de geçmektedir. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 206-207; Se'âlibi, *Hâşşü'l-hâş fi'l-emşâl*, 50; el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/128. Eğer Allah'ın nehri gelirse İsa'nın nehrinin hükmü kalkar.

⁷³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 216; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 193. Bunların yanında meselin anlamını karşılayan *وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ* şeklindeki ayette anlamı karşılaması bakımından örnek verilebilir. İsrâ suresi, 81.

⁷⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 216; Sıbt İbnu'l- 'Acemî, el-Halebî, *Künûzü'z-zeheb fî târîhi Haleb* (Dârü'l-Kalemi'l-Arabî, ts.), 2/287. Kişi dilinin altında gizlidir.

⁷⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 220; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/438.

⁷⁶ Bu mesel istediği şeyin kendisini helâke sürüklediği kimse için söylenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 220; el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/187. Bıçak/çakı arayan gibi.

⁷⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 221; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/439-440.

⁷⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 221; Zeyd b. 'Abdullah b. Mes'ûd b. Rifâ'ah Ebu'l-Hayr el-Hâşimî, *Kitâbü'l-Emşâl*, thk. 'Alî İbrâhîm el-Kürdî (Dimeşk: Dâru Sa'du'd-Dîn, Mektebetü'l-Esed, 1423/2003), 288; el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/493. Bollukta seninle olup darlıkta seni bırakır.

⁷⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 230; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/457-458.

⁸⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 230; Ebü'l-Kâsım 'Alî b. el-Hasen İbn. 'Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, thk. Muhibbuddîn Ebî Se'îd Ömer b. Garâmetü'l-'Amravî (Dârü'l-Fikr, 1415/1995), 272. Eğer şans yüzüne gülerse talihlidir, şansı yaver gitmezse mahvolur.

⁸¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 238; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/472-473.

Bu ifade her ne kadar atasözüne karşılık olarak getirilmişse de mesel olmayıp Hz. Peygamber'in yürüyüşü ile alakalı vassından ibarettir. Mesel kaynaklarında da yer almamaktadır.

شَوَى أَخُوكَ حَتَّى إِذَا أَنْصَحَ رَمَدًا.⁸²

10. *Tevi yük kötürse kamıç yeme kötürür*: Deve yük taşırsa kepçeyi de yanında taşır.⁸³

اتَّبَعَ الْفَرَسُ لِحَامَهَا.⁸⁴

11. *Sakak okşar, sakal bıçar*: Gizliden gizliye çeneyi keser ama sakalı okşuyor gözüdür.⁸⁵

يُسِرُّ حَسَوًا فِي ارْتِغَاءٍ.⁸⁶

12. *Saçratgudın korkmuş kuş kırk yıl adrı yıgaç üze konmas*: Tuzaktan korkan kuş kırk yıl çatal ağaç üzerine konmaz.⁸⁷

لَا يُسَعِّعُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ.⁸⁸

Bu mesel Peygamber efendimizin hadislerinden olmakla birlikte kaynaklarda mesel olarak da kullanılmaktadır.

13. *Oprak/Uprak yasıkdın tozlug ya çıkar*: Yıpranmış yaylıktan tozlu yay çıkabilir.⁸⁹

⁸² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 238; Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emsâl*, 66. Olgunlaştıktan sonra hayvanın etini güzelce kızarttı sonra küle atıp kirletti.

⁸³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 306; Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 252.

⁸⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 306; Ebû Hilâl el-Hasen b. 'Abdillâh b. Sehl el-'Askerî, *Cemheretü'l-emşâl*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm 'Abdülmeccid Katâmîş (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1988), 1/92. Atını hazırladıktan sonra işini yuları takarak tamamladı.

⁸⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 409; Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 140.

⁸⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 409; Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî el-Fârisî, *Tâcü'l-luğa ve şihâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed 'Abdülğafûr 'Attâr, (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1399/1979), 1/2360; Zeyd b. Rifâ'ah, *Kitâbü'l-Emsâl*, 1/287; *el-Müstakşâ fî emşâli'l-'Arab* (Beyrut, 1977), 2/412. Köpüğü alıyormuş gibi yapıp ayranı içer.

⁸⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 430; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/331-332.

⁸⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 430; Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Buhârî, *el-Câmi 'u's-Sahîh* (Beyrut: Dâru Tavgi'n-Necât, 1422), 31; el-'Askerî, *Cemheretü'l-emşâl*, 2/388; Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emsâl*, 222. Mümin bir delikten iki defa ısırılmaz.

⁸⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 452; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 354.

تَرَى الرَّجُلَ النَّحِيفَ فَتَزْدَرِيهِ ... وَفِي أَثْوَابِهِ أَسَدٌ مَزِيرٌ.⁹⁰

14. *Yaş ot köymes, yalafar ölmes*: Yaş ot yanmaz elçi ölmez.⁹¹

مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ.⁹²

Bu mesel Kur'ân'ı Kerim'den bir ayet olmakla birlikte kaynaklarda mesel olarak da yer almakta ve kullanılmaktadır.

15. *Kolan kudugka tüşse kurbaka aygır bolur*: Yaban eşeği kuyuya düşerse kara kurbağası ona karşı aygır kesilir.⁹³

إِنَّ الْبَغَاثَ بِأَرْضِنَا يَسْتَنْسِرُ.⁹⁴

16. *Yüzke körme erdem tile*: Yüze bakma fazilet ara.⁹⁵

إِنَّمَا الْمَرْءُ بِأَصْغَرِهِ بِقَلْبِهِ وَلِسَانِهِ.⁹⁶

2.2.3. Dîvânu Luğâtî't-Türk'teki Atasözü Tekrarları

Biz bu çalışmamız neticesinde tekrar eden atasözleri hariç iki yüz elli bir atasözü bulduk. Bu sayı farklı çalışmalarda farklılık göstermektedir. Bunun sebeplerinden ilki Kâşgarlı Mahmûd'un atasözlerinin bir kısmını olduğu gibi tekrar ederken, bazılarını da biraz daha farklı biçimde, eklemeler yaparak tekrar etmesidir.⁹⁷ Bunun yanında kelimeleri örnek üzerinde göstermek için atasözlerine tekrar tekrar yer vermesi atasözü sayılarının farklı olmasının bir başka sebebidir.

⁹⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 452; el-Hasen b. Mes'ûd b. Muhammed Nuruddîn el-Yûsî, *Zehru'l-Ekem fî'l-emşâl ve'l-îhikem*, thk. Muhammed Hacı-Muhammed el-Ahdar, 1401/1981, 3/107. Zayıf adamı görüp küçümsersin ancak onun içinde güçlü bir aslan vardır.

⁹¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 465; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/47. Alternatif çeviriler için bk. Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 354; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 369.

⁹² el-Mâide 7/99; Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 465; Ebûbekir Muhammed bin el-Abbâs el-Havârizmî, *el-Emsâlû'l-müvellede*, nşr. Muhammed Hüseyin el-Eracî (el-İmâratü'l-Arabiyyetü'l-Müttehîde: İsdârâtü'l-Mücemme'u's-Sekâfî, 2003), 103. Peygamber'in üzerine düşen ancak tebliğdir.

⁹³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 496; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 397.

⁹⁴ Bu mesel zayıfın güçlü olması durumunda söylenmektedir. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 496; el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/38. Zayıf kimseler vatanımızda aslan kesiliyor.

⁹⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 506; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/143. Alternatif çeviri için bk. Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 233.

⁹⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 506. Kâşgarlı Mahmûd'un بَقْلِهِ şeklinde harfi cerli kullandığı kelime kaynaklarda harfi cersiz yer almaktadır. *el-Mustegsâ fî emşâli'l-'Arab*, 1/371; Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emsâl*, 98. Kişi kalbi ve dili ile bilinir.

⁹⁷ Ercilasun, *Dîvânu Luğâtî't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri*, 55.

Bir diğ er sebep ise K   garlı Mahm  d'un bazı deyimleri de atas  z  olarak alması ve deyimler içinde mesel ifadesini kullanmasıdır. Tüm bunlar *Dîvânu Luğâti'-Türk*  zerine yapılan çalışmalarda atas  z  miktarının farklılık göstermesine neden olmuştur.⁹⁸ Biz bu gibi atas  z  tekrarlarına yer vermedik. K   garlı Mahm  d kitabında bu duruma dair bir açıklamada bulunmamıştır. Biz  alı mamızda kendisinin çoğunlukla belirttiği şekilde mesel terimini kullandık. Ancak bazı atas  zlerinin farklı kaynaklarda deyim olarak ele alındığını mülahaza etti imizden dolayı bu deyimlere de inmeyi uygun buluyoruz. K   garlı Mahm  d'un *mesel* ifadesini kullandığı deyimler aşağıdaki gibidir:

Kizdeki k n yıpar: Sandıktaki amber kutusuna, sandıktaki miske el sürülmez, saklı kalır.⁹⁹

Ol ke i ni suv ilette: O geçidi su ve sel götürdü.¹⁰⁰

K g k rdi kereg  y dte: Sıkıntı gördü,  adırdını yıktı, sırtladı.¹⁰¹

Anın yüzine titn  baksa bolmas: İnsan, onun güzelliği dolayısıyla yüzüne bakamaz.¹⁰²

Otagka  pkelep söke s zlemed k:  adırdındaki arkadaşlarına kızarak ordudan kimseyle konu madı.¹⁰³

Yeti ba lı  yil b ke: Yedi ba lı ejder.¹⁰⁴

K ninin k line teg  yag : Kuma, kumanın külüne bile düşmandır.¹⁰⁵

⁹⁸ Ercilasun, *Dîvânu Luğâti'-t-Türk'teki   irler ve Atas  zleri*, 55

⁹⁹ Mahm  d el-K   gar , *Dîvânu Luğâti'-t-Türk*, 164; Atalay, *Divanü L gat-it-Türk Tercümesi*, 1/327.

¹⁰⁰ Mahm  d el-K   gar , *Dîvânu Luğâti'-t-Türk*, 186; Kaçalın, *Dîvânu Luğâti'-t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 170. Alternatif  eviri için bk. Atalay, *Divanü L gat-it-Türk Tercümesi*, 1/339.

¹⁰¹ Mahm  d el-K   gar , *Dîvânu Luğâti'-t-Türk*, 225; Atalay, *Divanü L gat-it-Türk Tercümesi*, 1/447-448.

¹⁰² Mahm  d el-K   gar , *Dîvânu Luğâti'-t-Türk*, 340; Atalay, *Divanü L gat-it-Türk Tercümesi*, 2/144.

¹⁰³ Mahm  d el-K   gar , *Dîvânu Luğâti'-t-Türk*, 536; Kaçalın, *Dîvânu Luğâti'-t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 407. Alternatif  eviri için bk. Atalay, *Divanü L gat-it-Türk Tercümesi*, 3/208.

¹⁰⁴ Mahm  d el-K   gar , *Dîvânu Luğâti'-t-Türk*, 545; Kaçalın, *Dîvânu Luğâti'-t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 413; Alternatif  eviri için bk. Atalay, *Divanü L gat-it-Türk Tercümesi*, 3/227.

¹⁰⁵ Mahm  d el-K   gar , *Dîvânu Luğâti'-t-Türk*, 549; Kaçalın, *Dîvânu Luğâti'-t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 416; Alternatif  eviri için bk. Atalay, *Divanü L gat-it-Türk Tercümesi*, 3/237.

2.2.4. Kâşgarlı Mahmûd'un Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Karahanlı Türkçesi Atasözlerini Arapçaya Çeviri Yöntemi

Türk dünyasında oldukça önemli bir yere sahip olan Kâşgarlı Mahmûd'un Arapçaya olan ilgi ve bilgisini Araplara Türkçe öğretmek amacıyla ele aldığı *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te kapsamlı bir şekilde görmekteyiz. Zira kendisi Karahanlı dönemi Karahanlı Türkçesinde yer alan kelime, kalıp ifade ve atasözlerine oldukça geniş yer vermiş ve bunları Arap diline aktarmıştır.¹⁰⁶ Çalışmamız itibariyle Kâşgarlı Mahmûd'un atasözlerini nasıl çevirdiğine ve aktardığına kısaca değineceğiz.

Kâşgarlı Mahmûd, Besim Atalay'ın aktardığı ve bizim de gördüğümüz kadarıyla atasözlerinin Arapçaya çevirisini yaparken bazen lafzı kısa tutmuş bazen fazla uzatmış, genel olarak atasözlerinin asıl anlamını değil de kendi anladığı haliyle anlaşılması gereken halini aktarmıştır.¹⁰⁷ Bundan dolayı doğal olarak atasözleri uzamıştır.

Bütün bunları göz önünde bulundurarak çalışmamızda bu atasözlerinin biçimsel, dinamik ve eş değer çeviri açısından gerekli değerlendirmelerini yaparak Arapçadaki asıl karşılıklarını mümkün olduğu kadar vermeye çalışacağız.

¹⁰⁶ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/XIII.

¹⁰⁷ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/XXVIII.

3. DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'TEKİ ATASÖZLERİYLE ARAPÇADAKİ MESELLERİN BENZERLİKLERİ VE MUKAYESESİ

Bu başlık altında *Dîvânu Luġâtî't-Türk*'teki sırasıyla atasözlerine yer vereceğiz. Atasözlerini öncelikle Karahanlı Türkçesindeki haliyle ancak Latin harfleriyle aktaracağız. Daha sonrasında bu atasözlerinin Kâşgarlı tarafından Arapçaya aktarılmış hallerini ve günümüz Türkçesindeki karşılıklarını vereceğiz. Son olarak bu atasözlerinin Türkçeden Arapçaya nasıl aktarıldığını, Arapça mesellerle aynı veya benzer olup olmadıklarını inceleyip değerlendirerek Arapçada bu atasözlerine karşılık gelen mesellere yer vermeye gayret göstereceğiz.

3.1. Sırasıyla Dîvânu Luġâtî't-Türk'teki Arapça Atasözleri

Dîvânu Luġâtî't-Türk'te oldukça geniş yer kaplayan Karahanlı Türkçesinden Arapçaya aktarılmış atasözleri aşağıdaki gibidir.

1. *Taz keligi borkçıge.*¹⁰⁸

*Kelin geleceği yer takkeci dükkandır.*¹⁰⁹

لَا بُدَّ لِلْأَقْرَعِ مِنَ الْحُضُورِ إِلَى الْقَلَانِسِيِّ¹¹⁰

Atasözünün günümüz Türkçesinde biçim ve anlam bakımından aynı kullanımına ulaşamadık. Ancak *Tilkinin dönüp geleceği yer, kürkçü dükkandır*¹¹¹ şeklindeki atasözü yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

Bu atasözü incelendiğinde, Karahanlı Türkçesi atasözünün Arapçaya çevrilirken ekleme yapılmadığı, biçimsel yani lafzî bir çevirinin uygulandığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı görülmektedir. Dolayısıyla Kâşgarlı Mahmûd'un bu atasözünün Arapçada kullanılan eş değer mesel karşılığını vermeyip

¹⁰⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luġâtî't-Türk*, 19; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/26. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luġâtî't-Türk*, 286, 287; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/41.

¹⁰⁹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/26.

¹¹⁰ Atasözünün hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak bu atasözüyle bir şeye ihtiyaç duyulduğunda bilindik yolu seçmenin uygun olduğu belirtilmiş olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luġâtî't-Türk*, 19; Korkmaz, *Divanü Lûgatî-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 195. bk. Muhammed Murtaza el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, nşr. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, "قَلَانِسِي/قَلْنَس" (Kuveyt; et-Türâsü'l-'Arabî), 397.

¹¹¹ Bir kimse nerede yaşarsa yaşasın, ne yaparsa yapsın sonunda ait olduğu yer ve göreve dönmek durumunda kalır. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/448.

sadece çevirisini yaptığı, yani atasözünün ne demek istediğini değil ne dediğinin aktarıldığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Ancak Arapçada bu atasözüne *الْحَبَّةُ تَدُورُ وَإِلَى الرَّحَا* *Ḥabbe tadoru wa ilay rıḥa*/Tohum döner döner değirmene geri döner¹¹² meseli eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

2. Kuş kanatın er atın.¹¹³

*Kuş varmak istediği yere kanadıyla, insan ise amacına atıyla ulaşır.*¹¹⁴

الطَّيْرُ إِنَّمَا يَبْلُغُ مَرَامَهُ بِالْجَنَاحِ فَكَذَلِكَ الرَّجُلُ يَصِلُ مُرَادَهُ بِالْفَرَسِ.¹¹⁵

Atasözünün biçim ve anlam bakımından aynı kullanımı günümüze kadar ulaşmış olup *Kuş kanadıyla murada erer*¹¹⁶ şeklindedir.

Atasözü incelendiğinde bazı eklemelerin yapıldığı görülmektedir. Zira atasözünün Türkçesine baktığımızda cümle kısa ve nettir. Ancak Arapça çevirisi uzamıştır. Çünkü Türkçe atasözünde yer almayan *ulaşıyor*/يَبْلُغُ ve *varıyor*/يَصِلُ muzari fiillerinin ve *hedef, maksat*/مُرَاد kelimesinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle bu atasözünün ne dediğinin değil ne demek istediğinin aktarılıp dinamik bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği, sadece çevirisinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade kaynaklarda yer almamaktadır. Oysaki bu atasözüne yakın anlamlı karşılık olarak Arapçadaki *لَا تُؤْكَلُ النَّوَاةُ إِلَّا بِكَسْرِ الْجَوَازَةِ*/Öz ancak cevizin kabuğu

¹¹² el-Meydânî, *Mecma' u'l-emşâl*, 1/297; Numan Yazıcı, *Arapça-Türkçe/Türkçe-Arapça Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003), 312.

¹¹³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 29; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/34-35; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 15.

¹¹⁴ Mustafa S. Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, M. Halit Çelikyön-Ömer Uzunağaç (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2023), 53. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/34-35; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 15.

¹¹⁵ Atasözünün hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak bu atasözüyle amaca ulaşmak için gerekeni yapmanın icap ettiğinin ifade edildiği anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 29; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 147.

¹¹⁶ İnsan bilgisi, becerileri ya da maddi imkanlarıyla hedeflerine ulaşabilir. bk. Nurettin Albayrak, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2009), 684.

kırılaarak yenir¹¹⁷ ve جَدَّ وَجَدَ/Kim gayret gösterirse aradığını bulur, hedefine ulaşır¹¹⁸ meselleri eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilirdi.

3. İm bilse er ölmes.¹¹⁹

Kişi parolayı/şifreyi bilirse soran tarafından yanlışlıkla öldürülmez.¹²⁰

إِذَا عَرَفَ الرَّجُلُ الْعَلَامَةَ لَا يُقْتَلُ غَلَطًا فِي يَدِ عَارِفِهِ.¹²¹

Atasözünün biçim ve anlamca aynı kullanımı günümüz Türkçesinde yer almamakla birlikte, yakın anlamlı kullanımı; *Yol ile giden yorulmaz*,¹²² *Bilen sıkıntılara katlanmasını da bilir*¹²³ şeklinde verilebilir.

Buradaki çeviri incelendiğinde Türkçede daha kısa bir şekilde var olan atasözünün, Arapçaya çevrilirken yorumlanarak eklemeler yapıldığı, yapı ve üsluba dikkat edilmeyerek dinamik bir çeviri yöntemi uygulandığı, bundan dolayı çevirinin daha uzun olduğu görülmektedir. Çünkü Türkçe atasözünde mevcut olmayan yanlışlıkla/غلطاً ve el/يَد kelimelerinin, ismi fâil sıgasıyla gelen *bilen*/عارف ve meçhul sıgayla verilen *öldürülür*/يُقْتَل fiillerinin Arapça çeviride yer aldığı gözlemlenmektedir. Buradan hareketle bu atasözünün Arapçadaki eş değer karşılığının verilmediği, sadece dinamik bir çevirinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriye biçimsel olarak benzeyen bir ifade mevcut değildir. Biz de Arapçada bu atasözüne eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele ulaşamadık.

¹¹⁷ Azmi Yüksel-Lütfü Yılmaz, *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük (Atasözleri ve Deyimler)* (Ankara: Birleşik Dağıtım Kitabevi Yayınları, 1993), 42.

¹¹⁸ Na'ûm Şukayr, *Emşâlu'l-'Avâm fî Mısır ve 's-Sûdân ve 'ş-Şâm* (Mısır: Matbaatü'l-Meârif, New York University Libraries, 1980), 48.

¹¹⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 31-32; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/38.

¹²⁰ Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 55. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/38.

¹²¹ Bu atasözünün hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak bilgili kişinin sıkıntı ve zorluk çekmeyeceğini ifade etmek için söylendiği düşünülebilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 31-32; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 105.

¹²² Bir işi yoluyla, yöntemiyle yapan kolay yapar. bk. Belgin Tezcan Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022), 498.

¹²³ İnsan gelecekte neler yaşayacağını önceden bilemez. Ancak bilgili ve deneyimli olması halinde ilerde karşılaşılabileceği zorluklar için tedbirini alır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 166.

4. Alp yagıda alçak çoğıda.¹²⁴

*Yiğit düşman karşısında, yumuşak huylu adam ise kavgada belli olur.*¹²⁵

إِنَّمَا يُخْتَبَرُ الْبَطْلُ عِنْدَ مُلَاقَاةِ الْعَدُوِّ كَمَا أَنَّ حِلْمَ الْحَلِيمِ يُجَرَّبُ فِي الْجِدَالِ.¹²⁶

Atasözünün günümüzde biçimsel olarak aynı kullanımına rastlayamadık. Ancak anlam yakınlığı bulunması bakımından *Yiğit meydanda belli olur*¹²⁷ şeklindeki atasözü verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya aktarılırken lafzî çeviri uygulanmayıp, yorumlanarak ve eklemeler yapılarak uzun bir biçimde çevri yapıldığı görülmektedir. Çünkü Türkçe atasözünde bulunmayan *sınanır*/يُخْتَبَرُ ve *denenir*/يُجَرَّبُ fiilleri ve *karşılaşma*/مُلَاقَاة kelimesi Arapça çeviride yer almaktadır. Buradan hareketle atasözüne karşılık gelen Arapça meselin verilmediği, dinamik bir çeviri yapıldığı, atasözünün sadece ne demek istediğinin aktarıldığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Oysa Arapçada bu atasözüne *عِنْدَ الشَّدَائِدِ يُعْرِفُ الْإِخْوَانُ*/Dostlar zor zamanda belli olur¹²⁸, *فِي تَقَلُّبِ الْأَحْوَالِ عِلْمٌ جَوَاهِرٍ*/At meydanda belli olur¹²⁹ ve *الرَّجَالُ فِي الْمَيْدَانِ*/Devranın dönmesi koşulların değişmesi ile insanlardaki cevheri görürsün¹³⁰ meselleri yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

¹²⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 33; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/41; Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 56.

¹²⁵ Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 56. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/41; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 19.

¹²⁶ Bu atasözünün hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak asıl marifet iş başında belli olur, önemli olan durum neyi gerektiriyorsa ona göre davranabilmektir demek istendiği anlaşılabılır. Bunun yanında atasözündeki *يُخْتَبَرُ* fiili yazma eserde *يُخْتَبَرُ* şeklinde verilmiştir. Ancak doğrusu bizim verdiğimiz şekildedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 33; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 52; Fikri, Silahdaroğlu, *Divanü Lûgat-it-Türk'ten Derlemeler ve Uyarlamalar* (Ankara: Ümit Yayıncılık Matbaacılık, 1997) 3; Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/477.

¹²⁷ Dilde söylemek kolaydır. Marifet sorumluluk alıp işin başına geçtiğinde ortaya çıkar. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/477.

¹²⁸ Ahmed Muhtâr Ömer, *Mu'cemu'l-lügati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âşıra* (Kahire: 'Alemlü'l-Kütüb, 2008), 1177.

¹²⁹ Karşlı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 149.

¹³⁰ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/109.

5. Ermegüke eşik art bolur.¹³¹

Tembele eşik dağ geçidi olur.¹³²

...أَنَّ الْعَبَّةَ تَصِيرُ عَقَبَةً لِلْكَسَلَانِ.¹³³

Atasözünün biçim ve anlamca aynı kullanımı bugüne kadar ulaşamamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılık olarak *Tembel eşeğin yükü ağır olur*¹³⁴ ve *İpe un sermek*¹³⁵ şeklindeki atasözü ve deyimi verilebilir.

Atasözü incelendiğinde biçimsel yani lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı ve çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün ne demek istediğinin değil sadece ne dediğinin aktarıldığı anlaşılmaktadır. Bu çeviri, mesel izlenimi vermektedir ancak mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlamadık. Bu atasözüne eş değer olabilecek bir Arapça mesele de ulaşamadık.

6. Ot/od tese ağız küymes.¹³⁶

Ateş demekle ağız yanmaz.¹³⁷

مَنْ قَالَ النَّارُ لَا يَحْتَرِقُ بِهَا الْفَمُ.¹³⁸

¹³¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 33; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/42; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 56.

¹³² Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 19; Alternatif çeviriler için bk. Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 56; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/42.

¹³³ Bu atasözünün nasıl bir durumda hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak atasözünün tembellik yapıp en küçük işleri bile büyüten kimse için kullanıldığı anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 33; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 95; Silahdaroğlu, *Divanü Lûgatî't-Türk'ten Derlemeler ve Uyarlamalar*, 4; Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 457.

¹³⁴ Gayret göstermeden hareket etmek isteyen kimse için en basit iş bile gözde büyür ve yorucu olur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 457.

¹³⁵ Bahaneler öne sürerek istenilen bir şeyi yapmamak. bk. Yusuf Çotuksöken, *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (İstanbul: Toroslu Kitaplığı, 2004), 238.

¹³⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 34; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/43; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 56-57. Buradaki ot kelimesi ateş anlamındadır. Od kelimesi ile aynı anlamı ifade eder. bk. Yaşar, Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük: Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007), "Od/Ot", 4/4404, 4472.

¹³⁷ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/43; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 19; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 56.

¹³⁸ Bu atasözünün vaadinden dönen kişi için söylendiği belirtilmiştir. Atasözü insanın vaadinden dönmekle veya zararlı bir şeyin zikri ile bir sorun yaşamayacağını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 34; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 166; Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* 1/160. Yanmak anlamındaki يَحْتَرِقُ fiili yazma eserde müzekkerdir ancak النَّار kelimesi müennes olduğu için fiilin ve

Atasözünün biçim ve anlamca aynı kullanımı *Ateş demekle ağız yanmaz*¹³⁹ şeklinde hâlâ yaşamaktadır.

Atasözü incelendiğinde biçimsel yani lafzî çevirinin söz konusu olduğu görülmektedir. Çünkü çeviriye herhangi bir ekleme yapılarak atasözü uzatılmamıştır. Buradan hareketle, çeviri bu şekliyle bir mesele benzemektedir ancak Arapçada kullanılan karşılık değildir. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel olarak aynı veya benzer bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözünün Arapçadaki eş değerine rastlayamadık.

7. *Öd keçer kişi tuymas, yalnuk oğlu menggü kalmas.*¹⁴⁰

*Zaman geçer insan duymaz, insanoğlu sonsuza dek yaşamaz.*¹⁴¹

يَمْضِي الزَّمَانُ وَلَا يَشْعُرُ بِهِ الْإِنْسَانُ وَبَنُو آدَمَ لَا يَعِيشُ مُخَلَّدًا.¹⁴²

Atasözünün biçimsel olarak aynı kullanımı günümüze kadar ulaşamamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılık olarak *Ölüm bir kara devedir ki herkesin kapısına çöker*¹⁴³ ve *Ölüm var kalım var*¹⁴⁴ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde de biçimsel yani lafzî çevirinin söz konusu olduğu görülmektedir. Zira kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı, çeviriye ekleme yapılarak uzatılmadığı ve atasözünün sadece ne dediğinin aktarıldığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle bu biçimde bir çevirinin mesel kaynaklarında yer almadığı görülmüştür. Ancak Arapçadaki *لِكُلِّ شَيْءٍ أَجَلٌ وَمُنْتَهَى*/Her şeyin bir eceli ve sonu

الْأَر kelimesine dönen ait zamirinin de müennes olması gerekir. bk. Ebû'l-Feth Osmân b. Cinnî, *el-Müzekker ve'l-Müennes*, thk. Târik Necm 'Abdullah (Cidde: Dâru'l-Beyânî'l-'Arabî, 1985), 46.

¹³⁹ Kötü ve zararlı bir şeyden bahsetmekle kişi kendini tehlikeye maruz bırakmış olmaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 143; Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/160.

¹⁴⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 34; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/44-45; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 57; Çağbayır, "Öd", 4/4500; Çağbayır, "Yalnuk", 5/6231.

¹⁴¹ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 57. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/44-45; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 21; İlhan Ayverdi, "Bengi", 1/330.

¹⁴² Bu atasözünün ne maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak insanın ebedi yaşamayacağı bir gün öleceği anlaşılabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 34; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 169.

¹⁴³ Her insanın belirlenmiş bir ömrü olup ne uzar ne de kısılır. Bir süre yaşar ve ölür. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 441.

¹⁴⁴ Her canlı gibi insan da yaşar ve bir gün ölür. Ebedi yaşamaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 412.

*vardır*¹⁴⁵ meseli bu atasözüne eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

8. *Aşıç ayur tüpüm altın, kamaç ayur men kayda men.*¹⁴⁶

*Tencere dibinin altın olduğunu iddia eder, kepçe de ben neredeyim der.*¹⁴⁷

...أَنَّ الْقِدْرَ تَزْعُمُ أَنَّ أَسْفَلَهَا ذَهَبٌ فَتَقُولُ الْمِغْرَقَةُ أَيْنَ أَنَا؟¹⁴⁸

Bu atasözü biçimsel ve anlamsal olarak günümüzde de aynı kalmış ve *Tencere demiş: Dibim altın. Kaşık demiş: Ben neredeyim?*¹⁴⁹ şeklinde günümüze kadar gelmiştir.

Atasözü incelendiğinde kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı, çeviriye eklemelerin yapılmadığı biçimsel bir çeviri söz konusudur. Ancak söylemek anlamındaki *ayur* kelimesi Arapçaya *iddia eder*/تَزْعُمُ fiiliyle çevrilmiştir. Buradan hareketle biçimsel bir çeviri yapıldığı, Araplarda kullanılagelen eş değer meselin verilmediği görülmektedir. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele ulaşamadık.

9. *Egir bolsa er ölmez.*¹⁵⁰

*Bir adamın yanında bu ilahtan bulunursa karın ağrısından ölmez.*¹⁵¹

إِذَا كَانَ الْوَجُّ مَعَ الرَّجُلِ لَا يَمُوتُ مِنْ وَجَعِ الْبَطْنِ.¹⁵²

¹⁴⁵ el-Havârizmî, *el-Emsâlü 'l-müvellede*, 417.

¹⁴⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 38; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/52; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 60.

¹⁴⁷ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 25. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/52; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 60.

¹⁴⁸ Bu atasözü, kendisinin kim olduğunu bilenlerin yanında kendini öven kişiye söylenir. Atasözü insanın kendinde olmayan bir meziyeti varmış gibi göstermesi mesajını vermektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 38; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/52; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 60.

¹⁴⁹ Bir kimsenin, iç yüzünü bilen kimseye karşı hatalarını örtmeye çalışması ve övünmesi onu gülünç duruma düşürür. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/446.

¹⁵⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 39; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/54; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 61.

¹⁵¹ Kaçalın bu atasözündeki 'egir' kelimesini 'Kulunç otu' olarak çevirmiştir. Bu bitki karın ağrısını tedavi amacıyla kullanılan bir tür köktür. bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/54. Alternatif çeviriler için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 26; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 61; İbn Manzûr, *Lisânü 'l-'Arab*, "الْوَجُّ", 2/397.

¹⁵² Bu atasözünün ne amaçla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak ortaya çıkabilecek durum ve ihtiyaçlara karşı önceden hazırlıklı olunması halinde sorun yaşanmayacağının ifade edildiği anlaşılabılır. bk.

Atasözünün biçim ve anlamca aynı kullanımı günümüz Türkçesinde kullanılmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Ne karanlıkta yat ne kara düş gör*¹⁵³ ve *Tedarikli başa yağmur yağmaz*¹⁵⁴ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Türkçede kısaca yer alan atasözünün Arapçaya çevrilirken eklemeye yapıldığı görülmektedir. Çünkü Karahanlı Türkçesinde yer almayan *karın ağrısı*/وَجَعِ الْبَطْنُ şeklinde isim tamlamasına Arapça çeviride yer verildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla atasözünün yorumlandığı ve ne demek istediğinin aktarılacak dinamik bir çeviri yapıldığı, Arapçada eş değer karşılık olan meselin verilmediği görülmektedir. Zira mesel kaynaklarında bu biçimde bir ifadeye rastlayamadık. Ancak Arapçada bu atasözüne التَّدْبِيرُ نِصْفُ الْمَعِيشَةِ/Tedbir almak hayatı idamenin yarısıdır¹⁵⁵ ve أَجْرُ الْأُمُورِ عَلَى أَذْلَالِهَا işleri yoluna göre yap¹⁵⁶ şeklindeki meseller yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

10. Tilkü öz inge/yinke ürse uduz bolur.¹⁵⁷

Tilki kendi yuvasına ürürse uyuz olur.¹⁵⁸

إِذَا ضَبَحَ الشَّعْبُ إِلَى وَجَارِهِ يَجْرَبُ.¹⁵⁹

Atasözünün şekilsel açıdan birebir karşılığına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Aslını saklayan/inkâr eden haramzadedir*¹⁶⁰ şeklinde verilebilir.

Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 39; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 86. Bu atasözündeki bir çeşit ilaç anlamına gelen الْوَجُّ kelimesi Farsça mu'arreb bir kelimedir. Bu kelimeyi Ercilasun ve Akkoyunlu eğir kökü şeklinde, Kaçalın ise kulunç otu şeklinde çevirmiştir. bk. İbn Manzûr, Muhammed b. Mûkrım b. 'Alı Ebû'l-Fazl, Cemalüddîn el-Ensârî, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 2/397.

¹⁵³ Her türlü iş ve konuda tedbirli olunması ortaya çıkabilecek sorunların kolaylıkla aşılmasını sağlar. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/397.

¹⁵⁴ Ragıp Soysal, *Türk Atasözleri* (Ankara: Aynur Matbaası, 1971), 385.

¹⁵⁵ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/202.

¹⁵⁶ bk. el-'Askerî, *Cemheretü'l-emşâl*, 1/89.

¹⁵⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 39; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/54-55; Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 61. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 446; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/5.

¹⁵⁸ Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 61. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/54-55; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 26.

¹⁵⁹ Bu atasözü, yaşadığı yeri ve aslını kötüleyen ve inkâr eden kimse için kullanılmaktadır ve soyunu ve aslını inkâr eden, sevmeyen kimsenin zarara uğrayacağı anlamını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 39; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/54-55; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 205.

¹⁶⁰ Bir kimsenin soyundan utanması, soyunu benimsememesi doğru değildir. İnsanın değersiz bir soydan gelmesi onu değersiz kılmaz. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/155.

Atasözü ele alındığında Arapçaya çevirisinin yorumlanarak uzatılmadığı, biçimsel bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle atasözünün ne demek istediğinin değil sadece ne dediğinin aktarıldığı, Arapçada kullanılan eş değer meselin verilemediği görülmektedir. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Ancak Arapçada bu atasözü için *عَيْصُكَ مِنْكَ وَإِنْ كَانَ أَشْبَا*/Bozuk olsa da soy senin soyundur¹⁶¹ şeklindeki mesel eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

11. *Agız yese köz uyadur*.¹⁶²

Ağzı yese göz utanır.¹⁶³

إِذَا أَكَلَ الْفَمُ اسْتَحْيَتِ الْعَيْنُ.¹⁶⁴

Atasözünün biçimsel ve anlamsal olarak aynı kullanımı günümüz Türkçesinde de *Ağzı yer, yüz utanır*¹⁶⁵ şeklinde yer almaktadır.

Atasözünün çevirisine bakıldığında ekleme yapılmadığı, tamamen biçimsel yani lafzî çevirinin söz konusu olduğu, kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu tarz bir çeviri ile atasözünün ne demek istediğinin değil ne dediğinin aktarıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği görülmektedir. Çünkü Arapça çeviri meseli andırsa da biçimsel olarak mesel kaynaklarında yer almamaktadır. Ancak Arapçada bu atasözüne *إِطْعَمَ الْفَمَ تَسْتَحِ* *العَيْنُ*/Ağzı yedir göz utanır¹⁶⁶ şeklindeki mesel eş değer karşılık olabilir.

¹⁶¹ Bu mesel, akrabalarımız istediğimiz gibi olmasa da o soydan olduğumuzu, onlara sabretmemiz gerektiğini çünkü akrabaların soyun getirdiklerini ve gerektirdiklerini yaptıklarını ifade etmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma' u'l-emşâl*, 2/21.

¹⁶² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 40; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/55; Kaçalin, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 61.

¹⁶³ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/55; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 26.

¹⁶⁴ Bu atasözü bir kimsenin yapacağı iş karşılığında ikram alan ancak işini yapamayacağı için utanan kimseye söylenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 40; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/55; *Dîvânu Lûgâti't-Türk Çevirisi*, 26; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 47.

¹⁶⁵ Bir kimseden yardım gören veya hediye alan kişi o kimseye karşı mahcup olmamak için isteklerini yerine getirmeye çalışır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 117; Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/122.

¹⁶⁶ Na'ûm Şukayr, *Emşâlu'l- 'Avâm fî Mısır ve 's-Sûdân ve 'ş-Şâm*, 11.

12. Öküz adaki bolgınça buzagu başı bolsa yeg.¹⁶⁷

Öküz ayağı olacağına buzağı başı olmak daha iyidir.¹⁶⁸

لَا نَ يَكُونُ رَأْسَ الْعُجُولِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَكُونَ رَجُلَ الثَّوَرِ.¹⁶⁹

Atasözü Türkçemizde aynı biçim ve anlamda var olup *Öküz ayağı olacağına buzağı başı olmak yeğdir*¹⁷⁰ şeklinde kullanılmaktadır.

Atasözü incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece ne dediğinin aktarıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira Arapça çeviri anlamsal olarak meseli andırsa da biçimsel olarak kaynaklarda bu şekilde bir ifade mevcut değildir. Ancak bu atasözü için *أَنْ أَصْبَحَ عِنْدَ رَأْسِ الْأَمْرِ أَحَبُّ إِلَيَّ* /İşin başında olmam kıyısında köşesinde olmamdan daha iyidir¹⁷¹ şeklindeki mesel şekilsel ve anlamsal yönden bakıldığında eş değer karşılık olarak verilebilir.

13. Tirig esen bolsa tang üküş körür.¹⁷²

İnsan sağ salim yaşarsa çok hayret verici şeyler görür.¹⁷³

إِذَا كَانَ الْإِنْسَانُ حَيًّا سَالِمًا يَرَى الْعَجَائِبَ كَثِيرًا.¹⁷⁴

¹⁶⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 41; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/59; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 62.

¹⁶⁸ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/59. Alternatif çeviriler için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 28; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 62.

¹⁶⁹ Bu atasözü, bir işin başında bulunmak, başkasına uymaktan ve zaman kaybetmekten daha iyidir denileceği zaman kullanılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 41; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/59; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 72.

¹⁷⁰ Yetkili bir konumda olmak başkalarına uymaktan daha iyidir. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri* (İstanbul: Excellence Publishing, 2013), 503.

¹⁷¹ Bu mesel işte ilerlemeye teşvik için söylenmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/103.

¹⁷² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 43; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/62; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 63.

¹⁷³ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 29; Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/62; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 63.

¹⁷⁴ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak insanın yaşamı boyu pek çok ilginç durumlar yaşadığının ifade edildiği anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 43; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 205.

Atasözünün biçimsel bakımdan birebir karşılığı günümüze ulaşamamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Yaşa yaşa, gör temaşa*¹⁷⁵ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde biçimsel bir çeviri yapıldığı kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrildiği, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece atasözünün ne dediğinin aktarıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Bu Arapça çeviri anlamsal olarak meseli andırsa da biçimsel olarak kaynaklarda yer almamaktadır. Ancak Arapçada bu atasözüne *عِشْ رَجَبًا تَرِ عَجَبًا*/*Yaşa Recebi gör gariplikleri*¹⁷⁶ ve *إِنْ تَعِشْ تَرِ مَا لَمْ تَرَهُ*/*Yaşarsan görmediklerini görürsün*¹⁷⁷ meselleri eş değer karşılık olarak verilebilir.

14. *Avçı neçe al bilse adığ ança yol bilir.*¹⁷⁸

*Avcı ne kadar av hileleri bilirse, ayı da o kadar kaçacak yolları bilir.*¹⁷⁹

وَأِنْ كَانَ الْقَانِصُ عَارِفًا بِحِيلِ الْأَقْتِنَاصِ فَإِنَّ الدَّبَّ أَيْضًا عَارِفٌ بِطُرُقِ الْفِرَارِ.¹⁸⁰

Atasözünün aynı karşılığı günümüzde de *Avcı ne kadar hile bilse, ayı o kadar yol bilir*¹⁸¹ şeklinde yer almaktadır.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı görülmektedir. Zira kelimelerin ilk anlamlarıyla olduğu gibi çevrilip aktarıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı gözlemlenmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece ne dediğinin aktarıldığı, Arapçada kullanılan eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel benzerliği olan bir ifadeye rastlamadık. Arapçada bu atasözüne karşılık gelebilecek mesele de ulaşamadık.

¹⁷⁵ İnsan yaşadığı sürece pek çok insan ve olayla karşılaşır ve hepsinden bir tecrübe edinir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 488.

¹⁷⁶ ‘Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü ‘l-Emsâl*, 338.

¹⁷⁷ el-Meydânî, *Mecma ‘u ‘l-emşâl*, 1/93.

¹⁷⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti ‘t-Türk*, 43; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/63; Kaçalın, *Dîvânu Luğâti ‘t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 63. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti ‘t-Türk*, 167; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/332.

¹⁷⁹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/63. Alternatif çeviriler için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâti ‘t-Türk*, 30; Kaçalın, *Dîvânu Luğâti ‘t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 63.

¹⁸⁰ Bu atasözü, iki kurnaz kişinin karşılaşmaları halinde kullanılmaktadır. Kişi ne kadar kurnaz olursa olsun karşısındaki kişi de bir o kadar kurnazdır nasıl alt edeceğini bilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti ‘t-Türk*, 43; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk’teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 66.

¹⁸¹ Bir kimse başkasına galip gelmek için çeşitli yöntem ve maharetleri kullanır. Ancak karşısındaki kişi de mağlup olmamak için farklı farklı tedbirler alır. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/165; Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 145.

15. *Agılda oğlak togsa arıkda otı öner.*¹⁸²

*Agılda oğlak doğsa ırmakta, otu biter.*¹⁸³

إِذَا وُلِدَ الْجَدِيُّ فِي الْمَرِيضِ طَلَعَ لَهُ النَّبْتُ فِي النَّهْرِ.¹⁸⁴

Atasözü günümüz Türkçesinde *Agılda oğlak doğsa ovada otu biter*¹⁸⁵ şeklinde aynen yer almaktadır.

Atasözü incelendiğinde çeviride herhangi bir ekleme veya eksiltmenin söz konusu olmadığı, biçimsel bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu tür bir çeviri ile atasözünün sadece ne dediğinin aktarıldığı, Arapçada bu atasözüne eş değer meselin verilmediği görülmektedir. Zira kaynaklarda bu çeviriye şekilsel olarak benzeyen bir ifadeye rastlayamadık. Ancak Arapçada bu atasözüne *كُلَّ يَوْمٍ يَوْمٍ وَالرَّزْقُ* *Gün gün rızık Allahtan gelir*¹⁸⁶ meseli eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olabilirdi.

16. *Sartnın azukı arıg bolsa yol üze yer.*¹⁸⁷

*Tüccarın azığı temiz olsa yol üzerinde yer.*¹⁸⁸

إِذَا كَانَ زَادُ التَّاجِرِ نَظِيفًا نَقِيًّا يَأْكُلُهُ جَالِسًا عَلَى قَارِعَةِ الطَّرِيقِ.¹⁸⁹

Atasözünün biçimsel ve anlamsal bakımdan aynı kullanımına ulaşamadık.

¹⁸² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 45; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/65; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 64.

¹⁸³ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/65. Alternatif çeviriler için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 31; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 64.

¹⁸⁴ Bu atasözü rızık için kaygıya gerek olmadığını belirtmek amacıyla kullanılmaktadır. Allah yarattıklarının rızıkını da verir, rızık kaygısı çekmemek gerekir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 45; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 46.

¹⁸⁵ Allah yarattıklarını rızıkıyla yaratır. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/120;

¹⁸⁶ Yûsûf Dâna, *Mevsû'atî'l-emşâli'l-'Arabiyye 'Ammiyye, ed-dârice hikem ve tegâlîd ve istidlâl* (Hifâ: Mektebetü Külle Şey, 2014), 1348.

¹⁸⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 45; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/66; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 65.

¹⁸⁸ Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 65. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/66; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 31.

¹⁸⁹ Bu atasözü, doğruluğunu iddia eden ve güvenilir olduğunu dile getiren ancak bunu kanıtlamaktan geri duran kimse için kullanılmaktadır. Kişinin kendisinde olmayan bir özellik ile övünmesi ve iki yüzlü davranarak bunu ortaya koymaktan geri durması anlamını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 45; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 177.

Atasözü incelendiğinde kelimelerin ilk anlamlarıyla aktararak lafzî bir çevirinin yapıldığı, eklemeler yapılarak çevirinin uzatılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle sadece atasözünün ne dediğinin aktarıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye denk gelmedik. Atasözüne eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek Arapça mesele de ulaşamadık.

17. *Uluk yagırı ogulka kalır.*¹⁹⁰

*Omuz başı yaralandığı zaman oğula miras kalır.*¹⁹¹

...أَنَّ دَبَرَ الْمَنَسَجِ يَبْقَى مِيرَاثًا لِلْإِبْنِ.¹⁹²

Atasözü günümüzde aynı biçimde kullanılmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Babası ekşi elma yer, oğlunun dişi kamaşır*¹⁹³ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde kelimelerin olduğu gibi, öge sayısı değiştirilmeden biçimsel olarak çevrildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla atasözünün sadece ne dediğinin aktarıldığı, Arapçada bu atasözüne eş değer karşılık gelen meselin verilmediği görülmektedir. Çünkü bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade ve mesel kaynaklarda yer almamaktadır. Oysaki Arapçada bu atasözüne *عَيْبُ الْوَلَدِ مِنْ أَهْلِهِ/Çocuğun kusuru ailesindendir*¹⁹⁴ ... فَشِيمَةُ أَهْلِ الْبَيْتِ كُلُّهُمْ الرِّقْصُ, *Evin reisi* إِذَا كَانَ رَبُّ الْبَيْتِ بِالطَّبْلِ ضَارِبًا ... *davula vurursa ev halkı dansa durur*¹⁹⁵ ve *إِنْ كَانَ فِي الْعَمُودِ عَيْبٌ يَكُونُ الْأَسَاسُ فِي*

¹⁹⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 46; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/68; Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 65.

¹⁹¹ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 32. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/68; Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 65. Bu atasözü (Arapçaya çeviri) 'Sırt yarısı çocuğa miras kalır/Atın sırtında eyer ve semerin açtığı yara çocuğa miras kalır' şeklinde de çevrilebilir.

¹⁹² Bu atasözünün hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak insanların kötü itibardan sakınarak gelecek nesli olumsuz etkilememeleri gerektiği ifade edilmiş olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 46; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 214.

¹⁹³ Büyüklerin ortaya koyduğu iyi ve kötü şeyler sonraki nesli etkiler. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/151.

¹⁹⁴ Abdülhakim Önel, *Harran Araplarında Dil ve Edebiyat Bağlamında Arapça Meseller ve Tahlilleri* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 163.

¹⁹⁵ Ahmed Gabş b. Muhammed Necîb, *Mecma'u'l-ḥikem ve'l-emşâl-fi'ş-ş-i'ri'l-'Arabî* (Dimeşk: Dârü'r-Rüşd 1985), 7.

القَاعِدَة/Direkte kusur varsa bunun sebebi temeldendir¹⁹⁶ meselleri yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

18. Anuk utru tutsa yokka sanmas.¹⁹⁷

Elde mevcut olan yemek misafirin önüne konulunca misafir ağırılanmamış sayılmaz.¹⁹⁸

إِذَا قُدِّمَ الْحَاضِرُ مِنَ الطَّعَامِ لِلضَّيْفِ لَا يُعَدُّ الْقِرَى مَعْدُومًا.¹⁹⁹

Atasözünün biçimsel ve anlamsal açıdan birebir kullanımı günümüze ulaşamamıştır.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapılmakla birlikte, çeviriye ekleme yapıldığı, atasözünün ne demek istediğinin aktarıldığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan yemek/الطعام kelimesinin çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle Arapçada bu atasözüne eş değer karşılık gelen meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade kaynaklarda mevcut değildir. Biz de bu atasözünün Arapçadaki eş değerine rastlayamadık.

19. Künde irük yok, begde kıyık yok.²⁰⁰

Güneşte gedik olmadığı gibi beyin sözünde de caymak yoktur.²⁰¹

لَا ثُلْمَةٌ فِي قُرْصِ الشَّمْسِ فَكَذَلِكَ لَا خُلْفَ فِي مِيعَادِ الْأَمِيرِ.²⁰²

¹⁹⁶ Ahmed Teymûr Pâşâ, *el-Emsâli'l-‘Âmmiyye* (Kahire: Müessesetü Hindâvî li't-Talîmi ve's-Sekâfe, 2012), 101.

¹⁹⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 46; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/68; Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 65. Buradaki *anuk* kelimesi hazır, mevcut anlamındadır. bk. Çağbayır, “Anuk”, 1/287. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 278; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/28.

¹⁹⁸ Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 65. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/68; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 32.

¹⁹⁹ Bu atasözü, ev sahibinin misafir için gücü yettiği kadarıyla hazırlık yapması gerektiği durumda kullanılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 46; Korkmaz *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 56.

²⁰⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 47; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/70.

²⁰¹ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 32. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/70; Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 66.

²⁰² Bu atasözü, beylerin sözlerini tutmaları ve verdikleri sözden dönmemeleri için kullanılmakta olup asil ve önemli bir değere sahip kimsenin sözünde duracağı anlamını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 47; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 154.

Atasözünün şekil bakımından aynı kullanımı mevcut olmamakla birlikte yakın anlamlı karşılığı *Hayvan yularından insan sözünden tutulur*²⁰³ ve *Vaat borcun aynısıdır*²⁰⁴ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde biçimsel bir çevirinin söz konusu olduğu, sadece lafzî bir çeviri yapılarak atasözünün ne dediğinin aktarıldığı, Arapça bu atasözüne karşılık gelen eşdeğer meselin verilmediği görülmektedir. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel yönden benzer bir ifadeye denk gelmedik. Ancak atasözleri karşılaştırıldığında Arapçada bu atasözü için *وَعْدُ الْحُرِّ دَيْنٌ عَلَيْهِ/Kişinin sözü üzerine borçtur*²⁰⁵, *وَعْدُ الْكَرِيمِ أَلْزَمٌ مِنْ دَيْنٍ/Cömert kimsenin sözü borçtan daha elzemdir*²⁰⁶ ve *أَنَّ الْجَلَدَ دَسِمَةٌ شَفَتْهُ وَأَنَّ الْكَسْلَانَ يَعْجِزُ عَنِ الْعَمَلِ لِكَسَلِهِ*²¹⁰ *Adamı sözüne bakarak, ineği boynuzuna bakarak al*²⁰⁷ şeklindeki meseller yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

20. Erik erini yağlı, ermegü başı kanlı.²⁰⁸

Çalışanın dudağı yağlı, erinenin başı kanlı.²⁰⁹

...أَنَّ الْجَلَدَ دَسِمَةٌ شَفَتْهُ وَأَنَّ الْكَسْلَانَ يَعْجِزُ عَنِ الْعَمَلِ لِكَسَلِهِ.²¹⁰

Atasözünün bugün şekilsel olarak birebir kullanımı olmasa da yakın anlamlı karşılığı *Emeksiz yemek olmaz*²¹¹ ve *Paça ıslanmadan balık tutulmaz*²¹² şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır zira çeviri işleminde ekleme yapıldığı görülmektedir. Çünkü Karahanlı Türkçesinde yer almayan

²⁰³ Nasıl ki yularından tutulan hayvan başka tarafa gitmez, insan da verdiği sözden caymaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 281.

²⁰⁴ Verilen sözün borç gibi zamanında yerine getirilmesi gerekir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 475.

²⁰⁵ Ömer, *Mu'cemu'l-lügati'l-'Arabiyyeti'l-mu'aşıra*, 795.

²⁰⁶ Na'ûm Şukayr, *Emşâlu'l-'Avâm fî Mısır ve's-Sûdân ve's-Şâm*, 111.

²⁰⁷ Yüksel-Yılmaz, *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük (Atasözleri ve Deyimler)*, 72.

²⁰⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Lugâti't-Türk*, 47; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/70.

²⁰⁹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/70. Alternatif çeviriler için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't-Türk*, 33; Kaçalın, *Dîvânü Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 66. Bu atasözü 'Becerikli, yürekli adamın dudağı yağlı olur, tembelde tembelliğinden iş yapamaz' şeklinde de çevrilebilir.

²¹⁰ Bu atasözü, çalışmak, tembelliği bırakmak için söylenen bir atasözüdür ve çalışıp, gayret edenin rahat yaşayacağını sıkıntı çekmeyeceğini ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Lugâti't-Türk*, 47; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 93.

²¹¹ Gerekli emek sarf edilmeden bir kazanç elde edilemez. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 390.

²¹² Zahmet çekmeden hiçbir iş gerçekleştirilemez. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 417.

tembelliğinden dolayı iş yapamaz/لِكَسْلِهِ الْعَمَلُ عَنْ يَعْجُزُ ifadesi Arapça çeviride yer almaktadır. Bunun yanında atasözündeki *başı kanlı* ifadesi de Arapça çeviride yer almamaktadır. Buradan hareketle atasözünün ne dediğinin değil ne demek istediğinin aktarıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade ve mesel kaynaklarda yer almamaktadır. Ancak Arapçada bu atasözü için yakın anlamlı karşılık olarak مَنْ جَالَ نَالَ/Çaba gösteren kazanır²¹³, مَنْ جَدَّ وَجَدَ/Kim gayret gösterirse aradığını bulur, hedefine ulaşır²¹⁴ ve مَا مَكْسَبَ مِنْ غَيْرِ عَنَاءٍ/Sıkıntı çekmeden kazanç elde edilmez²¹⁵ biçimindeki meseller eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

21. Alımçı arslan berimçi sıçgan.²¹⁶

Alacaklı saldırışta aslan; verecekli korkusundan dolayı fare gibidir.²¹⁷

...أَنَّ الدَّائِنَ كَالْأَسَدِ فِي صَوْلَتِهِ وَالْمَدْيُونُ كَالْفَأْرَةِ مِنْ خَوْفٍ نَزَلَ بِهِ.²¹⁸

Atasözünün biçimce aynı kullanımı günümüzde yaşamamaktadır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Alacağına şahin vereceğine karga*²¹⁹ ve *Borçlunun yalımı alçak olur*²²⁰ şeklinde verilebilir.

Burada atasözünün Arapçaya çevrilirken yorumlanarak, benzetme edatları ve benzetilme yönlerini bildiren kelimelerin eklendiği görülmektedir. Çünkü Türkçe atasözünde yer almayan, kuvvet/صَوْلَةٌ, korku/خَوْفٌ kelimelerinin ve indi/نَزَلَ fiilinin Arapça çeviride yer aldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bu tür çeviri biçimsel değil

²¹³ el-Meydânî, *Mecma' u'l-emsâl*, 2/387.

²¹⁴ Na'ûm Şukayr, *Emsâlu'l- 'Avâm fî Mısır ve 's-Sûdân ve 'ş-Şâm*, 48.

²¹⁵ Yüksel-Yılmaz, *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük (Atasözleri ve Deyimler)*, 59.

²¹⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 50; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/75. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 206; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/409.

²¹⁷ Kaçalin, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 68. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/75; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 35. Bu atasözü 'Borç veren kimse gücü bakımından aslan gibidir, borçlu ise fare gibi korkaktır' şeklinde de çevrilebilir.

²¹⁸ Bu atasözünün ne amaçla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak kişinin borç altında iken borcunu verene kadar borçlu olduğu kişi sebebiyle zorluklar yaşadığının ifade edildiği anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 50; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 48.

²¹⁹ İnsan alacaklısına karşı daima dik başlı ve sert bir tavır takınır. Borçlusunu atlatmak için de türlü türlü bahaneler uydurur. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 367.

²²⁰ Borçlu kimse borçlu olduğu kimseye karşı rahat olamaz, kendini suçlu gibi hisseder. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 178.

dinamik bir çeviridir. Zira bu tür çeviri ile atasözünün ne demek istediğinin aktarıldığı, Arapçada kullanılan eş değer veya yakın anlamlı karşılığının verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu şekilde bir ifade yer almamaktadır. Ancak bu atasözüne *لَا غَمَّ إِلَّا غَمُّ الدِّينِ، وَلَا وَجَعَ إِلَّا وَجَعُ الْعَيْنِ*/Göz acısından başka acı borçtan başka dert yoktur²²¹ şeklindeki mesel eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

22. *Atan yüki aş bolsa açka az körnür.*²²²

*İğdiş edilmiş deve yükü yemek olsa aç kimseye çok acıktığı için az görünür.*²²³

إِذَا كَانَ حِمْلُ خَصِيٍّ مِنَ الْبُعْرَانِ طَعَامًا فَإِنَّ الْجَائِعَ يَرَاهُ قَلِيلًا لِفَرَطِ جُوعِهِ.²²⁴

Atasözünün biçimsel olarak aynı kullanımını mevcut olmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Aç doymam, tok acıkmam sanır*²²⁵ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Türkçesinin daha kısa olduğu ancak Arapçaya çevirisine eklemeye yapıldığı görülmektedir. Çünkü Türkçe atasözünde yer almayan *çok acıkmak sebebiyle*/لِفَرَطِ جُوعِهِ ifadesi Arapça çeviride yer almaktadır. Buradan hareketle dinamik çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade kaynaklarda yer almamaktadır. Oysaki Arapçada bu atasözüne *إِنَّ آدَمَ مَا يَمْلَأُ عَيْنَهُ إِلَّا كَفُّ التُّرَابِ*/Ademoğlunun gözünü ancak bir avuç toprak doyurur²²⁶ şeklindeki meseller yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

²²¹ el-Havârizmî, *el-Emşâlu'l-müvellede*, 130.

²²² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 50; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/75.

²²³ Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 68. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/75; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 35. Ayverdi, “İğdiş”, 2/1357.

²²⁴ Bu atasözünün ne maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak insan aç gözlü olduğu zaman önünde ne olursa olsun kendisine az görüldüğü ifade edilmiş olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 50; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 63. Atasözündeki بُعْرَانْ kelimesi بَعِير kelimesinin çoğuludur. bk. Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, thk. Muhammed Ne'im el-'Argasûsî (Dimaşk: Mektebetü Tahkîk et-Türâs fî Müesseseti'r-Risâle, 1998), 352.

²²⁵ Acıkan kimse ihtiyacı giderilse de asla doymayacağını zanneder. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 108.

²²⁶ Na'ûm Şukayr, *Emşâlu'l-'Avâm fî Mısır ve's-Sûdân ve's-Şâm*, 9.

23. *Esende evek yok.*²²⁷

*Esenlikte acele etmek olmaz.*²²⁸

لَا عَجَلَةَ فِي السَّلَامَةِ.²²⁹

Atasözünün biçimsel açıdan aynısı bugün mevcut değildir. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Acele ile yürüyen yolda kalır*²³⁰ ve *Acele ile menzil alınmaz*²³¹ şeklinde verilebilir.

Atasözüne bakıldığında sadece biçimsel bir çevirinin yapıldığı, Arapçadaki eş değerinin verilmediği görülmektedir. Zira Arapça çeviri anlamsal olarak meseli andırsa da biçimsel açıdan mesel kaynaklarında yer almamaktadır. Ancak Arapçada bu atasözü için *العَجَلَةُ النَّدَامَةُ وَفِي السَّلَامَةِ فِي التَّائِي*/Sakin davranmakta esenlik, acelede ise *pişmanlık vardır*²³² ve *التَّائِي مِنَ اللَّهِ وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ*/Sakin hareket etmek Allah'tan *acele ise şeytandandır*²³³ şeklindeki meseller eş değer ve yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

24. *Aç ne yemes, tok ne temes.*²³⁴

*Aç önüne konan yemeği geri çevirmez, bu yüzden de tok olan kişi tarafından kınanır.*²³⁵

...أَنَّ الطَّعَامَ الَّذِي قَدَّمَ إِلَى الْغَرْتَانِ لَا يُعَافُهُ وَلَا يَتْرُكُهُ وَأَنَّ الْغَرْتَانِ مَلُومٌ مِنَ الشَّبْعَانِ

بِعَدْلِهِ إِيَّاهُ.²³⁶

²²⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 51; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/77.

²²⁸ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 69. Alternatif çeviriler için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 36.

²²⁹ Bu atasözü, yaptığı işte acele etmemeyi bildirmek için kullanılmaktadır. Acele etmenin fayda vermeyeceğini ve acele ile hedefe ulaşamayacağını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 51; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/77; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 97.

²³⁰ Acele ile yapılan işler iyi sonuçlar vermez. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 106.

²³¹ Acele ederek daha iyi sonuçlar alınabileceği düşünülmemelidir. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/107.

²³² Ömer, *Mu'cemu'l-lügati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âşıra*, 1059.

²³³ el-Hasen'l- Yûsî, *Zehru'l-Ekem fi'l-emşâl ve'l-hikem*, 2/189.

²³⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 52; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/79.

²³⁵ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 70. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/79; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 37.

²³⁶ Bu atasözünün hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak aç olan insanların tok olan insanları kötülediği, tok insanların onlar hakkında olur olmaz konuştuğu anlamının ifade edildiği anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 52; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it*

Atasözünün şekilsel ve anlamsal açıdan aynı kullanımı günümüzde de *Aç ne yemez, tok ne demez*²³⁷ şeklinde kullanılmaktadır.

Atasözünü incelediğimizde eklemeler yapılarak oldukça dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Burada anlaşılması gereken anlam aktarıldığı için atasözünün çevirisi uzamıştır. Zira Türkçe atasözünde yer almayan kelime ifadelerin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer veya yakın anlamlı meselin verilmediği görülmektedir. Çünkü bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade kaynaklarda geçmemektedir. Biz de bu atasözüne eş değer ya da yakın anlamlı karşılık gelebilecek bir mesele rastlayamadık.

25. *İgliğ tutruğu/tutzuğu ad bolur.*²³⁸

*Hastanın vasiyet etmesi iyilik getirir.*²³⁹

إِنَّ وَصِيَّةَ الْمَرِيضِ تَكُونُ لَهُ فَالًا حَسَنًا.²⁴⁰

Atasözünün biçimsel olarak aynı kullanımı bugün bulunmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Vasiyet ölüm getirmez*²⁴¹ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı, çeviriye herhangi bir eklemenin yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla burada lafzî çevirinin yapıldığı, Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı karşılığının verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade bulamadık. Arapçada bu atasözüne eş değer olabilecek bir mesele de rastlayamadık.

Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi, 44; Atasözündeki عَرَّان kelimesinin ilk harfinin hareketi yazma eserde dammedir. Ancak kaynaklarda fethalıdır. İkinci şeklin doğru olma olasılığı daha yüksektir.

²³⁷ Yoksul kimse elindekinin iyisine kötüsüne bakmaz ancak zengin kimse en iyisinde bile kusur görür. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/113.

²³⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 52; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/79; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 70.

²³⁹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/79. Alternatif çeviriler için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 38; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 70. Bu atasözü 'Hastanın vasiyeti kendisi için iyi şans olur' şeklinde de çevrilebilir.

²⁴⁰ Bu atasözü, vasiyet etmesi istenilen kimse için söylenmektedir ve vasiyet etmenin zamanında olması gerektiği ve vasiyetin faydalı olduğunu ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 52; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 44.

²⁴¹ Bazı insanlar ölüm konusunda ne yapacaklarını önceden düşünmekten korkarlar. Ancak bu durum üzerine düşünmek, tedbirlerini almak üzücü ve zor bir olayın olmasına sebep olmaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 477.

26. Alın arslan tutar, küçün oyuk tutmas.²⁴²

Hile ile aslan yakalanabilir; ama zorla bostan korkuluğu tutulamaz.²⁴³

قَدْ يُمْكِنُ بِالْحِيلَةِ مِنْ أَخْذِ الْأَسَدِ وَلَا يُمْكِنُ بِالْقُوَّةِ مِنْ أَخْذِ الْخَيْالِ الَّذِي يُنْصَبُ فِي

الْفَوَالِيزِ.²⁴⁴

Atasözünün biçimsel ve anlamsal yönden birebir karşılığı *Al aslan tutar güç sıçan tutmaz*²⁴⁵ şeklinde hâlâ kullanılmaktadır. Bunun yanında yakın anlamlı karşılık olarak *Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır*²⁴⁶ şeklindeki atasözü de verilebilir.

Atasözüne bakıldığında lafzî çevirinin yanında bazı eklemelerin olduğu görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün ne demek istediğinin aktarılıp dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü Türkçe atasözünde yer almayan *almak/أَخَذَ*, *dikmek/يُنْصَبُ* fiillerinin ve *tarla, bahçe/فَوَالِيز* kelimesinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade ve mesel kaynaklarda yer almamaktadır. Ancak bu atasözüne Arapçadaki *مَنْ يَسْتَعِينُ بِالرَّقْصِ فِي أَمْرِه* *Kim işinde hoşgörüyü dayanırsa yılanı deliğinden çıkarır*²⁴⁷ şeklindeki mesel eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

²⁴² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 53; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/81. Atasözünün tekrar ettiği yerler için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 410-411; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/289; Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 622; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/412.

²⁴³ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 71. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/81; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 39. Bu atasözü 'Tuzak ve hile ile aslan avlanır ancak güç ile tarladaki bostan korkuluğu bile tutulmaz' şeklinde de çevrilebilir.

²⁴⁴ Bu atasözü, güçsüz kalan kişinin işini yapması için bir çare bulması ve onu kullanması amacıyla söylenmektedir ve sadece güç kullanarak her şeyin üstesinden gelinemeyeceği zekanın da çok önemli olduğunu vurgulamaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 53; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 49.

²⁴⁵ Aklını kullanan kimse kendinden güçlülere galip gelebilir. Ancak sadece kuvvetini kullanarak zekasını kullanan zayıf kimseye üstün gelemmez. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 125.

²⁴⁶ Gönül alan güzel sözlerle karşımızdaki kötü niyetli insanları bile yumuşatabiliriz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 453.

²⁴⁷ Ahmed el-Hâşimî, *es-Sihru'l-halâl fi'l-hikem ve'l-emşâl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye), 62.

27. Ay tolun bolsa eligin imlemes.²⁴⁸

Dolunay -on dördü- olunca elle gösterilmez.²⁴⁹

إِذَا صَارَ الْقَمَرُ بَدْرًا لَا يُشَارُ إِلَيْهِ بِالْيَدِ.²⁵⁰

Atasözünün biçim ve anlam bakımından aynı kullanımı Ay *dolun olunca elle* işaretlenmez²⁵¹ şeklindedir. Bunun yanında yakın anlamlı karşılık olarak Ay *aydın hesap belli*²⁵² şeklindeki atasözü de verilebilir.

Atasözü incelendiğinde biçimsel çevirinin yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla atasözünün sadece ne dediğinin aktarıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer veya yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Bu Arapça çeviri anlamsal olarak meseli andırmaktadır. Ancak şekil bakımından mesel kaynaklarında yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele rastlayamadık.

28. Kişi alası içtin, ylık alası taşın.²⁵³

İnsanın alacası içindedir; yani muhalif olduğunu gizler, hayvanın alacası ise vücudunun dışındadır, görünür.²⁵⁴

أَنَّ بَرَصَ الْإِنْسَانِ مَخْفِيٌّ فِي بَاطِنِهِ يَعْنِي بِهِ إِضْمَارُ الْمُخَالَفَةِ وَأَنَّ بَرَصَ الدَّوَابِّ خَارِجٌ بَدْنِهِ بَادٍ.²⁵⁵

²⁴⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 54; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/82. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 146; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/288.

²⁴⁹ Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 71. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/82; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 39.

²⁵⁰ Kâşgarlı Mahmûd atasözünün devamında *لَأَنَّهُ يَرَاهُ مَنْ كَانَ لَهُ بَصَرٌ* (Çünkü gözü olan onu görür) şeklinde açıklama getirmiştir. Biz genel olarak atasözlerinde yer alan bu gibi açıklamalara yer vermedik. Bu atasözü, herkesçe bilinen ve yaygın her şeyler için kullanılır ve gizli olmayan bir şeyi göstermeye gerek olmadığını vurgulamaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 54; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 67.

²⁵¹ Herkes tarafından bilinen gizliliği ortadan kalkmış bir işin gizli tutulmaya çalışılması gereksizdir. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 217.

²⁵² Her şeyin ortada, açıkta olduğu bir işte anlaşılmayacak bir durum yoktur, hesap ortadadır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 146.

²⁵³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 58; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/91; Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/326.

²⁵⁴ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 42-43. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/91; Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 75. Ayverdi, "Ala", 1/86.

²⁵⁵ Bu atasözü, dalkavukluk ederek, hainliğini saklamaya çalışan kişiye söylenmektedir ve insanın iç yüzünün ne düşündüğünün ve ne yapacağını belli olmadığını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 58; Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/326. Kâşgarlı

Atasözünün biçim ve anlam bakımından aynı kullanımı günümüze kadar gelmiş olup *İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası dışında*²⁵⁶ şeklindedir. Bunun yanında *Her ışıldayan altın değildir*²⁵⁷ şeklindeki atasözü de anlamsal benzerliği olması bakımından bu atasözüne karşılık olarak verilebilir.

Atasözünün Arapçaya çevirisi incelendiğinde biçimsel çeviri yapılmadığı, çeviriye bazı eklemeler yapılarak dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü Türkçe atasözünde yer almayan *gizli/مُخْفِي* kelimesinin, *muhafeftini gizlemek/إِضْمَارُ الْمُخَالَفَةِ* tamlamasının ve *görünmek, zahir olmak/بَادٍ* kelimelerinin Arapça çeviride yer aldığı gözlemlenmektedir. Buradan hareketle Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmemesi görülmektedir. Çünkü bu biçimde bir çeviri ifade kaynaklarda yer almamaktadır. Ancak Arapçada bu atasözü için *مَا كُلُّ بَيْضَاءٍ شَحْمَةٌ، وَلَا كُلُّ سَوْدَاءٍ تَمْرَةٌ/Ne her beyaz olan yağdır ne de her siyah olan hurma*²⁵⁸, *لَيْسَ كُلُّ مَا يَلْمَعُ ذَهَبًا/Her parlayan altın değildir*²⁵⁹ ve *يَلْبَسُ لِكُلِّ حَالَةٍ لَبُوسَهَا/Her boyaya girer*²⁶⁰ şeklindeki meseller eş değer karşılık olarak verilebilir.

29. Ula bolsa yol azmas, bilig bolsa söz yazmas.²⁶¹

*Çölde yol işareti varsa yoldan şaşılmaz, kişide akıl varsa konuşmasında hataya düşmez.*²⁶²

إِذَا كَانَ فِي الْمَفَازَةِ إِرْمٌ لَا يُضِلُّ الطَّرِيقُ وَإِذَا كَانَ فِي الرَّجْلِ عَقْلٌ لَا يُخْطِئُ فِي
الكَلَامِ.²⁶³

Mahmûd *Dîvânu Lügâti't-Türk*'te bu atasözünün çevirisinde *görünen, açık* anlamındaki *ظَاهِر* kelimesini kullanmış ancak atasözünün Karahanlı Türkçesine göre *iç* anlamındaki *بَاطِن* kelimesini kullanması daha uygun olabilirdi.

²⁵⁶ Hayvanın rengi görünür ama insanın rengi içindedir görünmez. İnsanın ne düşündüğü, iç dünyası anlaşılmaz. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/326.

²⁵⁷ Her ön plana çıkan insanı değerli ve maharetli zannetmek doğru olmaz. Özünde kim olduğu iyi araştırılmalıdır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 286.

²⁵⁸ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/333.

²⁵⁹ Ömer, *Mu'cemu'l-lügati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âşıra*, 824.

²⁶⁰ Karslı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 396.

²⁶¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 58; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/92.

²⁶² Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 75. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/92; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 44.

²⁶³ Bu atasözünün hangi amaçla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak kişide akıl ve bilgi olduğunda yaptığı işlerde yanlış düşmeyeceği ifade edilmiş olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 58; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 212.

Atasözünün biçimsel olarak aynı kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Akıllı söylemeden düşünür, akılsız düşünmeden söyler*²⁶⁴ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde çeviriye bazı eklemelerin yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *çölde/المَفَاذَة* ve *adamda akıl olsa/وَإِذَا كَانَ فِي* ifadelerinin Arapça çeviride yer aldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla atasözünün sadece ne demek istediğinin aktarılması suretiyle dinamik bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği görülmektedir. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Oysaki anlamsal yakınlığı bulunması bakımından, Arapçada bu atasözüne *العَاقِلُ مَنْ يَرَى مَقَرَّ سَهْمِهِ مِنْ رَمِيَّتِهِ*/Akıllı kimse okunun nereye gideceğini atışından bilendir²⁶⁵ meseli yakın anlamlı karşılık olabilirdi.

30. *Uma/üme kelse kut kelir.*²⁶⁶

*Sana misafir gelirse onunla beraber uğur ve bereket de gelir.*²⁶⁷

إِذَا جَاءَكَ الضَّيْفُ جَاءَ الْجَدُّ وَالْيُمْنُ مَعَهُ.²⁶⁸

Atasözünün şekil ve anlam yönünden aynı kullanımı mevcut olmamakla birlikte yakın anlamlı karşılığı *Misafir kısmeti ile gelir*²⁶⁹ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde biçimsel bir çevirinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira Arapça çeviriye bariz bir ekleme yapılmadığı kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece ne dediğinin aktarıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği ortadadır. Söz konusu Arapça çeviri mesele benzese de mesel kaynaklarında bu biçimde bir ifade yer almamaktadır.

²⁶⁴ Bir sözü söylemeden ve bir işi yapmadan önce pişmanlık duymamak için akıllıca düşünülerek doğru tedbirler alınmalıdır. Aksi halde olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 123.

²⁶⁵ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/44.

²⁶⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 59; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/92; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 75.

²⁶⁷ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 44. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/92; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 75.

²⁶⁸ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak misafirin misafir olduğu yere uğur getirdiğinin vurgulandığı anlaşılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 59; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 214.

²⁶⁹ Misafirin geldiği ev bereketlenir, evde umulmadık yiyecekler olur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 392.

Ancak bu atasözü için *الضَيْفُ يَجِيبُ رِزْقَهُ مَعَهُ*/Misafir rızkını/kısmetini beraberinde getirir²⁷⁰ şeklindeki mesel eş değer karşılık olarak verilebilir.

31. Yurt küçük olsa anut büyük ur.²⁷¹

Delik küçük olsa da tıpayı büyük vur.²⁷²

إِذَا كَانَ النَّيْطُ صَغِيرًا فَضَعَ الْقَمْعَ كَبِيرًا.²⁷³

Bu atasözü şekil olarak günümüze kadar ulaşmamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Delik büyük yama küçük*²⁷⁴ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde kelimelerin Arapçaya ilk anlamlarıyla çevrilerek aktarıldığı, çeviriye herhangi bir ekleme yapılmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sadece biçimsel bir çeviri yapılarak, atasözünün ne dediğinin aktarıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği görülmektedir. Çünkü biçimsel olarak mesel kaynaklarında böyle bir ifade yer almamaktadır. Ancak Arapçada bu atasözüne *اَتَّسَعَ الْخَرْقُ عَلَى الرَّاقِعِ*/Yırtık yamayı aştı²⁷⁵ şeklindeki mesel eş değer karşılık olarak verilebilir.

32. Yırak yer savın arkış keldürür.²⁷⁶

Uzak yerin haberlerini kervan, yolcular getirir.²⁷⁷

أَنَّ السَّفَرَ يَأْتِي بِأَخْبَارِ الْبَلَدِ الْبَعِيدِ.²⁷⁸

²⁷⁰ Na'ûm Şukayr, *Emşâlu'l- 'Avâm fî Mısır ve 's-Sûdân ve 'ş-Şâm*, 89.

²⁷¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti't-Türk*, 59; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/93; Kaçalın, *Dîvânu Luğâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 75.

²⁷² Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâti't-Türk*, 45. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/93; Kaçalın, *Dîvânu Luğâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 75.

²⁷³ Bu atasözü, insanların küçük şeyleri büyük göstermeleri durumunda söylenmektedir. Atasözü insanın küçük bir iş veya durumu olduğundan büyük ve zormuş gibi göstermesini ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti't-Türk*, 59. Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 240.

²⁷⁴ İhtiyaçlar fazla ancak bu ihtiyaçları karşılayacak olan imkanlar az. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 207.

²⁷⁵ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. 'Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Müstakşâ fî emşâli'l- 'Arab*, 1/35; Karşı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 16.

²⁷⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti't-Türk*, 61; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/97.

²⁷⁷ Kaçalın, *Dîvânu Luğâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 77. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/97; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâti't-Türk*, 46.

²⁷⁸ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak bu atasözü ile uzak yerde meydana gelen olayları o yerden gelenin haber verdiğinin ifade edildiği anlaşılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti't-Türk*, 61; Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 468.

ısıtmaz²⁸⁵ ve *زَادَ غَيْرُهُ طَالَ جُوعُهُ* /Başkasının azığına güvenen uzun zaman aç kalır²⁸⁶ şeklindeki mesel eş değer karşılık olabilir.

34. Ortak erden artuk almaş.²⁸⁷

Ortak, mal paylaşırken ortağından fazla almaz.²⁸⁸

لَا يَأْخُذُ الشَّرِيكَ مِنْ شَرِيكِه زِيَادَةً فِي الْقِسْمَةِ.²⁸⁹

Atasözü biçimsel olarak gümümüzde kullanılmamaktadır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Ortak danadan yalnız buzağı iyidir*²⁹⁰, *Ortak malı köpek bile yemez*²⁹¹ ve *Doğruluk hak kapısıdır*²⁹² şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya biçimsel bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira kelimeler ilk anlamlarıyla çevrilerek aktarılmış, farklı bir kelimeye yer verilmemiştir. Bunlardan hareketle Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği görülmektedir. Çünkü bu çeviri ile biçimsel olarak aynı veya benzer bir ifade kaynaklarda mevcut değildir. Ancak Arapçada bu atasözü için *المَالُ بَيْنِي وَبَيْنَكَ شِقٌّ* //Mal benimle senin aranda mukul ağacının yaprağı gibidir²⁹³ biçimindeki mesel eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olabilir.

²⁸⁵ Karşlı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 159.

²⁸⁶ Karşlı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 353.

²⁸⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Lugâti't-Türk*, 62; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/99.

²⁸⁸ Kaçalin, *Dîvânü Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 78. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/99; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't-Türk*, 48.

²⁸⁹ Bu atasözü, ortakların mal paylaşımı sırasında insafli olmaları gerektiğini belirtmek için kullanılır. Bu atasözü insanların ortaklık durumunda, bölüşme esnasında birbirlerine dürüst ve insafli davranmaları gerektiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Lugâti't-Türk*, 62; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't-Türk*, 48; Silahdaroğlu, *Divanü Lûgati't-Türk'ten Derlemeler ve Uyarlamalar*, 20.

²⁹⁰ İnsanın başka birisiyle ortak malı olmaksızın sadece kendisine ait malının olması daha iyidir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 405.

²⁹¹ Bir mala birden çok kişinin sahip olması sıkıntıya sebep olur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 405.

²⁹² Doğru söz ve davranış iyilik kapılarını açar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 218.

²⁹³ Bu mesel yapılan işte ortaklığın ve eşitliğin olması için söylenmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/326. Buradaki *الألمة* kelimesi Mukul ağacının yaprağı anlamındadır. İki eşit durum ya da parçadan da kinaye yapılabilir. bk. İsmail b. Abbâd, Sâhib, *el-Muhît fi'l-Luğa*, thk. Muhammed Hasen âl Yâsin (Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1414/1994), "الألْم", 10/332.

35. *Tagıg ukrukın egmes, tenizni kaygukın bügmes.*²⁹⁴

*Dağ kementle eğilmez, denize de kayıkla set çekilmez.*²⁹⁵

أَنَّ الطَّوْدَ الشَّامِخَ لَا يُحْنِي بِالْوَهَقِ وَأَنَّ الْبَحْرَ لَا يُسْكِرُ بِالزُّورَقِ.²⁹⁶

Atasözünün biçim ve anlamca aynı karşılığı bugün kullanılmamakla beraber *Göge direk, denize kapak olmaz*²⁹⁷ şeklindeki atasözü yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

Atasözünün Arapçaya çevirisi incelendiğinde çevriye ekleme yapılmadığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla, lafzî olarak çevrilip aktarıldığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel çevirisinin yapıldığı, atasözüne eş değer Arapça meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira buradaki Arapça çeviri ile biçimsel olarak uyuşan bir ifade ve mesel kaynaklarda yer almamaktadır. Biz de Arapçada bu atasözüne eş değer olabilecek mesele ulaşamadık.

36. *Kaz kopsa ördek kölüg igenür.*²⁹⁸

*Kaz gölden kalkarsa ördek oraya sahip çıkar.*²⁹⁹

إِذَا نَهَضَ الْبَطُّ مِنَ الْحَوْضِ تَمَلَّكَ الْإِوْرُ الْحَوْضَ.³⁰⁰

²⁹⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 63; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/100.

²⁹⁵ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 78. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/100; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 49. Ayverdi, “Kement”, 2/1639.

²⁹⁶ Bu atasözü önemli ve büyük bir işin, basit bir sebeple geri kalmaması gerektiği durumda kullanılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 63.

²⁹⁷ Gereksiz ve gerçekleştirilmesi mümkün olmayan işlerle uğraşılmamalıdır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 261.

²⁹⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 64; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/103-104; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 80.

²⁹⁹ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 51. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/103-104; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 80.

³⁰⁰ Bu atasözü, bir bölgede hüküm düren kişinin gitmesi halinde o bölgede insanlar üzerinde büyüklenecek hakimiyet kurmaya çalışan zayıf kimse için kullanılmaktadır. Bu atasözü durumu iyi olmayan bir kimsenin fırsat bulunca büyüklendiğini insanlara zorluk çıkardığını ifade etmektedir. Bunun yanında yazma eserde atasözündeki حَيْطُ kelimesi cümlelerin anlam ve mantığına göre hatalı bir tercihtir. Bundan dolayı bu kelimenin yerine بَطُّ kelimesi verilmiştir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 64; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 121.

Atasözünün biçimsel olarak aynı kullanımı günümüzde yer almamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Alçak yerde tepelik kendisini dağ sanır*³⁰¹ ve *Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler*³⁰² şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde kelimelerin Arapçaya ilk anlamlarıyla aktarıldığı yani biçimsel çevirinin söz konusu olduğu görülmektedir. Zira çeviriye bariz bir ekleme yapılamamıştır. Buradan hareketle çeviri yapılırken atasözünün sadece ne dediğinin aktarıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye kaynaklarda rastlayamadık. Ancak Arapçada bu atasözüne *عَلِيَّ الرَّجَالِ سَمُوا الدِّيكَ أَبُو عَلِيٍّ/Erkeklerin az olması dolayısıyla horozu Ebû Ali diye isimlendirdiler*³⁰³ ve *إِذَا انْطَلَقَ الْقِطُّ رَقَصَتْ إِذَا انْطَلَقَ الْقِطُّ رَقَصَتْ*³⁰⁴ meselleri eş değer ve yakın anlamlı karşılık olabiliirdi.

37. Ersek erke tegmes evke evke tegmes.³⁰⁵

*Bir an önce koca bulmayı arzulayan azgın kadının aceleci davranması yüzünden koca bulması zor olur, şartlar bir türlü istediği gibi gitmez. Acele eden kişi de evine ulaşamaz.*³⁰⁶

...أَنَّ الْعَجُولَ مِنَ الْبَوَاغِي فَلَمَّا تَجَدَّ الرَّجَالُ لِفَرْطِ الْعَجَلَةِ فَلَا يَتَفَقَّ هَيْئَةً أَسْبَابَهَا كَمَا

تُرِيدُ فَكَذَلِكَ الْعَجُولُ مِنَ النَّاسِ لَا يَبْلُغُ بَيْتَهُ.³⁰⁷

Atasözü bugün biçimsel olarak kullanılmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Acele ile menzil alınmaz*³⁰⁸ ve *İven/even kız ere varmaz, varsa da baht bulmaz*³⁰⁹ şeklinde verilebilir.

³⁰¹ Tecrübeli insanların bulunmadığı mekânda cahil kimseler kıymetli kabul edilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 127.

³⁰² Bir iş için ehil insan bulunmadığında fazla niteliği olmayan bir insan bile değer kazanır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 372.

³⁰³ Yusûf Dâna, *Mevsû'ati'l-emşâli'l-'Arabiyyeti'l-'Ammiyye*, 496.

³⁰⁴ Karlı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 45.

³⁰⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Lugâti't-Türk*, 64; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/104.

³⁰⁶ Kaçalın, *Dîvânü Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 80. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/104; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't-Türk*, 51. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/104.

³⁰⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Lugâti't-Türk*, 64.

³⁰⁸ Acele ederek daha iyi sonuçlar alınabileceği düşünülmemelidir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 106.

³⁰⁹ Bir işi acele ederek bitirmeye çalışan kimse beklediği sonucu elde edemez. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 328.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya çevrilirken asıl kelimelerin hafi çevirisinin yanında bazı eklemelerin de yapıldığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *azgın*, *kahpe*/البَوَاحِي kelimesi, *aceleciliği sebebiyle*/لِفَرَطِ الْعَجَلَةِ ve *şartlar bir türlü istediği gibi gitmez*/كَمَا تُرِيدُ ifadeleri Arapça çeviride yer almaktadır. Buradan hareketle atasözünün ne demek istediğinin aktarıldığı, Arapça kullanılan eş değer meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifadeye kaynaklarda rastlamadık. Bu atasözüne eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele de ulaşamadık.

38. *İzlik bolsa er öldimes/uldımas, içlik bolsa at yagırmas.*³¹⁰

*Atın sırtında keçe bulunduğunda sırtı yara olmadığı gibi, çarığı olan kişi de yalınayak kalmaz.*³¹¹

إِذَا كَانَ الرَّجُلُ صَاحِبَ الْحِذَاءِ لَا يَخْفَى رِجْلُهُ كَمَا أَنَّ الْوَلِيَّةَ إِذَا كَانَتْ عَلَى صَهْوَةٍ
الْفَرَسِ لَا يَدْبُرُ.³¹²

Atasözünün şekilsel yönden birebir kullanımı bugüne ulaşamamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Atına bakan ardına bakmaz*³¹³ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Türkçede kısaca var olan atasözünün Arapça çevrisine eklemeler yapıldığı bundan dolayı atasözünün uzadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği, dinamik bir çeviri yapıldığı yani atasözünün ne demek istediğinin aktarıldığı anlaşılmaktadır. Bu biçimde bir çeviri ile amaç atasözünün daha iyi anlaşılması ise de çeviri mesel niteliği taşımamaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu biçimde bir ifade yer almamaktadır. Ancak bu atasözüne Arapçadaki *التَّدْبِيرُ نِصْفُ الْمَعِيشَةِ*/Tedbir almak hayatı idamenin yarısıdır³¹⁴ meseli eş değer karşılık olarak verilebilir.

³¹⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 65; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/104; Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 80.

³¹¹ Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 80. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/104; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 51.

³¹² Bu atasözü, bir kimsenin işlerinin sonunu düşünerek tedbirli davranması ve bu şekilde işini yürütmesi için söylenmektedir. Atasözü yapılacak işin sonu düşünülerek hareket edilirse, tedbir alınırsa sorun yaşanmayacağını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 65; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 109.

³¹³ İşini iyi yapan, tedbirini alan sonradan zor duruma düşmez. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 144.

³¹⁴ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/202.

39. Endik uma evlikni ağırlar.³¹⁵

Şaşkın konuk ev sahibini ağırlar.³¹⁶

...أَنَّ الضَّيْفَ الْأَبْلَهَ هُوَ الَّذِي يُكْرِمُ رَبَّ الْبَيْتِ.³¹⁷

Atasözünün biçim ve anlamca aynı karşılığı *Ahmak misafir ev sahibini ağırlar*³¹⁸ şeklinde günümüzde de yaşamaktadır.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı, bundan dolayı da atasözünün uzamadığı görülmektedir. Buradan hareketle sadece biçimsel bir çevirinin yapıldığı ve Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği görülmektedir. Zira bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade kaynaklarda yer almamaktadır. Biz de bu atasözü için eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek Arapça mesele rastlayamadık.

40. Erdem başı til.³¹⁹

Edebin başı dil.³²⁰

...أَنَّ رَأْسَ الْمَنْقَبَةِ اللِّسَانُ.³²¹

Atasözünün şekil ve anlam açısından birebir karşılığına ulaşamadık. Ancak *Baş dille tartılır*³²² şeklindeki atasözü yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

³¹⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 65; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/105-106; Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 81.

³¹⁶ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/105-106.

³¹⁷ Bu atasözü, misafiri ağırlama işleminin ev sahibi tarafından olduğunu ve bu şekilde yapılması gerektiğini bildirilmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 65; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 89.

³¹⁸ Misafiri ağırlama görevi ev sahibinin olmasına rağmen misafirin ev sahibini ağırlaması gibi başkalarının görev ve yetkilerini almakta doğru değildir. bk. Albayrak, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, 118; Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 120.

³¹⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 66; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/107. Atasözünün tekrar ettiği yerler için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 169; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/336; Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 501; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/133.

³²⁰ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/107. Alternatif çeviriler için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 52; Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 81.

³²¹ Bu atasözünün ne üzerine hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak insanın söz ve davranışlarının onun ahlakını ve değerini ortaya koyduğunu bundan dolayı konuşmasına özen göstermesi gerektiğini vurgulanmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 66; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 91; Silahdaroglu, *Divanü Lûgati't-Türk'ten Derlemeler ve Uyarlamalar*, 23.

³²² İnsanın konuşma esnasında söyledikleri ne derece düşünceli ve akıllı olup olmadığını belli eder. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 157.

Atasözü incelendiğinde Türkçe atasözünün Arapçaya lafzî yani biçimsel olarak çevrildiği anlaşılmaktadır. Zira kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrildiği, çeviriye ekleme yapılmadığı ve öge sayısının değişmediği görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece ne dediğinin aktarıldığı gözlemlenmektedir. Bu çeviri bir meseli andırsa da biçimsel olarak mesel kaynaklarında yer almamaktadır. Ancak Kâşgarlı Mahmûd'un bu biçimde bir çeviri yapmakla beraber, atasözünün Arapçadaki eş değer karşılığını da *إِنَّ الْمَرْءَ مَخْبُوءٌ تَحْتَ لِسَانِهِ/Kişi dilinin altında gizlidir*³²³ şeklinde verdiği görülmektedir.

41. Emgek eginde kalmaz.³²⁴

*Sıkıntı mahrum olan ve imtihan edilen kimselerin omuzunda devamlı kalmaz.*³²⁵

لَا تَبْقَى الْمِحْنَةُ لِأَزْمَةٍ لَا كُتِفَ الْمَحْرُومِينَ الْمُتَحِينَ.³²⁶

Atasözünün biçimce birebir karşılığı olmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Dert gezmiş, derman beraber gezmiş*³²⁷ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya çevrilirken ekleme yapılmadığı sadece biçimsel yani lafzî bir çevirinin uygulandığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı görülmektedir. Zira bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade kaynaklarda yer almamaktadır. Ancak Kâşgarlı Mahmûd bu atasözünü çevirmekle birlikte Arapçadaki eş değer karşılığını da *إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا/Demek ki zorlukla beraber bir kolaylık var*³²⁸ şeklinde verdiği gözlemlenmektedir. Bunun yanında *دَوَامُ الْحَالِ مِنَ الْمُحَالِ/Bir hal üzere kalmak imkansızdır*³²⁹, *تُفَانْدَانِ سَوْرَةِ كُتْلُ حَالٍ يَزُولُ/Her*³³⁰

³²³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 169; Rızgullah b. Yusuf b. Yakup Şeyho, *Mecâni'l-Edeb fî Hadâiği'l-'Arab* (Beyrut: Matbaati'l-Âbâ, 1916), 2/70.

³²⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 68; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/110.

³²⁵ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 54. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/110; Kaçalin, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 82.

³²⁶ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak sıkıntının kalıcı olmadığını zamanla geçtiğini vurgulandığı düşünülebilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 68; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 88.

³²⁷ Her derdin çaresi vardır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 210.

³²⁸ el-İnşirâh 94/5-6; Ömer, *Mu'cemu'l-lügati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âşıra*, 1497.

³²⁹ Ömer, *Mu'cemu'l-lügati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âşıra*, 590.

³³⁰ Bu mesel zor durumlar karşısında sabırlı olunması için söylenmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/69; Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emşâl*, 171.

*durum geçicidir*³³¹ ve *مَا بَعْدَ الشَّدَّةِ إِلَّا الرَّخَاءُ*/Sıkıntının ardından bolluk ve ferahlık *vardır*³³² meselleri de bu atasözü için eş değer karşılık olarak verilebilir.

42. *Anduz bolsa at ölmes.*³³³

*Andız otu yanında bulunsa at karın ağrısından ölmez.*³³⁴

إِذَا كَانَ الرَّاسُ حَاضِرًا لَا يَمُوتُ الْفَرَسُ مِنْ وَجَعِ الْبَطْنِ³³⁵

Atasözünün şekilsel açıdan birebir karşılığı bugün kullanılmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Ne karanlıkta yat ne kara düş gör*³³⁶ ve *Tedarikli başa yağmur yağmaz*³³⁷ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Türkçede kısaca yer alan atasözünün Arapçaya yorumlanarak ve eklemeler yapılarak daha uzun biçimde çevrildiği görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *karın ağrısından*/وَجَعِ الْبَطْنِ ifadesinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği, sadece dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriyle şekilsel benzerlikte bir ifade mevcut değildir. Ancak bu atasözü için *التَّدْبِيرُ نِصْفُ الْمَعِيشَةِ*/Tebdir almak hayatı idamenin yarısıdır³³⁸ meseli yakın anlamlı karşılık olabilir.

³³¹ Na'ûm Şukayr, *Emsâlu'l-'Avâm fî Mısır ve 's-Sûdân ve 'ş-Şâm*, 101.

³³² Yüksel-Yılmaz, *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük (Atasözleri ve Deyimler)*, 9.

³³³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 70; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/115.

³³⁴ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 56. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/115; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 85. Ayverdi, “Andız”, 1/139.

³³⁵ Yolculuk yapacak olan kimsenin hazır ve tedbirli olmasını bildirmek için söylenen bu atasözü, yapılacak şeyler için önceden tedbirli olmanın ortaya çıkabilecek sorunları engelleyeceğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 70; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/115; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 56; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 54.

³³⁶ Her türlü iş ve konuda tedbirli olunması ortaya çıkabilecek sorunların kolaylıkla aşılmasını sağlar. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/397.

³³⁷ Soysal, *Türk Atasözleri*, 385.

³³⁸ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl*, 1/202.

43. *Itka uvut atsa uldang yemes.*³³⁹

*Köpeğe utanma duygusu verilse mestin altını yemez.*³⁴⁰

إِذَا دُفِعَ الْحَيَاءُ إِلَى الْكَلْبِ لَا يَأْكُلُ أَسْفَلَ الْخُفِّ.³⁴¹

Atasözünün biçim ve anlam açısından birebir kullanımı olmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Kişi kendini görse eli kınamaz*³⁴² şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya çevrilirken lafzî bir çeviri uygulandığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçadaki eşdeğer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda biçimsel olarak bu çeviriye benzer bir ifade yer almamaktadır. Bu atasözüne eş değer karşılık olabilecek bir mesel de bulamadık.

44. *Ernenke ellig karı bözün üm tikemes.*³⁴³

*Bekar adamın şalvarı için elli arşın kumaş yetmez.*³⁴⁴

لَا يَصِلُ لِسَرَاوِيلِ الْعَزَبِ خَمْسُونَ ذِرَاعًا مِنْ كِرْبَاسٍ.³⁴⁵

Atasözünün günümüz Türkçesinde şekil bakımından aynı kullanımına ulaşamadık. Ancak anlamsal benzerlik bulunması açısından *Bekarın parasını it yer, yakasını bit*³⁴⁶ ve *Sabahtan karnını doyuran, küçükken evlenen aldanmamış*³⁴⁷ şeklindeki atasözleri verilebilir.

³³⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Lügâti't-Türk*, 70; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/116; Kaçalın, *Dîvânü Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 85.

³⁴⁰ Kaçalın, *Dîvânü Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 85. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/116; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lügâti't-Türk*, 57.

³⁴¹ Bu atasözü bir kimsenin utanarak haya ile hareket etmesi gerektiği durumlarda söylenir çünkü bu sayede utandırılan kimsenin kötü işleri yapmaması umulur. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Lügâti't-Türk*, 70; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 108.

³⁴² Kendi yaptıklarından haberdar olan kişi başkalarını kötülemekten geri durur. bk. Albayrak, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, 646; Soysal, *Türk Atasözleri*, 290.

³⁴³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Lügâti't-Türk*, 71; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/117.

³⁴⁴ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lügâti't-Türk*, 57. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/117; Kaçalın, *Dîvânü Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 86.

³⁴⁵ Bu atasözü, evlenmesi talep edilen kimse için söylenmekte olup düzenli bir hayat için evliliğin insan hayatında önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Lügâti't-Türk*, 71; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 96.

³⁴⁶ Bekar kişiler genelde düzensiz olup paralarını boşa harcarlar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 161.

³⁴⁷ Yapacağı işe erkenden başlayan kazançlı olur dolayısıyla evlenme zamanı gelen gençlerin de uygun eş bulduklarında evlenmeleri gerekir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 425.

Atasözü incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılarak atasözünün uzatılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece ne dediğinin aktarımı yapılarak biçimsel bir çeviri uygulandığı, Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Biz de bu atasözünün Arapçadaki eş değerine ulaşamadık.

45. Oglak yiliksiz oğlan biligsiz.³⁴⁸

*Oğlağın kemiklerinde ilik olmadığı gibi, erkek çocuğu da akılsız olur.*³⁴⁹

لَا عَقْلَ فِي الصَّبِيَّانِ كَمَا لَا مَخَّ فِي عِظَامِ الْجَدْيِ.³⁵⁰

Atasözünün şekil bakımından aynı kullanımı bugüne kadar ulaşamamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Çocuğa güven olmaz*³⁵¹ ve *Çocuğa iş buyuran, ardınca kendi gider*³⁵² şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı bundan dolayı da atasözünün uzamadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel bir çeviri yapılarak, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği görülmektedir. Zira söz konusu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade kaynaklarda yer almamaktadır. Ancak Arapçada bu atasözü için *وَلَوْ حَكَمَ بَدَدَ* / *Ülkeye önderlik etse de çocuk çocuktur*³⁵³ şeklindeki mesel eş değer karşılık olabilirdi.

³⁴⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 72; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/119-120. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 194; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/385-386.

³⁴⁹ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 87. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/119-120; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 59. Ayverdi, "İlik", 2/1386.

³⁵⁰ Bu atasözünün hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak çocukların ileri bilgiye sahip olabilecek olgunlukta olmadıkları vurgulanmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 72; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 161.

³⁵¹ Çocuk yaşı itibariyle tecrübesiz ve güçsüz olduğu için neyin zarar neyin fayda sağlayacağını bilemez. Bundan dolayı çocuğa güvenilmemelidir. bk. Albayrak, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, 306.

³⁵² Çocuk kendisine verilen işi becerip yerine getirmez. Bundan dolayı o işi verenin de çocuğun ardından gitmesi icap eder. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/221.

³⁵³ Na'ûm Şukayr, *Emşâlu'l-'Avâm fî Mısır ve's-Sûdân ve's-Şâm*, 54.

46. *İngen inrasa botu bozlar.*³⁵⁴

*Dişi deve inleyince boduğu (yavrusu) ses verir.*³⁵⁵

إِذَا حَنَّتِ النَّاقَةُ رَغَا الْفَصِيلُ مُجِيًّا.³⁵⁶

Atasözünün biçimsel yönden birebir kullanımı olmamakla beraber anlamsal benzerliği bulunan *Akraba olsa da düşman, yabancından ehven*³⁵⁷ şeklindeki atasözü verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece ne dediğinin aktarılması suretiyle biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer ya da yakın anlamlı meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye kaynaklarda rastlayamadık. Biz de bu atasözü için Arapçada eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele rastlayamadık.

47. *Beş ernek tüz ermes.*³⁵⁸

*Beş parmak eşit değildir.*³⁵⁹

...أَنَّ الْأَصَابِعَ الْخَمْسَ غَيْرُ مُسْتَوِيَةٍ.³⁶⁰

³⁵⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 73; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/120; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 87.

³⁵⁵ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 87; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/120; Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, “Boduk”, 1/776. Atasözü ‘Dişi deve inlerse süttten kesilmiş deve karşılık verir’ şeklinde de çevrilebilir.

³⁵⁶ Bu atasözü, hısım ve akrabaların aralarında var olan yakınlıklarını anlatmakla beraber aralarında sevgi ve şefkatle muamele etmelerini istemek üzere kullanılmaktadır. Akrabaların birbirlerine diğer insanlardan daha yakın olduklarını ve yardımlaştuklarını ifade eder. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 73; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 105.

³⁵⁷ Akraba ne kadar kötü olursa olsun yabancından iyidir. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 25.

³⁵⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 73; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/121.

³⁵⁹ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 60. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/121; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 87. Bu atasözü ‘Beş parmak eşit olmaz’ şeklinde de çevrilebilir.

³⁶⁰ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak insanların huy ve mizaçlarının birbirinden farklılık gösterdiğinin vurgulandığı düşünülebilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 73; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 71. Yazma eserde sayıların temyizi konusunda yanlışlık vardır. Yazma eserde الْأَصَابِعُ الْخَمْسَةِ temyizi الْأَصَابِعُ الْخَمْسَ şeklinde olmalıdır çünkü sayılan çoğul ve müennestir. Üç ve on arası sayılarda aded madud kural gereği birbirine zıt ilerlediği için sayı müzekker olmalıdır. bk. Bunun yanında Kâşgarlı Mahmûd yer yer tâ-i merbûta'nın noktalarını koymamıştır, bu durum zamir olan • ile karıştırılmasına sebep olabilir.

Bu atasözünün biçim ve anlam bakımından aynı kullanımı günümüzde de kullanılmakta olup *Beş parmağın beşi bir değil*³⁶¹ şeklindedir.

Atasözünün Arapçaya çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye eklemelerin yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Ancak Arapçada bu atasözüne *أَصَابِعُكَ بِإِيْدِكَ مِشْ كُلُّهُمْ زِي* *بَعْضُ*/Parmaklarının hiçbirine benzemez³⁶² meseli eş değer karşılık olabilir.

48. *Umayka tapınsa ogul bolur.*³⁶³

*Birisi buna hizmet ederse çocuk doğar.*³⁶⁴

مَنْ خَدَمَ ذَلِكَ تَجِدَ الْوَلَدَ.³⁶⁵

Atasözünün bugün Türkçemizde kullanılan karşılığını bulamadık. Ancak sadece kullanıldığı döneme özel bir ifade olması muhtemeldir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlamadık. Bu atasözü için eş değer veya yakın anlamlı olabilecek bir mesele de ulaşamadık.

³⁶¹ Eldeki parmakların birbirine benzememesi gibi insanların da huy ve mizaçları birbirinden farklılık gösterir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 163.

³⁶² Bu mesel insanlar arasındaki benzersiz farklılığı belirtmek için kullanılmaktadır. bk. Muhammed Tefik es-Sehlî, *Mevsu'at Emsâlu 'ş-Ş'abiyye 'l-Filistîniyye* (Dâru'l-Aksâ), 28.

³⁶³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 74; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/123.

³⁶⁴ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/123. Alternatif çeviriler için bk. Silahdaroglu, *Divanü Lûgatî 't-Türk'ten Derlemeler ve Uyarlamalar*, 27; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 61; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 89.

³⁶⁵ Bu atasözünün hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak insanın hizmet etmesinin iyilik getireceğine inanıldığı düşünülebilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 74; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 215.

49. Arpasız at aşumas, arkasız alp çerig sıyumas.³⁶⁶

Arpasız at, arpayı öğütmeden (yemeden) yokuş aşamadığı gibi yiğit de arkasında destek güç olmadan düşmanı bozguna uğratamaz.³⁶⁷

...أَنَّ الْفَرَسَ لَا تَقْدِرُ مُجَاوِزَةَ الْعَقَبَةِ حَتَّى تَقْضِمَ الشَّعِيرَ فَكَذَلِكَ الْبَطْلُ لَا يَقْدِرُ كَسْرَ
صَفِّ الْحَرْبِ إِلَّا بِظَهْرِ يُعَاوَنُهُ.³⁶⁸

Atasözünün şekil ve anlam açısından bugün kullanılan birebir karşılığına ulaşamadık.

Atasözü incelendiğinde Türkçede kısaca var olan atasözünün Arapçaya aktarılırken yorumlanarak ve eklemeler yapılarak oldukça uzun bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *arpayı öğütmeden/ حَتَّى تَقْضِمَ الشَّعِيرَ* ve *arkasında destek güç olmadan/ يُعَاوَنُهُ* ifadelerinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözüne karşılık gelen Arapça meselin verilmediği, sadece dinamik bir çeviri yapıldığı yani atasözünün ne demek istediğinin aktarıldığı gözlemlenmektedir. Bu biçimde bir çeviri mesel kategorisinde yer almamaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade bulunmamaktadır. Biz de bu atasözüne karşılık gelebilecek eş değer mesele ulaşamadık.

50. Yılan kendü egrisin bilmes tevi/teve boynın egri ter.³⁶⁹

Yılan kendi eğrisini bilmez, devenin boynunun eğri olduğunu iddia eder.³⁷⁰

...أَنَّ الْحَيَّةَ لَا تَعْرِفُ عَوَجَ نَفْسِهَا فَتَزْعُمُ أَنَّ عُنُقَ الْبَعِيرِ مُعَوَّجٌ.³⁷¹

³⁶⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 74; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/123.

³⁶⁷ Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 89; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/123. Atasözü 'At arpa olmadan engeli aşamaz, kahraman kimse de ancak destekçi ile askere karşı durabilir' şeklinde de çevrilebilir.

³⁶⁸ Bu atasözü her işte yardımlaşmak için kullanılır ve bazı işlerin toplanıp birlik beraberlikle hareket etmeyi gerektirdiğini vurgulamaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 74; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 57. Atasözünde çiğnemek ve ısırma anlamındaki قَضَمَ fiilinin orta harfinin hareketi kaynaklarda fethalı ve kesralı gelmektedir. *Dîvânu Lügâti't-Türk*'te kesralıdır.

³⁶⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 76; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/127; Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 90.

³⁷⁰ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 63. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/127; Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 90.

³⁷¹ Bu atasözü, kendinde var olan bir kusuru görmeyip başkasında olan kusuru gören ve ayıplayan kişi için söylenir. Kendi kusurlarının farkında olmayan insanların başkalarının kusurlarını ayıplar. bk.

Atasözünün biçim ve anlam bakımından aynı kullanımı *Yılan kendi eğriliğine bakmaz da 'devenin boynu eğri' der*³⁷² şeklinde varlığını sürdürmektedir. Bunun yanında yakın anlamlı karşılık olarak *Kendi gözündeki merteği görmez, elin gözündeki çöpü görür*³⁷³ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde Arapçaya çevrilirken kelimelerin lafzî olarak aktarıldığı, çeviriye eklemelerin yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün ne demek istediğinin değil sadece ne dediğinin aktarılması suretiyle biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözü için eş değer veya yakın anlamlı meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriye biçimce benzer bir ifade yer almamaktadır. Ancak Arapçada bu atasözü *لَا تَنْهَ عَنْ خُلُقٍ وَتَأْتِي مِثْلَهُ* .../Aynısını kendin yaptığın kötü bir huyu başkası yapınca engel olma böyle yapman senin için büyük bir ayıptır³⁷⁴ ve *إِذَا كُنْتَ ذَا طِبِّ فَطِبَّ بِعَيْنِكَ* /İlacın varsa önce kendi gözlerini tedavi et/Doktor isen önce kendine deva ol³⁷⁵ meselleri benzer anlamlı karşılık olarak verilebilir.

51. *Ermegüğe bulut yük bolur.*³⁷⁶

*Tembele bulutun gölgesi bile yük olur.*³⁷⁷

إِنْ ظَلَّ السَّحَابَةُ يَكُونُ حِمْلًا عَلَى الْكَسْلَانِ.³⁷⁸

Atasözünün biçim ve anlamca aynı kullanımı *Tembele bulut bile yük olur*³⁷⁹ şeklindedir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, çeviride eklemelerin söz konusu olmadığı görülmektedir. Buradan hareketle sadece biçimsel

Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti 't-Türk*, 76. Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 235.

³⁷² İnsan kendindeki eksiklikleri görmez ama başkalarının en küçük hatasını görür. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 495.

³⁷³ İnsan kendi hatasını görmeyip başkasının hatasını görür. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 358.

³⁷⁴ el-'Askerî, *Cemheretü'l-emşâl*, 2/38.

³⁷⁵ Yazıcı, *Arapça-Türkçe/Türkçe-Arapça Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 62.

³⁷⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti 't-Türk*, 81; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/138.

³⁷⁷ Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 96. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/138.

³⁷⁸ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak tembel insanın oldukça basit bir işi bile gözünde büyütüp abarttığı ifade edilmiş olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti 't-Türk*, 81; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 94.

³⁷⁹ Tembel kimseye en basit iş bile büyük ve ağır gelir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 457.

bir çeviri yapıldığı, atasözüne karşılık gelen eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviriyle şekilsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer ya da yakın anlamlı olabilecek mesele ulaşamadık.

52. *Alp erig yavritma ıkılaç arkasın yagritma.*³⁸⁰

*Yiğit adama kötülük edip zayıf düşürme, yüğrük atın sırtını da yağırлатma.*³⁸¹

لَا تُسِيْ وَلَا تُضَعِفُ الرَّجُلَ الْبَطْلَ وَلَا تُدْبِرْ ظَهَرَ الْجَوَادِ السَّبَّوحِ.³⁸²

Atasözünün biçim bakımından aynı karşılığı olmasa da yakın anlamlı karşılığı *Yiğit arkasından vurulmaz*³⁸³ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde kelimelerin lafzî yöntemle çevrildiği, ancak çeviriye ekleme de yapıldığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *kötüleme/ لَا تُسِيْ* ifadesinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün dinamik çevirisinin yapıldığı, Arapçadaki eş değer karşılığının aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile benzer biçimde bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer veya yakın anlamlı olabilecek mesele ulaşamadık.

53. *Açıklıg er şebük karımas.*³⁸⁴

*Nimetler içinde yüzen varlıklı adam çabuk yaşlanmaz.*³⁸⁵

إِذَا كَانَ الْإِنْسَانُ دُوْ نِعْمَةٍ يَتَنَعَّمُ فِيْهَا لَا يَهْرَمُ سَرِيْعًا.³⁸⁶

³⁸⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 81; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/139.

³⁸¹ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 96. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/139; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 71. Ayverdi, “Yüğrük”, 3/3450; Çağbayır, “Yüğrük”, 5/6473. Atasözü ‘Kahraman adamı kötüleyip zayıf görme, çevik atın sırtını yaralatma’ şeklinde de çevrilebilir.

³⁸² Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak toplumdaki itibarlı kişileri kötüleyerek onların saygınlığının sarsılmaması gerektiği vurgulanmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 81; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 51.

³⁸³ Kahraman, yiğit kimsenin yokluğu fırsat bilinerek arkasından ileri geri konuşulmamalıdır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 496.

³⁸⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 85; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/147.

³⁸⁵ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 100. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/147.

³⁸⁶ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla kullanıldığı belirtilmemiştir. Ancak zengin insanın maddi konularda endişe çekmeyeceği için kolay ihtiyarlamayacağına vurgu yapılmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 85; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 44.

Atasözünün biçim ve anlamca birebir karşılığı bulunmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Var eli titremez*³⁸⁷ ve *Varlıkla darlık olmaz, yoklukla dirlik olmaz*³⁸⁸ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya çevrilirken ekleme yapıldığı bundan dolayı çevirinin uzadığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *nimet, bolluk içinde yaşar*/يَتَّعَمُ fiilinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle bu atasözünün Arapçadaki eş değer karşılığının verilmeyip sadece ne demek istediğinin aktarılıp dinamik çevirisinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifadeye rastlamadık. Bu atasözüne eş değer olabilecek bir mesele de ulaşamadık.

54. Azuklug aruk ermes.³⁸⁹

*Yolculuk esnasında yanında azık bulunan kişi, karnı tok ve gücü yerinde olacağı için bitkin düşmez.*³⁹⁰

...أَنَّ صَاحِبَ الزَّادِ فِي السَّفَرِ لَا يَغِي لِقُوَّتِهِ وَشَبَعِهِ.³⁹¹

Atasözünün biçimsel ve anlamsal olarak aynı kullanımına ulaşamadık.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya aktarılırken ekleme yapılarak çevrildiği görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *yolculukta*/السَّفَرِ ifadesi Arapça çeviride yer almaktadır. Dolayısıyla atasözüne karşılık gelen Arapça meselin aktarılmadığı, dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviriye şekil bakımından benzer bir ifade bulamadık. Bu atasözü için eş değer ya da yakın anlamı olabilecek bir mesele de rastlayamadık.

³⁸⁷ Zengin kimse rahatça para harcayabilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 475.

³⁸⁸ Zengin kimsenin gücü her istediğini almaya yeter ancak yoksul kimseye yokluk sıkıntı verir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 477.

³⁸⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Luğâtî't-Türk*, 85; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/148.

³⁹⁰ Kaçalın, *Dîvânü Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 100. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/148; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Luğâtî't-Türk*, 76.

³⁹¹ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak tok insanın gücü kuvveti yerinde olduğu için kolay yorulmayacağı vurgulanmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Luğâtî't-Türk*, 85; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 68.

55. Emiklig uragut kösekçi/küsegçi bolur.³⁹²

Emzikli kadın iştahlı olur.³⁹³

...أَنَّ الْمَرْضِعَةَ تَكُونُ مُشْتَهِيَةً.³⁹⁴

Bu atasözünün günümüz Türkçesinde biçim ve anlamca aynı kullanımına ulaşamadık. Atasözünün sadece dönemine has bir kullanım olma ihtimali vardır.

Atasözü incelendiğinde lafzî çevirinin söz konusu olduğu görülmektedir zira kelimeler ilk anlamlarıyla çevrilip aktarılmış, çeviriye herhangi bir kelime ya da ifade eklenmemiştir. Buradan hareketle biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne eş değer veya benzer anlamlı meselin verilmediği görülmektedir. Zira mesel kaynaklarında biçimsel olarak bu çeviriye benzer bir ifadeye denk gelmedik. Bu atasözü için eş değer ya da yakın anlamlı olabilecek bir mesele de ulaşamadık.

56. Taşığ ısrumasa öpmiş gerek.³⁹⁵

Taşı ısıramayan öpmeli.³⁹⁶

مَنْ لَا يَقْدِرُ عَلَى عَضِّ الْحِجَارَةِ فَلْيُقَبِّلْهُ.³⁹⁷

Atasözünün şekil ve anlam yönünden bugün de kullanılan benzer karşılığı *Taşı ısıramazsan öpmek gerek*³⁹⁸ şeklindedir. Bunun yanında *Bükemediğin eli öp başına koy*³⁹⁹ şeklindeki atasözü de yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye eklemelerin yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimce benzer bir ifade yer almamaktadır. Ancak

³⁹² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 88; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/153; Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 102.

³⁹³ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/153.

³⁹⁴ Bu atasözünün ne üzerine hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak çocuk sahibi annelerin iştahlı olduklarının ifade edildiği anlaşılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 88; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 89.

³⁹⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 92; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/163.

³⁹⁶ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/163.

³⁹⁷ Bu atasözü, bir insanın amacına ulaşması için işlerinde, tavır ve hareketlerinde yumuşak davranması gerektiğini belirtmek için söylenir. Atasözü bir işin üstesinden gelemeyen kimsenin inatçı değil uyumlu olması gerektiğini vurgulamaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 92; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 188.

³⁹⁸ Bir kimse üstesinden gelemediği bir zorlukla karşılaştığında inatçı davranmamalıdır. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 102.

³⁹⁹ Bir kimse rakibinin güç ve bilgisine karşı koyamıyorsa onun galibiyetini kabullenmelidir. Bu şekilde onun vereceği zarardan da kendini korumuş olur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 182.

Arapçada bu atasözüne إِذَا لَمْ تَسْتَطِعْ أَنْ تَقْطَعَ يَدَ عَدُوِّكَ فَقَبِّلْهَا/Düşmanın elini ısıramadıysan öpmelisin⁴⁰⁰ meseli eş değer karşılık olarak verilebilir.

57. Kümüş künge ursa altun adakın kelir.⁴⁰¹

Gümüş güneşin altına konunca altın ona doğru yürüyerek gelir.⁴⁰²

إِذَا وَضِعَتِ الدَّرَاهِمُ مَبْرُوزَةً لِلشَّمْسِ يَجِيءُ إِلَيْهِ الذَّهَبُ مَاشِيًا.⁴⁰³

Atasözünün bugün de yaşayan biçimsel ve anlamsal bakımdan aynı kullanımına ulaşamadık.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya lafzî bir çeviri yapıldığı, çeviriye eklemelerin yapılmadığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece biçimsel olarak çevrildiği, atasözüne karşılık gelen eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer karşılık olabilecek mesele ulaşamadık.

58. Otug odguç birle öçürmes.⁴⁰⁴

Ateş alevle söndürülmez.⁴⁰⁵

إِنَّ النَّارَ لَا تُطْفَأُ بِالشَّعْلَةِ.⁴⁰⁶

⁴⁰⁰ Ebû Mansûr ‘Abdûlmelik b. Muhammed b. İsmâ’il es-Se‘âlibî, *et-Temsîl ve’l-muhâdâra*, thk. ‘Abdûlfettâh Muhammed el-Hulv, el-Medâru’l-‘Arabiyye li’l-Kitâb, 1983), 147; Karslı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 48.

⁴⁰¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti’t-Türk*, 92; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/165; Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti’t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 106.

⁴⁰² Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti’t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 106. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/165.

⁴⁰³ Bu atasözü, işlerinin yürütmesi için para harcamayı esirgememesi istenilen kimse hakkında söylenir ve bir kimsenin kendi işini halletmesi için parayı esirgememesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti’t-Türk*, 92; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk’teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 153.

⁴⁰⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti’t-Türk*, 98; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/177.

⁴⁰⁵ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/177.

⁴⁰⁶ Bu atasözü fitnenin başka bir fitne ile bastırılmayacağını ancak ve sadece barışla ortadan kaldırılabilceğini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti’t-Türk*, 98; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk’teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 168. Bu atasözü fitnenin başka bir fitne ile bastırılmayacağını ancak ve sadece barışla ortadan kaldırılabilceğini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti’t-Türk*, 98; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk’teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 168.

Atasözünün şekilce birebir kullanımı bulunmamakla beraber benzer anlamlı karşılığı olması bakımından *Ateşe körükle gidilmez*⁴⁰⁷, *Kan kanla yunmaz*⁴⁰⁸, *Ateş ateşle söndürülmez*⁴⁰⁹ şeklindeki atasözleri ve *Yangına körükle gitmek*⁴¹⁰ deyimini verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye eklemelerin yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, atasözüne eş değer meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekil açısından benzer bir ifade yer almamaktadır. Oysaki Arapçada bu atasözü için *كَانَ كَانًا لَا يُغْسَلُ بِالْأَمِّ*/*Kan kanla yıkanmaz*⁴¹¹, *صَبَّ الزَّيْتُ عَلَى النَّارِ*/*Yağı ateşe döktü*⁴¹² ve *زَادَ النَّارَ خَطْبًا*/*Ateşe odun attı*⁴¹³ şeklindeki meseller eş değer ve yakın anlamlı karşılık olabildi.

59. *Etli tırnaklı adırmas.*⁴¹⁴

*Et tırnaktan ayrılmaz.*⁴¹⁵

لَا يُفَرِّقُ بَيْنَ اللَّحْمِ وَالظُّفْرِ.⁴¹⁶

Atasözü biçim ve anlam yönünden bugün de *Et tırnaktan ayrılmaz*⁴¹⁷ şeklinde kullanılmaktadır.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan

⁴⁰⁷ Sinirli bir insanı daha fazla sinirlendirmekten geri durmak gerekir. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 299.

⁴⁰⁸ Kötülüğe kötülük ile karşılık vermek onu ortadan kaldırmaz. Kötülüğe iyilikle muamele edilmelidir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 339.

⁴⁰⁹ Bir sorunun üzerine tekrar başka bir sorunla gidilmemelidir. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 120.

⁴¹⁰ Bu deyim bir anlaşmazlık olması durumunda tarafları kışkırtan şeyler yapmak, bu manaya gelen sözler söylemek durumunda kullanılır. bk. Onay-Karapınar, *Atasözleri ve Deyimler*, 407.

⁴¹¹ İki yanlıştan bir doğru çıkmaz. bk. Karşı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 193.

⁴¹² Ömer, *Mu 'cemu' l-lügati 'l-'Arabiyyeti' l-mu 'âşıra*, 1260.

⁴¹³ Karşı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 213.

⁴¹⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Lügâti't-Türk*, 98; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/177; Kaçalın, *Dîvânü Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 110.

⁴¹⁵ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/177.

⁴¹⁶ Bu atasözü, nasıl ki tırnaklarla etin arası ayrılmadığı gibi akrabaların da birbirinden ayrılmayacağını ifade etmek için söylenmiştir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Lügâti't-Türk*, 98. Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 99.

⁴¹⁷ Yakın akrabalar arasında sorun çıksa da bağları kuvvetli olduğundan kolay kolay birbirlerinden kopmazlar. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/277; Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 246.

hareketle biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada kullanılan eş değer ya da yakın anlamlı meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekil yönünden benzer bir ifadeye rastlayamadık. Ancak Arapçada bu atasözüne الظُّفْرُ لَا يَخْرُجُ مِنَ الْعَظْمِ / *Et kemikten ayrılmaz*⁴¹⁸ şeklindeki mesel eş değer karşılık olabilir.

60. *It ısırmas, at tepmes teme.*⁴¹⁹

*İt ısırmaz, at tepmez deme.*⁴²⁰

لَا تَقُلْ بِأَنَّ الْفَرَسَ لَا يَرْمَحُ وَالْكَلْبَ لَا يَعْقِرُ.⁴²¹

Atasözü günümüzde de *Atım tepmez, itim kapmaz deme*⁴²² şeklinde kullanılmaktadır. Bunun yanında benzer anlamlı karşılık olarak *Huylu huyundan vazgeçmez*⁴²³, *Kurt köyünü değiştirir, huyunu değiştirmez*⁴²⁴ ve *Can çıkar huy çıkmaz*⁴²⁵ şeklindeki atasözleri de verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı ve ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla biçimsel bir çeviri yapılarak atasözünün ne dediğinin aktarıldığı, Arapçadaki karşılığının verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade mevcut değildir. Oysaki Arapçada bu atasözü için مَنْ شَبَّ عَلَى شَيْءٍ / *İnsan, yetiştiği hal üzere yaşlanır*⁴²⁶ ve يُغَيِّرُ الذَّنْبُ وَبَرَّهُ وَلَا يُغَيِّرُ طَبْعَهُ / *Kurt, tüyünü*

⁴¹⁸ Karslı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 254.

⁴¹⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 98; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/178.

⁴²⁰ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/178.

⁴²¹ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak anlaşılacağı üzere zamanla insanın zahiren değiştiğine ancak özünün değişmeyeceğine, yaratılışından gelen olumsuz özelliklerin zararlı olabileceğine vurgu yapılmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 98; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 107.

⁴²² İnsanın yaratılışından gelen iyi olmayan bazı özellikleri bulunmaktadır. Bundan dolayı umulmadık bir anda en yakınlarını dahi üzebilirler. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 144.

⁴²³ Zamanla insanla bütünleşen huy kolay kolay değişmez. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 299.

⁴²⁴ Kötü insan yurdunu değiştirse de huyunu değiştirmez. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 379.

⁴²⁵ İnsanoğlunun alışkanlıkları, davranış biçimleri, huyları bebeklik çağından itibaren aileden gördükleriyle, aileden aldıkları eğitimle kökleşir ve kişiliklerini oluşturur. Ne kadar uğraşılsa uğraşılsın insanları huylarından vazgeçirmek mümkün değildir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 187.

⁴²⁶ Bu mesel insan ahlakının küçüklükten belli olduğunu ifade etmektedir. bk. Komisyon, *el-Mu'cemü'l-Arabiyyü'l-Esâsî* (Tunus: el-Munazzamatü'l-Arabiyye li't-Terbiyye ve's-Sekâfe ve'l-'Ulûm, 2003), 665.

değiştirebilir ama huyunu değiştiremez⁴²⁷ şeklindeki meseller eş değer karşılık olabilir.

61. *Alplar birle uruşma, begler birle turuşma.*⁴²⁸

*Yiğitlerle vuruşma, beylere karşı durma.*⁴²⁹

لَا تُحَارِبِ الْأَبْطَالَ وَلَا تُقَاوِمِ الْأَمْرَاءَ.⁴³⁰

Atasözünün biçim ve anlam bakımından aynı kullanımı bugüne ulaşamamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Ulularla urgan çekişme*⁴³¹ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri uygulandığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrildiği ve çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye denk gelmedik. Ancak Arapçada bu atasözü için آخِ الْأَكْفَاءَ وَدَهْنِ Denklemlerle iyi geçin dengin olmayanları da idare et⁴³² şeklindeki mesel eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

62. *İkki bogra igeşür otra kökegün yançılır.*⁴³³

*İki aygır çarpışır, arada gök sinek incinir.*⁴³⁴

يَتَصَادَمُ الْفَحْلَانُ وَأَنَّ الْعَنْتَرَ يُضْغَطُ بَيْنَهُمَا.⁴³⁵

⁴²⁷ Karlı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 395.

⁴²⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 101; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/182.

⁴²⁹ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 112. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/182.

⁴³⁰ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak saygın kişilere karşı gelinmemesi ve altından kalkılamayacak işlere başlanmaması gerektiğine vurgu yapılmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 101; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 52.

⁴³¹ Bir kimsenin kuvvet ve bilgi bakımından kendisinden daha üstün olanla iyi muamele etmesi, zıt gitmemesi gerekir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 466.

⁴³² el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/113; Karlı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 7.

⁴³³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 103; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/187-188. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 409; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/287.

⁴³⁴ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 113. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/187-188. Atasözü 'iki aygır çarpışır aralarında sinek ezilir' şeklinde de çevrilebilir.

⁴³⁵ Bu atasözü, iki beyin çatışması esnasında meydana bulunan zayıf kimselerin eziyet görmeleri durumunda kullanılmaktadır ve güçlü kişilerin kavga ederken suçsuz ve güçsüz insanların zarar gördüğünü ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 103. Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 103.

Atasözünün bugün biçim ve anlamca aynı kullanımı günümüze ulaşamamıştır. Ancak *Filler tepişir, çimenler ezilir*⁴³⁶ şeklindeki atasözü ile *Örsle çekiç arasında kalmak*⁴³⁷ deyimini yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde harfî çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı görülmektedir. Dolayısıyla biçimsel çeviri uygulandığı, Arapçada kullanılagelen eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviriye şekil bakımından benzeyen bir ifade yer almamaktadır. Oysaki Arapçada bu atasözü için *بَيْنَ الْمِطْرَقَةِ وَالسَّيْدَانِ/Örsle çekiç arasında*⁴³⁸ ve *حَاذِفٍ وَقَاذِفٍ/Taşla sopa arasında*⁴³⁹ şeklindeki meseller yakın anlamlı karşılık olabilirdi.

63. *Usukmuşka sakıg kamug suv körünür.*⁴⁴⁰

*Susamışa serap hepten su görünür.*⁴⁴¹

...أَنَّ الْعَطْشَانَ يَرَى كُلَّ سَرَابٍ مَاءً.⁴⁴²

Atasözünün şekil bakımından birebir kullanımı olmasa da benzer anlamlı karşılığı *Aç tavuk kendini buğday ambarında sanır*⁴⁴³ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrildiği görülmektedir. Buradan hareketle biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu biçimde bir ifade mevcut değildir. Ancak Arapçada bu

⁴³⁶ Yöneticilerin kendi aralarında bir sorun ve ihtilaf olduğunda bu durumdan asıl sıkıntıyı çekenler emir altındaki kimselerdir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 253.

⁴³⁷ Atasözü aynı seviyede zor olan iki düşünce ya da kişi arasında kalmak anlamında kullanılır. bk. Ahmet Selçuk, *Deyimler Sözlüğü* (Ankara: Karatay Yayınları, 2013), 174.

⁴³⁸ Zor durumda. İki zorluk arasında. bk. Karşlı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 135.

⁴³⁹ el-‘Askerî, *Cemheretü’l-emşâl*, 1/212.

⁴⁴⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Luğâtî’t-Türk*, 104; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/191.

⁴⁴¹ Kaçalın, *Dîvânü Luğâtî’t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 114. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/191. Atasözü ‘Susayan kimse bütün serabı su zanneder’ şeklinde de çevrilebilir.

⁴⁴² Bu atasözü, insanın ihtiyacı olan şeyi her yerde giderilmiş, varmış gibi zannetmesi durumunda söylenmektedir ve bazı yoksul insanların kendilerinde olmayan her şeyi işe yarar sandıklarına vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Luğâtî’t-Türk*, 104. Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk’teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 215.

⁴⁴³ Yoksul kimse varlık ve bolluğa varma hayali kurar. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/113.

atasözü için الْجَوْعَانِ يَحْلُمُ بِسُوقِ الْعَيْشِ/Aç kimse rüyasında ekmek pazarı görür⁴⁴⁴

biçimindeki mesel yakın anlamlı karşılık olabilir.

64. Yalnutuk ürülmüş kap ol, agzı yazlup alkınur.⁴⁴⁵

Âdem oğlu şişirilmiş tulum gibidir, ağzı açıldığında söner.⁴⁴⁶

...أَنَّ مَثَلَ الْآدَمِيِّ كَمَثَلِ زِقٍّ مَنْفُوخٍ فِيهِ فَإِذَا انْفَتَحَ فَمُهُ يَفْنَى الرِّيحُ.⁴⁴⁷

Atasözünün biçim anlam yönünden birebir karşılığı mevcut değildir. Ancak anlam yakınlığı bulunması açısından *İnsan dilden biter, dilden yeter*⁴⁴⁸ şeklindeki atasözü verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece atasözünün ne dediğinin aktarılması suretiyle biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında biçimsel açıdan bu çeviriye benzer bir ifade yer almamaktadır. Ancak Arapçadaki يُعْرِفُ الطَّيْرُ مِنْ تَغْرِيدِهِ وَالْمَرْءُ مِنْ كَلَامِهِ/Kuş sesiyle kişi konuşmasıyla tanınır⁴⁴⁹ meseli eş değer karşılık olarak verilebilir.

65. Kurug yıgaç egilmes kurmuş kiriş tügülmes.⁴⁵⁰

Kuru ağaç eğilmez, kurulu/gergin kiriş düğümler.⁴⁵¹

...أَنَّ الْخَشَبَ الْيَابِسَ لَا يَنْعَطِفُ وَأَنَّ الْوَتَرَ الْمُوتَرَ عَلَى الْقَوْسِ لَا يَنْعَقِدُ.⁴⁵²

⁴⁴⁴ Pâşâ, *el-Emşâlü'l-Âmmiyye*, 155.

⁴⁴⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 107; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/195-196.

⁴⁴⁶ Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 115; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/195-196. Atasözü 'İnsanoğlu şişirilmiş kırba gibidir, kapağı açıldığında havası çıkar' şeklinde de çevrilebilir.

⁴⁴⁷ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak sinir ve öfkenin kalıcı olmayıp geçici olduğuna vurgu yapılmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 107; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 226.

⁴⁴⁸ Bu atasözü insanın dili ile kim olduğunu, kimlik ve kişiliğini ortaya koyduğunu ifade etmektedir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 501.

⁴⁴⁹ Yüksel-Yılmaz, *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük (Atasözleri ve Deyimler)*, 7.

⁴⁵⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 108; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/198.

⁴⁵¹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/198. Alternatif çeviriler için bk. Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 116. Çağbayır, "Düğülmek", 2/1646.

⁴⁵² Bu atasözü, bir şeyin kullanılmasının ardından eski haline dönmeyeceğini ve telafisinin olmayacağını ifade etmek için söylenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 108; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 98; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 145.

Bu atasözünün karşılığı bugün de *Kuru ağaç eğilmez, kart meşe bükülmez*⁴⁵³ şeklinde kullanılmaktadır.

Atasözü incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, herhangi bir ekleme ve yorumlamanın söz konusu olmadığı görülmektedir. Buradan hareketle biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında, bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Bu atasözüne karşılık gelebilecek eş değer mesele de ulaşamadık.

66. Ögüngüçi üminde artatur.⁴⁵⁴

Övünen şalvarını kirletir.⁴⁵⁵

...أَنَّ مَا دَحَ النَّفْسِ قَدْ يُفْسِدُ السَّرَاوِيلَ.⁴⁵⁶

Atasözünün bugün biçimsel ve anlamsal açıdan aynısı kullanılmamakla birlikte yakın anlamlı karşılığı *Yüksekten uçan alçağa konar*⁴⁵⁷ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapılarak kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada kullanılan eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında biçimsel olarak bu çeviriye benzer bir ifade mevcut değildir.

67. Tay atatsa at tınur, ogul eredse ata tınur.⁴⁵⁸

Tay yetişirse at dinlenir, oğul yetişirse baba dinlenir.⁴⁵⁹

إِذَا تَفَرَّسَ الْمُهْرُ يَسْتَرِيحُ الْفَرَسُ وَإِذَا صَارَ الْوَلَدُ فِي عِدَادِ الرِّجَالِ يَسْتَرِيحُ الْأَبُ.⁴⁶⁰

⁴⁵³ Kâşgarlı'nın aktardığı atasözü, kullanılan şeyin eskisi gibi olmayacağını ve her şeyin vaktinde yapılması gerektiğini ifade ederken, bugün bizim kullandığımız atasözü insanların küçük yaşta daha kolay eğitilebildiklerini ifade eder. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 380.

⁴⁵⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 110; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/203.

⁴⁵⁵ Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 117.

⁴⁵⁶ Bu atasözü, kendini övmeyi bırakması istenilen kişi için söylenmektedir. Bir kimsenin kendisinde bulunmayan özelliklerle övünmesini, bir iş konusunda değerlendirilip o işi yapamadığında zor duruma düştüğünü ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 110; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 99; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 170.

⁴⁵⁷ İnsan ne kadar yüksek makamda olsa da normal yaşantısına döneceğinden bununla sürekli övünmemelidir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 501.

⁴⁵⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 112; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/206-207; Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 118.

⁴⁵⁹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/206-207. Alternatif çeviriler için bk. Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 118.

⁴⁶⁰ Bu atasözünün hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak evlatların büyüüklerinde anne babalarına yardımcı oldukları ifade edilmiş olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 112; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 189; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 100-101.

Atasözünün günümüzde kullanılan biçim ve anlamca birebir karşılığına ulaşamadık.

Atasözü incelendiğinde Türkçede kısaca yer alan atasözünün Arapçaya eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Buradan hareketle Arapçadaki eş değer meselin verilmediği, sadece dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Arapçada bu atasözüne eş değer olabilecek bir mesel de bulamadık.

68. Kulak eşitse gönül bilir, göz körse üdik kelir.⁴⁶¹

Kulak sözü duyarsa gönül bilir, göz sevdiğini görürse coşku gelir.⁴⁶²

إِذَا سَمِعَتِ الْأُذُنُ الْكَلَامَ يَعْرِفُهُ الْقَلْبُ وَإِذَا رَأَتْ الْعَيْنُ مَحَبُّوبَهَا هَاجَ الشَّوْقُ.⁴⁶³

Atasözünün biçimsel olarak birebir kullanımı bugün mevcut değildir.

Atasözü incelendiğinde biçimsel yani lafzî çeviri yapılarak atasözünün sadece ne dediğinin aktarıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği görülmektedir. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifadeye rastlamadık. Ancak bu atasözü için مَا تَوَدَّ عَيْنٌ فِي كُلِّ عَيْنٍ/Her göze sevdiği güzeldir/Gözüün sevdiği güzeldir⁴⁶⁴ şeklindeki da yakın anlamlı karşılık olarak önerilebilir.

69. Tolum anutsa kulun bulur, tolum unutsa bulun bolur.⁴⁶⁵

Düşmana silah hazır eden tayda bulur, silah (hazır etmeyi) unutan tutsak olur.⁴⁶⁶

مَنْ أَعَدَّ السَّلَاحَ لِعَدُوِّهِ يَجِدُ مَهْرًا وَمَنْ نَسِيَ الْإِسْتِعْدَادَ يَصِيرُ أَسِيرًا.⁴⁶⁷

⁴⁶¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 114; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/211-212; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 120.

⁴⁶² Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 120. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/211-212.

⁴⁶³ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla ve ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak insanın sevdiği kişi ile karşılaştığında mutlu olduğu ifade edilmiş olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 114; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 143.

⁴⁶⁴ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/257.

⁴⁶⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 115; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/215; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 121.

⁴⁶⁶ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 121. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/215.

⁴⁶⁷ Bu atasözü, her iş ve durumda hazır ve tedbirli olmanın gerekliliğini ifade etmek için kullanılır. Atasözü, tedbir almanın kurtarıcı ve faydalı olduğuna, tedbirsizliğin ise insanı zora soktuğuna vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 115. Korkmaz, *Divanü Lûgat-it*

Atasözünün biçimsel olarak birebir kullanımı bugün mevcut değildir. Ancak anlam yakınlığı bulunması açısından *Tedbirde kusur eden takdire bahane bulur*⁴⁶⁸ şeklindeki atasözü yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çevri uygulandığı, çeviriye bir ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle Arapçaya sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, atasözüne karşılık gelen eş değer ya da yakın anlamlı bir meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözünün Arapçadaki eş değer karşılığına ulaşamadık.

70. *Suv içürmeske süt ber.*⁴⁶⁹

*Su içirmeyene süt ver.*⁴⁷⁰

مَنْ لَمْ يُعْطِكَ الْمَاءَ فَاسْقِهِ اللَّبَنَ.⁴⁷¹

Atasözünün bugün şekilsel olarak aynısı bulunmamakla beraber benzer anlamlı karşılığı *İyilik yap denize at, balık bilmezse Halik bilir*⁴⁷² ve *Taş atana sen ekmek at*⁴⁷³ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde kelimelerin lafzî olarak ve ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün Arapçaya sadece biçimsel olarak çevrildiği, Arapçada kullanılan eş değer veya yakın anlamlı karşılığının verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Ancak Arapçada bu atasözü için *صِلْ مَنْ قَطَعَكَ وَأَحْسِنْ إِلَى مَنْ* *Seninle alakasını kesenle bağlantı kur, sana kötülük edene sen iyilik et*⁴⁷⁴ ve

Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi, 207. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâti 't-Türk*, 103.

⁴⁶⁸ İnsan bir konuda başarısız olduğu zaman hatayı kendinde aramayıp takdir böyleymiş der. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 456.

⁴⁶⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânı Lugâti 't-Türk*, 117; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/218.

⁴⁷⁰ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/218.

⁴⁷¹ Bun atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak anlaşılacağı üzere bununla insanın kötülüğe karşı iyilikle muamele etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânı Lugâti 't-Türk*, 117; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 184.

⁴⁷² İyilik yapılacaksa karşılıksız yapılmalıdır, karşı taraf kıymetini bilmesede Allah bilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 331.

⁴⁷³ Sana kötülükle muamele edene sen iyilikle muamele et. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 452.

⁴⁷⁴ El-Haseni'l-Yûsî, *Zehru 'l-Ekem fi 'l-emşâl ve 'l-hikem*, 1/297.

إِعْمَلِ الطَّيِّبَ وَارْمِهِ فِي الْبَحْرِ / *İyilik yap denize at*⁴⁷⁵ meselleri eş değer karşılık olarak verilebilir.

71. Tüzün birle uruş, utun birle üsterme.⁴⁷⁶

*Yumuşak huylu kimse ile çarpış, alçak adamla yarışma çünkü o, kabırır, kötülük eder.*⁴⁷⁷

جَادِلْ مَعَ الْحَلِيمِ فَإِنَّهُ يَحْتَمِلُ عَنْكَ وَلَا تُمَارِ مَعَ الْوَقِحِ فَإِنَّهُ يَتَبَطَّرُ وَيُشَنَّعُ.⁴⁷⁸

Atasözünün biçimsel açıdan birebir kullanımı bugün mevcut değildir. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır*⁴⁷⁹ ve *Cahilin dostluğundan alimin düşmanlığı yeğdir*⁴⁸⁰ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde bazı eklemelerin yapıldığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *o sana tahammül eder* / فَإِنَّهُ يَتَحَمَّلُ عَنْكَ ve *kabırır, kötülük eder* / وَيُشَنَّعُ kelimelerinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece ne demek istediğinin aktarılacak dinamik bir çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değerinin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer veya yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesel bulamadık.

⁴⁷⁵ Na'ûm Şukayr, *Emşâlu'l-'Avâm fî Mısır ve 's-Sûdân ve 'ş-Şâm*, 11.

⁴⁷⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti't-Türk*, 118; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/221. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti't-Türk*, 209; *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/414.

⁴⁷⁷ Kaçalın, *Dîvânu Luğâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 123. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/221.

⁴⁷⁸ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak yumuşak huylu insanla kavga etmenin alçak adamla kavga etmekten daha iyi olduğuna vurgu yapılmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti't-Türk*, 118; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 211.

⁴⁷⁹ Akılsız kişi iyi niyetli olsa da yaptığı işin nasıl sonuçlar ortaya çıkaracağını anlayamadığı için istemeden dostuna zarar verebilir. Ancak akıllı düşmanın yapacağı kötülük akıl yoluyla bilinebilir ve gerekli tedbir alınır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 123.

⁴⁸⁰ Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/210.

72. Bütün ümlüg kança kolsa olturur.⁴⁸¹

Donu sağlam olan nasıl istese oturur.⁴⁸²

صَاحِبُ السَّرَاوِيلِ الصَّحِيحُ يَجْلِسُ كَيْفَ شَاءَ.⁴⁸³

Atasözünün biçimsel olarak birebir karşılığına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Tuzu kuru*⁴⁸⁴ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrildiği görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece biçimsel bir çevirisinin yapıldığı, Arapçada kullanılan eş değer ya da yakın anlamlı karşılığının verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de Arapçada bu atasözüne karşılık gelebilecek mesele ulaşamadık.

73. Keneşlig bilig üdreşür, keneşsiz bilig upraşur.⁴⁸⁵

İdare danışma ile desteklenirse her gün güzelliği artar, danışmadan olursa her gün bir parça daha kötü olur.⁴⁸⁶

...أَنَّ التَّدْبِيرَ إِذَا كَانَ مُلَقَّحًا بِالشُّورَى يَزْدَادُ كُلَّ يَوْمٍ حُسْنَهُ وَإِذَا كَانَ مِنْ غَيْرِ الشُّورَى

يَبْلَى كُلَّ يَوْمٍ.⁴⁸⁷

Atasözünün şekilsel olarak aynı kullanımı bugün mevcut değildir. Ancak benzer anlamlı karşılığı *Geniş giysi yıpranmaz, danışıklı bilgi bozulmaz*⁴⁸⁸, *Danışan*

⁴⁸¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 119; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/224; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 123.

⁴⁸² Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 123. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/224; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 106.

⁴⁸³ Bu atasözü, yaptıkları bakımından ahlaklı temiz olan insana hiçbir suçlamanın atfedilmeyeceğini ifade etmek için söylenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 119; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 82.

⁴⁸⁴ İş gücü, kazancı yerinde, kaygılanacak bir durumu yok. bk. Onay-Karapınar, *Atasözleri ve Deyimler*, 399.

⁴⁸⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 123; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/232; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 125.

⁴⁸⁶ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 125. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/232. Atasözü 'Danışılarak alınan tedbirin, yapılan işin güzelliği her gün artar, danışılmadan yapılan iş ise her gün kötüye gider' şeklinde de çevrilebilir.

⁴⁸⁷ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak bir iş yaparken danışmanın ve o şekilde faaliyette bulunmanın faydalı olduğuna vurgu yaptığı sonucuna vardık. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 123; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 123.

⁴⁸⁸ Tecrübeli ve bilir kişilerin fikirlerinden hareketle iş yapanlar başarıyı elde ederler. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 377.

dağı aşmış, danışmayan düz ovada şaşmış⁴⁸⁹ ve Bin bilsen de bir bilene danış⁴⁹⁰ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Türkçede kısaca var olan atasözünün Arapçaya yorumlanarak ve eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *idare*/التدبير, *desteklenmek*/مُلفحاً ve *her gün*/كُلَّ يَوْمٍ kelimelerinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözüne karşılık gelen Arapça meselinin verilmediği dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında şekil bakımından bu çeviriyle aynı veya benzer bir ifadeye rastlamadık. Bu atasözüne eş değer olabilecek bir mesele de ulaşamadık.

74. *Sinamasa arıkar, sakınmasa utsukar.*⁴⁹¹

*İnsan bir şeyi sinamazsa aldanır, (işin başında) düşünmezse kaybeder.*⁴⁹²

إِذَا لَمْ يُجَرِّبْ الشَّيْءَ يَغْتَرُّ الرَّجُلُ بِهِ وَإِذَا لَمْ يَتَفَكَّرْ فِي مَدْخَلِ الْأَمْرِ يُغْلَبُ.⁴⁹³

Atasözünün biçimsel ve anlamsal yönden aynı kullanımı bugün mevcut değildir. Atasözüne yakın anlamlı karşılık olabilecek bir atasözüne de rastlayamadık.

Atasözü incelendiğinde Türkçede kısaca var olan atasözünün Arapçaya eklemeler yapılarak çevrildiği görülmektedir. Buradan hareketle atasözüne karşılık gelen Arapça meselin verilmediği, dinamik bir çeviri yapıldığı yani atasözünün ne demek istediğinin aktarıldığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında şekil bakımından bu çeviriye benzer bir ifadeye denk gelmedik ve bu atasözüne eş değer olabilecek bir mesele de ulaşamadık.

⁴⁸⁹ Bir işe kalkışmadan evvel başkalarından akıl alan kimse icra ettiği işte daha başarılı olur. Hiç kimseden fikir almadan hareket eden kimse de daima hata yapar. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 377.

⁴⁹⁰ Ne kadar bilgili ve tecrübeli olursa da bir işe başlamadan önce daha iyi bilen tecrübe sahibi kimselere danışmakta fayda vardır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 166.

⁴⁹¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti't-Türk*, 127; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/242; Kaçalın, *Dîvânu Luğâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 128.

⁴⁹² Kaçalın, *Dîvânu Luğâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 128. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/242.

⁴⁹³ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak insanın bir işe başlarken düşünmeden hareket etmesi onu yanlışla düşüreceğine vurgu yapılmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti't-Türk*, 127; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 179.

75. Ongay/onul irpeldi iş.⁴⁹⁴

İş düzeltilmek istendi fakat bozuldu.⁴⁹⁵

أُرِيدَ الْأَمْرُ بِالْإِصْلَاحِ فَنُشِرَ يَعْنِي أَفْسِدَ.⁴⁹⁶

Atasözünün biçimce aynı karşılığı mevcut değildir. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Kaş yapayım derken göz çıkarma*⁴⁹⁷ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye eklemeye yapılmadığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrildiği görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, bu atasözünün Arapçadaki karşılığının verilmeyeceği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviriye biçimsel olarak benzer bir ifadeye rastlayamadık. Ancak bu atasözü için *جَاءَ لِيُكْحِلَهَا أَعْمَاهَا* /Gözüne sürme çekmeye geldi fakat onu kör etti⁴⁹⁸ ve *قَصْرًا وَيَهْدِمُ مِصْرًا* /Köşk yapayım derken şehri batırdı⁴⁹⁹ meselleri yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

76. Yakadaki yalgagalı eliğdeki içgünur.⁵⁰⁰

Yakasındaki dökülen yemeği yalayanın, elindeki kâse vb. kaçar veya kaçırılır.⁵⁰¹

مَنْ لَحِسَ نَفَاضَةَ الطَّعَامِ مِنْ جُرْبَانِهِ يُفْلِتُ أَوْ يَنْفَلِتُ مَا فِي يَدِهِ مِنَ الْقَصْعَةِ وَنَحْوِهَا.⁵⁰²

⁴⁹⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 128; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/244. Alternatif çeviri için bk. Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 129.

⁴⁹⁵ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/244.

⁴⁹⁶ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak zaman zaman düzeltilmek istenilen bir iş veya duruma girildiğinde daha da bozulabileceğine vurgu yapmaktadır. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 128; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 165.

⁴⁹⁷ Yaptığın iş veya durumu düzeltmek için uğraşırken tamamıyla mahvetme. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 349. Bu ifade deyim olarak da kullanılmaktadır. bk. Ali Püsküllüoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü* (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2004), 531.

⁴⁹⁸ Pâşâ, *el-Emsâli'l-Âmmiyye*, 152.

⁴⁹⁹ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl*, 2/508.

⁵⁰⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 132; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/253; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 131. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 578; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/306-307.

⁵⁰¹ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 131. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/253. Atasözü 'Kim cebinde kalan yemek artığını yalarsa çanak çömlek türünden elinde ne varsa kaybeder' şeklinde de çevrilebilir.

⁵⁰² Bir şeye ihtiyacı olan kişinin önce elindekini koruması gerektiğini ifade eden bu atasözü, kişinin açgözlülük yapması halinde elinde var olanı da kaybedebileceğini, elindekini koruması için açgözlülük yapmaması gerektiğini ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 132; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 222.

Atasözünün biçimsel olarak birebir kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan oldu*⁵⁰³ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Türkçede kısaca var olan atasözünün Arapçaya eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde bulunmayan *yemek kalıntılarını/نُفَاضَةُ الطَّعَامِ* ve *kâse ve benzeri/القَصْعَةُ* ifadelerinin Arapça çeviride yer aldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla atasözüne karşılık gelen Arapçadaki eş değer veya yakın anlamlı meselin verilmediği, sadece dinamik bir çeviri yapıldığı gözlemlenmektedir. Zira kaynaklarda, bu çeviri ile şekil bakımından aynı veya benzer bir ifade mevcut değildir. Oysa Arapçada bu atasözü *مَنْ يُطَارِدُ عُصْفُورَيْنِ يَفْقُدُهُمَا مَعًا* *İki kuşu birden kovalayan, ikisinden de mahrum olur*⁵⁰⁴ şeklindeki mesel eş değer karşılık olarak verilebilir.

77. *Karga kazga ötgünse butı sınır.*⁵⁰⁵

*Karga uçuşta ve kuvvette kazı taklit ederse ayağı kırılır.*⁵⁰⁶

الْغُرَابُ إِذَا حَاكَى الْبَطَّ فِي الْقُوَّةِ وَالطَّيْرَانَ تَنَكَّسَ رِجْلُهُ.⁵⁰⁷

Atasözünün biçim ve anlam açısından aynı kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Tavuk kaza bakmış da kıcını yırtmış*⁵⁰⁸ ve *Karga bülbülü taklit edeyim derken ötmeyi unutmuş*⁵⁰⁹ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Türkçede kısaca var olan atasözünün Arapçaya aktarılırken eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde çevrildiği anlaşılmaktadır. Zira

⁵⁰³ Daha iyisini elde edeyim diye düşünürken elindekini de kaybetmek. Aklını kullanmayarak aç gözlü davranan kişiler daha iyi bir şeye ulaşmaya çalışırken elinde olandan da olur. bk. Püsküllüoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 285; Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 21.

⁵⁰⁴ Karşı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 358.

⁵⁰⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 132; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/254; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 131.

⁵⁰⁶ Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 131. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/254.

⁵⁰⁷ Bir kimseye haddini aşmaması sınırını bilmesi gerektiğini ifade etmek için söylenen bu atasözü kişinin güç yetiremediği işler konusunda başkasını taklit etmeye çalışmaması ve haddini bilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 132; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 119.

⁵⁰⁸ Başka insanlardan geri kalmamak amacıyla gücünün üstünde işleri yapmaya çalışanlar büyük zarar görürler. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 455.

⁵⁰⁹ Toplumda kendi kimliğini oluşturamamış insan başkalarını taklit etmekle bir kimlik elde edemez, bu konuda her zaman yetersiz kalır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 344.

Türkçe atasözünde yer almayan *kuvvet ve uçuş bakımından* في القُوَّة والطَّيْرَان/ ifadesinin Arapça çeviride yer alığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği, sadece dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözü için eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek mesele ulaşamadık.

78. *Bir toyın başı agrısa kamug toyın başı agrımas.*⁵¹⁰

*Küfrün önderlerinden birinin başı ağrımakla bütün küfür önderlerinin başı ağrımaz.*⁵¹¹

إِذَا صُدَّعَ وَاحِدٌ مِنْ أَيْمَةِ الْكُفْرِ لَا يُصَدَّعُ جَمِيعُهُمْ.⁵¹²

Atasözünün bugün kullanılan, biçim ve anlam yönünden birebir karşılığına rastlayamadık. Ancak yakın anlamlı karşılık olarak *Herkes ektiğini biçer*⁵¹³ ve *Her koyun kendi bacağından asılır*⁵¹⁴ şeklindeki atasözleri verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel çevirisinin yapıldığı, Arapçadaki eş değerinin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade bulamadık. Ancak Arapçada bu atasözü için كُلُّ كُوفْرٍ إِذَا صُدَّعَ وَاحِدٌ مِنْ أَيْمَةِ الْكُفْرِ لَا يُصَدَّعُ جَمِيعُهُمْ/Her koyun kendi bacağından asılır⁵¹⁵ biçimindeki mesel eşdeğer karşılık olarak verilebilirdi.

⁵¹⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 140; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/274; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 137. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 519; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/169.

⁵¹¹ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 137. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/274.

⁵¹² Bu atasözü bir kimsenin arkadaşlarının bir şeyi aldıkları ve yedikleri ancak o şeyi almaktan çekinen kişiye söylenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 140; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 74.

⁵¹³ İnsanlarla nasıl muamele edersen o şekilde karşılık görürsün. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 291.

⁵¹⁴ Herkes iyi veya kötü kendi yaptığıının sorumluluklarını yaşar. Hatasının bedelini kendisi öder. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 287.

⁵¹⁵ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/171; Ömer, *Mu'cemu'l-lügati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âşıra*, 1251.

79. Sakak bıçar sakal okşar.⁵¹⁶

Gizliden gizliye çeneyi keser ama sakalı okşuyor gözüktür.⁵¹⁷

يَقْطَعُ الذَّقْنَ سِرًّا وَيَلَاعِبُ بِاللَّحْيَةِ.⁵¹⁸

Atasözünün şekilsel olarak birebir kullanımı bugüne ulaşamamıştır. Ancak anlamsal yakınlığı bulunması açısından *Arkadan düşman, yüze gelince dost olur*⁵¹⁹ şeklindeki atasözü ve *Kuzu postuna bürünmek*⁵²⁰ deyimini verilebilir.

Atasözü incelendiğinde sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, ekleme yapılmadığı görülmektedir. Zira kaynaklarda bu çeviriye benzer bir ifade yer almamaktadır. Ancak Kâşgarlı Mahmûd'un atasözünü çevirmekle beraber Arapçadaki eş değer karşılığını da اِرْتِعَاءٌ فِي اُيُسْرُ حَسَوًا / *Köpüğü alıyormuş gibi yapıp ayrıntı içer*⁵²¹ şeklinde verdiği görülmektedir. Bunun yanında جِلْدِ الضَّانِ قَلْبُ الْأَذْوَابِ / *Koyunun derisi altında kurt yüreği*⁵²² meselleri de yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

80. Alım keç kalsa adaklanur.⁵²³

Kişi borcunu uzun süre ödemezse alacaklı ayaklanır.⁵²⁴

إِذَا بَقِيَ الدَّيْنُ عَلَى الْمَدْيُونِ زَمَانًا طَوِيلًا يَصِيرُ لَهُ رَجُلًا.⁵²⁵

⁵¹⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 144; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/282; Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 140. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 409; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/286

⁵¹⁷ Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 140. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/282.

⁵¹⁸ Bu atasözü yaltaklanarak hainliğini ve hilesini gizli tutan kimse için söylenmektedir ve hilekâr, kurnaz kimselerin tuzaklarını hissettirmeden gizlice yaptıklarına vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 144; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 176.

⁵¹⁹ Birisine kin duyan kimse ona daha kolay zarar verebilmek için önce onun dostluğunu kazanmaya çalışır. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 278.

⁵²⁰ Ahmet Tülek, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2004), 299.

⁵²¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 409; el-Cevherî, *Tâcü'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 1/2360; Zeyd b. Rifâ'ah, *Kitâbü'l-Emsâl*, 1/287; el-Müstakşâ fî emşâli'l-'Arab, 2/412; Karslı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 393.

⁵²² Bu mesel insanlara karşı iki yüzlü davranan ve aldatan kimse için söylenmekte ve insan kılıklı şeytanları ifade etmede kullanılır. bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl*, 1/196; Karslı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 143.

⁵²³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 149; Atalay, *Divanü Lûgati't-Türk Tercümesi*, 1/293-294; Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 143.

⁵²⁴ Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 143. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgati't-Türk Tercümesi*, 1/293-294. Atasözü 'Borç borçlu kimsede uzun süre kalırsa ödünç veren alacaklı onun kapısına dayanır' şeklinde de çevrilebilir.

⁵²⁵ Bu atasözünün hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak borç veren kimsenin borcu geciktiği zaman almak için borçlunun ayağına gittiğine vurgu yapılmaktadır. bk. Mahmûd el-

Atasözünün günümüzde biçimsel olarak aynı kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı, *Borçlu ölmez benzi sararır*⁵²⁶ ve *Borçlunun yalımı alçak olur*⁵²⁷ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde Arapçaya bazı kelimelerin harfî olarak aktarılmasıyla beraber bazı eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Çünkü Türkçe atasözündeki *geç kalmak*/تَأَخَّرَ fiili ile çevrilmek yerine *eğer uzun zaman kalırsa*/إِذَا بَقِيَ زَمَانًا طَوِيلًا şeklinde çevrilmiştir. Bunun yanında bir deyimsel ifade olan *ayaklanmak* fiili de deyimsel bir ifade ile değil de lafzî olarak *ayak olur*/يَصِيرُ رَجُلًا şeklinde çevrilmiştir. Aynı zamanda Türkçe atasözünde yer almayan bazı kelime ve ifadeler de Arapça çeviride yer almaktadır. Buradan hareketle dinamik bir çeviri yapıldığı, atasözüne karşılık gelen Arapça meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriyle şekil bakımından benzer bir ifadeye rastlamadık. Ancak bu atasözü için مُودٌّ مِنْ رَجُلٍ أَسْرَعَ/Ödünç alanın ayakları geri verenin ayaklarından daha hızlı⁵²⁸ meseli yakın anlamlı karşılık olabilirdi.

81. *Ulugnu uluglasa kut bulur.*⁵²⁹

*Birisi yaşından dolayı bir ihtiyara saygı gösterirse bahtiyar olur.*⁵³⁰

إِذَا وَقَّرَ الْإِنْسَانُ الشَّيْخَ لِسِنِّهِ يَجِدُ الْبَخْتِ.⁵³¹

Atasözünün günümüz Türkçesinde şekil ve anlam açısından aynı veya yakın anlamlı kullanımına ulaşamadık.

Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 149; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 47.

⁵²⁶ Borçlu kimse daima borcunu ve ödeme gününü düşünüp durur. Dolayısıyla bu durum onu huzursuz eder. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 178.

⁵²⁷ Bir kimseye borcu olan alacaklısının yanında rahat olamaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 178.

⁵²⁸ Bu mesel ödünç alırken hızlı ancak verme konusunda yavaş davranan kimse için söylenmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/384.

⁵²⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 154; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/304; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 146.

⁵³⁰ Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 146. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/304.

⁵³¹ Bu atasözünün hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak insanın büyüklerine hürmet göstermesinin iyi olduğuna, bu sayede şanslı olacağına vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 154; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 213.

83. *Köp söğütge kuş konar; körklüg kişiye söz kelir.*⁵³⁸

*Kuş gür söğüde konar; laf da parlak ve güzel yüzlü olan kıza atılır.*⁵³⁹

أَنَّ الطَّيْرَ قَدْ يَنْزِلُ عَلَى شَجَرِ الْخِلَافِ الْمُتَمَتِّهِ الْأَغْصَانِ فَكَذَلِكَ تَجِيءُ الرِّسَالَةُ إِلَى

الصَّبِيحَةِ الْمَلِيحَةِ.⁵⁴⁰

Atasözünün şekilsel olarak birebir karşılığı *Çok söğüde kuş konar, gösterişli kişiye söz gelir*⁵⁴¹ şeklinde hâlâ yaşamaktadır. Bunun yanında yakın anlamlı karşılık olarak *Ağaç ucuna yel değer, güzel kişiye söz değer*⁵⁴², *Meyveli ağaca taş atan çok olur*⁵⁴³ ve *Meyveli ağacı taşlarlar*⁵⁴⁴ şeklindeki atasözleri de verilebilir.

Atasözü incelendiğinde, Arapçaya aktarılırken eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Dolayısıyla atasözüne karşılık gelen Arapça meselin verilmediği, sadece dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında şekil bakımından bu çeviriye benzer bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözünün Arapçadaki eş değerine ulaşamadık.

84. *Kim küir bolsa kövez/küvez bolur.*⁵⁴⁵

*Yürekli ve metanetli olan kişi, kibirli olur.*⁵⁴⁶

مَنْ كَانَ جَلْدًا قَوِيَّ الْقَلْبِ يَكُونُ مُتَكَبِّرًا.⁵⁴⁷

⁵³⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Lügâti't-Türk*, 160; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/319; Kaçalın, *Divânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 152.

⁵³⁹ Kaçalın, *Divânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 152. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/319.

⁵⁴⁰ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği tam olarak belirtilmemiştir. Ancak başarılı ve güzel kimselerin kıskanıldığına ve arkalarından konuşulduğu vurgulanmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Lügâti't-Türk*, 160; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 241. Buradaki شَجَرُ الْخِلَافِ söğüt ağacı anlamındadır. Bir diğer adı ise صَفْصَاف şeklindedir. bk. el-Cevherî, *Tâcü'l-luğa ve şîhâhu'l-'Arabîyye*, 1/1387.

⁵⁴¹ Bir iş veya konuda göze girmek isteyen çok olur. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 173.

⁵⁴² İnsanların her açıdan iyi olanları çevrelerine daha duyarlı olurlar. Böyle kimselere haksızca söylenen kırıcı sözler olabilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 115.

⁵⁴³ İyi derecede bilgi ve beceriye sahip insanlarla uğraşılır, çekilmezler. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 390.

⁵⁴⁴ Bilgi sahibi, hünerli ve işinde başarılı kimselerle uğraşılır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 390.

⁵⁴⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Lügâti't-Türk*, 163; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/325; Kaçalın, *Divânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 154. Buradaki küir kelimesi atasözündeki anlamıyla yürekli, kabadayı, cesur, yiğit anlamlarındadır. bk. Çağbayır, “kür”, 3/3584.

⁵⁴⁶ Kaçalın, *Divânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 154. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/325.

⁵⁴⁷ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak gururlu ve sert kimselerin böyle olmalarının geçerli sebeplerinin olduğu vurgulanmış olabilir. bk. Mahmûd el-

Atasözünün günümüzde kullanımda olan, biçim ve anlamca aynı karşılığına ulaşamadık.

Bu atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapılmakla beraber ekleme de yapıldığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözündeki *kür bolsa* ifadesi Arapçaya *yürekli*, *metanetli*/جَلْد kelimesi ile aktarılmakla beraber neredeyse aynı anlamı ifade eden *kalbi güçlü*/قَوِيَّ الْقَلْبِ ifadesi de eklenmiştir. Buradan hareketle sadece dinamik bir çeviri yapıldığı, atasözünün Arapçada kullanılan eş değerinin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade bulamadık. Bu atasözü için eş değer olabilecek bir mesele ulaşamadık.

85. Kuzda kar egsümes, koyda yag eksümes.⁵⁴⁸

Dağın gölgeli kuzey tarafında kar; koyunda yağ eksik olmaz.⁵⁴⁹

لَا يَخْلُو مَفْنُوَّةَ الْجِبَالِ مِنَ الثَّلَجِ فَكَذَلِكَ لَا يَخْلُو الْغَنَمُ مِنَ السَّمَنِ.⁵⁵⁰

Atasözünün biçimsel olarak aynı karşılığı bugün kullanılmamakla beraber anlam yakınlığı bulunması açısından *Armut dalının dibine düşer*⁵⁵¹ ve *Cins cinse çeker*⁵⁵² şeklindeki atasözleri verilebilir.

Atasözü incelendiğinde kelimelerin harfi çeviri yöntemiyle çevrildiği, ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla biçimsel bir çeviri yapıldığı, atasözünün Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı karşılığının verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade mevcut değildir. Oysaki Arapçada bu atasözüne *Aslanın evi kemiksiz* بَيْتُ السَّبْعِ لَا يَخْلُو مِنَ الْعَظْمِ

Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 163; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 127.

⁵⁴⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 164; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/326; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 154.

⁵⁴⁹ Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 154. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/326.

⁵⁵⁰ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak benzer soydan olanların fitrat ve mizaçlarının da benzer olacağına vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 164; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 151.

⁵⁵¹ Çocuk kendi soyuna çeker. Kendi soyunun özelliklerini barındırır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 138.

⁵⁵² Her insan ve canlı ait olduğu soyun özelliklerini taşımaktadır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 189.

kalmaz⁵⁵³, فَرَّخُ الْبَطِّ عَوَامٌ/Ördeğin yavrusu da yüzme bilir⁵⁵⁴ ve أَبِي مَنَّبَتُ الْعِيدَانِ أَنْ صِيَتْ الْبَخِيلُ لَا يَكُونُ سَيَّاراً وَيَبْقَى خَامِلاً.⁵⁵⁸ meselleri eş değer ve yakın anlamlı karşılık olabilirdi.

86. Kız kişi savı yorıglı bolmas.⁵⁵⁶

Pinti adamın ünü yayılmaz.⁵⁵⁷

صِيَتْ الْبَخِيلُ لَا يَكُونُ سَيَّاراً وَيَبْقَى خَامِلاً.⁵⁵⁸

Atasözü biçimsel olarak bugüne ulaşamamıştır. Anlamsal yakınlığı bulunan bir atasözü de bulamadık.

Atasözü incelendiğinde bir kısmının lafzî yöntemle çevrildiği, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, bunun yanında çeviriye ekleme de yapıldığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan önemini yitirir/يَبْقَى خَامِلاً ifadesi Arapça çeviride yer almaktadır. Buradan hareketle atasözünün dinamik çevrisinin yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin vermediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriye şekil yönünden benzeyen bir ifadeye denk gelmedik. Biz de bu atasözünün Arapçadaki eş değer karşılığına ulaşamadık.

87. Boş nenke edi bolmas.⁵⁵⁹

Başıboş bırakılan şeyin sahibi olmaz.⁵⁶⁰

لَا مَالِكَ لِلشَّيْءِ الْمُهْمَلِ.⁵⁶¹

⁵⁵³ Na'ûm Şukayr, *Emşâlu'l-'Avâm fî Mısır ve 's-Sûdân ve 'ş-Şâm*, 19.

⁵⁵⁴ Na'ûm Şukayr, *Emşâlu'l-'Avâm fî Mısır ve 's-Sûdân ve 'ş-Şâm*, 95; Karşı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 285.

⁵⁵⁵ el-Hasen'l-Yûsî, *Zehru'l-Ekem fî'l-emşâl ve 'l-hikem*, 1/54; Karşı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 14.

⁵⁵⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 164; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/326; Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 154.

⁵⁵⁷ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/326. Alternatif çeviri için bk. Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 154.

⁵⁵⁸ Bu atasözünün adının, şanın iyi bilinmesi ve sevilmesi için alçakgönüllü ve cömert olması istenen kimse için söylenmektedir. Atasözü insanın şanın yayılmasının cömertliği gerektirdiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 164; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 133.

⁵⁵⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 166; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/330; Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 155.

⁵⁶⁰ Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 155. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/330.

⁵⁶¹ Bu atasözü kendi malını koruması istenilen kişiye söylenmektedir. Atasözü insanın malını korumaması durumunda bir süre sonra malsız kalacağına vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-

Atasözünün biçimsel olarak birebir veya anlamsal yakınlığı bulunan karşılığına rastlayamadık.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı ve çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, atasözünün Arapçadaki karşılığının verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade göremedik. Bu atasözüne eş değer olabilecek Arapça mesele de ulaşamadık.

88. *Kış konukı ot.*⁵⁶²

*Kışın verilen ziyafet ateşle olur.*⁵⁶³

...أَنَّ ضِيَاْفَةَ الشَّتَاءِ بِالنَّارِ.⁵⁶⁴

Atasözünün günümüz Türkçesinde biçim ve anlam yönünden aynı karşılığına rastlayamadık.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla burada biçimsel bir çeviri uygulandığı, atasözünün Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı karşılığının verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviriye şekil bakımından benzer bir ifade yer almamaktadır. Ancak anlamsal yakınlığı bulunması açısından bu atasözü için *النَّارُ فَاكِهَةُ الشَّتَاءِ*/Ateş kış meyvesidir⁵⁶⁵ şeklindeki mesel eş değer karşılık olarak verilebilir.

Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 166; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 77-78.

⁵⁶² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 167; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/332; Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 156.

⁵⁶³ Yani kışın gelen misafir ısıtılarak ağırlanır. bk. Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 156. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/332.

⁵⁶⁴ Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak misafirin karşılanıp ağırlandırma biçiminin mekân ve zamana göre değişiklik gösterdiği ifade edilmiş olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 167; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 130.

⁵⁶⁵ Na'ûm Şukayr, *Emşâlu'l-'Avâm fî Mısır ve 's-Sûdân ve 'ş-Şâm*, 51.

89. *Kül ürginçe köz ürse yık.*⁵⁶⁶

*Köze üflemek küle üflemekten daha iyidir.*⁵⁶⁷

النَّفْخُ فِي الْجَمْرِ خَيْرٌ مِنَ النَّفْخِ فِي الرَّمَادِ.⁵⁶⁸

Atasözünün biçimsel olarak birebir kullanımı olmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Boğulursan büyük denizde boğul*⁵⁶⁹ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, ekleme veya yorum yapılarak uzatılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece ne dediği aktararak biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada kullanılan eş değerinin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel yönden benzer bir ifadeye rastlayamadığımız gibi bu atasözü için Arapçadaki eş değer mesele de rastlayamadık.

90. *Künge baksa köz kamar.*⁵⁷⁰

*Güneşe bakanın gözü kamaşır.*⁵⁷¹

مَنْ نَظَرَ إِلَى الشَّمْسِ لَا بُدَّ مِنْ تَحِيرِ الْبَصَرِ.⁵⁷²

Bu atasözü için *Kara bakanın gözleri kamaşır*⁵⁷³ şeklindeki atasözü yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün Arapçadaki eş değer karşılığının verilmediği sadece biçimsel çevirisinin yapıldığı

⁵⁶⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk*, 170; Atalay, *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi*, 1/337; Kaçalın, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 158.

⁵⁶⁷ Kaçalın, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 158. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi*, 1/337.

⁵⁶⁸ Bu atasözü küçük şeylerle uğraşmayı bırakıp büyük şeyler yapması talep edilen kişi için söylenmektedir. Atasözü küçük işerdense büyük işler yapılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk*, 170; Korkmaz, *Divanü Lügat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 152-153.

⁵⁶⁹ Hayatta büyük başarılarla ulaşmak için büyük risklerin altına girmek gerekir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 176.

⁵⁷⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk*, 171; Atalay, *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi*, 1/340; Kaçalın, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 159.

⁵⁷¹ Atalay, *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi*, 1/340.

⁵⁷² Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak güzel olması sebebiyle hayrete düşürdüğü ifade edilmiş olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk*, 171; Silahdaroğlu, *Divanü Lüğâtî't-Türk'ten Derlemeler ve Uyarlamalar*, 44.

⁵⁷³ Bir kimsenin yüksek mevkide bulunması veya çok zengin olması bazen başını döndürebilir. Bu durum yanlış şeyler yapmasına sebep olabilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 342.

anlaşılmaktadır. Çünkü bu çeviriye şekilsel yönden benzeyen bir ifade kaynaklarda yer almamaktadır. Biz de bu atasözünün Arapçadaki eş değerini bulamadık.

91. *Kırk yılka tegin bay çıgay tüzlinür.*⁵⁷⁴

*Kırk yıla değin zengin, yoksul bir olur.*⁵⁷⁵

قَدْ يَسْتَوِي الْغَنِيُّ وَالْفَقِيرُ إِلَى أَرْبَعِينَ سَنَةً.⁵⁷⁶

Atasözünün bugün şekil ve anlam yönünden birebir kullanımına ulaşamadık.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu atasözünün Arapçada kullanılan karşılığının verilmediği sadece biçimsel çevirisinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü kaynaklarda bu çeviriye şekilsel olarak benzeyen bir ifadeye rastlayamadık. Oysaki Arapçada bu atasözüne *دَوَامُ الْحَالِ مِنَ الْمُحَالِ/Bir hal üzere kalmak imkansızdır*⁵⁷⁷ ve *مَا يَدُومُ النَّعِيمُ فِيهَا وَلَا الْبُؤْسُ ، مَتَاعُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ قَلِيلٌ*⁵⁷⁸ *Dünya malı azdır ne dert kalıcıdır onda ne mal mülk*⁵⁷⁸ meselleri eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

92. *Tatsız Türk bolmas, başsız börk bolmas.*⁵⁷⁹

*Başsız kavuk olmayacağı gibi Acemsiz Türk de olmaz.*⁵⁸⁰

لَا يَخْلُو التُّرْكُ مِنَ الْفَارِسِيِّ كَمَا لَا يَخْلُو الْقَلَنْسُوَةُ مِنْ رَأْسٍ.⁵⁸¹

Atasözünün biçimsel olarak aynı kullanımı günümüze kadar gelememiştir. Yakın anlamlı olabilecek karşılığına da ulaşamadık.

⁵⁷⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 176; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/349; Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 162.

⁵⁷⁵ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/349. Alternatif çeviri için bk. Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 162. Atasözü 'Kırk yıla kadar zengin ve yoksul aynı seviyede olur' şeklinde de çevrilebilir.

⁵⁷⁶ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak zamanla zengin ve fakirin aynı durumda olacağına vurgu yapılmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 176; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 129.

⁵⁷⁷ Ömer, *Mu'cemu'l-lûgati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âşıra*, 590.

⁵⁷⁸ Ahmed Gabş, *Mecma'u'l-hikem ve'l-emşâl fi's-Şi'ri'l-'Arabî*, 217.

⁵⁷⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 176; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/349-350. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 407; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/281.

⁵⁸⁰ Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 162. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/349-350.

⁵⁸¹ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak bazı kimselerin etrafındakilere ihtiyaç duyduklarına ve onlar olmadan hayata devam edemediklerini ifade etmiş olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 176; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 191.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle bu atasözünün sadece biçimsel çevirisinin yapıldığı, Arapçadaki eş değer karşılığının verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriye biçimsel olarak benzer bir ifade bulamadık. Ancak bu atasözü için الْكَفَّانُ تَبْطِشُ بِالسَّاعِدَيْنِ/İki elle alkış tutulur⁵⁸² şeklindeki mesel yakın anlamlı karşılık olabilir.

93. Kara bulutığ yel açar, urunç bile el açar.⁵⁸³

Kara bulutlar gök yüzünü bürüdüğünde onu rüzgâr dağıtır, hükümet kapısını da rüşvet açar.⁵⁸⁴

...أَنَّ السَّحَابَةَ السَّودَاءَ إِذَا أَطْبَقَتِ السَّمَاءَ فَالرَّيْحُ تُقْشِعُ عَنْهَا، وَأَنَّ الرُّشْوَةَ كَذَلِكَ تَفْتَحُ

بَابُ الْوَلَايَةِ.⁵⁸⁵

Atasözünün bugün şekil açısından birebir kullanımı bulunmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Altın anahtar her kapıyı açar*⁵⁸⁶ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, bunun yanında çeviriye ekleme de yapıldığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *gök yüzünü kapladığında*/إِذَا أَطْبَقَتِ السَّمَاءُ/ ifadesinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu atasözünün dinamik çevirisinin yapıldığı yani atasözünün ne demek istediğinin aktarıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade kaynaklarda yer almamaktadır. Biz de bu atasözünün Arapçadaki eş değer karşılığına rastlayamadık.

⁵⁸² Bu mesel iki adamın bir işte yardımlaşma ve dayanışması üzerine söylenmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/137.

⁵⁸³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Lügâti't-Türk*, 178; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/354. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Lügâti't-Türk*, 540; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/216-217.

⁵⁸⁴ Kaçalın, *Divânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 164. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/354.

⁵⁸⁵ Bu atasözü işini bitirmesi için malını feda edip esirgememesi talep edilen kişiye söylenmektedir. Atasözü işin hallolması ve istenilenin elde edilmesi için malın esirgenmemesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Lügâti't-Türk*, 178; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 117.

⁵⁸⁶ İnsan para sayesinde engelleri aşabilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 131.

94. Söğüt sülinge, kading kasına.⁵⁸⁷

Söğüde tazelik, kayına sertlik yaraşır.⁵⁸⁸

أَنَّ الطَّرَاوَةَ الَّتِي فِي شَجَرِ الْخِلَافِ هُوَ أَوْلَىٰ بِهَا وَأَنَّ جَلِيزَةَ الْخَلْنَجِ أَوْلَىٰ أَنْ يَكُونَ
لِلْخَلْنَجِ.⁵⁸⁹

Atasözü biçimsel olarak bugün kullanılmamaktadır. Ancak yakın anlamlı karşılığı Aslan postunda, gönül dostunda⁵⁹⁰ ve Soydur çeker, huydur geçer⁵⁹¹ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya çevrilirken bazı eklemelerin yapıldığı, Türkçe atasözüne göre Arapça çevirinin daha uzun olduğu görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün dinamik çevirisinin yapıldığı, Arapçada kullanılagelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade mevcut değildir. Oysa Arapçadaki *Bir kimsenin babasına benzemesinde ne sakınca olabilir!*⁵⁹², *Bu yavru o aslandan*⁵⁹³ ve *Aslanın evi kemiksiz kalmaz*⁵⁹⁴ meselleri eş değer karşılık olarak verilebilirdi.

95. Koş kılıç kına sığmas.⁵⁹⁵

Çifte kılıç kına sığmaz.⁵⁹⁶

لَا يَسَعُ السَّيْفَانِ فِي غِمْدٍ وَاحِدٍ.⁵⁹⁷

⁵⁸⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 179; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/356; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 165. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 502; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/134; Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 510; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/151.

⁵⁸⁸ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 165. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/356.

⁵⁸⁹ Bu atasözü aslına benzeyen her şey için söylenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 179.

⁵⁹⁰ Her şey olması gereken yerde güzel ve kıymetlidir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 140.

⁵⁹¹ Soysal, *Türk Atasözleri*, 370.

⁵⁹² Bu mesel iki şey arasında benzerlik olması durumunda söylenmektedir. bk. el-'Askerî, *Cemheretü'l-emşâl*, 2/244.

⁵⁹³ Ömer, *Mu'cemu'l-lügati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âşıra*, 1161.

⁵⁹⁴ Na'ûm Şukayr, *Emşâlu'l-'Avâm fi Mısır ve's-Sûdân ve's-Şâm*, 19.

⁵⁹⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 180-181; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/359; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 166.

⁵⁹⁶ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/359.

⁵⁹⁷ Bu atasözü bir iş veya durum için kavga eden ya da bir kızı isteyen iki adam için söylenmektedir. Atasözü aynı iş veya konuda birden fazla kişinin görevlendirilmesinin geçimsizliğe yol açacağını

Atasözünün şekil ve anlam açısından birebir kullanımı bugün de mevcut olup *İki kılıç bir kına girmez*⁵⁹⁸ şeklindedir.

Atasözünün incelendiğinde kelimelerin lafzî olarak çevrildiği ve ilk anlamlarıyla aktarıldığı, çeviriye ekleme yapılarak uzatılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada kullanılan karşılığının verilmediği anlaşılmaktadır. Zira bu çeviriye benzer bir ifade ve mesel kaynaklarda yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer olabilecek bir mesele ulaşamadık.

96. *Bar bakır, yok altın.*⁵⁹⁹

*Elde bulunan şey, bakır gibi değersiz sayılır; elde bulunmayan ise, altın gibi kıymetli görülür.*⁶⁰⁰

...أَنَّ الْمَوْجُودَ كَالنَّحَاسِ لَا يُعْبَأُ بِهِ وَأَنَّ الْمَفْقُودَ كَالذَّهَبِ فِي عِزَّةِ الْوُجُودِ.⁶⁰¹

Atasözünün bugün biçimsel açıdan birebir kullanımı olmasa da yakın anlamlı karşılığı *Kaybolan koyunun kuyruğu yağlı olur*⁶⁰² şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya aktarılırken eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Zira atasözünde yer almayan *önemsenmez/ لَا يُعْبَأُ بِهِ* ve *değer ve kıymet bakımından/ فِي عِزَّةِ الْوُجُودِ* ifadelerinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözü için eş değer meselin verilmediği, sadece dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriyle şekilsel açıdan benzer bir ifade mevcut değildir. Bu atasözünün Arapçadaki eş değerine de ulaşamadık.

ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 180-181; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 137.

⁵⁹⁸ Düşünce yapıları aynı olmayan iki insan bir arada yaşayamaz. Daima aralarında anlaşmazlık meydana gelir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 306.

⁵⁹⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 181; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/360-361.

⁶⁰⁰ Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 166. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/360-361.

⁶⁰¹ Bu atasözü bir insanın hısım ve akrabalarının indinde değeri bilinmeyip yokluğu kendilerine zor gelen ve aranan kimse için söylenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 181; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 69.

⁶⁰² İnsan nimet içindeyken onun değerinin pek farkında olmaz. Ancak nimet elden gittiğinde farkına varır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 351.

97. *Kök temür kerü turmaz.*⁶⁰³

*Mavi demir işlemeden durmaz.*⁶⁰⁴

...أَنَّ الْحَدِيدَ الْأَزْرَقَ لَا يَسْتَقِرُّ مِنْ غَيْرِ عَمَلٍ.⁶⁰⁵

Atasözünün günümüz Türkçesinde şekil ve anlam açısından aynı kullanımına ulaşamadık.

Atasözü incelendiğinde kelimelerin harfî çeviri yöntemiyle aktarıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı karşılığının verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Bu atasözüne eş değer veya yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele de ulaşamadık.

98. *It çakırı atka tegir, at çakırı itka tegmes.*⁶⁰⁶

*Çakır gözlü köpek ata değer, atın çakırı bir ite değmez.*⁶⁰⁷

...أَنَّ الْكَلْبَ الْأَزْرَقَ يُسَاوِي فَرَسًا وَأَنَّ الْفَرَسَ الْأَخْيَفَ لَا يُسَاوِي كَلْبًا.⁶⁰⁸

Atasözünün biçimsel ve anlamsal yönden birebir kullanımına ulaşamadık.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada kullanılan eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Bu atasözüne karşılık olabilecek eş değer meseli de bulamadık.

⁶⁰³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 182; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/361-362.

⁶⁰⁴ Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 167. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/361-362.

⁶⁰⁵ Bu atasözü kılıç ve mızrak gibi demirden aletlerin önem ve değeri üzerine söylenip vurgulanmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 182; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 138.

⁶⁰⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 183; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/363.

⁶⁰⁷ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/363. Alternatif çeviriler için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 156; Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 167. Atasözü 'Mavi gözlü köpek bir at değerindedir ancak mavi gözlü at bir köpek değerinde değildir' şeklinde de çevrilebilir.

⁶⁰⁸ Bu atasözü çakır gözlü attan geri durması istenilen kimse için söylenmektedir. Atasözü, çakır gözlü atın iyi görmediğinden ondan kaçınmak gerektiğine yani yararlı ve yararsız şeyin bir olmayacağına vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 183; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 107.

99. Kaçış bolsa kıya körmes.⁶⁰⁹

Halk arasında anlaşmazlık ve ürküntü olsa kimse birbirine güvenmez.⁶¹⁰

إِذَا وَقَعَ النَّفَارُ وَالْهَزَاهُ بَيْنَ الْقَوْمِ فَلَا يُعْرِجُ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ.⁶¹¹

Atasözünün günümüz Türkçesinde şekil ve anlam yönünden birebir ve yakın anlamlı kullanımına ulaşamadık.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği, sadece biçimsel çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviriye biçimsel olarak benzeyen bir ifadeye rastlayamadık. Arapçada bu atasözüne eş değer mesele de ulaşamadık.

100. Ol keçişni suv eletti.⁶¹²

O geçidi su ve sel götürdü.⁶¹³

...أَنَّ الْمَاءَ وَالسَّيْلَ قَدْ أَذْهَبَ بِذَلِكَ الْمَعْبَرِ.⁶¹⁴

Atasözünün biçimce aynı kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Geçti Bor'un pazarı, sür eşeğini Niğde'ye*⁶¹⁵ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada kullanılagelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Kaynaklarda da bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Oysaki bu atasözü için Arapçadaki

⁶⁰⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 185; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/369; Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 169.

⁶¹⁰ Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 169. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/369; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 159.

⁶¹¹ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak kavganın insanlar arasındaki sevgi ve merhameti yok ettiğini ifade edildiği düşünülebilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 185; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 109-110.

⁶¹² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 186; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/369.

⁶¹³ Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 170. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/369. Atasözü 'Su ve sel köprüyü yıktı' şeklinde de çevrilebilir.

⁶¹⁴ Bu atasözü iş işten geçtikten sonra ele geçirilemeyecek iş ve durumlar için söylenmektedir. Atasözü vakti geçmiş şeylerin telafi imkânı olmadığına vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 186; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 164.

⁶¹⁵ İş işten geçtikten sonraki çabalar istenilen sonucu vermez. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 257.

في الصَّيْفِ ضَيَّعَتِ اللَّبَنَ /Yoğurdu ve لَا عِطْرَ بَعْدَ عَرُوسٍ/Düğünden sonra koku sürülmez⁶¹⁶ yazın zayi ettin⁶¹⁷ meselleri eş değer karşılık olabilir.

101. Keriş yagrı ogulka kalır.⁶¹⁸

Sırt yagırı oğula kalır.⁶¹⁹

...أَنَّ دَبَرَ الْكَاهِلِ يَبْقَى مِيرَاثًا لِلْإِبْنِ.⁶²⁰

Atasözünün biçimce aynı kullanımı günümüze kadar ulaşmamıştır. Ancak anlam yakınlığı bulunması açısından *Baba ekşi elma yese oğlunun dişi kamaşır*⁶²¹ şeklindeki atasözü verilebilir.

Atasözü incelendiğinde kelimelerin lafzî olarak çevrildiği, herhangi bir ekleme veya yorum yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece biçimsel çevirisinin yapıldığı, Arapçada kullanılan eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira bu çeviri ile şekilsel yönden benzer bir ifadeye kaynaklarda rastlayamadık.

102. Kudugda suv bar it burnı tegmes.⁶²²

Kuyuda su var; ama itin burnu ona erişmez.⁶²³

فِي الْبُرِّ مَاءٌ إِلَّا أَنَّهُ لَا يَصِلُ أَنْفُ الْكَلْبِ إِلَيْهِ.⁶²⁴

Atasözünün biçim ve anlam açısından birebir ve yakın anlamlı karşılığına ulaşamadık.

⁶¹⁶ el-Meydânî, *Mecma 'u'l-emşâl*, 2/250.

⁶¹⁷ Bu mesel fırsatı kaybettikten, iş işten geçtikten sonra bir şey isteyen kimse için söylenmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma 'u'l-emşâl*, 2/83.

⁶¹⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 186; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/370.

⁶¹⁹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/370.

⁶²⁰ Bu atasözü hayvanın sırtındaki yağırdan yani yaradan sakınılması için söylenmektedir. Atasözü insanların kötü durumlardan uzak durması ve bu gibi şeylerle gelecek nesli etkilememesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 186; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 123-124.

⁶²¹ Büyüklerin yaptığı olumsuz şeyler gelecek nesli etkiler. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 151.

⁶²² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 188; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/375; Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 172.

⁶²³ Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 172. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/375.

⁶²⁴ Bu atasözü bir şeyi isteyip onu elde edemeyen bu sefer başkasının emeğine göz koyan ancak onu da elde edemeyen kimse için kullanılmaktadır. Atasözü aç gözlülüğün başarı ve fayda sağlamayacağına vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 188; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 142.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece biçimsel çevirisinin yapıldığı, Arapçadaki karşılığının verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviriyle şekilsel benzerlikte bir ifade olmadığı gözlemlenmiştir. Bu atasözüne eş değer olabilecek bir mesele de ulaşamadık.

103. *Balık suvda közi taşın.*⁶²⁵

*Balık suda, gözü dışarıda.*⁶²⁶

...أَنَّ السَّمَكَ فِي الْمَاءِ وَعَيْنُهُ خَارِجٌ.⁶²⁷

Atasözünün biçimsel olarak aynı kullanımı *Balık suda, gözü dışta*⁶²⁸ şeklinde hâlâ mevcuttur ancak aralarında anlam farklılığı söz konusudur. Bunun yanında yakın anlamlı karşılık olarak *Eli hamur ovalar, gözüyle dana kovalar*⁶²⁹ şeklindeki atasözleri verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece biçimsel çevirisinin yapıldığı, Arapça eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadığımız gibi atasözüne eş değer olabilecek bir mesele de ulaşamadık.

104. *Yadag atı çaruk küçi azuk.*⁶³⁰

*Yayanın atı çaruktur, gücü ise azıkladır.*⁶³¹

...أَنَّ فَرَسَ الرَّاجِلِ الْحِذَاءُ وَقُوَّتُهُ بِالزَّادِ.⁶³²

⁶²⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 190; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/379.

⁶²⁶ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/379.

⁶²⁷ Bu atasözü bir durumun içerisinde olmasına rağmen değilmiş gibi hareket eden kimse için söylenmektedir. Atasözü zeki ve kurnaz kimselerin bizzat durumun içinde olup bunu bilmemezlikten geldiklerine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 190; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 68-69.

⁶²⁸ Bu atasözü açgözlü kimse daima elde edemediği şeylerin hasretini çeker anlamındadır. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 5.

⁶²⁹ Soysal, *Türk Atasözleri*, 159.

⁶³⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 191; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/381; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 174.

⁶³¹ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 174. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/381.

⁶³² Bu atasözü güçsüz ve zor duruma düşmemek için hazırlıklı ve tedbirli olunması istenen kimse için kullanılmaktadır. Atasözü zor duruma düşmemek için öncesinden tedbirli olunması gerektiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 191; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 219.

Atasözü bugün *Yayanın atı çarık, gücü azık*⁶³³ şeklinde aynı anlamda olmasa da aynı biçimde kullanılmaktadır.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece biçimsel çevirisinin yapıldığı, Arapçada kullanılan meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye denk gelmedik.

105. *Kuruk kaşuk ağızka yaramas, kurug söz kulakka yakışmas.*⁶³⁴

*Kuru kaşık ağza yaraşmaz; faydasız söz kulağa yaklaştırmaz.*⁶³⁵

...أَنَّ الْمَلْعَةَ الْيَابِسَةَ لَا تُوَافِقُ الْفَمَ وَالْكَلَامَ الَّذِي لَا مَنَفْعَةَ فِيهِ لَا يَقْرُبُ مِنَ الْأُذُنِ.⁶³⁶

Atasözünün biçimce birebir kullanımı bugüne kadar gelmemiştir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece biçimsel çevirisinin yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü kaynaklarda, bu çeviriye şekilsel bakımdan benzer bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer veya yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele ulaşamadık.

106. *Konak başı sedregi yeg.*⁶³⁷

*Akdarı başağının seyrek taneli olanı sık taneli olanından iyidir.*⁶³⁸

...أَنَّ رَأْسَ الْجَاوَرَسِ إِذَا كَانَ قَلِيلَ الْحَبِّ يَكُونُ أَجْدَى مِنْ أَنْ يَكُونَ كَثِيرَ الْحَبِّ.⁶³⁹

⁶³³ Bu atasözü günümüzde biçimsel olarak aynı şekilde yer almaktadır fakat anlam farklılığı söz konusudur. Zira günümüzde fakir, kimselerin, işlerini kısıtlı imkân ve şartlarda yapmaya çalıştıkları anlamında kullanılmaktadır. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 363.

⁶³⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 192; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/383; Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 175.

⁶³⁵ Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 175. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/383.

⁶³⁶ Bu atasözü haceti giderilen kimsenin hacetini giderene bir faydada bulunması için söylenmektedir. Atasözü bir kimsenin işini halledebilmesi için ihtiyacını gideren kimseye boş kelimeler yerine bir fayda sağlaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 192; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 145-146. Yazma eserde *kuru kaşık* anlamındaki ifade *الملعقة اليابسة* şeklinde sıfat mevsuf ilişkisine bağlı müzekkerlik- müenneslik kuralına uyulmamıştır. *ملعقة* kelimesi müennes olduğundan sıfatı olan *يابسة* kelimesi de müennes olmalıdır.

⁶³⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 193; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/384; Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 175.

⁶³⁸ Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 175. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/384. Atasözü 'Çavdar başının az taneli olması çok taneli olmasından daha iyi ve faydalıdır' şeklinde de çevrilebilir.

⁶³⁹ Bu atasözü istediğini zahmet çekmeden elde etmek isteyen kimse için kullanılmaktadır. Atasözü bazı kişilerin az emek vermelerine rağmen istedikleri şeye tam anlamıyla ulaşmak istediklerini ifade

Atasözünün biçimsel olarak birebir karşılığı bugün kullanılmamaktadır. Yakın anlamlı karşılık olabilecek bir atasözüne de ulaşamadık.

Atasözü incelendiğinde Türkçede kısaca yer aldığı ancak Arapçaya aktarılırken eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Zira atasözünde yer almayan *çok taneli* كَثِيرَ الْحَبِّ ifadesinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözüne karşılık gelen Arapça meselin verilmediği, sadece dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü bu çeviri ile benzer şekilde bir ifade kaynaklarda yer almamaktadır. Bu atasözüne eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele de rastlayamadık.

107. Neçe yitig biçek erse öz sapın yonumas.⁶⁴⁰

Bıçak ne kadar keskin olsa bile kendi sapını yontamaz.⁶⁴¹

السَّكِّينُ وَإِنْ كَانَ حَادًّا لَا يَقْدِرُ عَلَى قَطْعِ نِصَابِ نَفْسِهِ.⁶⁴²

Bu atasözüne biçimsel benzerlikte atasözleri vardır ancak anlamları farklıdır. Ancak anlamsal yakınlığı bulunması açısından *Terzi kendi söküğünü dikemez*⁶⁴³ şeklindeki atasözü verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece biçimsel olarak çevrildiği, Arapçadaki eş değer karşılığının verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriye şekilsel olarak benzeyen bir ifadeye rastlamadık. Ancak Arapçada bu atasözüne بَابُ النَّجَارِ مُخَلَّعٌ/Marangozun kapısı yerinden çıkarılmıştır⁶⁴⁴ şeklindeki mesel eş değer karşılık olarak verilebilir.

etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk*, 193; Korkmaz, *Divanü Lügat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 136.

⁶⁴⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk*, 193; Kaçalin, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 176.

⁶⁴¹ Kaçalin, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 176.

⁶⁴² Bu atasözü başkalarının işini halledip kendi işini beceremeyip, halledemeyen kimse için kullanılmaktadır. Atasözü yardımsever, herkesin işine koşan kimselerin kendi işlerini yapmaya fırsat kalmayacağına da vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk*, 193; Korkmaz, *Divanü Lügat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 160.

⁶⁴³ İnsanlar genellikle başkaları için yaptıklarını kendilerine zaman ayırıp yapmazlar ya da yapmak için fırsat bulamazlar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 458.

⁶⁴⁴ Ahmed Ali el-Hemedânî, *Mu'cemu'l-Emsâli'l-Yemâniyyeti's-Şâi'a* (Aden: Dâru Câmî'ati Aden li't-Tibâa ve'n-Neşr, 2013), 71-72.

108. Tezek karda yatmas, edgü ısız katmas.⁶⁴⁵

Tezek karın altında kalmaz; çünkü sıcaklığından dolayı karı eritir; iyi de, aynı cinsten olmayınca kötüye karışmaz.⁶⁴⁶

الرَّوْثُ لَا يَبْقَى تَحْتَ الثَّلْجِ لِحَرَارَتِهِ يُذِيبُ الثَّلْجَ فَكَذَلِكَ لَا يَنْبَغِي أَنْ يُخْلَطَ الْجَيِّدُ
بِالرَّدِيِّ إِذَا لَمْ يُجَانِسْهُ.⁶⁴⁷

Atasözünün günümüz Türkçesinde biçim ve anlam açısından birebir karşılığını bulamadık. Ancak *İyi ile konuşan mis, kötüyle konuşan is kokar*⁶⁴⁸ şeklindeki atasözü yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya aktarılırken eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde çevrildiği ve atasözünün yorumlanarak bir aktarım yapıldığı görülmektedir. Zira Türkçe Atasözünde yer almayan *sıcaklığından dolayı kar erir/* *الثلج* *لِحَرَارَتِهِ يُذِيبُ الثَّلْجَ* ve *aynı cinsten olmadığında/* *لَمْ يُجَانِسْهُ* ifadelerinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözüne karşılık gelen Arapça meselin verilmediği, sadece dinamik bir çeviri yapıldığı yani atasözünün ne demek istediğinin aktarıldığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel bakımından aynı veya benzer ifadeye rastlayamadık. Bunun yanında bu atasözü için Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı olabilecek bir mesele de ulaşamadık.

109. Aç evek, tok tölek.⁶⁴⁹

Aç yemek için acele eder; tok ise rahattır, yemeğin gecikmesini umursamaz.⁶⁵⁰

...أَنَّ الْغَرْنَانَ عَجِلَ إِلَى الطَّعَامِ وَأَنَّ الشُّبْعَانَ مُطْمَئِنٌّ لَا يَبَالِي إِذَا رَأَتْ الْمَطْعُومُ.⁶⁵¹

⁶⁴⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 194; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/386; 176.

⁶⁴⁶ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 176. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/386.

⁶⁴⁷ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak farklı mizaç ve yapıları sahip insanların iyi ile kötü misali birbirlerine karışmadıkları ifade edilmiş olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 194; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 202.

⁶⁴⁸ İnsan kimin yanında bulunur, kiminle arkadaşlık ederse o kişi ona mutlaka tesir eder. İyi kötü olumlu olumsuz davranış huyları ondan alır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 330.

⁶⁴⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 195; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/387.

⁶⁵⁰ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 177. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/387.

⁶⁵¹ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak fakir kimselerin mal ve varlığa ulaşma konusunda aceleci davrandıklarının ifade edildiği düşünülebilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 195; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 43.

Atasözünün şekil ve anlam bakımından aynı kullanımı bugün mevcut değildir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya aktarılırken eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde çevrildiği ve atasözünün yorumlanarak bir aktarım yapıldığı görülmektedir. Zira atasözünde yer almayan *yemeğe/إِلَى الطَّعَامِ* ve *yemeğin gecikmesine aldırış etmez/لَا يُبَالِي إِذَا رَأَتْ الْمَطْعُومَ* ifadelerinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözüne karşılık gelen Arapça meselin verilmediği, sadece dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında, bu çeviriye şekil bakımından benzer bir ifade yer almamaktadır. Dolayısıyla bu çeviri mesel değildir. Biz de Arapçada bu atasözüne karşılık gelebilecek mesele ulaşamadık.

110. *Alp çerigde, bilge terigde.*⁶⁵²

*Yiğit, savaş günü savaş iyice kızıştığı sırada sinanır; akıllı adam ise bir topluluk içinde sinanır.*⁶⁵³

...أَنَّ الْبَطْلَ يُجَرَّبُ يَوْمَ الْحَرْبِ إِذَا شُبَّ ضِرَامُهَا وَأَنَّ عَقْلَ الْحَلِيمِ يُجَرَّبُ فِي

الْمَحْفِلِ.⁶⁵⁴

Atasözü biçimsel olarak günümüzde kullanılmamaktadır. Yakın anlamlı karşılık olabilecek bir atasözüne de ulaşamadık.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya aktarılırken eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Çünkü atasözünde yer almayan *savaş iyice kızıştığında/إِذَا شُبَّ ضِرَامُهَا* ifadesinin çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözüne karşılık gelen Arapçadaki eş değer meselin aktarılmadığı, dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel bakımından benzer bir ifadeye rastlayamadık. Bundan dolayı bu çeviri mesel değildir. Arapçada bu atasözüne karşılık gelebilecek bir mesele de ulaşamadık.

⁶⁵² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 195; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/388; Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 177.

⁶⁵³ Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 177. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/388, Ercilasun, *Dîvânu Lûgâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri*, 187.

⁶⁵⁴ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak insanların kişiliklerine uygun mekanlarda denendiklerini ifade edilmiş olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 195; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 51.

111. Kaynar öküz keçiksiz bolmas.⁶⁵⁵

Suyu kaynayan büyük nehir geçitsiz olmaz.⁶⁵⁶

...أَنَّ الْوَادِي الْعَظِيمَ الَّذِي يَفُورُ مَائُهُ لَا يَكُونُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُ مَعْبَرٌ.⁶⁵⁷

Atasözünün şekilsel açıdan birebir kullanımı günümüze kadar ulaşamamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Coşkun ırmak geçitsiz olmaz*⁶⁵⁸ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde biçimsel bir çeviri yapıldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece ne dediğinin aktarıldığı, Arapça karşılığının verilmediği anlaşılmaktadır. Kaynaklarda da bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlamadık. Dolayısıyla bu çeviri mesel değildir. Biz de bu atasözüne eş değer olabilecek mesele rastlayamadık.

112. Ot/od tütünsüz bolmas, yigit yazuksuz bolmas.⁶⁵⁹

Ateş dumansız, genç günahsız olmaz.⁶⁶⁰

لَا يَخْلُو النَّارُ مِنَ الدُّخَانِ فَكَذَلِكَ لَا يَخْلُو الشَّابُّ مِنَ الذَّنْبِ.⁶⁶¹

Atasözünün şekilsel bakımdan birebir karşılığı bulunmamaktadır ancak yakın anlamlı karşılığı *Hatasız kul olmaz*⁶⁶² ve *Eğri ağaçsız orman olmaz*⁶⁶³ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel çevirisinin

⁶⁵⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 196; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/390. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 528; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/191.

⁶⁵⁶ Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 178. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/390.

⁶⁵⁷ Bu atasözü insanların zorlandığı ve şaşırıp kaldığı bir durumda mutlaka bir çıkış yolunun var olduğunu belirtmek için kullanılmaktadır. Atasözü, durum ne olursa olsun mutlaka bir çözümün var olduğuna vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 196; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 120-121.

⁶⁵⁸ Bir kişinin daima kötülük yapması insan doğasından değildir. Her kötünün mutlaka iyi tarafları da bulunur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 189.

⁶⁵⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 201-202; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/400. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 451; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/16.

⁶⁶⁰ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/400.

⁶⁶¹ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak atasözünün, herkesin mutlaka bir kusuru olabileceğini, kusursuz insanın olmadığını ifade ettiği anlaşılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 201-202; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 167.

⁶⁶² İnsan ne yaparsa yapsın hatasız iş yapamaz, mutlaka bir hatası olur ve bu doğal bir durumdur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 279.

⁶⁶³ Her toplumun içinde kusurlu insanlar olabilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 229.

yapıldığı, Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile biçimsel olarak benzer bir ifade yer almamaktadır. Ancak Arapçada bu atasözüne *إِنَّ الْجَوَادَ قَدْ يَعْتَرُ*/At bazen tökezleyebilir⁶⁶⁴ ve *لِكُلِّ جَوَادٍ كِبَوَةٌ وَلِكُلِّ صَارِمٍ نَبَوَةٌ وَلِكُلِّ عَالِمٍ هَفْوَةٌ*/Her atın bir tökezlemesi, her güçlüünün bir tümseği ve her alimin hatası vardır⁶⁶⁵ meselleri eş değer karşılık olabiliirdi.

113. *Sapanda sandırış bolsa örtkünde irteş bolmas.*⁶⁶⁶

*Tarla ekilip sürülürken kavga olursa, harmanda çeç/hasat zamanında dövüş olmaz.*⁶⁶⁷

إِذَا وَقَعَتِ الْمَلَا حَةُ أَوَانَ الْفَلَا حَةِ لَا تَقَعُ الْمُسَاجِرَةُ فِي حَالَةِ الصَّبْرِ وَالْكُدُسِ.⁶⁶⁸

Bugün bu atasözünün biçim ve anlam bakımından aynı kullanımına rastlayamadık. Ancak tedbir ile alakalı olması bakımından yakın anlamlı karşılığı *Bugünden yarını düşünen hiçbir vakit zahmet çekmez*⁶⁶⁹ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrildikleri ve çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel olarak benzer bir ifade yer almamaktadır. Biz de Arapçada bu atasözüne eş değer karşılık olabilecek mesele rastlayamadık.

⁶⁶⁴ Bu mesel çoğu zaman güzel ve doğru şeyler yapıp sonra hata yapan kimse için söylenmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/41.

⁶⁶⁵ Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emşâl*, 51.

⁶⁶⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 203; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/402. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 373; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/214; Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 625; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/416-417.

⁶⁶⁷ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/402. Alternatif çeviri için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 173; Kaçalin, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 182; Çağbayır, “Çeç”, 1/1121; Ayverdi, “Çeç”, 1/541. Atasözü ‘Ekin zamanı tartışma olursa, tahıl hasılatını yığma zamanı kavga olmaz’ şeklinde çevrilebilir.

⁶⁶⁸ Bu atasözü sonradan kavga çıkmaması için öncesinde tedbirli olması ve işi sağlam tutması istenilen kimse için kullanılmaktadır. Atasözü önceden önlem almanın gerekliliğine ve bu sayede olumsuz durumların engellenebileceğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 203; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 175.

⁶⁶⁹ Soysal, *Türk Atasözleri*, 100.

114. Kadaş temiş kaymaduk, kadın temiş kaymış.⁶⁷⁰

Kardeş, denmiş, dönüp bakmamış; kayın, denmiş, hemen bakmış.⁶⁷¹

قِيلَ فِي الْأَقْرَبَاءِ الْقَرِيبِ وَالْأَخِ فَلَمْ يَلْتَفِتْ إِلَيْهِ وَقِيلَ الصَّهْرُ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ.⁶⁷²

Atasözünün günümüzde biçim ve anlam bakımından aynı kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılık olarak *Malda koyun, insanda kayın sevilir*⁶⁷³ şeklindeki atasözü verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye bariz bir ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözüne biçimsel bir çeviri uygulandığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviriye biçimsel olarak benzeyen bir ifade bulamadık. Biz de bu atasözüne eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele rastlayamadık.

115. Kal savı kalmas kagıl bağı yazılmas.⁶⁷⁴

Yaş söğüt dalları bağlandıktan sonra bir daha çözülmediği gibi, yaşlının sözü boş verilmez, gereğince davranılır.⁶⁷⁵

لَا يُتْرَكُ كَلَامُ الشَّيْخِ مُهْمَلًا بَلْ يُسْتَعْمَلُ كَمَا أَنَّ قُضْبَانَ الْخِلَافِ الرُّطْبِ إِذَا شُدَّ لَا

يُحَلُّ بَعْدَهُ.⁶⁷⁶

⁶⁷⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 203; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/ 403; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 183. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 553; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/245.

⁶⁷¹ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 183. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/ 403.

⁶⁷² Bu atasözü hısımlar arasında kayınlara saygı gösterilmesi istendiğinde söylenmektedir. Atasözü bazı kimselerin eşlerinin hısımlarını kendi akrabalarından daha üstün tutabileceklerine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 203; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 110.

⁶⁷³ Hayvan türünden koyun, insanlardan kayın sevilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 386.

⁶⁷⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 206; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/409.

⁶⁷⁵ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 185. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/409; Ercilasun, *Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri*, 187. Atasözü 'Buğday/arpa bağı bağlandıktan sonra çözülmediği gibi yaşlı adamın sözü ihmal edilmez, ondan faydalanılır' şeklinde de çevrilmiştir.

⁶⁷⁶ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak büyüklerin tecrübeli kimseler olmaları dolayısıyla sözlerinin dinlenmesi gerektiğine vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 206; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 112.

Atasözünün biçimsel yönden aynı ya da benzer kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Ulu sözü tutmayan ulur kalır*⁶⁷⁷ ve *Atalar sözünü tutmayanı yabana atarlar*⁶⁷⁸ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Türkçede kısaca var olan atasözünün Arapçaya yorumlanarak ve eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *gereğince davranılır*/ *بَلْ يُسْتَعْمَلُ* ifadesi Arapça çeviride yer almaktadır. Dolayısıyla atasözüne karşılık gelen Arapça meselin verilmediği dinamik bir çeviri yapıldığı yani atasözünün ne demek istediğinin aktarıldığı anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda, şekil bakımından bu çeviriye benzer bir ifadeye rastlayamadık. Ancak bu atasözü için Arapçadaki *رَأَى الشَّيْخَ خَيْرَ مِنْ مَشْهَدِ* *Yaşlı adamın görüşü gencin bizzat görmesinden daha iyidir*⁶⁷⁹ meseli yakın anlamlı karşılık olabilirdi.

116. *Han ışı bolsa katun ışı kalır.*⁶⁸⁰

*Hanın işi, emri olunca, hatunun işi geri kalır.*⁶⁸¹

إِذَا كَانَ أَمْرُ الْخَاقَانِ يَتْرَكَ لَهُ أَمْرُ الْخَاتُونِ.⁶⁸²

Atasözünün günümüzde biçimsel ve anlamsal açıdan birebir kullanımına rastlayamadık.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı ve çeviriye ekleme yapılmadığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla atasözünün ne demek istediği değil ne dediği aktarılacak biçimsel bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Ancak Kâşgarlı Mahmûd'un bu atasözünü kendi çeviri yöntemiyle

⁶⁷⁷ Büyüklerin verdiği her türlü nasihat onların tecrübelerine dayandığından çok önemlidir. Bundan dolayı öğütler kulak ardı edilmemelidir. Zira ilerde ihtiyaç duyulabilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 466.

⁶⁷⁸ Büyüklerini dinlemeyen, yanlış işlere bulaşır, etrafındakiler de ondan uzaklaşır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 143.

⁶⁷⁹ Bu mesel, yanında olmasa bile sana görüşü ile yardımcı olan yaşlının yanında bulunan çocuktan daha hayırlı olduğunu ifade etmektedir. bk. Zeyd b. Rifâ'ah, *Kitâbü'l-Emsâl*, 1/140.

⁶⁸⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Lügâti't-Türk*, 206; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/410; Kaçalın, *Dîvânü Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 185.

⁶⁸¹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/410.

⁶⁸² Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak rütbeli bir kimsenin işinin bir başkasınınkinden daha önemli olduğu ifade edilmiş olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Lügâti't-Türk*, 206; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 218.

aktarmakla birlikte Arapçadaki karşılığını da إِذَا جَاءَ نَهْرُ اللَّهِ بَطَلَ نَهْرُ عِيسَى /Eğer Allah'ın nehri gelirse İsa'nın nehrinin hükmü kalkar⁶⁸³ şeklinde verdiği görülmektedir. Bunun yanında إِذَا حَضَرَ الْمَاءُ بَطَلَ التَّيْمَمُ /Su gelirse teyemmüme gerek kalmaz⁶⁸⁴ şeklindeki mesel de bu atasözü için yakın anlamlı karşılık olabilir.

117. Kagun karma bolsa edisi ikki elgin tegir.⁶⁸⁵

Kavun çalınırsa sahibi de iki eliyle yakalar.⁶⁸⁶

إِذَا نُهَبَ الْبَطِيخُ فَصَاحِبُهُ أَيْضًا يَنْتَهَبُ بِكَلْتَيْ يَدَيْهِ.⁶⁸⁷

Atasözünün bugün şekil ve anlam yönünden birebir kullanımına ulaşamadık.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde kelimelerin lafzî yöntemle çevrildiği, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapça meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriye biçimsel açıdan benzeyen bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesel bulamadık.

118. Kalın kolan/kulan çuvgasız bolmas.⁶⁸⁸

Kolan/yaban eşeği sürüsü kılavuzsuz olmaz.⁶⁸⁹

لَا يَكُونُ خُطُولَةٌ مِنَ الْعَيْرِ إِلَّا بِدَلِيلٍ وَهَادٍ.⁶⁹⁰

Atasözü bugün biçimsel olarak kullanılmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Sürü çobansız olmaz*⁶⁹¹ şeklinde verilebilir.

⁶⁸³ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/128.

⁶⁸⁴ Na'ûm Şukayr, *Emşâlü'l-'Avâm fî Mısr ve's-Sûdân ve's-Şâm*, 10.

⁶⁸⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 207; Atalay, *Divanü Luğat-it-Türk Tercümesi*, 1/410; Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 185.

⁶⁸⁶ Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 185.

⁶⁸⁷ Bu atasözü mal sahibi bir kimsenin malına olan düşkünlüğünü ortaya koymak için söylenmektedir. Atasözü mal dağıtımı esnasında malını gözden çıkaramayan kimsenin herkesten çok mal elde etmeye çalıştığını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 207; Korkmaz, *Divanü Luğat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 111.

⁶⁸⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 214; Atalay, *Divanü Luğat-it-Türk Tercümesi*, 1/424; Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 191.

⁶⁸⁹ Atalay, *Divanü Luğat-it-Türk Tercümesi*, 1/424. Alternatif çeviri için bk. Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 191; Çağbayır, "Kolan", 3/3368.

⁶⁹⁰ Bu atasözü başka bir kimseye uymanın iyi olacağı bir durumda uyması istenilen kişi için söylenmektedir. Atasözü bir grup halinde yaşayan insanların kesinlikle bir yol göstericiye ihtiyaç duyduklarına vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 214; Korkmaz, *Divanü Luğat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 114-115.

⁶⁹¹ Her topluluğa bir yönetici gereklidir. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 502.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Mesel kaynaklarında da bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Ancak bu atasözü için eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek mesele de rastlayamadık.

119. *Karga karısın kim bilir, kişi alasın kim tapar.*⁶⁹²

*Karganın yaşlısını kim bilir? İnsanın içindekini kim anlar, kim sezer?*⁶⁹³

مَنْ الَّذِي يَعْرِفُ شَيْوَخَ الْغُرَبَانِ مِنْ شَبَابِهَا فَكَذَلِكَ مَنْ الَّذِي يَعْرِفُ ضَمَائِرَ الصُّدُورِ.⁶⁹⁴

Atasözünün biçimsel olarak aynı kullanımı günümüzde mevcut değildir. Ancak yakın anlamlı karşılığı *İnsanın alacası içinde hayvanın alacası dışındadır*⁶⁹⁵ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapılarak kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece biçimsel çevirisinin yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözü için eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele ulaşamadık.

120. *Tavgaç hannın torkosu telim, tenlemedip bıçmas.*⁶⁹⁶

*Çin Hakanı'nın ipeği çoktur, fakat ölçmeden bıçmaz.*⁶⁹⁷

...أَنَّ خَاقَانَ الصِّينِ ذُو حَرِيرٍ كَثِيرٍ إِلَّا أَنَّهُ لَا يَقْطَعُ لِلثَّوْبِ إِلَّا مُقَدَّرًا.⁶⁹⁸

⁶⁹² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 214; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/425.

⁶⁹³ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/425. Alternatif çeviri için bk. Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 192.

⁶⁹⁴ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak bazı insan ve varlıkların dış görünüş ve davranışlarının gerçek durumlarını gizleyebileceğini ifade ettiği anlaşılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 214; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 118-119.

⁶⁹⁵ Hayvanın nasıl olduğu işe yarayıp yaramayacağı dışından belli olur. Ancak insanların huyu suyu dışardan bakınca belli olmaz. Bu yüzden görünüş ile kesin yargılara varmamak gerekir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 316.

⁶⁹⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 215; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/427; Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 192.

⁶⁹⁷ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/427. Alternatif çeviri için bk. Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 192.

⁶⁹⁸ Bu atasözü tutumlu olması ve israftan kaçınması istenilen kimse için kullanılmaktadır. Atasözü bir kimsenin ne kadar varlığı olursa olsun israftan kaçınması gerektiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 215; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 192.

Atasözünün biçimsel açıdan birebir kullanımına ulaşamadık. Ancak *Ekmeğini katığına denk eden hiçbir vakit aç kalmaz*⁶⁹⁹ ve *Bin ölçüp bir biçmeli*⁷⁰⁰ şeklindeki atasözleri yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapılarak kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü yapılan bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade kaynaklarda yer almamaktadır. Ancak Arapçada bu atasözüne مَا عَالَ مُقْتَصِدٌ/Tasarruf eden fakirleşmez⁷⁰¹ meseli eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak getirilebilirdi.

121. Kut belgüsi bilig.⁷⁰²

Devlet alametü bilgü ve akıldır.⁷⁰³

...أَنَّ أَمَارَةَ الدَّوْلَةِ الْعِلْمُ وَالْعَقْلُ.⁷⁰⁴

Atasözünün günümüzde biçimsel açıdan birebir karşılığına rastlayamadık. Ancak yakın anlamlı karşılık olarak *Bilenle bilmeyen bir olmaz*⁷⁰⁵ şeklindeki atasözü verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, ekleme yapılarak çevirinin uzatılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece biçimsel bir çevirisinin yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade mevcut değildir. Ancak bu

⁶⁹⁹ Maddi durumuna göre harcayıp tutumlu olan zorda kalmaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 231.

⁷⁰⁰ Yapılacak bir işin tüm açıları öncesinde iyi düşünülmeli, doğabilecek sonuçlar iyi hesaplanmalı, ondan sonra işe başlanmalıdır. Aksi takdirde iyi sonuçlar doğmaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 167.

⁷⁰¹ el-Mâverdi, *el-Emşâl ve'l-hikem*, 256.

⁷⁰² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk*, 215; Atalay, *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi*, 1/427-428.

⁷⁰³ Atalay, *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi*, 1/427-428. Alternatif çeviri için bk. Kaçalin, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 193. Atasözü 'Devletin sembolü ilim ve akıldır' şeklinde de çevrilebilir.

⁷⁰⁴ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak bilginin üstünlük belirtisi olduğuna vurgu yaptığı anlaşılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk*, 215; Korkmaz, *Divanü Lügat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 149.

⁷⁰⁵ Beceri ve yetenekleri ile başarılı kişilerin yaptıklarını işleri bilgisiz, becerisi olmayan kimseler yapamazlar. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 182.

atasözü için Arapçadaki *المعرفة قوة*/Bilgi kuvvettir⁷⁰⁶ meseli yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

122. *Tılın tergige tegir.*⁷⁰⁷

*Yemek sofrasına tatlı dille erişilir.*⁷⁰⁸

بِالْكَلَامِ اللَّطِيفِ تُنَالُ الْمَائِدَةُ.⁷⁰⁹

Atasözünün biçimsel olarak aynı kullanımı günümüz Türkçesinde bulunmamaktadır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır*⁷¹⁰ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde çeviriye ekleme yapılmadığı, sadece biçimsel olarak çevrildiği ve Arapçadaki eş değer meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriyle şekilsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Kâşgarlı Mahmûd'un bu atasözünü kendi çevirisiyle aktarmakla birlikte Arapçadaki karşılığını da *المَرْءُ مَخْبُوءٌ تَحْتَ لِسَانِهِ*/Kişi dilinin altında gizlidir⁷¹¹ şeklinde verdiği görülmektedir. Bunun yanında *مَنْ يَسْتَعِينُ بِالرَّفْقِ فِي أَمْرِهِ ... يَسْتَخْرِجُ الْحَيَّةَ*... *Kim işinde hoşgörüye dayanırsa yılanı deliğinden çıkarır*⁷¹² meseli de bu atasözüne yakın anlamlı karşılılık olarak verilebilir.

⁷⁰⁶ Ömer, *Mu'cemu'l-lügati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âsıra*, 1/1487.

⁷⁰⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti't-Türk*, 216; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/429.

⁷⁰⁸ Kaçalin, *Dîvânu Luğâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 193. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/429.

⁷⁰⁹ Bu atasözü erdem ve faziletini güzel sözleriyle belirtmesi istenilen kimse için söylenmektedir. Atasözü bir kimsenin kendini ancak söyledikleri ile tanıtabileceğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti't-Türk*, 216; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 203.

⁷¹⁰ Gönül alan güzel sözlerle karşımızdaki kötü niyetli insanları bile yumuşatabiliriz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 453.

⁷¹¹ el-Halebî, *Künûzü'z-zeheb fî târîhi Haleb*, 2/287.

⁷¹² el-Hâşimî, *es-Sihru'l-halâl fî'l-hikem ve'l-emşâl*, 62.

123. Tegme kişi öz bolmas, yat yaguk tüz bolmas.⁷¹³

Hiç kimse kendin gibi olmaz ki ona sırrını verip güvenebilesin. Yabancı ile hısım da bir olmaz.⁷¹⁴

كُلُّ أَحَدٍ لَا يَكُونُ كَنَفْسِكَ فَتَدْفَعُ إِلَيْهِ سِرَّكَ وَتَعْتَمِدُ عَلَيْهِ وَلَا يَكُونُ الْأَجْنَبِيُّ وَالْقَرِيبُ
سَوَاءً.⁷¹⁵

Atasözünün biçimsel ve anlamsal açıdan birebir karşılığı bugüne kadar ulaşmamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Akraba olsa da düşman, yabancından ehven*⁷¹⁶, *Herkesi nasıl bilirsin? Kendin gibi*⁷¹⁷ ve *Her yüze gülen dost olmaz*⁷¹⁸ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde ekleme yapılarak çevirinin uzatıldığı görülmektedir. Çünkü Türkçe atasözünde yer almayan *ona sırrını verirsin*/إِلَيْهِ سِرَّكَ ve *ona güvenir, sırtını dayarsın*/وَتَعْتَمِدُ عَلَيْهِ ifadelerinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla burada dinamik çeviri yapıldığı yani atasözünün ne anlatmak istediğinin aktarıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda, bu çeviri ile şekilsel olarak benzer bir ifadeye rastlayamadık. Oysa Arapçada bu atasözüne *وَإِنْ كَانَ سَمَارًا/Akraban kötü, kusurluda olsa senin akrabandır*⁷¹⁹ ve *نَارُ الْقَرِيبِ وَلَا جَنَّةُ الْغَرِيبِ/Yabancıların cennetindense yakının ateşi*⁷²⁰ meselleri eş değer karşılık olarak verilebilir.

⁷¹³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 218; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 433.

⁷¹⁴ Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 194. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 433. Atasözü 'Herkes senin gibi değil ki sırrını ona açıp sırtını dayayasın, yakın ile yabancı bir olmaz' şeklinde de çevrilebilir.

⁷¹⁵ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak akraba ile yabancıların bir olmadığının, akrabanın yabancından daha güvenilir olduğunun ifade edildiği anlaşılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 218; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 196.

⁷¹⁶ Akraba ne kadar kötü olursa olsun yabancından iyidir. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 25.

⁷¹⁷ Bir kimse hangi özelliklere sahipse karşısındaki kişinin de o özelliklere sahip olduğunu düşünür. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 292.

⁷¹⁸ İnsan, dış görünüşe kapılıp aldanmamalıdır. Samimi ve iyi dost zor gününde seninle olandır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 290.

⁷¹⁹ Bu mesel, eksikleri kusurları olsa da ailelidir, soy senin soyundur manasında kullanılmaktadır. bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/380; Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emsâl*, 143.

⁷²⁰ Pâşâ, *el-Emsâlü'l- 'Âmmiyye*, 102.

124. Öldeçi sıçgan muş taşakı kaşır.⁷²¹

Ölümü yaklaşan sıçan kedinin taşacağını kaşır.⁷²²

...أَنَّ الْفَأْرَةَ إِذَا قَرَّبَ مَوْتَهَا تَحْكُ خُصِيَّتِي الْهَرَّةَ.⁷²³

Atasözünde şekilsel değişiklikler olmakla beraber biçim ve anlamca aynı karşılığı *Eceli gelen fare kedi taşacağı kaşır*⁷²⁴ şeklindedir. Bunun yanında yakın anlamlı karşılık olarak *Eceli gelen köpek cami duvarına siyer*⁷²⁵ şeklindeki atasözü de verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde kelimelerin harfî çevirisinin yapıldığı, eklemelerle çevirinin uzatılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece biçimsel bir çevirisinin yapıldığı görülmektedir. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifadeye rastlamadık. Ancak Kâşgarlı Mahmûd'un bu atasözünü çevirmekle birlikte Arapçadaki mesel karşılığını da كَالْبَاحِثِ عَنْ Devenin eceli gelirse kuyunun etrafında döner⁷²⁷ şeklinde aktardığı görülmektedir. Yine bu atasözü için Bıçak/çakı arayan gibi⁷²⁶ şeklinde aktardığı görülmektedir. Yine bu atasözü için أَجَلُ الْبَعِيرِ حَامٌ حَوْلَ الْبَيْرِ şeklindeki mesel eş değer karşılık olarak verilebilir.

125. Börinin ortak, kuzgunun yıgaç başında.⁷²⁸

Kuzgun, kurda avında ortak olur; kendi avladığı ise ağaç üzerindedir.⁷²⁹

...أَنَّ الْغُدَّافَ يُشَارِكُ الدُّبَّ فِي صَيْدِهِ وَمَا صَادَهُ الْغُدَّافُ عَلَى رَأْسِ الشَّجَرِ.⁷³⁰

⁷²¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 220; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/438; Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 197. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 562; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/267.

⁷²² Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 425.

⁷²³ Bu atasözü bir sebeple ölecek kişinin ölüm sebebi olacak şeyin etrafında döndüğü zaman bu kimseye söylenmektedir. Atasözü tehlikeli bir iş yapacak olan kimsenin bu işin sonuçlarından kaçınmadığına vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 220; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 172-173.

⁷²⁴ Davranışının sonuçlarının bu kadar pahalıya mal olacağını bilmeyen kimsenin karşısına hayatına son verecek kişi çıkar. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/256.

⁷²⁵ Yersiz ve zamansız davranışlarda bulunan kişi başına dert açar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 227.

⁷²⁶ Bu mesel insanın felakete uğramasına sebep olacak bir şeyin istenmesi durumunda söylenmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/187.

⁷²⁷ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/128.

⁷²⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 221; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/439-440; Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 197.

⁷²⁹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/439-440.

⁷³⁰ Bu atasözünün ne üzerine ve kim için söylendiği belirtilmemiştir. Ancak hilekâr, kurnaz kimselerin başkalarının malını ortak kullanma konusunda rahat davrandıklarını kendi mallarına gelince

Atasözünün bugün şekilsel olarak aynı kullanımı mevcut değildir. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Bencil beni bilmez*⁷³¹ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde harfî çeviri yapılarak kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, eklemelerle çevirinin uzatılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece biçimsel olarak çevrildiği, Arapçadaki eş değer meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Mesel kaynaklarında da bu çeviriye şekilsel olarak benzer bir ifade yer almamaktadır. Ancak Kâşgarlı Mahmûd'un bu atasözünü çevirmekle birlikte Arapçadaki karşılığını da *يَرْبِضُ حِجْرَهُ وَيَرْتَعِي وَسْطًا/Bollukta seninle olup darlıkta seni bırakır*⁷³² şeklinde verdiği görülmektedir.

126. Evdeki buzağı öküüz bolmas.⁷³³

Evdeki buzağı hiçbir zaman öküüz olmaz.⁷³⁴

...أَنَّ الْعِجْلَ الدَّاجِنَ لَا يَصِيرُ أَبَدًا نَوْرًا.⁷³⁵

Atasözünün biçim ve anlamca birebir karşılığı günümüze ulaşmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Ev danası tosun olmaz*⁷³⁶ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri uygulandığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece biçimsel çevirisinin yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviriye şekilsel açıdan benzer bir ifadeye rastlayamadık. Ancak Arapçada bu atasözü için *الْوَلَدُ وَلَدٌ وَلَوْ حَكَمَ بَلَدٌ/Ülkeye önderlik etse de çocuk çocuktur*⁷³⁷ , *لَا كَرَامَةَ لِنَبِيٍّ فِي زَامِرُ الْحَيِّ لَا يُطْرَبُ ,*

mallarını paylaşmadıklarını ifade edilmiş olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 221; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 79.

⁷³¹ Yalnızca kendisini düşünen ve kendi menfaatini önde tutan insan başkalarını dikkate alıp sıraya koymaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 162.

⁷³² Bu mesel iyi olduğun sürece sana yardımcı olan kimse için söylenmektedir bk. el-Meydâni, *Mecmau'l-Emşâl*, 2/493.

⁷³³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 224; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/446.

⁷³⁴ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 200. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/446.

⁷³⁵ Bu atasözü bir kimsenin onur ve fazilet bakımından iyi derecede olmasına rağmen akrabalarının onu hâlâ çocuk ve yetkisiz görmeleri durumunda söylenir. Atasözü çocuğun anne babanın gözünde hiç büyümediğini ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 224; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 99-100.

⁷³⁶ Soysal, *Türk Atasözleri*, 176.

⁷³⁷ Na'ûm Şukayr, *Emşâlu'l-'Avâm fî Mısır ve 's-Sûdân ve 'ş-Şâm*, 54.

⁷³⁸ Bir kimse, ne kadar iyi, başarılı olursa olsun, kendi çevresinde saygın olamaz. bk. Karşı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 213.

وطني/Peygamberin kendi ülkesinde saygınlığı yoktur⁷³⁹ meselleri eş değer karşılık olabiliirdi.

127. Yazıdaki süvlin edergeli evdeki takagu ıçgınma.⁷⁴⁰

Kırdaki sülünü ararken evdeki tavuğu kaçırma.⁷⁴¹

إِذَا خَرَجْتَ لِتَصِيدَ الدَّرَجَ فَلَا تَقْلُ الدَّجَاجَ الَّتِي فِي الْبَيْتِ.⁷⁴²

Atasözünün biçimsel olarak aynı karşılığı *Ovadaki sülün avına gittiğin zaman, evdeki tavuğu elden çıkarma*⁷⁴³ şeklindedir ancak anlamı farklıdır. Bununla birlikte yakın anlamlı karşılık olarak *Dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan oldu*⁷⁴⁴ şeklindeki atasözü verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çevirinin uygulandığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı ve eklemelerle çevirinin uzatılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece ne dediğinin aktarılması suretiyle biçimsel çevirisinin yapıldığı, Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında şekilsel olarak bu çeviriye benzer bir ifade bulamadık. Oysaki Arapçada bu atasözü için كَطَالِبِ الْقَرْنِ فَجُدَّعَتْ أُذُنُهُ/Boynuz isterken kulağından olan gibi⁷⁴⁵ şeklindeki mesel eş değer karşılık olarak verilebilir.

128. Küzegü uzun bolsa elig köymes.⁷⁴⁶

Küskü uzun olsa el yanmaz.⁷⁴⁷

إِذَا كَانَ الْمِحْرَاطُ طَوِيلًا لَا تَحْتَرِقُ الْيَدُ.⁷⁴⁸

⁷³⁹ Yüksel-Yılmaz, *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük (Atasözleri ve Deyimler)*, 14.

⁷⁴⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 224; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/447; 200.

⁷⁴¹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/447; Kaçalin, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 200; Çağbayır, “Sülün”, 4/5310.

⁷⁴² Bu atasözü elindeki ile yetinmeyen, kendinde var olmayan başka bir şeyi elde etmek isteyip kendinde var olanı veren kişi için kullanılmaktadır. Atasözü aç gözlülük yapan kimsenin elindekini de kaybedeceğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 224; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 230-231.

⁷⁴³ Bu atasözü, bir kimsenin değer verdiği herhangi bir şeye sahip olmak için elindeki malı satmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 400.

⁷⁴⁴ Soysal, *Türk Atasözleri*, 139.

⁷⁴⁵ el-'Askerî, *Cemheretü'l-emşâl*, 2/150.

⁷⁴⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 225; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/448; 200.

⁷⁴⁷ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/448; Çağbayır, “Küskü”, 3/3593.

⁷⁴⁸ Bu atasözü oğlu ve hizmetçisi çalışan, kendisine yardım eden varlık ve rahatlık içindeki kimse için söylenmektedir. Atasözü varlıklı kimselerin çocuklarının mallarının başında durmasının o kimselerin rahat yaşamasını sağladığını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-*

Atasözünün bugün de kullanılan biçim ve anlamca birebir karşılığına ulaşamadık.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece ne dediği aktararak biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada kullanılan meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekil bakımından benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele ulaşamadık.

129. *Kutsuz kudugka kirse kum yağar.*⁷⁴⁹

*Bahtsız kuyuya girse üzerine kum yağar.*⁷⁵⁰

إِذَا دَخَلَ الْمُدْبِرُ الَّذِي لَا جَدَّ لَهُ فِي الْبِرِّ يُمَطَّرُ عَلَيْهِ الرَّمْلُ.⁷⁵¹

Atasözünün biçim ve anlamca aynı kullanımı *Kutsuz kuyuya girse kum yağar*⁷⁵² şeklinde günümüzdeki geçerliliğini korumaktadır. Bunun yanında anlamsal yakınlığı olması açısından *Talihsiz hacıyı deve üstünde yılan sokar*⁷⁵³ şeklindeki atasözü de verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî bir çeviri yapılarak, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece biçimsel olarak çevrildiği, Arapçadaki karşılığının verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Ancak Kâşgarlı Mahmûd'un bu atasözünün çevirisini yapmakla beraber Arapçadaki eş değerini de إِذَا أَقْبَلَ أَقْبَلَ وَإِذَا أَدْبَرَ

Türk, 225; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 157.

⁷⁴⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Lûgâti't-Türk*, 230; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/458. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Lûgâti't-Türk*, 545; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/226.

⁷⁵⁰ Kaçalın, *Divânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 205. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/457-458.

⁷⁵¹ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak şanssız kimselerin sürekli ve hiç olmadık zamanlarda olumsuz durumlarla karşılaştıklarını ifade ettiği anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Lûgâti't-Türk*, 230; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 150-151.

⁷⁵² Talihsiz kimse çokça bulunan bir şeyden yararlanmak isterse o şeyin eksikliğini çeker. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 433.

⁷⁵³ Bir şey insanın nasibinde yoksa hiç umulmadık sorun ve engellerle karşılaşır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 450.

دَمَّرَ/Eğer şans yüzüne gülerse talihlidir, şansı yaver gitmezse mahvolur⁷⁵⁴ şeklinde verdiği görülmektedir.

130. Neçe munduz erse eş edgü, neçe egri erse yol edgü.⁷⁵⁵

Yol arkadaşı ahmak da olsa kırdan yalnız başına yolculuk etmekten iyidir. Yol eğri de olsa kırdan nereye gittiğini bilmemekten iyidir.⁷⁵⁶

وَإِنْ كَانَ الصَّاحِبُ وَالرَّفِيقُ أَبْلَهًا فَهُوَ خَيْرٌ مِنَ الْوَحْدَةِ فِي الْمَفَازَةِ فَكَذَلِكَ وَإِنْ كَانَ
الطَّرِيقُ مُلْتَوِيًا فَالسَّيْرُ فِيهِ خَيْرٌ مِنْ رُكُوبِ الرَّأْسِ فِي الْفَلَاةِ.⁷⁵⁷

Atasözünün biçimsel açıdan aynı kullanımı günümüze ulaşamamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Yoldan kal, yoldaştan kalma*⁷⁵⁸ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya çevrilirken eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde aktarıldığı görülmektedir. Çünkü Türkçe atasözünde yer almayan *çölde tek başına kalmak*/المَفَازَةِ فِي الْوَحْدَةِ ve *kırdan nereye gittiğini bilmemekten*/رُكُوبِ الرَّأْسِ ifadelerinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözüne karşılık olan Arapça meselinin verilmediği, dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü bu çeviri mesel kalıbından çıkmış, verilmek istenen anlam düz bir cümle olarak aktarılmıştır ve mesel kaynaklarında, şekil bakımından bu çeviriye benzer bir ifade yer almamaktadır. Ancak bu atasözü için الرِّفِيقُ قَبْلَ الطَّرِيقِ/*Yoldan önce arkadaş*⁷⁵⁹ ve رُبَّ صَدِيقٍ أَوْدُ مِنْ شَقِيقٍ/*Nice arkadaş kardeşten daha samimidir*⁷⁶⁰ meselleri eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

⁷⁵⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 230; İbn. 'Asâkir, *Târîhu medîneti Dîmaşk*, 272.

⁷⁵⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 230; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/458; Kaçalin, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 205.

⁷⁵⁶ Kaçalin, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 205. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/458.

⁷⁵⁷ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak anlaşıldığı üzere yalnız kalmaktansa orta halli bir kimse ile arkadaş olmanın daha iyi olacağı ifade edilmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 230; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 159.

⁷⁵⁸ Yolculuk esnasında arkadaş önemlidir bu yüzden insanın iyi bir kimseyle yol arkadaşlığı etmesi gerekir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 498.

⁷⁵⁹ ez-Zemahşerî, *el-Müstakşâ fî emşâli'l-'Arab*, 1/323.

⁷⁶⁰ el-Mâverdî, *el-Emsâl ve'l-hikem*, 240.

131. Öz köz ir kışlag.⁷⁶¹

Adam kendi işini kendi yaptı, başkasına bırakmadı.⁷⁶²

...أَنَّ الرَّجُلَ إِذَا تَوَلَّى أَمْرَ نَفْسِهِ وَلَمْ يَكِلْهُ إِلَى غَيْرِهِ.⁷⁶³

Atasözü bugün bu şekilde kullanılmamaktadır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Kendi ekmeğini kendi kırar*⁷⁶⁴ ve Kurda “neden boynun kalın”? demişler. *İşimi kendim görürüm de ondan*” demiş⁷⁶⁵ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece biçimsel bir çevirisinin yapıldığı, Arapçadaki eş değerinin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında da bu çeviri ile şekilsel olarak aynı veya benzer nitelikte bir ifadeye rastlayamadık. Ancak bu atasözü için Arapçadaki *لَمْ يَحْمِلْ خَاتَمِي مِثْلُ خِنْصَرِي*/Yüzüğümü serçe parmağım gibi taşıyan olmaz⁷⁶⁶ ve *مَا حَكَ ظَهْرِي مِثْلُ يَدِي*/Sırtımı elim gibi kaşıyan olmaz⁷⁶⁷ şeklindeki meseller yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

132. Yer basruki tag, budun basruki beg.⁷⁶⁸

Yerin kazıkları ve ağırlığı dağdır; halkın ağırlığı da beydir.⁷⁶⁹

...أَنَّ أَوْتَادَ الْأَرْضِ وَثِقَالَهَا بِالْجِبَالِ فَكَذَلِكَ ثِقَالُ النَّاسِ الْأُمَرَاءُ.⁷⁷⁰

⁷⁶¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 234; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/464-465.

⁷⁶² Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/464-465. Alternatif çeviri için bk. Kaçalin, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 207.

⁷⁶³ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak kendi işini kendi yapan ve işini bilen insanların rahat yaşadıklarının ifade edildiği anlaşılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 234; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 174.

⁷⁶⁴ Kendi işini kendi yapar. Başkalarından bir beklenti içinde olmaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 357.

⁷⁶⁵ Bir kimse kendi işini kendi yaptığında içi rahat olur. Zira olumlu olumsuz bütün sorumluluk ona aittir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 378.

⁷⁶⁶ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/303.

⁷⁶⁷ ez-Zemahşerî, *el-Müstakşâ fî emşâli'l-'Arab*, 2/321.

⁷⁶⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 234-235; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/466; Kaçalin, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 207.

⁷⁶⁹ Kaçalin, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 208. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/466. Atasözü ‘Yerin ağırlığını ortaya koyan dağlar, insanların ciddiyet ve önemini gösteren de hükümdarlardır’ şeklinde de çevrilebilir.

⁷⁷⁰ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak anlaşıldığı üzere nasıl ki yeri dağlar tutar insanları da düzene sokan yöneticilerdir anlamı ifade edilmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 234-235; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 233-234.

Atasözünün günümüz Türkçesinde biçim ve anlam bakımından birebir karşılığını bulamadık.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece ne dediği aktararak biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda şekil yönünden bu çeviriye benzer bir ifadeye ulaşamadık. Bu atasözüne eş değer bir mesel de bulamadık.

133. *Çahşak üze ot bolmas, çakrak bile uvut bolmas.*⁷⁷¹

*Dağların taşlığında ot olmadığı gibi, başı kel olanda da utanma olmaz.*⁷⁷²

لَا نَبْتَ فِي رَضْرَاضِ الْجِبَالِ فَكَذَلِكَ لَا حَيَاءَ مَعَ الرَّجُلِ الْأَفْرَعِ.⁷⁷³

Atasözünün günümüzde de kullanılan, biçimsel ve anlamsal olarak birebir kullanımına rastlayamadık.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece biçimsel çevirisinin yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviriyle şekilsel olarak benzer bir ifadeye rastlayamadık. Bu atasözüne eşdeğer olabilecek bir Arapça mesel de bulamadık.

134. *Savın sagrakka tegir.*⁷⁷⁴

*Adam tatlı sözle beylerin içtiği kaptan su içer.*⁷⁷⁵

بِاللَّطِيفِ مِنَ الْكَلَامِ يَبْلُغُ الرَّجُلُ إِلَى نَيْلِ قَعْبِ الْأَمْرَاءِ فِي شُرْبِ.⁷⁷⁶

⁷⁷¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti 't-Türk*, 236; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/469.

⁷⁷² Kaçalın, *Dîvânu Lugâti 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 209. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/469.

⁷⁷³ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak soysuz, yozlaşmış kimsenin yaptığı kötülükten utanmadığı ifade edilmiş olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti 't-Türk*, 236; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 83-84.

⁷⁷⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti 't-Türk*, 237; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/471.

⁷⁷⁵ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 210. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/471.

⁷⁷⁶ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak tatlı sözlü insanların iyi makamlarda ağırlandıklarının ifade edildiği anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti 't-Türk*, 237; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 178-179.

Atasözünün biçim ve anlamca birebir kullanımı olmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Güzel söz demir kapıyı açar*⁷⁷⁷ ve *Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır*⁷⁷⁸ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde çeviriye bazı eklemelerin yapıldığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *insan ulaşır*/يَبْلُغُ الرَّجُلُ ve *Beylerin su içtiği kap*/قَعْبِ الْأُمَرَاءِ ifadelerinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün dinamik çevirisinin yapıldığı, Arapçada kullanılagelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade mevcut değildir. Oysa Arapçadaki ... مَنْ يَسْتَعِينُ بِالرَّقْقِ فِي أَمْرِهِ ... *Kim işinde hoşgörüye dayanırsa yılanı deliğinden çıkarır*⁷⁷⁹ meseli yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

135. Tokum yüzüp kurduktu bıçak sıma.⁷⁸⁰

Deriyi yüzdükten sonra bıçağı kuyruğunda kırma.⁷⁸¹

بَعْدَمَا كَشَطْتَ الْجَزُورَ لَا تَكْسِرِ الشَّفْرَةَ فِي ذَنْبِهِ.⁷⁸²

Atasözünün bugün de var olan biçimce aynı kullanımda rastlayamadık. Ancak yakın anlamlı karşılık olarak *Yüzdün yüzdün kuyruğuna geldin, bari bitir*⁷⁸³ ve *Yedirdin doyur vurdun duyur*⁷⁸⁴ şeklindeki atasözleri verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece biçimsel olarak çevrildiği,

⁷⁷⁷ Gönül yapan güzel sözlerle karşıdaki insanın inadı kırılabilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 270.

⁷⁷⁸ Gönül alan güzel sözlerle karşıımızdaki kötü niyetli insanları bile yumuşatabiliriz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 453.

⁷⁷⁹ el-Hâşimî, *es-Sihru'l-halâl ve fi'l-hikem ve'l-emşâl*, 62.

⁷⁸⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Luğâtî't-Türk*, 238; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/472-473.

⁷⁸¹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/472-473.

⁷⁸² Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak bir kimsenin düşünmeden hareket etmesi durumunda hata yapabileceğini ifade edildiği anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânü Luğâtî't-Türk*, 238; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 206.

⁷⁸³ Başlanılan ve başarıyla yürütülmekte olan bir iş yarım bırakılmamalı, bitirilmelidir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 502.

⁷⁸⁴ Yapılan iş her anlamda en iyisi olmalıdır. Bir yardım yapılacağı zaman gerektiği gibi yapılmalı, birisiyle dövüşürken, etkili biçimde dövüşülmeli ki rakip yenilgiye uğrasın. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 491.

Arapçadaki eş değer meselin verilmediği görülmektedir. Biz de bu atasözüne eş değer olabilecek bir mesel bulamadık.

136. *Kız birle küreşme, kısırak birle yarışma.*⁷⁸⁵

*Kızla güreşme; çünkü o güçlü olur ve seni yere çalar; kısırakla yarışma; çünkü kısırak attan daha çevik ve güçlü olduğundan seni geçer.*⁷⁸⁶

لَا تُصَارِعِ الْعِذْرَاءَ فَإِنَّهَا تَكُونُ قَوِيَّةً فَتَصْرَعُكَ وَلَا تُسَابِقِ فِي الرَّهَانِ مَعَ الرَّمَكَةِ
الْفَتِيَّة.⁷⁸⁷

Atasözünün şekilsel ve anlamsal açıdan birebir karşılığı bugüne kadar gelememiştir. Ancak her şeyin dengi dengine olması gerektiği anlamını yansıتما ihtimali dolayısıyla *Kaz kazla, daz dazla, kel tavuk kel horozla*⁷⁸⁸ şeklindeki atasözü verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Türkçesinin kısa olduğu ancak Arapçaya çevrilirken eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde aktarıldığı görülmektedir. Çünkü Türkçe atasözünde yer almayan *çünkü o güçlü olur ve seni yere yıkar*/فَإِنَّهَا تَكُونُ قَوِيَّةً فَتَصْرَعُكَ/ ve rekabette, *iddiada*/فِي الرَّهَانِ ifadelerinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle, atasözüne karşılık gelen Arapçadaki eş değer meselin verilmediği, sadece dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözü için eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele rastlayamadık.

⁷⁸⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Lügâti't-Türk*, 238; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/472-474; Kaçalin, *Divânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 210.

⁷⁸⁶ Kaçalin, *Divânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 210. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/474.

⁷⁸⁷ Bu atasözü Hâkanlılar'dan bir kızın Sultan Mes'ud'u ayağıyla yıktığı için Hakanlıların Sultan Mes'ud hakkında söylenmiştir. Atasözü genç kızların kısırak gibi kuvvetli olduklarını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Lügâti't-Türk*, 238; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 132-133.

⁷⁸⁸ İnsanlar kendi duygu ve düşüncelerine yakın insanlarla birliktelik kurarlar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 351.

137. *Kalın kaz kulavuzsuz bolmas.*⁷⁸⁹

*Kaz sürüsü ancak kılavuz ile uçar.*⁷⁹⁰

...أَنَّ الْبُطُوطَ الْكَثِيرَةَ لَا تَطِيرُ إِلَّا بِدَلِيلٍ.⁷⁹¹

Atasözünün yakın anlamlı karşılığı *Çobansız sürü olmaz*⁷⁹² ve *Ayağı yürüten baştır*⁷⁹³ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Kaynaklarda da bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Bu atasözünün Arapçadaki eş değerini de bulamadık.

138. *Eşyek ayur başım bolsa sondurıda suv içgey men.*⁷⁹⁴

*Eşek, başım esen olsa denizden su içerim, der.*⁷⁹⁵

يَقُولُ الْحِمَارُ يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ رَأْسِي سَالِمًا حَتَّى أَشْرَبَ مَاءَ الْبَحْرِ.⁷⁹⁶

Atasözünün şekilsel ve anlamsal açıdan aynı karşılığı bugün de kullanılmakta olup *Eşek der ki 'başım sağ olursa denizden bile su içerim*⁷⁹⁷ şeklindedir.

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü

⁷⁸⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 244; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/487.

⁷⁹⁰ Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 215. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/487.

⁷⁹¹ Bu atasözü bir kimsenin yaptığı işlerde kendinden daha bilgili kişiye uyması gerektiğini belirtmek için söylenmektedir. Atasözü grup halinde yaşayan kimselerin bir kılavuza ihtiyaçları olduğuna vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 244; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 114.

⁷⁹² Her toplumda bir yönetici bir baş olması gerekir. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 502.

⁷⁹³ Halkın düzen ve refah içinde yaşamasını sağlayan başındaki yöneticidir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 146.

⁷⁹⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 246; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/492; 218.

⁷⁹⁵ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/492. Alternatif çeviri için bk. Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 218.

⁷⁹⁶ Bu atasözü amacına ulaşmak için uzun yaşamak isteyen kimse için söylenmektedir. Atasözü insanların gayelerine ulaşabilmek için yıllarca yaşamak istediklerine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 246; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 98.

⁷⁹⁷ Bünyesi sağlam ve sağlıklı olan kimse kolay hastalanmaz. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 396.

mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade bulamadık. Biz de bu atasözü için eş değer olabilecek mesele ulaşamadık.

139. *At töküzlüki ay bolmas.*⁷⁹⁸

*Atın alnındaki akıtma, ayın yerini tutmaz.*⁷⁹⁹

...أَنَّ غُرَّةَ الْفَرَسِ لَا يُغْنِي عَنْ الْقَمَرِ وَلَا يَنْوِبُ مَنَابَهُ.⁸⁰⁰

Atasözünün şekilsel olarak aynı kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Eşek at olmaz, ciğer et olmaz*⁸⁰¹ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî çeviri yapıldığı, çeviride ekleme veya çıkarma yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriyle şekilsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Bu atasözü için eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele de rastlayamadık

140. *Subuzgan/Suburganda ev bolmas, tupurganda av bolmas.*⁸⁰²

*Eski mezarlıkta ev olmaz, gevşek topraklı yerde av olmaz.*⁸⁰³

لَا يَكُونُ لِلْأَحْيَاءِ بَيْتًا فِي الْمَقَابِرِ الْقَدِيمَةِ فَكَذَلِكَ الصَّيْدُ لَا يَسْكُنُ فِي الْبَنَةِ مِنَ

الْأَرْضِ.⁸⁰⁴

⁷⁹⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 253; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/507; Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 224.

⁷⁹⁹ Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 224. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/507. Atasözü 'Atın alnındaki beyazlık ay yerine geçmez' şeklinde çevrilebilir.

⁸⁰⁰ Bu atasözü küçük bir işi büyük göstererek övünen kimse için kullanılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 253; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 61.

⁸⁰¹ Kötü bilinen bir kimse iyi kabul edilemez. Sıradan basit bir şey üstün nitelik kazanamaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 245.

⁸⁰² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 257; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/516; Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 227. Buradaki *Subuzgan* kelimesi *Suburgan* şeklinde de kullanılmakta olup Müslüman olmayanların mezarlığı, maşatlık, türbe anlamındadır. bk. Çağbayır, "Suburgan", 4/5272.

⁸⁰³ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/516. Alternatif çeviri için bk. Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 227.

⁸⁰⁴ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak her işin bir yöntemi ve zamanı olduğu gibi av yapma konusunda da uygun yer ve zamana ihtiyaç olduğuna vurgu yapıldığı anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 257; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 182.

Atasözünün günümüzde şekilsel olarak aynı kullanımı olmasa da yakın anlamlı karşılığı *Dağ başına harman yapma, savurursun yel için; önünde değirmen yapma, öğütürsün sel için*⁸⁰⁵ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece biçimsel olarak çevrildiği, Arapçada karşılık gelen meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Atasözünün Arapçadaki eş değer karşılığına da ulaşamadık.

141. *Sondılaç ışı ermes örtkün tepmek.*⁸⁰⁶

*Harman döğmek çayır kuşunun işi değildir.*⁸⁰⁷

لَيْسَ مِنْ عَمَلِ الصَّعْوَةِ دَقُّ الْكُدْسِ.⁸⁰⁸

Bu atasözüne biçimsel benzerlikte ve yakın anlamlı karşılık olarak *Harman dövmek keçinin işi değil*⁸⁰⁹ şeklindeki atasözü verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, bu atasözüne karşılık Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında, bu çeviriye biçimce benzer bir ifade yer almamaktadır. Ancak Arapçadaki *أَعْطِ الْقَوْسَ بَارِيهَا*/Oku kullanıp atabilene ver⁸¹⁰ şeklindeki mesel bu atasözü için eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

⁸⁰⁵ Bir işe başlanmadan önce gerekli bütün önlemler alınmalı ve planlar yapılmalı. Aksi takdirde yapılanlar heba olabilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 201.

⁸⁰⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 262; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/526.

⁸⁰⁷ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/526.

⁸⁰⁸ Bu atasözü güçlü bir kimsenin işini yapmak isteyip güç yetiremeyen kimse için kullanılmaktadır. Atasözü zayıf kimselerin kuvvet gerektiren ağır işleri yapamadıklarına vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 262; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 182.

⁸⁰⁹ Bir iş hafife alınarak işi bilmeyen tecrübesiz kimselere yaptırılmamalıdır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 277.

⁸¹⁰ el-'Askerî, *Cemheretü'l-emşâl*, 1/76.

142. Boldaçı buzagu öküz ara belgüliüg.⁸¹¹

Öküzler arasında, öküz olacak buzağı bellidir.⁸¹²

...أَنَّ الْعِجْلَ الَّذِي يُتَخَيَّلُ مِنْهُ الثَّوْرِيَّةُ ظَاهِرٌ فِيمَا بَيْنَ الشِّرَانِ.⁸¹³

Atasözünün biçimsel olarak aynı kullanımı bugün mevcut değildir. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Adam olacak çocuk kakasından belli olur*⁸¹⁴ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözü için eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Ancak bu atasözü için Arapçadaki *الدَّيْكَ الْفَصِيحُ مِنَ الْبَيْضَةِ يَصِيحُ* / *Güzel sesli horoz, yumurtadayken öter*⁸¹⁵ biçimindeki mesel eş değer karşılık olarak verilebilir.

143. Yüzke körme erdem tile.⁸¹⁶

*İnsanların yüzüne, yüz renklerinin değişikliğine bakma; erdemli ve edepli olup olmadıklarına bak.*⁸¹⁷

لَا تَنْظُرْ إِلَى الْوَجْهِ وَإِلَى شُحُوبِ اللَّوْنِ أَطْلُبْ مِنَ الرَّجُلِ الْمُنْقَبَةَ وَالْأَدَبَ.⁸¹⁸

⁸¹¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 263; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/528.

⁸¹² Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 231. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 1/528.

⁸¹³ Bu atasözü kendisinden her türlü iyilik ve hayır umulan genç kimse için söylenmektedir. Atasözü toplumdaki bazı insanlardan iyilik ve fayda beklentisinin bulunduğu vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 263; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 76.

⁸¹⁴ Bir çocuğun büyüdüğünde neler yapacağı neleri başarıp başarmayacağı küçükken yaptığı davranışlardan belli olur. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 113.

⁸¹⁵ Karlı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 193.

⁸¹⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 267; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/8. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 506; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/143.

⁸¹⁷ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 233. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/8.

⁸¹⁸ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak bir insanda güzellikten ziyade huyun önemli olduğuna vurgu yapıldığı anlaşılabılır. Yazma eserde fiil يُنْظَرُ şeklinde meçhul verilmiştir. Ancak biz cümlemin sonras ile anlamsal ortaklık olması açısından malum biçimde yazdık. Basma eserde de bu şekilde malum verilmiş. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 267; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 241.

Atasözünün şekilsel olarak birebir kullanımı günümüze kadar ulaşamamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Güzel yüzden kırk günde usanılır, güzel huydan kırk yılda usanılmaz*⁸¹⁹ ve *Kendi güzel olacağına huyu güzel olsun*⁸²⁰ şeklinde verilebilir.

Atasözüne bakıldığında çeviriye ekleme yapılarak dinamik bir çeviri uygulandığı görülmektedir. Çünkü Türkçe atasözünde yer almayan *yüz renklerinin değişikliği*/شُحُوبِ اللَّوْنِ ifadesi Arapça çeviride yer almaktadır. Mesel kaynaklarında bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Ancak Kâşgarlı Mahmûd'un bu atasözünün çevirisini yapmakla beraber Arapçadaki eş değerini de *إِنَّمَا الْمَرْءُ بِأَصْغَرِيهِ* *İnsan kalbi ve dili ile bilinir*⁸²¹ şeklinde verdiği görülmektedir.

144. Uygur yıgaç uzun kes, temür kısa kes.⁸²²

Ey Uygur; ağacı kesersen uzun kes demiri kesersen kısa kes.⁸²³

إِذَا قَطَعْتَ الْخَشَبَ فَأَقْطَعُهُ طَوِيلًا وَإِذَا قَطَعْتَ الْحَدِيدَ فَأَقْطَعُهُ قَصِيرًا.⁸²⁴

Atasözünün günümüzde de var olan şekil açısından birebir kullanımı *Ağacı uzun kes demiri kısa*⁸²⁵ şeklindedir.

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Kaynaklarda da bu çeviri ile biçimsel yönden benzer bir ifadeye rastlayamadık. Atasözüne eş değer olabilecek bir Arapça mesele de ulaşamadık.

⁸¹⁹ Güzellik geçici güzel huy ise kalıcıdır. İnsan yüzü güzelle değil huyu güzelle daha mesut olur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 270.

⁸²⁰ Dış güzellik geçicidir. Huy güzelliği ise kalıcıdır. Bundan dolayı huyu güzel olan insan kabul edilmelidir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 358.

⁸²¹ Bu mesel kaynaklarda tam olarak *وَلِسَانُهُ* *بِأَصْغَرِيهِ قَلْبُهُ* şeklinde geçmektedir. bk. Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emşâl*, 98.

⁸²² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 269; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/11.

⁸²³ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/11. Alternatif çeviri için bk. Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 234. Atasözü 'Ağacı kesersen uzun, demiri kesersen kısa kes çünkü demiri daha sonrasında uzatmak mümkündür' şeklinde çevrilebilir.

⁸²⁴ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak işin başından tedbirli olunması gerektiğine vurgu yapıldığı anlaşılabılır. Çünkü bazı durumlarda geri dönüş mümkün değildir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 269; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 217.

⁸²⁵ Soysal, *Türk Atasözleri*, 20.

145. Buşmasa boz kuş tutar, evmese ürün kuş tutar.⁸²⁶

Avcı adam sıkılmazsa avda akdoğan avlar; acele etmezse doğanların en güzelini avlar.⁸²⁷

إِذَا لَمْ يَضْجِرِ الرَّجُلُ فِي أَمْرِهِ يَأْخُذُ فِي إِقْتِنَاصِهِ الْبَازِي الْأَبْيَضَ وَإِذَا لَمْ يَعْجَلْ يَفْتَنِصُ
أَحْسَنَ الْبُرَاةِ.⁸²⁸

Atasözünün biçimsel olarak aynı kullanımı günümüz Türkçesinde mevcut değildir. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Tekkeyi bekleyen çorbayı içer*⁸²⁹ ve *Sabreden derviş muradına ermiş*⁸³⁰ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı ve çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece ne dediğinin aktarılmasıyla biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelebilecek meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Ancak Arapçada bu atasözüne *ثَمَرَةُ الصَّبْرِ نَجْعٌ*, *Sabır kurtuluşun anahtarıdır*⁸³¹, *مَنْ سَعَى رَعَى*, *Gayret gösteren koyunları otarır*⁸³², *Sabırın meyvesi zaferin başarısıdır*⁸³³ ve *مَنْ تَأَنَّى نَالَ مَا تَمَنَّى*, *Sabreden istediğini elde eder*⁸³⁴ şeklindeki meseller yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

⁸²⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti 't-Türk*, 269; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/12.

⁸²⁷ Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 235. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/12.

⁸²⁸ Bu atasözü amacına ermek isteyen kimsenin acele etmemesi için söylenmektedir. Atasözü acele etmeyen kişilerin en iyi olana ulaşacaklarını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti 't-Türk*, 269; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 80-81.

⁸²⁹ Bir işi başarmak için nice sıkıntılara sabretmek olumlu sonuç elde etmeyi sağlar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 456.

⁸³⁰ Sabredip beklemeyi bilen kişi istek ve amacına ulaşır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 426.

⁸³¹ el-Havârizmî, *el-Emşâlü 'l-müvellede*, 90.

⁸³² el-Meydânî, *Mecma 'u'l-emşâl*, 1/205.

⁸³³ el-Meydânî, *Mecma 'u'l-emşâl*, 2/387.

⁸³⁴ Yüksel-Yılmaz, *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük (Atasözleri ve Deyimler)*, 31.

146. Evek sinek sütke düşür.⁸³⁵

Aceleyle uçan sinek süte düşüp ölür.⁸³⁶

...أَنَّ الْبَعُوضَ الْعَجُولَ يَقَعُ فِي اللَّبَنِ فِيَهْلِكُ.⁸³⁷

Atasözünün biçim ve anlam yönünden benzer karşılığı *Acele ile yürüyen yolda kalır*⁸³⁸ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapılarak kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, çeviriye bariz bir ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün biçimsel çevirisinin yapıldığı, Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade mevcut değildir. Ancak bu atasözü için فِي النَّائِي السَّلَامَةِ وَفِي الْعَجَلَةِ / Sakin davranmakta esenlik acelede ise pişmanlık vardır⁸³⁹ şeklindeki mesel eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

147. Muş oğlu muyavu togar.⁸⁴⁰

Kedi yavrusu annesi gibi miyavlayarak doğar.⁸⁴¹

إِنَّ وَلَدَ الْهَرَّةِ يَمُوءُ مَوَاءَ أُمِّهِ.⁸⁴²

Atasözünün biçimsel olarak birebir kullanımı olmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Armut dibine düşer*⁸⁴³ ve *Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur*⁸⁴⁴ şeklinde verilebilir.

⁸³⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti 't-Türk*, 270; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/13.

⁸³⁶ Kaçalın, *Dîvânu Lügâti 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 235. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/13.

⁸³⁷ Bu atasözü işlerinde acele etmemesi istenilen kimse için söylenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti 't-Türk*, 270; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 101.

⁸³⁸ Telaş ederek ve sabır göstermeden başlanılan, düşünülmeyen yapılan işler olumlu sonuç vermez. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 106.

⁸³⁹ Ömer, Mu 'cemu' l-lügati' l-'Arabiyyeti' l-mu 'âşıra, 1059.

⁸⁴⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti 't-Türk*, 271; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/14.

⁸⁴¹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/14. Alternatif çeviri için bk. Kaçalın, *Dîvânu Lügâti 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 235. Atasözü 'Kedi yavrusu anası gibi miyavlar' şeklinde de çevrilebilir.

⁸⁴² Bu atasözü huyu babasına benzeyen çocuk için söylenmektedir. Atasözü çocuğun huyunu anne babasından aldığını onlara benzediğini ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti 't-Türk*, 271; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 158.

⁸⁴³ Çocuk kendi soyuna çeker. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 138.

⁸⁴⁴ Küçükler büyüklerin yaptıklarından etkilenir ve onlar gibi davranırlar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 114.

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Mesel kaynaklarında da bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade bulamadık. Ancak Arapçada bu atasözü için *مَنْ أَشْبَهَ أَبَاهُ فَمَا ظَلَمَ*/Bir kimsenin babasına benzemesinde ne sakınca olabilir!⁸⁴⁵, *هَذَا الشَّبْلُ مِنْ ذَاكَ الْأَسَدِ*/Bu yavru o aslandan⁸⁴⁶ ve *فَرَحُ الْبَطِّ عَوَّامٌ*/Ördeğin yavrusu da yüzme bilir⁸⁴⁷ meselleri eş değer karşılık olabilir.

148. *Taygan yüğükin tilkü sevmes.*⁸⁴⁸

*Tilki hızlı koşan Tazı köpeklerini sevmez.*⁸⁴⁹

...أَنَّ الثَّعْلَبَ لَا يُحِبُّ مَا كَانَ أَشَدَّ عَدُوًّا مِنَ الْكِلَابِ الْقُبِّ.⁸⁵⁰

Atasözünün şekil ve anlam açısından birebir karşılığı olmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Yüğük tazıyı tilki sevmez*⁸⁵¹ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde biçimsel bir çeviri yapıldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün karşılığı olan eş değer meselin verilmediği, sadece ne dediğinin aktarıldığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekil bakımından benzer bir ifadeye rastlayamadık. Bu atasözüne eş değer olabilecek bir mesel de bulamadık.

⁸⁴⁵ Bu mesel iki şey arasında benzerlik olması durumunda söylenmektedir. bk. el-‘Askerî, *Cemheretü’l-emşâl*, 2/244.

⁸⁴⁶ Ömer, Mu‘cemu’l-lügati’l-‘Arabiyyeti’l-mu‘âşıra, 1161.

⁸⁴⁷ Na‘ûm Şukayr, *Emşâlu’l-‘Avâm fî Mısr ve’s-Sûdân ve’s-Şâm*, 95; Karlı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 285.

⁸⁴⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî’t-Türk*, 271; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/15. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî’t-Türk*, 521; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/175.

⁸⁴⁹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/15. Alternatif çeviri için bk. Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî’t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 235.

⁸⁵⁰ Bu atasözü akranları arasında kabiliyetli olup kendisine tahammül edilemeyen, haset edilen kimse için söylenmektedir. Atasözü akranları arasında onlardan daha iyi olan bir kimsenin tahammül edilemez olabildiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî’t-Türk*, 271; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk’teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 194.

⁸⁵¹ Kurnaz bir kişi kendinden başka akıllı kimselerle karşılaşmak ve yarışmak istemez. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 501.

149. *Küç eldin kirse törü tünlükten çıkar.*⁸⁵²

*Zulüm evin avlusundan girerse görenek ve insaf pencereden çıkar.*⁸⁵³

إِذَا دَخَلَ الظُّلْمُ مِنْ فِتَاءِ الدَّارِ خَرَجَ الرَّسْمُ وَالْإِنْصَافُ مِنَ الْكُوءِ.⁸⁵⁴

Atasözünün yakın anlamlı karşılığı *Zor kapıdan girerse şeriat bacadan çıkar*⁸⁵⁵ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya lafzî çeviri yöntemiyle çevrildiği, ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü kaynaklarda Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele ulaşamadık.

150. *Oğlan suv töker, ulug yanı sınır.*⁸⁵⁶

*Oğlan su döker, büyüğün bundan dolayı ayağı kayarak kalçası kırılır.*⁸⁵⁷

...أَنَّ الْغَلَامَ يَصُبُّ الْمَاءَ فَيَزِلُّ عَنْهُ قَدَمُ الْكَبِيرِ حَتَّى يَنْكَسِرَ عَنْهُ وَرِكَهُ.⁸⁵⁸

Atasözünün biçimsel ve anlamsal açıdan benzer karşılığı *Evladın var mı derdin var*⁸⁵⁹ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya çevrilirken ekleme yapılarak daha uzun bir biçimde aktarıldığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *ayağı kayar/* *فَيَزِلُّ عَنْهُ قَدَمُ الْكَبِيرِ* ifadesinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan

⁸⁵² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti 't-Türk*, 273; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/17-18. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti 't-Türk*, 495; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/120.

⁸⁵³ Kaçalin, *Dîvânu Lügâti 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 236. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/17-18. Karahanlı Türkçesi atasözündeki tünlük/كُوء kelimesi hem Türkçede hem de Arapçada pencere, baca ve dam anlamlarına gelmektedir. bk.

⁸⁵⁴ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak anlaşılacağı üzere zulmün olduğu yerde gelenek ve göreneğin olmayacağına vurgu yapılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti 't-Türk*, 273; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 152.

⁸⁵⁵ Zulüm ve zorbalığın hâkim olduğu yerde gelenek görenek ve yasalar dikkate alınmaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 506.

⁸⁵⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti 't-Türk*, 273; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/19.

⁸⁵⁷ Kaçalin, *Dîvânu Lügâti 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 237. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/19.

⁸⁵⁸ Bu atasözü çocuğun yaptığı hatadan büyüğün zarar görmesi halinde söylenmektedir. Atasözü küçüklerin yanlışından dolayı büyüklerin sorumlu tutulduğunu ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti 't-Türk*, 273; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 163-164.

⁸⁵⁹ Anne ve babaların çocuklarından kaynaklı dert ve sorunları bitmek bilmez. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 249.

hareketle atasözünün Arapçadaki eş değerinin verilmediği, sadece dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviriye biçimsel olarak benzer bir ifadeye rastlayamadık. Atasözüne eş değer bir mesel de bulamadık.

151. *Evek evge tegmes.*⁸⁶⁰

*Acele eden adam evine varamaz.*⁸⁶¹

...أَنَّ الْمَرْءَ الْعَجُولَ لَا يَبْلُغُ بَيْتَهُ.⁸⁶²

Atasözünün şekil ve anlam yönünden karşılığı *Acele ile menzil alınmaz*⁸⁶³ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde, Arapçaya aktarılırken lafzî çevri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel bir çeviri yönteminin uygulandığı, Arapçada bu atasözünün eş değerinin ya da yakın anlamlı karşılığının verilmediği anlaşılmaktadır. Kaynaklarda da Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Oysaki bu atasözü için فِي التَّائِي السَّلَامَةِ وَفِي الْعَجَلَةِ النَّدَامَةُ/Sakin davranmakta esenlik acelede ise pişmanlık vardır⁸⁶⁴ meseli eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olabilirdi.

152. *Tılın tüğmişni tışın yazmas.*⁸⁶⁵

*Dil ile bağlanan dişle çözülmez.*⁸⁶⁶

مَا عُقِدَ بِاللِّسَانِ لَا يُحْلُ بِالْأَسْنَانِ.⁸⁶⁷

⁸⁶⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 274; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/19.

⁸⁶¹ Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 237. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/19.

⁸⁶² Bu atasözü işlerine düşünerek, acele etmeden koyulması istenilen kimse için söylenmektedir. Atasözü aceleci insanın hedefine ulaşamayacağına işaret etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 274; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 100.

⁸⁶³ Acele ederek daha iyi sonuçlar alınabileceği düşünülmemelidir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 106.

⁸⁶⁴ Ömer, *Mu 'cemu 'l-lüğati 'l-'Arabiyyeti 'l-mu 'aşıra*, 1059.

⁸⁶⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 274; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/20.

⁸⁶⁶ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/20.

⁸⁶⁷ Bu atasözü sözünü tutması gerekli olan kişi için söylenmektedir. Atasözü insanın sözünden dönmemesi gerektiğine, yerine getirmeyeceği vaatlerde bulunmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 274; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 204.

Atasözünün biçimsel ve anlamsal açıdan birebir karşılığı *Dil ile düğümlenen dişle çözülmaz*⁸⁶⁸ şeklinde hâlâ kullanılmaktadır.

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı ve çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece biçimsel olarak çevrildiği, Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Bu atasözüne Arapçada eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele de rastlayamadık.

153. *Tikmegince önmes, tilemeginçe bulmas.*⁸⁶⁹

*Ağaç dikilmeyince bitmez, elde edilmek istenen şey aranmayınca bulunmaz.*⁸⁷⁰

مَا لَمْ تُغْرِسِ الشَّجَرَةَ لَا تَنْبُتُ فَكَذَلِكَ مَا لَمْ يُطَلَّبِ الْمَقْصُودُ لَا يُوجَدُ.⁸⁷¹

Atasözünün günümüzde şekil bakımından aynı kullanımı bulunmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Emek olmadan yemek olmaz*⁸⁷² ve *Ne doğrarsan aşına, o çıkar kaşığına*⁸⁷³ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı, sadece biçimsel olarak çevrildiği ve Arapçadaki eş değerinin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Ancak bu atasözü için *مَنْ جَدَّ وَجَدَ/Kim gayret gösterirse aradığını bulur, hedefine ulaşır*⁸⁷⁴ ve *كَمَا تَزْرَعُ تَحْصُدُ/Ne ekersen onu biçersin*⁸⁷⁵ şeklindeki meseller yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

⁸⁶⁸ İnsanın vaadinden dönmesi oldukça zordur. Bundan dolayı yerine getiremeyeceği sözler vermemelidir. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 418.

⁸⁶⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti 't-Türk*, 274; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/20-21.

⁸⁷⁰ Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 237. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/20-21.

⁸⁷¹ Bu atasözü ilerde gayret etmesi istenilen kimse için söylenmektedir. Atasözü gayesine ulaşmak isteyen gayret etmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti 't-Türk*, 274; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 202-203.

⁸⁷² Hayatı idame ettirebilmek için çalışıp kazanmak gerekir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 239.

⁸⁷³ İnsan sarfettiği çabanın, başkalarına karşı olan muamelesinin karşılığını görür. Kişi çok çalışırsa gelecek günleri de başarı elde eder, kazançlı olur. Çalışması az olursa kazancı ve başarısı azalır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 396.

⁸⁷⁴ Na'ûm Şukayr, *Emşâlu 'l-'Avâm fî Mısır ve 's-Sûdân ve 'ş-Şâm*, 48.

⁸⁷⁵ Bu mesel iyilik ve hayırdan bulunmaya teşvik için söylenmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma 'u 'l-emşâl*, 2/193.

154. *Çaksa tütnür/tutnur, çalsa bilnür.*⁸⁷⁶

*Çakmak çakılınca ateş tutuşur, söz kulağa çalınca (söylenenin ne demek istediği) bilinir.*⁸⁷⁷

إِذَا قُدِحَ الزَّيْتُ تَتَقَدُّ النَّارُ وَإِذَا أُسْمِعَ الْكَلَامُ عُرِفَ الْمَقْصُودُ.⁸⁷⁸

Atasözünün şekilsel açıdan aynı kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Ateş olmayan yerden duman çıkmaz*⁸⁷⁹ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade bulamadık. Bu atasözüne eş değer karşılık olabilecek bir mesele de rastlayamadık.

155. *El kaldı törü kalmas.*⁸⁸⁰

*Ülke terk edildi ama görenek terk edilmedi.*⁸⁸¹

قَدْ تَرَكْتُ الْوَلَايَةَ وَلَمْ يُتْرَكِ الرَّسْمُ.⁸⁸²

Atasözünün günümüz Türkçesinde kullanılan karşılığına ulaşamadık.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece biçimsel olarak çevrildiği, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Bu atasözüne karşılık gelebilecek eş değer ya da yakın anlamlı bir mesel bulamadık.

⁸⁷⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 276; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/ 23.

⁸⁷⁷ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 238. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/ 23.

⁸⁷⁸ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak kötü ya da iyi, yapılan bir işin sonuç vereceği, izini belli edeceği ifade edilmiş olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 276; Silahdaroglu, *Divanü Lügati't-Türk'ten Derlemeler ve Uyarlamalar*, 73.

⁸⁷⁹ İnsanlar arasında her söylenen mutlaka gerçek bir sebebe dayanır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 143.

⁸⁸⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 276; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/25. Atasözünün tekrarı için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 542; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/221.

⁸⁸¹ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 238. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/25.

⁸⁸² Bu atasözü gelenek ve göreneğe göre hareket etmesi istenen kimse için söylenmektedir. Atasözü gerekirse insanın asıl vatanından ayrılabilceğini ancak gelenek ve göreneğini bırakmaması gerektiğini ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 276; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 87.

156. *Bir karga birle kış kelmes.*⁸⁸³

*Bir karga ile kış gelmez.*⁸⁸⁴

لَا يَأْتِي الشَّتَاءُ بِغُرَابٍ وَاحِدٍ.⁸⁸⁵

Atasözünün biçimsel ve anlamsal açıdan yakın anlamlı karşılığı *Bir çiçekle bahar/ yaz gelmez*⁸⁸⁶ ve *Tek taşla duvar olmaz*⁸⁸⁷ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada kullanılan eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Arapça çeviri bir meseli andırsa da biçimsel olarak mesel kaynaklarında yer almamaktadır. Ancak bu atasözü *وَرْدَةٌ وَاحِدَةٌ لَا تَعْمَلُ رَّبِيعَ* / *Bir çiçekle bahar olmaz*⁸⁸⁸ şeklindeki mesel eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

157. *Tütüşmeginçe tüzülmes, tüpirmeginçe açılmas.*⁸⁸⁹

*İki adam arasında kavga çıkmayınca ara düzelmez, yel esmeyince hava açılmaz.*⁸⁹⁰

مَا لَمْ يَفْعَ الشَّجَرُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ لَا يَصْطَلِحَانِ وَإِذَا لَمْ تَهْبُ الرِّيحُ لَا يَنْقَشِعُ السَّمَاءُ.⁸⁹¹

⁸⁸³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 277; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/25-26.

⁸⁸⁴ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/25-26.

⁸⁸⁵ Bu atasözü işlerinde kendisine yardımcı olacak arkadaşı gelmesi için acele etmemesi ağır olması gereken kişiye söylenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 277.

⁸⁸⁶ Bir şeyin vuku bulması için zamanın ve şartların uygun olması gerekmektedir. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 468.

⁸⁸⁷ Başarıyı elde etmek için birlik ve beraberlik halinde hareket etmek gerekir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 456.

⁸⁸⁸ Karslı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 377.

⁸⁸⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 305; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/71.

⁸⁹⁰ Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 251. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/71.

⁸⁹¹ Bu atasözü kavga eden iki adamın arasını yapmak isteyen kimseye söylenmektedir. Atasözü kavga olmadıkça barışın söz konusu olamayacağını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 305; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 210.

Atasözünün günümüzde şekil açısından aynı kullanımı olmasa da yakın anlamlı karşılığı *Çekişilmeyince pekişilmez*⁸⁹² ve *Su bulanmayınca durulmaz*⁸⁹³ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Çeviride uzama olmuşsa da bu çevrilen dilin yapısıyla alakalıdır. Dolayısıyla burada sadece biçimsel bir anlam çevirisi yapıldığı, Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Bu atasözü için eş değer karşılık olabilecek bir mesele de ulaşamadık.

158. *Tütün kopursa işlenür.*⁸⁹⁴

*Dumanı kurcalayan islenir.*⁸⁹⁵

مَنْ هَيَّجَ الدُّخَانَ لَا بُدَّ لَهُ مِنْ أَنْ يَتَدَخَّنَ.⁸⁹⁶

Atasözünün bugün biçimsel olarak birebir kullanımı olmasa da yakın anlamlı karşılığı *Uyuyan fitneyi uyandırma*⁸⁹⁷ ve *Kendini ateşe atmak*⁸⁹⁸ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı görülmektedir. Buradan hareketle biçimsel bir anlam çevirisi yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade bulamadık. Ancak bu atasözü için Arapçadaki *الْحَاوِي لَا يَنْجُو مِنَ الْحَيَّاتِ*/Yılan besleyen onların sokmasından kurtulamaz⁸⁹⁹ meseli eş değer karşılık olarak verilebilir.

⁸⁹² Her insanın fikir ve görüşleri birbirinden farklıdır bundan dolayı ortak noktada buluşulabilmek için fikir ayrılıklarının giderilmesi gerekir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 194.

⁸⁹³ Bazı işler, sorun ve olaylar karşısında ancak bir konuşma ve tartışmanın ardından sonuca varılır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 441.

⁸⁹⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 305; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/72.

⁸⁹⁵ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/72.

⁸⁹⁶ Bu atasözü bir fitneyi kurcalayan kimsenin o fitneden mutlaka etkileneceğini ve zarar göreceğini ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 305; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 209-210.

⁸⁹⁷ İnsanın aleyhine gelişebilecek olaylara zemin hazırlamaması gerekir. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 448.

⁸⁹⁸ Onay-Karapınar, *Atasözleri ve Deyimler*, 356.

⁸⁹⁹ Bu mesel tehlikeli şeyleri bırakmaya teşvik için söylenmektedir. Şerle uğraşan kimse günün birinde şerre maruz kalır. bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/296; Ömer, *Mu'cemu'l-lügati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âşıra*, 2174; Karslı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 170.

159. Tevi/teve yük kötürse kamıç yeme kötrür.⁹⁰⁰

Deve yük taşırsa kepçeyi de yanında taşır.⁹⁰¹

إِذَا حَمَلَ الْبَعِيرُ الْحِمْلَ أَجْمَعَ فَإِنَّهُ يُطِيقُ حَمْلَ الْمَغْرَفَةِ أَيْضًا.⁹⁰²

Atasözünün bugün şekil yönünden birebir kullanımına ulaşamadık.

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî yani biçimsel bir anlam çevirisi yapıldığı, atasözüne karşılık gelen eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Ancak Kâşgarlı Mahmûd'un bu atasözünü kendi yöntemiyle çevirmekle beraber Arapçadaki karşılığını da اتَّبَعَ الْفَرَسُ لِحَامَهَا/Atını hazırladıktan sonra işini yuları takarak tamamlama⁹⁰³ şeklinde verdiği görülmektedir.

160. Ata oğlu ataç togar/tugar.⁹⁰⁴

Bir adamın oğlu yetiştiği zaman ahlakı babasına benzer.⁹⁰⁵

أَنَّ وَلَدَ الرَّجُلِ إِذَا كَانَ لِرُشْدِهِ يُشَبِّهُ أَبَاهُ فِي أَخْلَاقِهِ بِلَا شَكٍّ.⁹⁰⁶

Atasözünün biçimce aynı karşılığı Ata oğlu ataç doğar⁹⁰⁷ şeklindedir. Bunun yanında yakın anlamlı karşılık olarak Armut dibine düşer⁹⁰⁸ şeklindeki atasözü de verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle biçimsel bir anlam çevirisi yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği

⁹⁰⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti 't-Türk*, 306; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/75.

⁹⁰¹ Kaçalın, *Dîvânu Lügâti 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 252. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/75. Atasözü 'Deve bütün yükü taşırsa kaşığı da taşıyabilir' şeklinde de çevrilebilir.

⁹⁰² Bu atasözünün ne üzerine ve hangi maksatla söylendiği belirtilmemiştir. Ancak ağır yük taşıyabilen güçlü kimseye artı yük vermenin ağırlık yapmayacağını ifade edildiği anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti 't-Türk*, 306; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 209-210.

⁹⁰³ Bu mesel, bir ihtiyacı giderip tamamlamayan kimse için söylenmektedir. bk. el-'Askerî, *Cemheretü'l-emşâl*, 1/92.

⁹⁰⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti 't-Türk*, 309; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/80.

⁹⁰⁵ Kaçalın, *Dîvânu Lügâti 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 253. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/80.

⁹⁰⁶ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak çocuğun huyunun anne babasının huyuna benzemesinin kastedildiği anlaşılmaktadır. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti 't-Türk*, 309; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 62.

⁹⁰⁷ Soylu kimseden soylu çocuklar doğar. bk. Albayrak, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, 189; İhsan Kurt, *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991), 22.

⁹⁰⁸ Bir çocuk geldiği soya benzer. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 138.

anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Ancak bu atasözüne Arapçadaki *مَنْ أَشَبَّ أَبَاهُ فَمَا ظَلَمَ*/Bir kimsenin babasına benzemesinde ne sakınca olabilir!⁹⁰⁹ ve *هَذَا الشَّبْلُ مِنْ ذَاكَ الْأَسَدِ*/Bu yavru o aslandan⁹¹⁰ meselleri eş değer karşılık olarak verilebilir.

161. *Kökke sugursa yüzke tüşür.*⁹¹¹

*Kim göğre doğru tükürse, yüzüne düşer.*⁹¹²

مَنْ بَزَقَ نَحْوَ السَّمَاءِ يَقَعُ عَلَى وَجْهِهِ.⁹¹³

Atasözünün bugün biçimsel olarak birebir kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Rüzgâra karşı tüküren kendi yüzüne tükürür*⁹¹⁴ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisine bakıldığında kelimelerin biçimsel olarak çevrildiği ve ilk anlamlarıyla aktarıldığı, çeviriye eklemeye yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel bir anlam çevirisi yapıldığı, Arapçada kullanılagelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Mesel kaynaklarında da bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade mevcut değildir. Ancak bu atasözü için Arapçadaki *يَوْمُ بَيَوْمِ الْخَفَضِ الْمُجَوَّرِ*/Etme bulma dünyası⁹¹⁵, *كَمَا تَدِينُ تُدَانُ*/Eden bulur⁹¹⁶ ve *كَمَا تَزْرَعُ تَحْصُدُ*/Ne ekersen onu biçersin⁹¹⁷ meselleri eş değer karşılık olabilir.

⁹⁰⁹ Bu mesel iki şey arasında benzerlik olması durumunda söylenmektedir. bk. el-‘Askerî, *Cemheretü’l-emşâl*, 2/244.

⁹¹⁰ Ömer, *Mu‘cemu’l-lügati’l-‘Arabiyyeti’l-mu‘âşıra*, 1161.

⁹¹¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti’t-Türk*, 309; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/81. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti’t-Türk*, 501; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/132.

⁹¹² Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/81. Alternatif çeviri için bk. Kaçalin, *Dîvânu Luğâti’t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 254.

⁹¹³ Bu atasözü büyüklerine kötülük yapmak isteyip o kötülüğün kendisine isabet ettiği, o fenalığın içine düşen kimse için söylenmektedir. Atasözü, başkasına yapılan kötülüğün yapan kişiye döneceğini ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti’t-Türk*, 309; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk’teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 138-139.

⁹¹⁴ Kendinden daha kuvvetli bir kimse ile mücadele eden yenik düşer ve zarara uğrar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 424.

⁹¹⁵ el-Meydânî, *Mecma‘u’l-emşâl*, 2/492.

⁹¹⁶ el-Meydânî, *Mecma‘u’l-emşâl*, 2/184.

⁹¹⁷ Bu mesel iyilik ve hayırda bulunmaya teşvik için söylenmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma‘u’l-emşâl*, 2/193.

162. Er oğlu munadmas, it oğlu kölermes.⁹¹⁸

*İnsanoğlu uzun zaman sıkıntıda kalmaz, bir yolunu, bir çaresini bulur, ondan kurtulur. İt yavrusu (at gibi) yüz üstü yere yayılmaz.*⁹¹⁹

لَا يَضْطَرُّ وَلَدُ الرَّجُلِ اضْطِرَارًا يَبْقَى فِيهِ وَلَكِنْ يَخْتَلُ فَيُخْرِجُ نَفْسَهُ بِحِيلَةٍ مِنْهُ كَمَا أَنَّ وَلَدَ
الْكَلْبِ أَبَدًا لَا يَنْبَطِحُ كَالْفَرَسِ.⁹²⁰

Atasözünün biçimsel yönden aynı kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Dert gezmiş, derman beraber gezmiş*⁹²¹ ve *Her inleyen ölmez*⁹²² şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya çevrilirken eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde aktarıldığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *bir çaresini bulur ve o sıkıntıdan kurtulur* / *لَكِنْ يَخْتَلُ فَيُخْرِجُ نَفْسَهُ بِحِيلَةٍ مِنْهُ* ifadesinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Ancak Kâşgarlı Mahmûd'un atasözünü kendi çevirisiyle aktarmakla birlikte, Arapçadaki karşılığını *إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا* / *Zorlukla birlikte kolaylık vardır*⁹²³ şeklinde verdiği görülmektedir. Fakat bu mesel atasözü ile anlamsal yönden tam olarak uymamaktadır. Bundan dolayı *دَوَامُ الْحَالِ مِنَ الْمُحَالِ* / *Bir hal üzere kalmak imkansızdır*⁹²⁴ meseli de yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

⁹¹⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 311; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/84.

⁹¹⁹ Kaçalın, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 255. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/84; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 256.

⁹²⁰ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak anlaşılacağı üzere insanların, sıkıntı çekseler de uzun süre aynı sıkıntı üzere kalmadıklarını, zamanla sıkıntılarının hafiflediğinin ifade edildiği anlaşılmaktadır. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 311; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 90

⁹²¹ Her derdin çaresi vardır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 210.

⁹²² İnsan sıkıntılar çekebilir ancak her sıkıntının bir çaresi vardır. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 286.

⁹²³ Kur'ân'ı Kerîm, 94/7; Ömer, *Mu'cemu'l-lügati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âşıra*, 1497.

⁹²⁴ Ömer, *Mu'cemu'l-lügati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âşıra*, 590.

163. Söğüşüp/sökşüp urşur, otra ton tıtışur.⁹²⁵

Sövüşmekten kavga kızışır, arada elbise yırtılır.⁹²⁶

مِنَ السَّابِّ تَهَيَّجُ الْمُسَاجِرَةُ وَتَمَزَّقَ بَيْنَهُمَا الثَّوبُ.⁹²⁷

Atasözünün birebir kullanımı günümüze ulaşamamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Atlar tepişir, arada eşekler ezilir*⁹²⁸ ve *At ile eşek tepişince arada sahibi ezilir*⁹²⁹ şeklinde verilebilir.

Atasözüne bakıldığında çeviriye ekleme yapılmayıp biçimsel bir anlam çevirisi yapıldığı, atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü kaynaklarda bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade bulamadık. Arapçada bu atasözüne eş değer karşılık olabilecek bir mesele de rastlayamadık.

164. Edgülükün kel, esizliğin kelme.⁹³⁰

Hayırla gel, şerle gelme.⁹³¹

جِيْ بِخَيْرٍ وَلَا تَجِيْ بِشَرٍّ.⁹³²

Atasözünün biçimsel olarak birebir karşılığı bugün mevcut değildir. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Hayır söyle komşuna, hayır gelsin başına*⁹³³ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî yani biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Oysaki

⁹²⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 313; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/89.

⁹²⁶ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/89. Atasözü 'Kötü sözden tartışma ortaya çıkar ve tarafların elbiseleri yırtılır' şeklinde de çevrilebilir.

⁹²⁷ Bu atasözü sövgü ve kavgadan geri durması gereken kimse için söylenmektedir. Atasözü insanların kavga etmesi durumunda başka şeylerin zarar görebileceğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 313; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 180.

⁹²⁸ Güçlü kişiler birbirine girdiğinde aralarındaki zayıflar zarara uğrar. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/163.

⁹²⁹ Aralarında geçimsizlik sorunu olan kişiler kavga ettiğinde bu kavgadan en çok o mekânda yaşayanlar rahatsızlık duyarlar. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 299.

⁹³⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 314; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/91.

⁹³¹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/91.

⁹³² Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak insanların bütün işlerinde iyi ve hayırlı olanı istemeleri gerektiğine vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 314; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 85-86.

⁹³³ İnsan eğer başkaları için iyilik düşünür ve iyilik yaparsa kendisine de aynı şekilde muamele edilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 280.

bu atasözü için *كَمَا تَدِينُ تَدَانُ* /Eden bulur⁹³⁴ ve *كَمَا تَزْرَعُ تَحْصُدُ* /Ne ekersen onu biçersin⁹³⁵

şeklindeki meseller yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

165. *Tag tagka kavuşmas, kişi kişiğe kavuşur.*⁹³⁶

*Dağ dağa kavuşmaz, adam adama kavuşur.*⁹³⁷

لَا يَصِلُ الْجَبَلُ إِلَى الْجَبَلِ وَيَصِلُ الْإِنْسَانُ إِلَى الْإِنْسَانِ.⁹³⁸

Atasözünün biçim ve anlam açısından birebir karşılığı *Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur*⁹³⁹ şeklinde hâlâ kullanımdadır.

Atasözüne bakıldığında biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Kaynaklarda da bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Bu atasözüne eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele de kaynaklarda rastlayamadık.

166. *Muş yakrıka tegişmes, ayur kişi neni yaraşmas.*⁹⁴⁰

*Kedi çiviye asılı yağa erişemez ve 'insanların malı bana yaramaz' der.*⁹⁴¹

لَمْ تَصِلْ الْهَرَّةُ إِلَى الشَّحْمِ الْمُعَلَّقِ عَلَى الْوَتْدِ وَتَقُولُ لَا يُوَافِقُنِي مَالُ النَّاسِ.⁹⁴²

Atasözünün şekil ve anlam yönünden uygun karşılığı *Kedi uzanamadığı ciğere mundar dermiş*⁹⁴³ şeklinde verilebilir.

⁹³⁴ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/184.

⁹³⁵ Bu mesel iyilik ve hayırda bulunmaya teşvik için söylenmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/193.

⁹³⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâti't-Türk*, 320; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/103. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâti't-Türk*, 511; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/153.

⁹³⁷ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/103.

⁹³⁸ Bu atasözü uzun zamanın ardından sevdiğini gören kişiye söylenmektedir. Dostların, birbirinden ayrı olsalar da bir gün bir şekilde kavuştuklarına işaret etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâti't-Türk*, 320; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 186-187.

⁹³⁹ İnsanlar birbirlerinden uzakta olsalar da bir gün karşılaşabilirler. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 201.

⁹⁴⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâti't-Türk*, 321; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/105.

⁹⁴¹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/105; Kaçalin, *Dîvânu Lüğâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 260.

⁹⁴² Bu atasözü istediği şeyi elde edemeyip bırakan kimse için söylenmektedir. Atasözü istediği şeyi elde edemeyip beceremediğini gizleyen kişi için söylenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâti't-Türk*, 321; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 158-159.

⁹⁴³ Kimi insanlar isteseler de elde edemedikleri bir şeyi beğenmemiş gibi görünürler. Bu şekilde çaresizliklerini gizlemeye çalışırlar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 354.

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî çeviri yapıldığı, çeviride ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel bir anlam çevirisi yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade bulamadık. Ancak Arapçada bu atasözü için لَمَّا رَأَى أَلَّا يَنَالَهُ /Üzümlü elde edemeyince bu hamdır der⁹⁴⁴ meseli eş değer karşılık olarak verilebilir.

167. *Edgülügni suv adakında kemiş başında tile.*⁹⁴⁵

*İyiliği suyun dibine at, suyun üstünde yüzerken göreceksin.*⁹⁴⁶

إِطْرَحِ الْمَعْرُوفَ وَأَلْقِ الْإِحْسَانَ إِلَى النَّاسِ فِي أَسْفَلِ الْمَاءِ تَرَاهُ طَافِيًا عَلَى رَأْسِ الْمَاءِ.⁹⁴⁷

Atasözünün biçimsel olarak birebir kullanımı günümüzde mevcut değildir. Ancak yakın anlamlı karşılığı *İyilik et denize at, balık bilmezse Hâlik bilir*⁹⁴⁸ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî, biçimsel bir anlam çevirisi yapıldığı, Arapçada kullanılan eş değerinin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade mevcut değildir. Ancak bu atasözü için Arapçadaki لَمْ يَضِيعُ الْعَجِينُ فِي الزَّيْتِ /Hamurdaki yağ boşa gitmez⁹⁴⁹ şeklindeki mesel eş değer karşılık olarak verilebilir.

168. *Yogurkanda artuk adak kösülse üşiyür.*⁹⁵⁰

*Ayak yorgandan ziyade uzatılırsa üşür.*⁹⁵¹

إِذَا مَدَّتِ الرَّجُلُ زِيَادَةً عَلَى قَدْرِ الدُّنَارِ تَجِدُ الْقُرْ.⁹⁵²

⁹⁴⁴ el-‘Askerî, *Cemheretü’l-emşâl*, 2/76.

⁹⁴⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî’t-Türk*, 324; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/112.

⁹⁴⁶ Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî’t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 262. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/112.

⁹⁴⁷ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak yapılan iyiliklerin mutlaka olumlu bir şekilde geri döneceğine vurgu yapılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî’t-Türk*, 324; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk’teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 85.

⁹⁴⁸ Bir insan bir iyilik yapacaksa karşılık beklenmeden yapmalıdır. İyilik yaptığı kişi değerini bilmezse bile Allah katında mükafatı olur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 331.

⁹⁴⁹ Bu mesel akrabalarına iyilikte bulunan kimse için söylenmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma’u’l-emşâl*, 1/410.

⁹⁵⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî’t-Türk*, 336; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/137.

⁹⁵¹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/137.

⁹⁵² Bu atasözü haddini aşmaması gereken kimseye söylenmektedir. Atasözü, bir kimsenin davranışlarında sınırlara riayet etmemesi durumunda zarar görebileceğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî’t-Türk*, 336; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk’teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 221.

Atasözünün günümüz Türkçesinde biçim ve anlamca aynı karşılığına ulaşamadık.

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı ve çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla biçimsel bir anlam çevirisi yapıldığı, atasözünün Arapçadaki eş değerinin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Atasözüne karşılık gelebilecek eş değer ya da yakın anlamlı bir mesele de ulaşamadık.

169. *Arslan kükrese at adakı tuşanur.*⁹⁵³

*Aslan kükreyince atın ayakları dolaşır, kösteklenir.*⁹⁵⁴

⁹⁵⁵ إِذَا زَارَ الْأَسَدُ يَتَشَكَّلُ عَنْهُ قَوَائِمُ الْفَرَسِ.

Atasözünün biçim ve anlam bakımından aynı kullanımı günümüze kadar ulaşmış olup *Arslan kükreirse atın ayağı kösteklenir*⁹⁵⁶ şeklindedir. Bunun yanında *Aslanın yanında kedi kuyruğu kıpırdamaz*⁹⁵⁷ şeklindeki atasözü de yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade bulamadık. Bu atasözüne eş değer karşılık olabilecek bir mesele de ulaşamadık.

⁹⁵³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Luğâtî 't-Türk*, 341; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/146-147.

⁹⁵⁴ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/146-147. Atasözü 'Aslan kükreirse korkudan atın ayakları birbirine dolanır' şeklinde de çevrilebilir.

⁹⁵⁵ Bu atasözü kendinden büyük bir kimseye karşı durup mukavemet gösteren ancak karşılaşma vakti yaklaşırken ayakları titreyen zayıf kişi için söylenmektedir. Atasözü, insanın kendinden daha güçlü birisiyle karşılaştığında korktuğuna vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Luğâtî 't-Türk*, 341; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 59.

⁹⁵⁶ Güçlü kişilerin öfkesi güçsüzlerin korku duymasına sebep olur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 140.

⁹⁵⁷ Toplumda genellikle güçlü kimselerin istekleri yerine gelir, dedikleri olur. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 243.

170. Sözge süçinse bulun barır.⁹⁵⁸

Laflamanın tadına dalan kimse esir olur.⁹⁵⁹

إِذَا تَلَدَّدَ الرَّجُلُ بِحَلَاوَةِ الْكَلَامِ يَذْهَبُ أُسِيرًا.⁹⁶⁰

Atasözünün bugün biçimce birebir kullanımı bulunmamaktadır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Az söyle çok dinle*⁹⁶¹ ve *Lafla peynir gemisi yürümez*⁹⁶² şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviriye biçimsel olarak benzeyen bir ifadeye rastlayamadık. Oysaki Arapçada bu atasözü için الصَّمْتُ يُكْسِبُ أَهْلَهُ الْمَحَبَّةَ/Sessizlik, sahibine muhabbet kazandırır⁹⁶³ ve ... نَفْسٌ، فَإِنَّ السُّكُوتَ مِنْ ذَهَبٍ ve Sözü'n gümüştēn de olsa sükût altındandır⁹⁶⁴ meselleri yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

171. Küz keligi yazın belgürer.⁹⁶⁵

Güzün gelişi yazdan bellidir.⁹⁶⁶

تَظْهَرُ كَيْفِيَّةٌ مَجِيئِ الْخَرِيفِ فِي الصَّيْفِ.⁹⁶⁷

⁹⁵⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 342; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/150-151.

⁹⁵⁹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/150-151. Alternatif çeviri için bk. Kaçalin, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 273.

⁹⁶⁰ Bu atasözü lafı uzun tutan, söze dalıp giden, asıl işini unutan kimse için kullanılmaktadır. Atasözü kişinin gerek duyulmayacak söze dalıp daha önemli şeyleri ihmal etmemesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 342; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 181.

⁹⁶¹ Gereğinden fazla konuşmak ağızdan yanlış sözlerin çıkmasına sebep olur bundan dolayı çok konuşmaktansa dinlemek daha iyidir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 148.

⁹⁶² Şunu yaparım bunu yaparım diyerek işler yapılmaz, yoluna koyulmaz. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/383.

⁹⁶³ Bu mesel az sözü övmek üzere söylenmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/505.

⁹⁶⁴ Bu mesel boş yere konuşmaktansa, susmayı tercih etmeyi öğütlemektedir. bk. el-Havârizmî, *el-Emsâlü'l-müvellede*, 337; Karşı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 47.

⁹⁶⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 352-353; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/172. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 515; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/160.

⁹⁶⁶ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/172.

⁹⁶⁷ Bu atasözü nasıl sonuçlanacağı önceden belli olan durum için söylenmektedir. Atasözü bir konuda tecrübe sahibi olmanın o konunun nasıl sonuçlanacağı bilgisini vereceğini ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 352-353; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 156.

Atasözünün biçim ve anlam açısından aynı ve benzer kullanımları *Güzün gelişi yazdan bellidir*⁹⁶⁸ ve *Perşembe'nin gelişi çarşambadan bellidir*⁹⁶⁹ şeklindedir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, bu atasözünün Arapçadaki eş değerinin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Atasözü için eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek mesele de ulaşamadık.

172. *Evlig todgursa közi yolka bolur.*⁹⁷⁰

*Ev sahibi misafirin karnını doyurunca misafirin gözü, gitmek için daima yolda olur.*⁹⁷¹

إِنَّ رَبَّ الْبَيْتِ إِذَا أَشْبَعَ الضَّيْفَ فَإِنَّ عَيْنَ الضَّيْفِ أَبَدًا تَكُونُ نَحْوَ الطَّرِيقِ لِيَذْهَبَ.⁹⁷²

Atasözünün biçimsel açıdan birebir kullanımı olmasa da yakın anlamlı karşılığı *Abdalın karnı doyunca gözü yolda olur*⁹⁷³ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı ve çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözünün karşılığı olan eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü kaynaklarda bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer olabilecek mesele rastlayamadık.

⁹⁶⁸ Bir işin sonucunun nasıl olacağı başından ve gidişatından belli olur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 272.

⁹⁶⁹ Bir işin nasıl sonuçlanacağı izlenilen yol ve yöntemlerden malum olur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 421.

⁹⁷⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Lügâti't-Türk*, 355; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/176-177.

⁹⁷¹ Kaçalın, *Divânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 280. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/176-177.

⁹⁷² Bu atasözü yemekten sonra gitmek için ev sahibinden özür dileyen, izin talep eden kişi için söylenmektedir. Atasözü insanın bir ortamda herhangi bir konuda hacetini gidermesi durumunda oradan ayrılmayı arzuladığına işaret etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Lügâti't-Türk*, 355; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 101-102.

⁹⁷³ İnsan bir yerdeki işini bitirdiğinde artık gitmeyi düşünür. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 106.

173. *Erdemsizden kut çertilür.*⁹⁷⁴

*Edebi ve fazileti olmayan kişiden devlet ve talih gider.*⁹⁷⁵

إِنَّ الْجَدَّ وَالِدَ الدَّوْلَةِ تَفُوتُ عَنِ الرَّجُلِ الَّذِي لَا مَنَقِبَةَ وَلَا أَدَبَ مَعَهُ.⁹⁷⁶

Atasözünün şekil ve anlam yönünden birebir karşılığına ulaşamadık.

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Bazı eklemeler varsa da bunlar dilin yapısından kaynaklıdır. Buradan hareketle sadece biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifadeye ulaşamadık. Bu atasözünün Arapçadaki eş değer karşılığını da bulamadık.

174. *Tevi silkinse eşekke yük çıkar.*⁹⁷⁷

*Deve silkinse eşeğe yük çıkar.*⁹⁷⁸

إِذَا انْتَفَضَ الْبَعِيرُ يَخْرُجُ مِنْهُ وَقْرُ الْحِمَارِ.⁹⁷⁹

Atasözünün şekilsel olarak birebir kullanımı olmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Devenin silkintisi eşeğe yük olur*⁹⁸⁰ ve *Devenin derisi eşeğe yük olur*⁹⁸¹ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı ve çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği

⁹⁷⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 381; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/229.

⁹⁷⁵ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 299. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/229; Kaçalin, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 295.

⁹⁷⁶ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak iyi ahlaka sahip olmayanların yükselmeyeceğinin ifade edildiği anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 381; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 92.

⁹⁷⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 389; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/246.

⁹⁷⁸ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/246. Atasözü 'Deve deprense ondan eşeğin yükü çıkar' şeklinde de çevrilebilir.

⁹⁷⁹ Bu atasözü büyük olanı alıp küçük olanı bırakması istenilen kimse için söylenmektedir. Atasözü malın büyüğünün küçüğünden daha üstün olduğuna vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 389; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 200-201.

⁹⁸⁰ Değerli şeyler değerini kaybettiğinde kimse onlara ilgi göstermez. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 137.

⁹⁸¹ Toplumun faydasına önemli işler yapmış insanların bir olumsuzluk yaşaması veya ölmesi durumunda meydana gelen sıkıntıların tesirini halk yaşayabilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 213.

anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne karşılık gelebilecek eş değer ya da yakın anlamlı bir mesele ulaşamadık.

175. *Kiçikde katıglansa ulgadu sevnür.*⁹⁸²

*Kim küçükken çabalarsa, büyüdüğünde sevinir.*⁹⁸³

مَنْ اجْتَهَدَ فِي صِغَرِهِ يَفْرَحُ فِي كِبَرِهِ.⁹⁸⁴

Atasözünün şekilsel açıdan aynı kullanımı günümüze kadar ulaşamamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Yazın başı pişenin kışın aşı pişer*⁹⁸⁵ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Mesel kaynaklarında da Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade mevcut değildir. Ancak bu atasözünün Arapçadaki mesel karşılığı *إِذَا مَا غَلَا رَأْسُكَ لَا يَغْلِي قِدْرُكَ/Başın kaynamazsa tenceren kaynamaz* şeklinde verilebilir.

176. *Boşlaglansa bohsuklanur.*⁹⁸⁶

*Düşünmeden işe girip akıl verenlere aldırmayan kişinin eli boynuna bağlanır.*⁹⁸⁷

مَنْ تَهَوَّرَ فِي الْأَمْرِ وَعَصَى الْمُسِيرَ تَغْلُ يَدُهُ إِلَى عُنُقِهِ.⁹⁸⁸

Atasözünün biçimsel ve anlamsal olarak birebir kullanımı günümüze kadar ulaşamamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Danışan dağı aşmış, danışmayanın yolu*

⁹⁸² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 400; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/268.

⁹⁸³ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/268. Alternatif çeviri için bk. Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 306.

⁹⁸⁴ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak bir kişi eğer gelecekte refah içinde bir yaşam istiyorsa öncesinden gayret etmesi gerektiğine işaret ettiği anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 400; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 125.

⁹⁸⁵ Yazın gayret edip çalışan kışın rahat olur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 490.

⁹⁸⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 402.

⁹⁸⁷ Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 307. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/272; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 313.

⁹⁸⁸ Bu atasözü sadece kendi istediği gibi davranmak isteyen kimse için söylenmektedir. Atasözü içinde danışıp düşünmeden gelişigüzel davranan kimsenin zarara uğrayacağını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 402; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 78.

şaşmış⁹⁸⁹ ve *Düşüne düşüne görmeli işi, sonra pişman olmamalı kişi*⁹⁹⁰ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya çevrilirken ekleme ve yorum yapılarak daha uzun bir biçimde aktarıldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözüne karşılık olan eş değer meselin verilmediği, yalnızca dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade bulamadık. Ancak Arapçada bu atasözü *أَجْنَأُهَا أَبْنَأُهَا*/Kendi etti kendi buldu⁹⁹¹, *مَنْ اسْتَغْنَى بِرَأْيِهِ ذَلَّ وَمَنْ اكْتَفَى*, *Kim kendi fikriyle yetinirse zayıf düşer, kimde sadece kendi aklıyla yetinirse yanılır*⁹⁹², *أَوَّلُ الْحَزْمِ الْمَشُورَةُ*/Azmin başı istişaredir⁹⁹³ ve *مَا نَدِمَ مَنْ اسْتَشَارَ*/Danışan aldanmaz⁹⁹⁴ şeklindeki meseller yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

177. *Tatıg közre tikenig tüpre*.⁹⁹⁵

Acemin gözünün üstüne vur, dikenini de kökünden sök.⁹⁹⁶

إِضْرِبْ الْفَارِسِيَّ عَلَى الْعَيْنِ وَأَقْطَعْ الشَّوْكَ مِنَ الْأَصْلِ.⁹⁹⁷

Atasözünün şekil yönünden birebir kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Yılanın başı küçükken ezilir*⁹⁹⁸ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçada bu

⁹⁸⁹ Bir iş yapılacağı zaman bir zorluk ve sorun çıkması durumunda bilir kişiye danışılmalıdır. Zira danışarak yardım alınmaması durumunda zor durumda kalınır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 204.

⁹⁹⁰ İnsan her işe düşünerek girişmelidir ki sonradan pişman olmasın. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/254.

⁹⁹¹ Bu mesel düşünüp taşınmadan bir şey yapan kimsenin, daha sonra pişman olup ve o şeyi yıkması ya da bozması durumunda kullanılır. bk. el-‘Askerî, *Cemheretü’l-emşâl*, 1/112; Karslı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 22.

⁹⁹² el-Mâverdî, *el-Emsâl ve’l-hikem*, 63.

⁹⁹³ el-Meydânî, *Mecma’u’l-emşâl*, 1/87.

⁹⁹⁴ Karslı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 341.

⁹⁹⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî’t-Türk*, 406; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/280.

⁹⁹⁶ Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî’t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 310. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/280; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî’t-Türk*, 317.

⁹⁹⁷ Bu atasözü Farslar, Çinliler ve Uygurlar için söylenir; çünkü onlarda vefa yoktur. Dikenin kökünden kazılması gerektiği gibi Uygur’un da gözünden vurulması gerekir. Atasözü kötü şeylerden kurtuluşun onları kökünden yok etmekle mümkün olduğuna vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî’t-Türk*, 406; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk’teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 290.

⁹⁹⁸ Bir tehlikenin büyümesi söz konusu olacaksa işin başında önlem alınmalı, önlenmelidir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 495.

atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriye benzer bir ifadeye rastlayamadık. Arapçada bu atasözüne eş değer mesele de ulaşamadık.

178. Kılıç tatıksa ıř yunçır, er tatıksa et tunçır/tınçır.⁹⁹⁹

*Kılıç pas tutarsa kahramanın durumu bozulur. Aynı şekilde Türk de Fars huyuyla huylanırsa eti kokuşur.*¹⁰⁰⁰

إِذَا أَخَذَ الطَّبْعُ السَّيْفَ يَسُوءُ حَالُ الْبَطَلِ كَمَا أَنَّ التُّرِكَ إِذَا تَخَلَّقَ بِأَخْلَاقِ الْفَارِسِيِّ يَتَرَوَّجُ

لَحْمُهُ.¹⁰⁰¹

Atasözünün bugün şekilsel olarak aynı kullanımı bulunmamaktadır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Et kokarsa tuzlanır, ya tuz kokarsa ne yapılır?*¹⁰⁰² şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî ancak uzunca bir çeviri yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla burada biçimsel bir anlam çevirisi yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Kaynaklarda da bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Biz de Arapçada bu atasözüne karşılık gelebilecek eş değer ya da yakın anlamlı mesele ulaşamadık.

179. Er sözi bir, eder köki üç.¹⁰⁰³

*Nasıl ki eyer kaburgasının bağı üçtür, erkekliğin gereği olarak onun sözü bir olmalıdır, bundan dönüş olmaz.*¹⁰⁰⁴

إِنَّ مِنْ حَدِّ الرَّجُولِيَّةِ أَنْ يَكُونَ كَلَامُهُ وَاحِدًا كَمَا أَنَّ رَبَطَ حَنَوِ السَّرَجِ ثَلَاثَةٌ.¹⁰⁰⁵

⁹⁹⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 407; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/281.

¹⁰⁰⁰ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 317. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/281; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 310.

¹⁰⁰¹ Bu atasözü yiğit olması gereken kişi için ve herkesin kendi türü ile hayat sürmesi gerektiğini belirtmek için söylenmektedir. Atasözü, bir kimsenin kıymetten düşmemesi için mensup olduğu soyda yaşaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 407; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 126.

¹⁰⁰² Bozulan bir şeyin düzelmesi imkânsız ise elden bir şey gelmez. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 246.

¹⁰⁰³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 408; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/283.

¹⁰⁰⁴ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 318. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/283; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 311.

¹⁰⁰⁵ Bu atasözü ahde vefa etmesi istenen kimse için söylenmektedir. Atasözü, bir insanın saygınlığının ve dürüstlüğüünün sözünde durmasından belli olduğunu ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 408; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 91.

Atasözünün şekil ve anlam açısından aynı kullanımı *Er sözü bir, eyer bağı* üç¹⁰⁰⁶ şeklindedir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde biçimsel bir çeviri yapıldığı, atasözüne karşılık Arapçada kullanılan eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Oysa Arapçada bu atasözüne وَعْدُ الْحُرِّ دَيْنٌ عَلَيْهِ/Kişinin sözü üzerine borçtur¹⁰⁰⁷ ve الْوَفَاءُ مِنْ الْوَفَانِ/Vefanın Allah katında önemli bir yeri vardır¹⁰⁰⁸ meselleri yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

180. Elig tutgınça ot tut.¹⁰⁰⁹

Ateş tutmak kefil olmaktan iyidir.¹⁰¹⁰

الْأَخْذُ عَلَى النَّارِ خَيْرٌ مِنَ الْكَفَالَةِ.¹⁰¹¹

Atasözünün biçimsel yönden aynı kullanımı olmasa da yakın anlamlı karşılığı *Kefilin ya saçtı ya sakalı*¹⁰¹² ve *Paran çok ise kefil ol, işin yok ise şahit ol*¹⁰¹³ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği görülmektedir. Söz konusu çeviri meseli andırmaktadır. Lakin mesel kaynaklarında bu biçimde bir ifade yer almamaktadır. Ancak bu atasözü için Arapçadaki الْكَفَالَةُ نَدَامَةٌ/Kefil olmak pişmanlıktır¹⁰¹⁴ şeklindeki mesel eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

¹⁰⁰⁶ Dürüst kimse sözünden dönmez, sözünü yerine getirir. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 418.

¹⁰⁰⁷ Ömer, *Mu 'cemu 'l-lügati 'l-'Arabîyyeti 'l-mu'âşıra*, 795.

¹⁰⁰⁸ el-Meydânî, *Mecma 'u 'l-emşâl*, 2/437.

¹⁰⁰⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti 't-Türk*, 412; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/292.

¹⁰¹⁰ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti 't-Türk*, 323. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/292; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 314.

¹⁰¹¹ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak bir şeye kefil olmanın zor olduğuna bu yüzden güven duymadığımız kimseye ve konuya kefil olmamız gerektiğine vurgu yapıldığı anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti 't-Türk*, 412; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 87-88.

¹⁰¹² Kefil olmak iyi bir sorumluluk değildir. Zira borç durumu söz konusu olduğunda alacaklı borcunu almaya çalışır borçluyu zor durumda bırakır. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 356.

¹⁰¹³ Tanıklık yapmak boş insanların, kefil olmak ise parası çok olan insanların görevidir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 419.

¹⁰¹⁴ el-Meydânî, *Mecma 'u 'l-emşâl*, 2/206.

181. Ödlek karıtmışka bodug talkımas.¹⁰¹⁵

Zamanın saçını ağarttığı kişiye, saçına kına sürmek ayıp sayılmaz.¹⁰¹⁶

مَنْ شَيَّبَهُ الزَّمَانُ لَا يُعِيْبُهُ الْخِصَابُ.¹⁰¹⁷

Atasözünün bugün kullanılan birebir ya da yakın anlamlı karşılığını bulamadık.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece biçimsel çevirisinin yapıldığı, Arapçadaki eş değerinin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözünün Arapçadaki eş değerine ulaşamadık.

182. Atası açığ almıla yese oğlunun tışi kamar.¹⁰¹⁸

Babası ekşi elma yese oğlunun dişi kamaşır.¹⁰¹⁹

الْأَبُ إِذَا أَكَلَ التُّفَّاحَ الْحَامِضَ أَكَلَ أَسْنَانُ ابْنِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ.¹⁰²⁰

Atasözünün biçimsel ve anlamsal açıdan birebir karşılığı *Baba ekşi elma yese oğlunun dişi kamaşır*¹⁰²¹ şeklindedir. Bunun yanında yakın anlamlı karşılık olarak *Baba eder oğul öder*¹⁰²² şeklindeki atasözü de verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapılmakla beraber çeviriye ekleme de yapıldığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *ölümünden sonra* بَعْدَ مَوْتِهِ ifadesi Arapça çeviride yer almaktadır. Dolayısıyla sadece dinamik bir çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade bulamadık. Ancak Arapçada bu

¹⁰¹⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 418; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/304.

¹⁰¹⁶ Kaçalin, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 318. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/304; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 328.

¹⁰¹⁷ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 418.

¹⁰¹⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 421; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/311. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 564; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/272.

¹⁰¹⁹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/311. Alternatif çeviri için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 330.

¹⁰²⁰ Bu atasözü babasının işlediği bir cinayet suçu yüzünden sorumlu tutulan oğlu üzerine söylenmektedir. Atasözü, aynı soy veya gruba ait fertlerden birinin yaptığı yanlışlığın diğerlerini de etkileyebileceğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 421.

¹⁰²¹ Büyüklerin, anne babanın yaptıkları olumsuz şeylerden sonraki nesil mutlaka etkilenir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 151.

¹⁰²² Büyüklerin ortaya koyduğu olumsuz durumlar, kötü şeyler sonradan çocuklara etki eder. Bu yüzden gelecek nesli de düşünerek harekete geçilmelidir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 151.

atasözü için عَيْبُ الْفَرَسِ مِنْ ... فَشِيْمَةُ أَهْلِ الْبَيْتِ كُلِّهِمْ /Çocuğun kusuru ailesindendir¹⁰²³ ve إِذَا كَانَ رَبُّ الْبَيْتِ بِالطَّبْلِ ضَارِبًا ... فَشِيْمَةُ أَهْلِ الْبَيْتِ كُلِّهِمْ /Atın kusuru binicidendir¹⁰²⁴ الْآبَاءُ يَأْكُلُونَ الْحَصْرَمَ وَالْأَبْنَاءُ /Ev hanımı davula vurursa ev halkı dansa durur¹⁰²⁵ ve يَضْرُسُونَ /Babalar ham üzüm yer çocukların dişi kamaşır¹⁰²⁶ meselleri yakın anlamlı karşılık olabilir.

183. Arı kavçıtsa ısrur.¹⁰²⁷

Kim arıyı kıskırtırsa onu sokar.¹⁰²⁸

مَنْ أَعْرَى الزُّنْبُورَ يَعْضُهُ.¹⁰²⁹

Atasözünün biçimsel ve anlamsal açıdan bugün de kullanılan karşılığı *Arı kızdıranı sokar*¹⁰³⁰ şeklindedir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı ve çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade mevcut değildir.

¹⁰²³ Na'ûm Şukayr, *Emşâlu 'l-'Avâm fî Mısır ve 's-Sûdân ve 'ş-Şâm*, 93; Önel, *Harran Araplarında Dil ve Edebiyat Bağlamında Arapça Meseller ve Tahlilleri*, 163.

¹⁰²⁴ Na'ûm Şukayr, *Emşâlu 'l-'Avâm fî Mısır ve 's-Sûdân ve 'ş-Şâm*, 93.

¹⁰²⁵ Ahmed Gabş, *Mecma 'u 'l-ḥikem ve 'l-emşâl-fi 'ş-Şi 'ri 'l-'Arabî*, 7.

¹⁰²⁶ Bu mesel hatasız olmasına rağmen başkasının hatasını yüklenen kimse için söylenmektedir. bk. Ömer, *Mu 'cemu 'l-lügati 'l-'Arabiyyet 'l-mu 'âşıra*, 507.

¹⁰²⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti 't-Türk*, 429; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/329.

¹⁰²⁸ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti 't-Türk*, 335. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/329; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 325.

¹⁰²⁹ Bu atasözü bir fitneyi kurcalayan ve fitnenin kendisine isabet ettiği kişiye söylenmektedir. Atasözü bir fitnenin uyandırılmasının zarar vereceğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti 't-Türk*, 429; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 56.

¹⁰³⁰ Kişi sadece kendisine kötülük edene öfkeli davranır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 137.

184. Saçratgudın korkmuş kuş kırk yıl adrı yıgaç üze konmas.¹⁰³¹

Tuzaktan korkan kuş kırk yıl çatal ağaç üzerine konmaz.¹⁰³²

أَنَّ الطَّيْرَ الَّذِي نَكَبَ مِنْ هَذَا الْفَخِّ مَرَّةً لَا يَقَعُ عَلَى كُلِّ شَجَرَةٍ لَهَا شُعْبَتَانِ إِلَى أَرْبَعِينَ

سَنَةً.¹⁰³³

Atasözünün biçimsel olarak aynı kullanımı olmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek içer*¹⁰³⁴ ve *Ateşten korkan tütünden sakınır*¹⁰³⁵ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı ve çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece biçimsel çevirisinin yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında buradaki Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifadeye denk gelmedik. Ancak *مَنْ نَهَشَتْهُ الْحَيَّةُ حَدَرَ الرَّسَنَ الْأَبْلَقَ* /Yılanın ısırıldığı kimse siyah ipten korkar¹⁰³⁶ ve *مَنْ إِنْكَوَى مِنَ الْحَلِيبِ يُنْفَخُ عَلَى اللَّبَنِ* /Sütten ağzı yanan ayranı üfleyerek içer¹⁰³⁷ şeklindeki meseller bu atasözü için eş değer karşılık olarak verilebilir.

¹⁰³¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 430; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/331.

¹⁰³² Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 2/331. Alternatif çeviri için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 336.

¹⁰³³ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak yaptığı bir şeyden dolayı zarar gören kişinin bir daha o şeyi yapmadığının ifade edildiği anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 430; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 176.

¹⁰³⁴ Başına gelen bir zorluktan sonra dersini alan kimse benzerini yaşadığında daha tedbirli davranır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 444.

¹⁰³⁵ Bir işin tehlikeli olabileceğinden korkan kişinin o işi yerine getirmeye cesareti olmaz. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 323.

¹⁰³⁶ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/376.

¹⁰³⁷ Karşlı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 354.

185. Yunt başın yularlap kenki ye.¹⁰³⁸

At başını pişirip yemek istersen ona yular vur ve kaçmaması için bağla da sonra ye.¹⁰³⁹

إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَأْكُلَ رَأْسَ الْفَرَسِ بَعْدَ الطَّبْخِ فَاجْعَلْ عَلَيْهِ الْعِذَارَ وَشُدَّهُ أَوْلَا كَيْلًا يَنْفَلِتَ
ثُمَّ كُلْهُ.¹⁰⁴⁰

Atasözünün şekilsel ve anlamsal açıdan birebir ve yakın anlamlı karşılığına ulaşamadık.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya çevrilirken eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde aktarıldığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan bazı ifadelerin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla Arapçadaki eş değer meselin verilmediği, dinamik bir çeviri yapıldığı yani atasözünün ne demek istediğinin aktarıldığı anlaşılmaktadır. Bu biçimde bir çeviri meseli andırmayıp, daha çok açıklama gibidir. Ayrıca mesel kaynaklarında bu çeviriye biçimsel olarak benzer bir ifadeye rastlayamadık. Bu atasözüne eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesel de bulamadık.

186. Yüvüşlög kelin küdegü yavaş bulur.¹⁰⁴¹

Gelin akrabasının verdiği mallarla el üstünde tutulursa güveyi uysal, uyumlu bulur.¹⁰⁴²

إِنَّ الْعَرُوسَ إِذَا كَانَتْ مُكْرَمَةً بِأَمْوَالِ أَقْرِبَائِهَا تَجِدُ خَتَنًا وَقُورًا مُنْقَادًا لَهَا.¹⁰⁴³

¹⁰³⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 448; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/9-10; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 339.

¹⁰³⁹ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 339. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/9-10; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 352.

¹⁰⁴⁰ Bu atasözü atını ihmal etmemesi, koruması gereken kimse için söylenmektedir. Atasözü insanın malını koruma konusunda temkinli olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 448; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 239.

¹⁰⁴¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 449; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/11-12.

¹⁰⁴² Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 340. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/11-12; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 353.

¹⁰⁴³ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak varlıklı kadınla evlenen kişinin yumuşak huylu olması gerektiğine vurgu yapılmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 449; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 240.

Atasözünün biçimsel ve anlamsal yönden birebir ve yakın anlamlı olabilecek karşılığına ulaşamadık.

Atasözü incelendiğinde Türkçede kısaca var olan atasözünün Arapçaya aktarılırken yorumlanarak ve eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Buradan hareketle sadece dinamik bir çeviri yapıldığı, atasözüne karşılık gelen Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviriye biçimsel olarak benzer bir ifadeye denk gelmedik. Bu atasözüne eş değer bir mesele de ulaşamadık.

187. *İş yaragında, sart asığında.*¹⁰⁴⁴

*Her iş için fırsat gözetilir, tüccarda kârının peşindedir. Eğer kâr edeceğini bilirse sevdiği malını da satar.*¹⁰⁴⁵

يُرْتَقَبُ لِلْأُمُورِ فُرْصَتُهَا وَالتَّاجِرُ فِي رِبْحِهِ إِذَا عَلِمَ رِبْحَهُ لَا يُبَالِي بَيْعَ مَا أَحَبَّهُ.¹⁰⁴⁶

Atasözünün şekil ve anlam açısından aynısı bugün kullanılmamaktadır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Kâr eden ar etmez*¹⁰⁴⁷ şeklinde verilebilir.

Atasözünün Arapçaya yorumlanarak ve bazı eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *eğer kâr edeceğini bilirse sevdiği malını da satar* / *يُرْتَقَبُ لِلْأُمُورِ فُرْصَتُهَا وَالتَّاجِرُ فِي رِبْحِهِ إِذَا عَلِمَ رِبْحَهُ لَا يُبَالِي بَيْعَ مَا أَحَبَّهُ* ifadesinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözüne karşılık gelen Arapça meselin aktarılmadığı, dinamik bir çeviri yapıldığı yani atasözünün anlamının aktarıldığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimce uyuşan bir ifadeye rastlayamadık. Atasözüne eş değer karşılık olabilecek bir mesel de bulamadık.

¹⁰⁴⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 450; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/13.

¹⁰⁴⁵ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 340. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/13; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 353.

¹⁰⁴⁶ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak atasözünün ticarete çalışan bir kimsenin kar sağlayacağı her fırsatı kullandığını ifade ettiği düşünülebilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 450; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 106.

¹⁰⁴⁷ Sadece para kazanmak isteyen ve bunu elde eden hiçbir şeyden çekinmez. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 341.

188. Oprak/Uprak yasıkdın tozlug ya çıkar.¹⁰⁴⁸

Yıpranmış yaylıktan tozlu yay çıkabilir.¹⁰⁴⁹

قَدْ يَخْرُجُ الْقَوْسُ الْمَجْلُوزَةُ مِنَ الْمِقْوَسِ الْخَلْقِ.¹⁰⁵⁰

Atasözü biçimsel ve anlamsal olarak varlığını sürdürmemektedir. Ancak atasözünün yakın anlamlı karşılığı *Eski pamuk bez olmaz, dul avrat kız olmaz*¹⁰⁵¹ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, atasözüne ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü kaynaklarda Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Kâşgarlı Mahmûd'un bu atasözünü kendi yöntemi ile çevirmekle beraber Arapçadaki karşılığını وَفِي أَتَوَابِهِ أَسَدٌ تَرَى الرَّجُلَ النَّحِيفَ فَتَرَدَّرِيهِ ... *Zayıf adamı görüp küçümsersin ancak onun içinde güçlü bir aslan vardır* şeklinde verdiği görülmektedir.

189. Yitüklüg anası koyun açar.¹⁰⁵²

Eşyasını kaybeden kişi onu bulmak için anasının koynuna bile bakar.¹⁰⁵³

صَاحِبُ الضَّالَّةِ يَطْلُبُ ضَالَّتَهُ فِي حِجْرِ أُمِّهِ.¹⁰⁵⁴

Atasözünün biçimsel ve anlamsal açıdan bugün de kullanılan birebir karşılığı *Yitiği olan anasının koynunu arar*¹⁰⁵⁵ şeklindedir.

¹⁰⁴⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 452; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/16-17; Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 342.

¹⁰⁴⁹ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 354. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/16-17; Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 342.

¹⁰⁵⁰ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 452.

¹⁰⁵¹ İnsan yaş aldıkça ve eşya da kullanılıp eskidikçe önceki gibi olmaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 243.

¹⁰⁵² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 452; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/18.

¹⁰⁵³ Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 342. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/18.

¹⁰⁵⁴ Atasözü herhangi bir eşyasını kaybeden kişinin onu her yerde aradığı zaman söylenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 452; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 238-239.

¹⁰⁵⁵ Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 239.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, atasözüne ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriye şekil açısından benzer bir ifade yer almamaktadır. Atasözünün Arapçadaki eş değer karşılığına da ulaşamadık.

190. *Telim sözüğ ukça bolmas, yalım kaya yıksa bolmasm.*¹⁰⁵⁶

*Kişi yalçın kayayı yıkamadığı gibi hızlı ve uzunca konuşulan sözü de anlamaz.*¹⁰⁵⁷

لَا يَقْدِرُ الْإِنْسَانُ عَلَى فَهْمِ الْكَلَامِ الْمُسْخَفَرِ كَمَا لَا يَقْدِرُ عَلَى هَذْمِ الصُّوْحِ مِنَ الْجَبَلِ.¹⁰⁵⁸

Atasözünün şekilsel olarak birebir kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Lakırdının kisası, sözün temsili*¹⁰⁵⁹ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, görülmektedir. Dolayısıyla biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında biçimsel olarak bu çeviriye benzer bir ifadeye rastlayamadık. Oysaki Arapçada bu atasözüne *نَقَصَ الْعَقْلُ إِذَا تَمَّ* / *Akıllı tam olunca konuşma/gevezelik az olur*¹⁰⁶⁰, *الْمِكْتَارُ كَحَاطِبِ اللَّيْلِ* / *Çokça konuşan geceleyin odun toplayan kişi gibidir*¹⁰⁶¹ ve *أَوْفَى الْقَوْلِ أَجْزُهُ* / *Sözlerin en faydalısı kısa, veciz olandır*¹⁰⁶² meselleri yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

¹⁰⁵⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 453; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/20.

¹⁰⁵⁷ Kaçalin, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 343. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/20; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 356.

¹⁰⁵⁸ Bu atasözü konuşurken sözü çok uzatmamak gereği üzere söylenmektedir. Atasözü, konuşmanın gereksizce uzatılmamasına vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 453; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 197.

¹⁰⁵⁹ Konuşma esnasında bir şey anlatırken söz uzatılmamalı az ve öz olmalıdır. Çünkü konuşmanın uzun tutulması gereksiz bilgilerin verilmesi dinleyenlerin anlamasını zorlaştırır. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 321.

¹⁰⁶⁰ Bu mesel ile çok konuşmamaya vurgu yapılır. bk. Karşlı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 45.

¹⁰⁶¹ el-'Askerî, *Cemheretü'l-emşâl*, 2/228.

¹⁰⁶² el-'Askerî, *Cemheretü'l-emşâl*, 1/494.

191. *Barçın yamağı barçınka, kars yamağı karska.*¹⁰⁶³

*İpek yama ipekli kumaşa; yün yama yünlü kumaşa uygundur.*¹⁰⁶⁴

إِنَّ رُفْعَةَ الدِّيَّاجِ بِالدِّيَّاجِ أَوْفَقُ وَأَنَّ رُفْعَةَ الصُّوفِ بِالصُّوفِ أَلْيَقُ.¹⁰⁶⁵

Atasözünün biçimsel ve anlamsal yönden aynı kullanımı bugüne kadar ulaşamamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Armut dibine düşer*¹⁰⁶⁶ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı, atasözüne ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Ancak Arapçada bu atasözüne الطُّيُورُ عَلَى الْكُفَّارِ / Kuşlar kendilerine benzeyen kuşların ardına düşer¹⁰⁶⁷ meseli yakın anlamlı karşılık olabilir.

192. *Ütlüg yinçü yerde kalmaz.*¹⁰⁶⁸

*Delikli inci yerde bırakılmaz; mutlaka birisi gelip onu alır.*¹⁰⁶⁹

أَنَّ اللُّؤْلُؤَ الْمُثْقَبَ لَا يُتْرَكُ فِي الْأَرْضِ لَكِنْ يَجِيءُ مَنْ يَلْقُطُهُ.¹⁰⁷⁰

Atasözünün biçim ve anlamca birebir karşılığı *Delikli taş/boncuk yerde kalmaz*¹⁰⁷¹ şeklinde verilebilir.

¹⁰⁶³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 456; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/28.

¹⁰⁶⁴ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 346. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/28.

¹⁰⁶⁵ Bu atasözü belli bir soya mensup kimsenin o soydakilere benzediğini belirtmek için söylenmektedir. Atasözü aynı soydan gelen kimselerin aynı şeyleri yaptıklarına, birbirlerine tâbi olduklarına vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 456; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 70. Atasözündeki دِيَّاج kelimesi içi ve dışı ipekten olan bir tür elbisedir. bk. Ömer, *Mu'cemu'l-lügati'l-'Arabîyyeti'l-Mu'âşıra*, 793.

¹⁰⁶⁶ Bir çocuk geldiği soya benzer. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 138.

¹⁰⁶⁷ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/553; Ömer, *Mu'cemu'l-lügati'l-'Arabîyyeti'l-mu'âşıra*, 1430.

¹⁰⁶⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 457; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/30; Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 347.

¹⁰⁶⁹ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 347. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/30; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 361.

¹⁰⁷⁰ Bu atasözü cariyelerin, bekarların bekar kalmayacaklarını ve birilerinin gelip onlarla evleneceğini belirtmek üzere söylenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 457.

¹⁰⁷¹ Bilgi sahibi becerikli kişi boşta kalmaz. Mutlaka bir iş başına getirilir. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/232.

Atasözü incelendiğinde, Türkçede kısaca yer aldığı ancak Arapçaya yorumlanarak ve eklemeler yapılarak uzun bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *mutlaka birisi onu gelip alır*/لَكِنْ يَجِيءُ مَنْ يَلْقَاهُ/ ifadesi Arapça çeviride yer almaktadır. Buradan hareketle Arapçadaki eş değer meselin verilmediği, dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimce uyuşan bir ifadeye rastlayamadık. Bu atasözüne eş değer olabilecek bir mesele de ulaşamadık.

193. *Aş tatlı tuz yogrın yemes.*¹⁰⁷²

*Yemeğin tadı tuzladır; ama tuz tek başına çanakla yenmez.*¹⁰⁷³

أَنَّ طَعْمَ الطَّعَامِ بِالْمِلْحِ إِلَّا أَنَّ الْمِلْحَ لَا يُؤْكَلُ مُفْرَدًا جَفَنَةً.¹⁰⁷⁴

Atasözünün biçim ve anlam yönünden birebir karşılığı *Aşın tadı tuz ama çanakla yenmez*¹⁰⁷⁵ şeklindedir. Bunun yanında yakın anlamlı karşılık olarak *Aş tuz ile tuz oran ile*¹⁰⁷⁶ şeklindeki atasözü de verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele ulaşamadık.

194. *Anası tevlük yuvka yapar, oğlu tetik koşa kapar.*¹⁰⁷⁷

*Anası kurnazlık ederek ekmeği ince yapar; ama oğlunun gözü de açıktır, ikişer ikişer kapar.*¹⁰⁷⁸

...أَنَّ الْأُمَّ لِلصَّبِيِّ مُخْتَالَةً تَخْبِرُ رُقَاقًا وَأَنَّ الْوَلَدَ فَطِنٌ يَخْلِسُ اثْنَيْنِ اثْنَيْنِ.¹⁰⁷⁹

¹⁰⁷² Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Lugâti't-Türk*, 457-458; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/31; Kaçalın, *Divânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 347.

¹⁰⁷³ Kaçalın, *Divânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 347. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/31.

¹⁰⁷⁴ Bu atasözü yapılan işlerde israf etmeden, ölçülü davranmak gereğini bildirmek üzere söylenmektedir. Atasözü her şeyi ölçülü kullanmanın gerekliliğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Lugâti't-Türk*, 457-458; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 60-61.

¹⁰⁷⁵ Çok tuz yemek sağlığa zararlıdır. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 496.

¹⁰⁷⁶ Bir şeyin beğenilmesi bazı iyi özelliklerinin olması ve uygun miktarda bulunmasına bağlıdır. Aşırı ve niteliksiz eklemeler güzelliği ve tadı bozar. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/157.

¹⁰⁷⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânu Lugâti't-Türk*, 458; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/33-34.

¹⁰⁷⁸ Kaçalın, *Divânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 348. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/33-34.

¹⁰⁷⁹ Bu atasözü iki açık gözlünün karşılaşmaları halinde söylenmektedir. Atasözü, açık gözlü kişilerin başkalarının hilelerinden kendilerini sorumlu gördüklerini ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-

Atasözünün biçim ve anlam yönünden aynı kullanımı *Anası kurnaz yufka yapar, oğlu tetik çift çift kapar*¹⁰⁸⁰ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, atasözüne ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel bir çeviri yönteminin uygulandığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlamadık. Bu atasözünün Arapçadaki eş değeri karşılığına da ulaşamadık.

195. *Neçe me uprak kedük erse yagmurka yarar.*¹⁰⁸¹

*Kepenek yıpranmış olsa da yağmura yarar.*¹⁰⁸²

...أَنَّ اللَّبَادَةَ وَإِنْ كَانَ خَلْقًا فَقَدْ يَصْلُحُ لِلْمَطَرِ.¹⁰⁸³

Atasözünün bugün şekil ve anlam yönünden birebir karşılığına ulaşamadık. Anlaşıldığı kadarıyla atasözüne verilebilecek yakın anlamlı karşılık *Gerekmezi sakla, gereken güne kadar*¹⁰⁸⁴ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, atasözüne ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle sadece biçimsel çeviri yapıldığı, atasözünün Arapçadaki eş değerinin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade mevcut değildir. Biz de bu atasözünün Arapçadaki eşdeğer karşılığına ulaşamadık.

Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 458; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 53. bk. Ömer, *Mu'cemu'l-lüğati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âşıra*, خَلَسَ 677.

¹⁰⁸⁰ Açıkgozlü kişiler başkasının yaptığı işlerden mutlaka bir şekilde kendileri için yarar sağlamaya çalışıp, hisse kaparlar. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 331.

¹⁰⁸¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 461; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/38-39.

¹⁰⁸² Kaçalın, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 351. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/38-39; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 365.

¹⁰⁸³ Bu atasözü her ne kadar uşaklarının birini ahmaklığı veya kavrayışının zayıf olması sebebiyle hizmetinden çıkarmak isteyen kişiye söylenmekteyse de bazı eşyaların eski olsalar da işe yarayabileceklerini vurgulanmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 461; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 161.

¹⁰⁸⁴ Bugün ihtiyaç duyulmayan gereksiz şeyler saklanmalıdır çünkü gün gelir lazım olur. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 467.

196. *Yılan yarpuzdın kaçar, kaçarsa barsa yarpuz utru kelir.*¹⁰⁸⁵

*Yılan hep yarpuzdan/firavun faresinden kaçar; ama ne tarafa yönelse yarpuz, onu karşılar.*¹⁰⁸⁶

...أَنَّ الْحَيَّةَ أَبَدًا تَفِرُّ مِنَ النَّمْسِ فَأَيْنَمَا تَتَوَجَّهَ قَابَلَهَا النَّمْسُ.¹⁰⁸⁷

Atasözünün biçimsel olarak birebir karşılığı bugün kullanılmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Keçinin sevmediği ot, gelir karşısında biter*¹⁰⁸⁸ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, atasözüne ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Ancak Arapçada bu atasözü için *فَرَّ مِنَ الْمَطَرِ وَقَعَدَ تَحْتَ* *Yağmurdan kaçıp oluğun altına oturdu*¹⁰⁸⁹ meseli eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

197. *Yatnın yağlı tiküsinden özninn kanlıg yudruk yeg.*¹⁰⁹⁰

*Yabancınn yağlı lokmasından kendi yakınından yediğin yumruk daha iyidir.*¹⁰⁹¹

...أَنَّ الْوَكْزَ وَاللَّطْمَ يَجْمَعُ الْكَفَّ مِنَ الْقَرِيبِ خَيْرٌ مِنَ اللَّقْمَةِ الدَّسِيمَةِ مِنَ

الْأَجْنَبِيِّ.¹⁰⁹²

¹⁰⁸⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 461; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/39-40.

¹⁰⁸⁶ Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 351. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/39-40; Çağbayır, “Yarpuz”, 5/6287.

¹⁰⁸⁷ Bu atasözü hoşnut olmadığı, sevmediği şeyden kaçan lakin sürekli o şeyle karşılaşan kişiye söylenmektedir. Atasözü, insanın sevmediği şeyden kaçındıkça o şeyle karşılaştığını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 461; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 235-236.

¹⁰⁸⁸ İnsan sevmediği kişiden veya bir şeyden ne kadar kaçarsa kaçsın bir şekilde onunla karşılaşır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 353.

¹⁰⁸⁹ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/109.

¹⁰⁹⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 462; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/42-43.

¹⁰⁹¹ Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 352. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/42-43; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 367.

¹⁰⁹² Bu atasözü akrabaların arası bozulduğu zaman aralarını yapmak için söylenmektedir. Atasözü, akrabalar arasında sıkıntı çıksa da birbirlerine karşı olan saygı, sevgi ve ihtiyaçlarının son bulmadığına vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 462-463; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 228-229.

Atasözünün günümüz Türkçesinde şekilsel ve anlamsal açıdan aynı kullanımını bulamadık.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, atasözüne ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir mesel yer almamaktadır. Ancak Arapçada bu atasözüne رُبُّنُكَ مِنْكَ وَإِنْ كَانَ سَمَارًا / *Akraban kötü, kusurlu da olsa senin akrabandır*¹⁰⁹³ meseli karşılık olabilirdi.

198. *Yagının erse kerek yundakı tegir.*¹⁰⁹⁴

*Düşmandan bile gelse mal sana lazımdır. Düşmanın malından hiç olmazsa atının pisliği kalır; ondan da faydalanıp ateş yakarsın.*¹⁰⁹⁵

يَنْبَغِي الْمَالُ وَإِنْ كَانَ لِعَدُوِّكَ فَأَقْلُ مَا يُصِيبُكَ مِنْ نَفْعِ مَالِ عَدُوِّكَ رَوْتُ فَرَسِهِ فَتَنْتَفِعَ بِهِ
وَتُوقِدُ النَّارَ.¹⁰⁹⁶

Atasözünün biçimsel yönden aynı kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Komşuda pişer bize de düşer*¹⁰⁹⁷ ve *Harman sonu dervişlerindir*¹⁰⁹⁸ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde Türkçede kısaca yer alan atasözünün Arapçaya yorumlanarak ve eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *sana nasip olacak en az şey*/فَأَقْلُ مَا يُصِيبُكَ ve *ondan faydalanır, ateş yakarsın*/وَتُوقِدُ النَّارَ ifadelerinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği, dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri

¹⁰⁹³ Bu mesel, eksikleri kusurları olsa da aileler, soy senin soyundur denecek yerde kullanılmaktadır. bk. el-Meydânî, *Mecma' u 'l-emşâl*, 1/380; Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü 'l-Emşâl*, 143.

¹⁰⁹⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti 't-Türk*, 463; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/44.

¹⁰⁹⁵ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lûgâti 't-Türk*, 367. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/44; Kaçalin, *Dîvânu Lûgâti 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 352.

¹⁰⁹⁶ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak düşmandan da gelse malın faydalı olduğuna vurgu yapılmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti 't-Türk*, 463; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 219-220.

¹⁰⁹⁷ Yakınlarımızın güzel ve faydalı işler yapmaları bizim de yararımıza olabilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 370.

¹⁰⁹⁸ Bütün insanların bolca faydalanmakta olduğu bir şeyin kalanından alçak gönüllü kişiler faydalanırlar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 277.

ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye denk gelemediğimiz gibi Arapçadaki eş değerine de ulaşamadık.

199. *Yaş ot küymes, yalavar ölmes.*¹⁰⁹⁹

*Yaş ot yanmaz, elçi ölmez.*¹¹⁰⁰

كَمَا لَا يَحْتَرِقُ النَّبْتُ الْغَضُّ فَكَذَلِكَ لَا يَمُوتُ الرَّسُولُ.¹¹⁰¹

Atasözünün şekilsel olarak birebir ve yakın anlamlı karşılığı *Yaş ot yanmaz, elçi ölmez*¹¹⁰² ve *Elçiye zeval olmaz*¹¹⁰³ şeklindedir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, atasözüne ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle biçimsel çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Kaynaklarda da bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade mevcut değildir. Ancak Kâşgarlı Mahmûd'un bu atasözünü çevirmekle beraber Arapçadaki mesel karşılığını da مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا /Peygamber'in üzerine düşen ancak tebliğdir¹¹⁰⁴ şeklinde verdiği görülmektedir. Bunun yanında الرَّسُولُ مُبَلِّغٌ غَيْرٌ مُلُومٌ /Elçi sadece ulaştırır sorumlu tutulup azarlanmaz¹¹⁰⁵ meseli de eş değer karşılık olabilir.

200. *Yıparlıg kesürgüdin yıpar ketse yıdı kalır.*¹¹⁰⁶

*Misk kabından misk gitse de onun kokusu gitmez.*¹¹⁰⁷

إِذَا ذَهَبَ الْمِسْكُ مِنْ جَرَابِهِ لَا يَذْهَبُ رِيحُهُ.¹¹⁰⁸

¹⁰⁹⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 465; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/47-48.

¹¹⁰⁰ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/47-48. Alternatif çeviriler için bk. Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 354; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 369.

¹¹⁰¹ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak haber getiren kimsenin sorumlu tutulmaması gerektiğinin vurgulandığı anlaşılmaktadır. Çünkü o sadece haberi iletmekle görevlidir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 465; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 228.

¹¹⁰² Bir yerden ya da bir kimseden haber getiren kimseye kötülük yapılmaz. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 363.

¹¹⁰³ Bir insanın dediği bir bilgi ya da haberi bir başkasına ulaştırmakla görevli kimse ulaştırdığı haber ya da bilgiden dolayı sorumlu tutulmaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 236.

¹¹⁰⁴ el-Mâide 5/99.

¹¹⁰⁵ el-'Askerî, *Cemheretü'l-emşâl*, 1/494.

¹¹⁰⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 465; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/48-49.

¹¹⁰⁷ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 369. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/48-49.

¹¹⁰⁸ Bu atasözü zenginliği biten ve az varlığı kalan ancak istediği vakit kıyısında köşesinde bir şeyleri olan kişiye söylenmektedir. Atasözü, zenginlik gitse de kalanların ihtiyacı karşıladığına vurgu

Atasözü biçimsel olarak bugün kullanılmamaktadır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Akmasa da damlar*¹¹⁰⁹ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu şekilde bir ifadeye denk gelmedik. Bu atasözünün Arapçadaki eş değer karşılığını da bulamadık.

201. *Tapug taş yarar, taş başığ yarar.*¹¹¹⁰

*Hizmet taşı yarar, taş başı yarar.*¹¹¹¹

أَنَّ الْخِدْمَةَ تَشُقُّ الْحَجَرَ وَأَنَّ الْحَجَرَ يَشُقُّ الرَّأْسَ.¹¹¹²

Atasözünün yakın anlamlı karşılıkları *Hizmet et benim için, hizmet edeyim senin için*¹¹¹³ ve *İyilik eden iyilik bulur*¹¹¹⁴ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, atasözüne ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle biçimsel çeviri yapıldığı, Arapça meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifadeye rastlamadık. Bu atasözüne eş değer olabilecek bir mesele de ulaşamadık.

202. *Yazmas atım bolmas, yanılmas bilge bolmas.*¹¹¹⁵

*Iskalamayan atıcı olmaz; yanılmayan alim olmaz.*¹¹¹⁶

لَا يَكُونُ الرَّامِي لَا يُخْطِئُ وَلَا يَكُونُ الْعَالِمُ إِلَّا بِهَفْوَةٍ.¹¹¹⁷

yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 465; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 236-237.

¹¹⁰⁹ Bir işyerinde çok olmasa bile her şekilde iş olur. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/132.

¹¹¹⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 469; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/58-59.

¹¹¹¹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/58-59.

¹¹¹² Bu atasözü efendisinden iyilik bulan ya da düşmanlarına karşı efendisine yardımcı olunan hizmetçi hakkında söylenmektedir. Atasözü, insanların yaptıkları iyiliklerin mükafatını aldıklarına vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 469; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 188.

¹¹¹³ İnsan yanındakine basit bir yardımda bulunursa karşılığında ona daha fazlası yapılır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 297.

¹¹¹⁴ Bir insan birisine iyilik ederse gün gelir başkaları da ona iyilikte bulunur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 331.

¹¹¹⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 470; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/59.

¹¹¹⁶ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 376. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/59.

¹¹¹⁷ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak insanların bir konu üzerinde ne kadar usta olsalar da bazen yanlış yapabileceklerine vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. bk. Mahmûd el-

Atasözünün biçimsel açıdan benzeri bulunmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Hatasız kul olmaz*¹¹¹⁸ ve *İnsan beşer kuldur şaşar*¹¹¹⁹ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, atasözüne ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu biçimde bir ifade yer almamaktadır. Ancak Arapçada bu atasözüne *لِكُلِّ جَوَادٍ كَبَوَّةٌ/Her atın bir tökezlemesi vardır*¹¹²⁰ ve *لَا تَعْدَمُ الْحَسَنَاءُ دَامًا/Güzel kadın ayıpsız olmaz*¹¹²¹ meselleri eş değer karşılık olarak verilebilir.

203. Teve münüp koy ara yaşmas.¹¹²²

Deveye binen adam, koyunlar arasında kendisini saklayamaz.¹¹²³

رَاكِبُ الْبَعِيرِ لَا يَقْدِرُ أَنْ يَكْتُمَ نَفْسَهُ وَيَخْتَفِيَ بَيْنَ الْغَنَمِ.¹¹²⁴

Atasözünde bazı kelime değişiklikleri olmakla beraber *Deveye bindikten sonra çalı ardına gizlenmez*¹¹²⁵ şeklinde hâlâ kullanılmaktadır.

Atasözü incelendiğinde biçimsel bir çeviri yapıldığı, atasözünün Arapçadaki eş değer karşılığının aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Ancak Arapçada bu atasözüne مَا

Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 470; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 232.

¹¹¹⁸ İnsan ne kadar dikkat etse de hata yapabilir. Hata yapmayan kimse yoktur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 279.

¹¹¹⁹ İnsanın hata yapması, şaşırması doğaldır. Hiç kimse hatasız değildir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 312.

¹¹²⁰ Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emsâl*, 51.

¹¹²¹ Bu mesel hiç kimsenin hatasız, kusursuz olmadığını ifade etmektedir. bk. el-'Askerî, *Cemheretü'l-emşâl*, 2/398; el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/252.

¹¹²² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 470; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/60.

¹¹²³ Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 358. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/60.

¹¹²⁴ Bu atasözü yayıldıktan sonra saklanmak istenilen bir iş için söylenmektedir. Atasözü, yayılmış, herkesçe bilinen bir şeyin saklanamayacağına vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 470; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 200.

¹¹²⁵ Herkesin bulunduğu bir ortamda meydana gelen bir durum gizlenemez. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 213.

أَسْتَرَّ مِنْ قَادَ الْجَمَلِ/Deveyi süren gizlenemez¹¹²⁶ meseli eş değer karşılık olarak verilebilir.

204. Kutlugka koşa yagar.¹¹²⁷

Talihli adama şans çiftler çiftler yağar.¹¹²⁸

أَنَّ الدَّوْلَةَ لِصَاحِبِ الْجَدِّ تَمْطُرُ أَرْوَاجًا.¹¹²⁹

Atasözünün biçim ve anlam açısından aynı karşılığı *Talihliye yağmur çiftler yağar*¹¹³⁰ şeklinde kullanılmaktadır.

Atasözüne bakıldığında çeviride herhangi bir eklemenin söz konusu olmadığı, lafzî çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu tür bir çeviri ile sadece atasözünün ne dediğinin aktarılacak biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer karşılığının verilmediği görülmektedir. Zira biçimsel olarak mesel kaynaklarında bu tarzda bir ifadeye denk gelmedik. Atasözünün Arapçadaki eş değer kullanımını da bulamadık.

205. Yalnuk mengü tirilmes, sınka kirüb kerü yanmas.¹¹³¹

Kişi ebedi yaşamaz, mezara giren geri dönmez.¹¹³²

...أَنَّ إِبْنَ آدَمَ لَا يَعِيشُ مُخَلَّدًا فَإِذَا حَلَّ الْقَبْرِ لَا يَرْجِعُ عَنْهُ ثَانِيًا.¹¹³³

Atasözünün şekilsel olarak birebir kullanımı olmasa da yakın anlamlı karşılığı *Gelin girmedik ev olur, ölüm girmedik ev olmaz*¹¹³⁴ şeklinde verilebilir.

Atasözüne bakıldığında çeviride herhangi bir ekleme yapılmadığı biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçada kullanılan eş değer meselin verilmediği görülmektedir. Zira

¹¹²⁶ el-Meydânî, *Mecma' u'l-emşâl*, 2/356; ez-Zemahşerî, *el-Müstakşâ fî emşâli'l-'Arab*, 2/312.

¹¹²⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 470; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/60-61.

¹¹²⁸ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 376. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/60-61.

¹¹²⁹ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak talihli insanların her istediklerine fazlasıyla sahip olabildiklerinin ifade edildiği anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 470; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 150.

¹¹³⁰ Bir kimse şanslı ise her konuda kısmeti çoktur. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 434.

¹¹³¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 472; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk*, 3/64-65; Kaçalin, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 359.

¹¹³² Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk*, 3/64-65.

¹¹³³ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak insanın sonsuza kadar yaşayamayacağını vefat edince de geri dönmeyeceği anlaşılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 472; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 224.

¹¹³⁴ Her evde gelin yoktur ancak ölüm her eve uğrar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 258.

Günümüz Türkçesinde bu atasözüne biçimsel benzerlikte bir atasözüne rastlayamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Babası oğluna bir bağ vermiş, oğlu babasına bir salkım üzüm vermemiş*¹¹⁴⁶ ve *Bir baba dokuz evladı besler dokuz evlat bir babayı beslemez*¹¹⁴⁷ şeklinde verilebilir.

Atasözüne bakıldığında çeviriye bazı eklemelerin yapıldığı ve Türkçe atasözündeki kelimelerden daha farklı kelimelerin seçildiği anlaşılmaktadır. Buradan hareketle dinamik bir çeviri ile atasözünün ne demek istediğinin aktarıldığı, atasözü için Arapçadaki eş değer meselin verilmediği görülmektedir. Zira kaynaklarda bu çeviri ile biçimsel olarak benzer bir ifade mevcut değildir. Biz de bu atasözüne eş değer olabilecek bir mesele ulaşamadık.

208. *Tünle yorıp kündüz sevnür, küçükde evlenip ulgadu sevnür.*¹¹⁴⁸

*Geceleyin yürüyen gündüz sevinir, küçüklüğünde evlenen yaşlandığında sevinir.*¹¹⁴⁹

مَنْ سَارَ لَيْلاً يَفْرَحُ نَهَارًا وَمَنْ تَزَوَّجَ فِي حَالِ صِغَرِهِ يَفْرَحُ فِي كِبَرِهِ.¹¹⁵⁰

Atasözünün biçimsel olarak aynı kullanımı günümüz Türkçesinde mevcut değildir. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Erken evlenen yanılmamış*¹¹⁵¹ ve *Erken kalkan yol alır, er evlenen döl alır*¹¹⁵² şeklinde verilebilir.

Atasözüne bakıldığında, Arapçaya aktarılırken biçimsel bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu tür bir çeviri ile atasözünün sadece ne dediğinin aktarılma ile yetinildiği, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği görülmektedir. Çünkü mesel kaynaklarında

¹¹⁴⁶ Babalar çocuklarından hiçbir şey kaçırmazlar ancak çocuklar babalarından en küçük şeyi bile esirger, onu düşünmez. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 47.

¹¹⁴⁷ Babalar bütün çocuklarını en iyi şekilde yetiştirip onlar için ne gerekiyorsa yaparlar. Ancak evlatlar büyüüp kendi ayakları üzerine durabildikleri vakit yaşlanan babalarının ihtiyaçlarını gidermekten geri dururlar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 168.

¹¹⁴⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 481; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/87-88.

¹¹⁴⁹ Kaçalin, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 365. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/87-88.

¹¹⁵⁰ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak erken evlenenlerin yaşlandıklarında rahat olacaklarını vurgulandığı anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 481; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 209.

¹¹⁵¹ Erken evlilik yapan kimse hem evlilik hayatının tadına iyi varır hem de çocuklarıyla güzel bir hayat yaşar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 242.

¹¹⁵² Yapacağı işe erken başlayan kimsenin kazancı bol ve erken evlenmesiyle hayatı daha bereketli olur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 242.

bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer karşılık olabilecek bir mesele ulaşamadık.

209. *Kişi sözleşü yılki yıdlaşu.*¹¹⁵³

*İnsanlar birbirleriyle konuşarak tanışırlar; hayvanların tanışması ise koklaşma iledir.*¹¹⁵⁴

إِنَّمَا يَتَعَارَفُ النَّاسُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا بِالتَّكَلُّمِ كَمَا أَنَّ مَعْرِفَةَ الدَّوَابِّ بِالتَّشَمُّمِ.¹¹⁵⁵

Atasözünün biçim ve anlam bakımından birebir karşılığı *İnsan konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa anlaşırlar*¹¹⁵⁶ şeklindedir.

Atasözüne bakıldığında çeviride herhangi bir eklemenin söz konusu olmadığı lafzî çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle bu tür bir çeviri ile atasözünün sadece ne dediği aktarılmakla yetinilip Arapçadaki meselin verilmediği görülmektedir. Arapça çeviri anlamsal açıdan meseli andırsa da biçimsel olarak mesel kaynaklarında yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer veya yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesel bulamadık.

210. *Bor bolmadıp sirke bolma.*¹¹⁵⁷

*Şarap olmadan sirke olma.*¹¹⁵⁸

لَا تَكُنْ خَلًّا قَبْلَ أَنْ تَصِيرَ خَمْرًا.¹¹⁵⁹

Atasözünün günümüz Türkçesinde şekil açısından aynı kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Bir denmeden iki denmez*¹¹⁶⁰ şeklinde verilebilir.

¹¹⁵³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 487; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/104.

¹¹⁵⁴ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 389.

¹¹⁵⁵ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak anlaşılacağı üzere bu atasözüyü, hayvanların koku yoluyla insanların da konuşarak anlaştığı ifade edilmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 487; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 132.

¹¹⁵⁶ İnsanlar konuşarak tanışır ve anlaşırlar, hayvanlar ise koku yoluyla birbirine yaklaşır ve anlaşırlar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 314.

¹¹⁵⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 495; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/121.

¹¹⁵⁸ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/121.

¹¹⁵⁹ Bu atasözü büyüyen çocuklar için söylenmektedir. Atasözü, küçük çocukların daha büyümeden kendileriyle övünüp büyülebileceklerine vurgu yamaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 495; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 77.

¹¹⁶⁰ Kişi isteklerinin tamamına bir anda sahip olamaz. Acele etmeyip sabır göstermek gerekir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 169.

Atasözüne bakıldığında çeviriye ekleme yapılmadığı, sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı ve Arapçadaki eş değer meselin verilmediği görülmektedir. Zira bu çeviri anlamsal olarak meseli andırsa da şekilsel bakımdan mesel kaynaklarında yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer olabilecek bir mesele rastlayamadık.

211. *Kolan/kulan kudugka tüşse kur baka aygır bolur.*¹¹⁶¹

*Yaban eşeği kuyuya düşerse kara kurbağası ona karşı aygır kesilir.*¹¹⁶²

إِذَا وَقَعَ الْعَيْرُ فِي الْبُرِّ يَصِيرُ الضَّفْدُ الْبَرِّيُّ عَلَيْهِ فَحَلًّا.¹¹⁶³

Atasözünün günümüzde şekilsel açıdan birebir kullanımı olmamakla birlikte yakın anlamlı karşılığı *Abdal ata binince bey oldum sanır, şalgam aşa girince yağ oldum sanır*¹¹⁶⁴ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde çeviriye herhangi bir eklemenin söz konusu olmadığı, lafzî çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviriye biçimsel olarak benzeyen bir ifadeye denk gelmedik. Ancak Kâşgarlı Mahmûd'un atasözünü bu şekilde çevirmekle birlikte Arapçadaki eş değer karşılığını da إِنَّ الْبَغَاثَ بِأَرْضِنَا / *Zayıf kimseler vatanımızda aslan kesiliyor*¹¹⁶⁵ şeklinde aktardığı görülmektedir.

Bunun yanında إِذَا تَفَرَّقَتِ الْغَنَمُ قَادَتَهَا الْعَزْرُ الْجَرَبَاءُ / *Koyun sürüden ayrılırsa koyunu uyuz keçi yönetir*¹¹⁶⁶ meseli de bu atasözüne eş değer karşılık olarak verilebilir.

212. *Buzdan suv tamar.*¹¹⁶⁷

*Buzdan su damlar.*¹¹⁶⁸

إِنَّمَا يَقْطُرُ الْمَاءُ مِنَ الْجَمَدِ.¹¹⁶⁹

¹¹⁶¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti 't-Türk*, 496; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/122.

¹¹⁶² Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâti 't-Türk*, 397.

¹¹⁶³ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak anlaşılacağı üzere güçlü insanlar zorda kaldığında zayıf kişiler kendilerini üstün kabul ederler. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti 't-Türk*, 496; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 135.

¹¹⁶⁴ Rastlantı sonucu layık olmadığı bir yere gelen kimse bu kendisinin hakkıymışçasına görmemişlik yapar. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/106; Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 105.

¹¹⁶⁵ Bu mesel zayıf iken güçlü olan ve rezillikten sonra saygınlık kazanan kimse için söylenmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma 'u'l-emşâl*, 1/38.

¹¹⁶⁶ el-Meydânî, *Mecma 'u'l-emşâl*, 1/128; Karslı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 45.

¹¹⁶⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti 't-Türk*, 496; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/123.

¹¹⁶⁸ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/123.

¹¹⁶⁹ Bu atasözü huyu babasına benzeyen kişiye söylenmektedir. Atasözü, her canlının kendi soyuna ait huy ve özellikler barındırdığına vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti 't-Türk*, 496; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 81-82.

Atasözünün biçimsel olarak aynısı bugün kullanılmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Oğlan babaya kız anaya çeker*¹¹⁷⁰ ve *Soydur çeker, huydur geçer*¹¹⁷¹ şeklindedir.

Atasözüne bakıldığında biçimsel bir çevirinin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle Arapçadaki eş değer meselin verilmediği görülmektedir. Çünkü bu çeviri meseli anımsatsa da buna biçimsel olarak mesel kaynaklarında böyle bir ifadeye rastlayamadık. Ancak bu atasözü için Arapçadaki هَذَا كُلُّ إِنَاءٍ بِالَّذِي فِيهِ يَنْضَحُ¹¹⁷² ve الشَّبْلُ مِنْ ذَاكَ الْأَسَدِ/Bu yavru o aslandan¹¹⁷³ şeklindeki meseller eş değer karşılık olarak verilebilir.

213. *Korkmuş kişiye koy başı koş körünür.*¹¹⁷⁴

*Bir şeyden korkan kişi, her koyunun başını çift görür.*¹¹⁷⁵

أَنَّ الَّذِي خَافَ عَنْ شَيْءٍ يَرَى مِنْ فَرْقِهِ رَأْسَ كُلِّ شَاةٍ زَوْجَيْنِ.¹¹⁷⁶

Atasözünün biçim ve anlam açısından aynı kullanımı *Korkmuş kişiye koyun başı çift görünür*¹¹⁷⁷ bugün de mevcuttur. Bunun yanında yakın anlamlı karşılık olarak *Korku mezar taşlarını insan yapar*¹¹⁷⁸ şeklindeki atasözü de verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde çeviriye herhangi bir ekleme yapılmadan, lafzî çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği görülmektedir. Zira kaynaklarda biçimsel olarak böyle bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözü için eş değer olabilecek bir mesel bulamadık.

¹¹⁷⁰ Erkek çocuk hareketleriyle babasına benzemeye çalışır, kız çocuğu ise annesine. bk. *Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri*, 131.

¹¹⁷¹ Soysal, *Türk Atasözleri*, 370.

¹¹⁷² Ömer, *Mu‘cemu’l-lügati’l-‘Arabîyyeti’l-mu‘âşıra*, 1161.

¹¹⁷³ Karşı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 312.

¹¹⁷⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâti’t-Türk*, 498; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/126.

¹¹⁷⁵ Kaçalın, *Dîvânu Lüğâti’t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 377.

¹¹⁷⁶ Bu atasözü bir şeyden korkan ve her saat başı hayal görüp sıçrayan kişi için söylenmektedir. Atasözü, bir şeyden korkan insanın onun olumsuz etkisinde kalacağına vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâti’t-Türk*, 498; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk’teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 136-137.

¹¹⁷⁷ Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 325.

¹¹⁷⁸ Soysal, *Türk Atasözleri*, 295.

214. *Suv bermeske süit ber.*¹¹⁷⁹

*Sana su vermeyene sen süit ver.*¹¹⁸⁰

مَنْ لَمْ يُعْطِكَ الْمَاءَ فَأَعْطِهِ اللَّبَنَ.¹¹⁸¹

Atasözünün biçimsel olarak aynı kullanımı olmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Sana taş atana, sen etmek at*¹¹⁸² şeklinde verilebilir.

Atasözüne bakıldığında biçimsel yani lafzî çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle bu tür bir çeviri ile atasözünün sadece ne dediğinin ifade edildiği, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği görülmektedir. Çünkü yapılan bu çeviri anlamsal olarak meseli andırsa da kaynaklarda biçimsel olarak böyle bir ifadeye rastlayamadık. Ancak bu atasözü için *سَيْنِلْ مَنْ قَطَعَكَ وَأَحْسِنْ إِلَى مَنْ أَسَاءَ إِلَيْكَ* /*Seninle alakasını kesenle bağlantı kur, sana kötülük edene sen iyilik et*¹¹⁸³ ve *إِعْمَلِ الطَّيِّبَ وَارْمِهِ* /*İyilik yap denize at*¹¹⁸⁴ şeklindeki meseller eş değer karşılık olarak verilebilir.

215. *Yavlak tıllıg begden kerü yalnus tul yeg.*¹¹⁸⁵

*Kadının devamlı söven bir kocaya sahip olmaktansa dul olması daha iyidir.*¹¹⁸⁶

كُونِ الْمَرْأَةَ أَرْمَلَةً خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَكُونَ ذَاتَ زَوْجٍ بَدِيءُ اللِّسَانِ يَسْبُهَا دَائِمًا.¹¹⁸⁷

Atasözünün günümüz Türkçesindeki karşılığına ulaşamadık. Ancak sadece kullanıldığı döneme özel bir söz olması muhtemeldir.

Atasözü incelendiğinde Arapçaya eklemeler yapılarak daha uzun bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Dolayısıyla atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği, dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında,

¹¹⁷⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 499; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/129.

¹¹⁸⁰ Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 378. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/129.

¹¹⁸¹ Bu atasözü ile sana kötülük yapana sen iyilikte bulun demek istenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 499.

¹¹⁸² Sana kötülük eden kimseye sen iyilikte bulun. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 430.

¹¹⁸³ el-Haseni'l-Yûsî, *Zehru 'l-Ekem fi 'l-emşâl ve 'l-ḥikem*, 1/297.

¹¹⁸⁴ Na'ûm Şukayr, *Emsâlu 'l-'Avâm fî Mısır ve 's-Sûdân ve 'ş-Şâm*, 11.

¹¹⁸⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 501; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/133.

¹¹⁸⁶ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 402. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/133; Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 379.

¹¹⁸⁷ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak kötü bir şekilde devam eden evliliğin bitmesinin daha doğru olduğuna vurgu yapılmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 501; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 229.

şekil bakımından bu çeviriyle aynı veya benzer bir ifade mevcut değildir. Biz de Arapçada bu atasözüne karşılık gelebilecek eş değer ya da yakın anlamlı mesele rastlayamadık.

216. *Yalnuk oğlu munsuz bolmas.*¹¹⁸⁸

*İnsanoğlu ayıpsız ve hastalıksız olmaz.*¹¹⁸⁹

لَا يَخْلُو ابْنُ آدَمَ مِنْ عَيْبٍ أَوْ دَاءٍ.¹¹⁹⁰

Atasözünün biçimsel açıdan birebir kullanımı olmasa da yakın anlamlı karşılığı *Dertsiz baş olmaz*¹¹⁹¹ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde biçimsel bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrildiği, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözüne eş değer olan meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira Arapça çeviri anlamsal olarak meseli andırsa da şekilsel bakımından kaynaklarda böyle bir ifade bulunmamaktadır. Oysaki Arapçada bu atasözü için *لِكُلِّ جَوَادٍ كَبُوءَةٌ*/Her atın bir tökezlemesi vardır¹¹⁹² meseli eş değer karşılık olabilir.

217. *Oglan ışı ışı bolmas oglak münzi sap bolmas.*¹¹⁹³

*Oğlağın boynuzundan iyi bir sap olmadığı gibi çocuğun yaptığı iş de önemsenecek bir iş olmaz.*¹¹⁹⁴

لَا يَكُونُ عَمَلُ الصَّبِيَّانِ عَمَلًا يُعْتَدُّ بِهِ كَمَا أَنَّ قَرْنَ الْجَدْيِ لَا يَصْلُحُ أَنْ يَكُونَ نِصَابًا

جَيِّدًا.¹¹⁹⁵

¹¹⁸⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 505; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/141. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 612; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/384.

¹¹⁸⁹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/141.

¹¹⁹⁰ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği kaynaktan belirtilmemiştir. Ancak atasözü, her insanda bir kusur bir dert olabileceğini ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 505; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 224-225.

¹¹⁹¹ Sıkıntısız insan yoktur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 211.

¹¹⁹² Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emşâl*, 51.

¹¹⁹³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 507; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/145.

¹¹⁹⁴ Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 384.

¹¹⁹⁵ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak çocukların beden ve ruhen yeteri kadar olgun olmadıkları için yaptıkları küçük işlerin iş addedilmediğini ifade ettiği anlaşılmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî't-Türk*, 507; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 162.

Atasözünün yakın anlamlı karşılığı *Çocuğa iş, ardına sen düş*¹¹⁹⁶ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde biçimsel bir çeviri yapıldığı kelimeleri ilk anlamlarıyla olduğu gibi çevrildiği görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece ne dediğinin aktarıldığı Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Zira bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye kaynaklarda rastlayamadık. Ancak Arapçada bu atasözüne *وَلَوْ حَكَمَ بَدَّ* / *Ülkeye önderlik etse de çocuk çocuktur*¹¹⁹⁷ meseli yakın anlamlı karşılık olabildi.

218. *Taz at tavarçı bolmas.*¹¹⁹⁸

*Alacalı at yük taşımaz.*¹¹⁹⁹

أَنَّ الْفَرَسَ الْأَبْرَصَ لَا يَكُونُ حَمَّالًا لِلْمَتَاعِ.¹²⁰⁰

Atasözünün yakın anlamlı karşılığı *Abraş at yüke dayanmaz*¹²⁰¹ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde dinamik bir çeviri yapıldığı kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrildiği ancak bazı eklemelerin de yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün ne demek istediğinin aktarıldığı Arapçadaki eş değer meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu biçimde var olan bir ifadeye denk gelmedik. Bu atasözüne eş değer olabilecek bir Arapça mesele de ulaşamadık.

¹¹⁹⁶ Çocuklar yaş ve beceri itibarıyla bazı işleri yapamazlar. Bundan dolayı çocuğa iş veren kimsenin onu takip etmesi gerekir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 197.

¹¹⁹⁷ Na‘ûm Şukayr, *Emşâlu’l-‘Avâm fî Mısır ve’s-Sûdân ve’s-Şâm*, 54.

¹¹⁹⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*, 509; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/149.

¹¹⁹⁹ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti’t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 385. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/149; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti’t-Türk*, 408.

¹²⁰⁰ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak güçsüz, iş yapmaya elverişsiz hayvan ve insanın iş yapamaması sebebiyle öncesinden tedbir alınması gerektiğine vurgu yapıldığı anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*, 509; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk’teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 194.

¹²⁰¹ Atasözü düzgün olmayan bir şeyden iyi bir sonuca ulaşamayacağını ifade etmektedir. bk. Albayrak, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, 85.

219. Köni barır keyiknin közinde adın başı yok.¹²⁰²

*Tehlikeli yollara dalmadan, dosdoğru yolunda giden geyiğin gözünden başka yarası olmaz.*¹²⁰³

الطَّبِيُّ الَّذِي يَمُرُّ مُسْتَقِيمًا لَا يَتَعَرَّضُ لِلْمَتَالِفِ لَا جَرَّاحَةَ بِهِ غَيْرُ عَيْنِهِ.¹²⁰⁴

Atasözünün biçimsel açıdan birebir kullanımı günümüzde mevcut değildir. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Düşüne düşünme görmeli işi, sonra pişman olmamalı kişi*¹²⁰⁵ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde çeviriye ekleme yapıldığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *tehlikeli yollara dalmadan*/لِلْمَتَالِفِ لَا يَتَعَرَّضُ ifadesinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün ne demek istediğinin değil ne dediğinin aktarıldığı Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Bu atasözüne eş değer olabilecek bir mesel de bulamadık.

220. Yazın katıglansa kışın sevnür.¹²⁰⁶

*Yazın çalışıp kazanan kışın sevinir.*¹²⁰⁷

مَنْ اجْتَهِدَ وَاکْتَسَبَ صَائِفًا فَرِحَ شَايَةً.¹²⁰⁸

Atasözünün biçim ve anlam açısından benzer anlamlı karşılığı *Yazın başı pişenin kışın aşı pişer*¹²⁰⁹ şeklinde verilebilir.

¹²⁰² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti 't-Türk*, 510; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/151-152.

¹²⁰³ Kaçalin, *Dîvânu Lugâti 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 386. Alternatif çeviri için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti 't-Türk*, 409.

¹²⁰⁴ Bu atasözü düşünmeden ağır bir işe kalkışıp üstesinden gelemeyen, bundan dolayı kendisine kızılan kimse için söylenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti 't-Türk*, 510.

¹²⁰⁵ Bir kimse sonradan pişmanlık duyacağı bir duruma maruz kalmamak için yapacağı işi ayrıntılı ve düşünerek hareket etmelidir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 226.

¹²⁰⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti 't-Türk*, 514; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/159.

¹²⁰⁷ Kaçalin, *Dîvânu Lugâti 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 389.

¹²⁰⁸ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak gelecekte rahat etmek için vakitlice gayretli olmanın gerekliliğine vurgu yapıldığı anlaşılabılır. Yazma eserde صَائِفًا şeklinde ancak صَائِفًا doğru biçimdir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti 't-Türk*, 514; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 231.

¹²⁰⁹ Yazın gayret edip ihtiyaçlarını temin eden kışın rahat olur. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 490.

Atasözü incelendiğinde harfî çevirinin yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrildiği, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün biçimsel olarak çevrildiği, Arapça meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel olarak benzer bir ifade yer almamaktadır. Ancak bu atasözü için Arapçadaki *إِذَا مَا غَلَا رَأْسُكَ لَا يَغْلِي قِدْرُكَ*/Başın kaynamazsa tenceren kaynamaz şeklindeki mesel eş değer karşılık olarak verilebilir.

221. *Bilmiş yek bilmedük kişiden yeg.*¹²¹⁰

*Tanıdığın şeytan, tanımadığın adamdan daha iyidir.*¹²¹¹

الشَّيْطَانُ الَّذِي عَرَفْتَهُ خَيْرٌ مِنَ الرَّجُلِ الَّذِي لَمْ تَعْرِفْهُ.¹²¹²

Atasözünün bugün de kullanılan birebir karşılığı *Bildiğin şeytan, bilmediğin insandan yeğdir*¹²¹³ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı ve çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece biçimsel olarak çevrildiği, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Bu atasözünün Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı karşılığına rastlayamadık.

222. *Tayak bile taymas, tanuk sözün bütmes.*¹²¹⁴

*Elinde bastonu olan çamurda kaymaz, tanığın da ne dediği ancak tanıklık ettiği sırada öğrenilir.*¹²¹⁵

مَنْ كَانَ لَهُ عَصَا لَا يَزَلْ فِي الرَّدْعَةِ وَإِنْ كَلَّمَ الشَّاهِدَ لَا يُعْرِفُ إِلَّا عِنْدَ آدَاءِ

الشَّهَادَةِ.¹²¹⁶

¹²¹⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 515; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/160.

¹²¹¹ Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 389.

¹²¹² Bu atasözü tanıdıklarına saygı göstermesi istenilen kimse için söylenmektedir. Atasözü, tanınan kötü akrabanın yabancı iyiden daha üstün ve iyi olduğuna vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 515;

¹²¹³ Soysal, *Türk Atasözleri*, 84.

¹²¹⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 518; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/166.

¹²¹⁵ Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 392. Alternatif çeviri için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 416.

¹²¹⁶ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak kolay kolay bir başkasına güvenilmemesi gerektiği, şahidin söyleyeceğinin ancak şahitlik yaptığında belli olacağı vurgulanmış olabilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 518; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 193.

Atasözünün bugün şekilsel olarak aynı kullanımı bulunmamaktadır. Ancak yakın anlamlı karşılıkları *Her adamın ipiyle kuyuya inilmez*¹²¹⁷ ve *Kara yaslanma kar erir, ere yaslanma er ölür*¹²¹⁸ şeklinde verilebilir.

Atasözüne bakıldığında çeviriye eklemelerin yapıldığı bundan dolayı atasözünün uzadığı görülmektedir. Buradan hareketle dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade kaynaklarda yer almamaktadır. Biz de atasözünün Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı karşılığını bulamadık.

223. *Teve bedük erse mayakı bedük ermes.*¹²¹⁹

*Deve büyük ise de pisliği büyük olmaz.*¹²²⁰

إِذَا كَانَ الْبَعِيرُ كَبِيرَ الْجُثَّةِ فَبَعْرُهُ لَيْسَ بِكَبِيرٍ.¹²²¹

Atasözünün biçimce birebir kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Karga gül dalına konmakla bülbül olmaz*¹²²² şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde harfî yani biçimsel çeviri yapıldığı görülmektedir. Zira kelimeler ilk anlamlarıyla çevrilip çeviriye herhangi bir eklemeye yapılmamıştır. Dolayısıyla biçimsel çeviri yapıldığı, Arapça eş değer ya da yakın anlamlı meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda da bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözünün Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı karşılığına ulaşamadık.

224. *Kurmuş kiriş tügülmes, ukrukun tag egilmes.*¹²²³

*Kurulan yaya düğüm atılmadığı gibi kementle de dağ eğilmez.*¹²²⁴

لَا يَنْعَقِدُ الْوَتَرُ الْمُوْتَرُ كَمَا أَنَّ الطَّوْدَ لَا يُقَدَّرُ عَلَى إِمَالَتِهِ بِالْوَهَقِ.¹²²⁵

¹²¹⁷ Herkese güvenmek doğru olmaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 283.

¹²¹⁸ Kişi ne yapacaksa kendi bilgi ve becerisine dayanarak yapmalı, başkalarından gelecek yardım ve desteğe kolay kolay güvenmemelidir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 343.

¹²¹⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 518; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/168.

¹²²⁰ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/168.

¹²²¹ Bu atasözü kendini öven, büyüklenen kimseye söylenmektedir. Zira büyüklenmek beye yaraşmaktadır. Atasözü büyüğün itibarlı olmasıyla küçüğün de itibarlı kabul edilmeyeceğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 518; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 199.

¹²²² Soysal, *Türk Atasözleri*, 264.

¹²²³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 539; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/215.

¹²²⁴ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 440.

¹²²⁵ Bu atasözü küçük araç ve malzemelerle büyük bir işe koyulmak isteyen kimse için söylenmektedir. Atasözü, her işin yapımında kullanılan özel araçların ve yöntemlerin bulunduğu vurgu

Atasözünün şekilsel olarak birebir kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Küçük ölçekle büyük ambar dolmaz*¹²²⁶ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip herhangi bir ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece biçimsel çevirisinin aktarıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Kaynaklarda da bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de atasözünün Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı olabilecek karşılığına ulaşamadık.

225. *Böri koşnısın yemes.*¹²²⁷

*Kurt, komşuluğuna hürmeten komşusunu yemez.*¹²²⁸

الدُّبُّ لَا يَأْكُلُ جَارَهُ احْتِرَامًا لِمُجَاوَرَتِهِ.¹²²⁹

Atasözünün biçim ve anlam bakımından birebir kullanımı *Kurt komşusunu yemez*¹²³⁰ şeklinde hâlâ kullanılmaktadır. Bunun yanında *Aç kurt bile komşusunu dalamaz*¹²³¹ ve *Ev alma komşu al*¹²³² şeklindeki atasözleri de yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

Atasözü incelendiğinde çeviriye ekleme yapıldığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *komşuluğuna hürmeten*/مُجَاوَرَتِهِ ifadesinin Arapça çeviride yer almadığı görülmektedir. Buradan hareketle dinamik bir çeviri yapıldığı, Arapçada kullanılan eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlayamadık. Arapçada bu atasözüne eş değer bir mesel de bulamadık.

yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk*, 539; Korkmaz, *Divanü Lügat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 146.

¹²²⁶ Soysal, *Türk Atasözleri*, 310.

¹²²⁷ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk*, 542; Atalay, *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi*, 3/220.

¹²²⁸ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lüğâtî't-Türk*, 443.

¹²²⁹ Bu atasözü komşularına saygı göstermesi emredilen kimse için söylenmektedir. Atasözü, komşu kötü de olsa saygının bırakılmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lüğâtî't-Türk*, 542; Korkmaz, *Divanü Lügat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 79.

¹²³⁰ Bir kimse ne kadar kötü olursa olsun yakınlarına zarar vermez. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/378.

¹²³¹ Soysal, *Türk Atasözleri*, 14.

¹²³² İyi bir komşuya sahip olmak oldukça önemlidir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 247.

226. *Tamu kapgın açar tavar.*¹²³³

*Rüşvet, cehennemın kapısını bile açar. Başka kapıyı nasıl açmasın.*¹²³⁴

إِنَّ الرِّشْوَةَ تَفْتَحُ بَابَ النَّارِ فَكَيْفَ بِبَابٍ غَيْرِهِ.¹²³⁵

Atasözünün günümüz Türkçesinde biçimsel ve anlamsal yönden aynı kullanımına rastlayamadık.

Atasözü incelendiğinde biçimsel yani lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı ve çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece ne dediğinin aktarıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne karşılık gelebilecek eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele rastlayamadık.

227. *Bugday katında sarkaç suvalur.*¹²³⁶

*Buğday sayesinde karamuk da su görür.*¹²³⁷

بِدَوْلَةِ الْحِنْطَةِ وَبَرَكَتِهَا تَجِدُ الْمَارُورَةَ الْمَاءَ.¹²³⁸

Atasözünün biçimsel yönden benzer karşılığı *Buğday yanında acı ot da sulanır*¹²³⁹ şeklinde verilebilir. Ancak aralarında anlam farklılığı vardır.¹²⁴⁰

Atasözünün çevirisine bakıldığında lafzî çeviri yapıldığı, atasözüne karşılık gelen eş değer meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Biçimsel anlamda böyle bir ifadeye aşına olunmadığı gibi mesel kaynaklarında da yer almamaktadır. Biz de bu atasözünün Arapçadaki eş değer ya da yakın anlamlı karşılığına ulaşamadık.

¹²³³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 548; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/234.

¹²³⁴ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/234.

¹²³⁵ Bu atasözü işinin yapılması için rüşvet vermesi gereken kimse için söylenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 548.

¹²³⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 551; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/240.

¹²³⁷ Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 417. Alternatif çeviri için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 451. Çağbayır, "Karamuk", 3/3023.

¹²³⁸ Bu atasözü birisiyle arkadaşlığı sebebiyle iyi bir duruma eren kim için söylenmektedir. Atasözü, doğru insanlarla olan kişilerin onların güzel ve olumlu taraflarından faydalanacaklarını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 551; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 80.

¹²³⁹ Toplumun faydalanması için icra edilen düzenlemeler kötü düşünceli insanların daha kolay bir şekilde kötülük yapmalarına sebep olabilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 182.

¹²⁴⁰ Kâşgarlının aktarmış olduğu atasözü doğru insanla olanın ondan faydalanacağını ifade ederken, bugün kullandığımız atasözü toplumun faydasına yapılan düzenlemelerin kötü kimselerin daha kolay bir şekilde kötülük yapabilmelerine imkân sağladığını ifade etmektedir.

228. *Bir tilkü terisin ikile soyumas.*¹²⁴¹

*Bir tilkinin derisi iki defa soyulmaz.*¹²⁴²

لَا يُنَزَّعُ جِلْدُ ثَعْلَبٍ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ.¹²⁴³

Atasözünün şekil ve anlam yönünden birebir ve yakın anlamlı karşılığı *Bir tilkinin derisi iki defa soyulmaz*¹²⁴⁴ ve *Bir koyundan iki post çıkmaz*¹²⁴⁵ şeklinde kullanılmaktadır.

Atasözü incelendiğinde lafzî çevirinin söz konusu olduğu, kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrildiği, ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla biçimsel çevirinin uygulandığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Bu çeviri anlamsal olarak mesele benzese de şekilsel olarak mesel kaynaklarında yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer mesele ulaşamadık.

229. *Yazıda böri ulusa evde it bagrı tartışur.*¹²⁴⁶

*Kırda kurt ulusa evdeki itin -kurda acıdığı için- ciğeri sızlar.*¹²⁴⁷

إِذَا عَوَى الذُّئْبُ فِي الْفَلَاةِ يَتَوَجَّعُ كَيْدُ الْكَلْبِ فِي الْبَيْتِ.¹²⁴⁸

Atasözünün günümüz Türkçesindeki karşılığına ulaşamadık.

Atasözü incelendiğinde biçimsel çevirinin söz konusu olduğu görülmektedir. Zira kelimeler ilk anlamlarıyla çevrilip çeviriye herhangi bir ekleme yapılmamıştır. Dolayısıyla sadece biçimsel çeviri yapıldığı, Arapça meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Mesel kaynaklarında da bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifadeye denk gelmedik. Bu atasözüne karşılık gelebilecek eş değer ya da yakın anlamlı bir mesele de rastlayamadık.

¹²⁴¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 553; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/244.

¹²⁴² Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 455.

¹²⁴³ Bu atasözü kendisine iyilik yapan kimseden tekrarını arzu eden kişiler için söylenmektedir. Ancak bu durum doğru değildir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 553; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 74.

¹²⁴⁴ Bir kişiden alınabilecek en yüksek verim alındıktan sonra bir o kadar daha istenmez. bk. *Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri*, 357.

¹²⁴⁵ Bir kimse kendi imkanlarını zorlayarak elinden geleni yapmış ise kendisinden tekrar fedakârlık istemek doğru olmaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 173.

¹²⁴⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 557; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/255.

¹²⁴⁷ Kaçalin, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 422.

¹²⁴⁸ Bu atasözü hısım ve akrabaların birbirlerine yardımcı olmaları için söylenmektedir. Zira akrabalar zor durumlarında birbirlerine acırlar. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 557.

230. Kedüklüg ölimes, küveçlig küirimes.¹²⁴⁹

Kepeneği olan kimse yağmurdan ıslanmaz, kendisini onunla korur. Gemde nayzaki (kısa mızrak şekilli) olursa at huysuzluk etmez.¹²⁵⁰

لَا يَبْتَلُ مِنَ الْمَطَرِ صَاحِبُ اللَّبَادَةِ يَتَوَقَّى بِهَا وَأَنَّ اللَّجَامَ إِذَا كَانَ نَزِيكِيًّا فَإِنَّ الْفَرَسَ لَا يَجْمَعُ وَلَا يَرْمَعُ.¹²⁵¹

Atasözünün şekilsel açıdan aynı kullanımı günümüze kadar ulaşamamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Ne karanlıkta yat ne kara düş gör*¹²⁵² şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde çeviriye bazı eklemelerin yapıldığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *onunla kendini korur* بِهَا/يَتَوَقَّى ve *nayzaki/kısa mızrak ise* نَزِيكِيًّا/إِذَا كَانَ نَزِيكِيًّا ifadesi Arapça çeviride yer almaktadır. Buradan hareketle sadece biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviriye benzer biçimde bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne eş değer veya yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele ulaşamadık.

231. Kişi eti tirigle tatır.¹²⁵³

İnsan etinin tadı hayatta iken vardır.¹²⁵⁴

إِنَّمَا يُوجَدُ طَعْمُ لَحْمِ الْإِنْسَانِ فِي حَيَاتِهِ.¹²⁵⁵

¹²⁴⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 557; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/256.

¹²⁵⁰ Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 422. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/256; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 459; Çağbayır, “Kepenek”, 3/3178, “Gem”, 2/2121.

¹²⁵¹ Bu atasözü yapılan işlerde hazırlıklı olunması gerektiğini bildirmek için söylenmektedir. Atasözü, yapılacak iş için önceden iyi tedbir alınması halinde o işten fayda hasıl olacağını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 557; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açısından İncelenmesi*, 122.

¹²⁵² Her türlü iş ve konuda tedbirli olunması ortaya çıkabilecek sorunların kolaylıkla aşılmasını sağlar. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/397.

¹²⁵³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 557; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/257.

¹²⁵⁴ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 461. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/257; Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 423.

¹²⁵⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 557. Bu atasözü İnsanın etinin tadının sağlığında bulunduğunu, mal mülk kazanarak tatlı yiyecekler elde ettiğini, hayatının bunlarla tatlandığını ifade etmektedir.

Atasözünün günümüzde biçimsel olarak birebir kullanımı olmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Her işin başı sağlık*¹²⁵⁶ ve *Sağlık varlıktan yeğdir*¹²⁵⁷ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çevirinin söz konusu olduğu görülmektedir. Zira kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip, çeviriye herhangi bir ekleme yapılmadığı, dolayısıyla sadece biçimsel çeviri yapılarak, atasözüne eş değer karşılık gelen Arapça meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü kaynaklarda bu çeviriye şekil olarak benzer bir ifade yer almamaktadır. Atasözünün Arapçadaki eş değer karşılığına da ulaşamadık.

232. *Kurtga büdik bilmes yerim tar ter.*¹²⁵⁸

*Kocakarı oyun bilmez, yerim dar der.*¹²⁵⁹

...أَنَّ الْعَجُوزَ لَا تَعْرِفُ الرَّقْصَ وَتَقُولُ مَكَانِي ضَيْقٌ.¹²⁶⁰

Atasözünün biçim ve anlam yönünden birebir karşılığı *Oynamasını bilmeyen kız 'yerim dar' demiş; yerini bollatmışlar 'yenim dar' demiş*¹²⁶¹ şeklinde hâlâ kullanılmaktadır.

Atasözü incelendiğinde lafzî çevirinin söz konusu olduğu ve kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrildiği görülmektedir. Buradan hareketle biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel yönden benzer bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözüne karşılık gelen eş değer mesele ulaşamadık.

¹²⁵⁶ İnsanın yapacağı, yerine getireceği her iş öncelikle sağlıklı olmaya bağlıdır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 286.

¹²⁵⁷ Sağlıktan daha büyük zenginlik yoktur. Zira insanın sağlığı yerinde olmazsa zenginlik bir fayda vermez. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 428.

¹²⁵⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 558.

¹²⁵⁹ Atalay, *Divanü Luğat-it-Türk Tercümesi*, 3/259.

¹²⁶⁰ Bu atasözü bir işi yapacağını belirtip yapması istendiği zaman türlü bahanelerle işi geçiştirmeye çalışan kimse için söylenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 558.

¹²⁶¹ Kişi Kendisinden beklenen yapılacak bir işi yerine getiremeyeceğinden çeşitli bahane ve engelleri ortaya koyarak beceriksizliğini saklamaya çalışır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 406.

233. *Aslan karısa sıçgan ütin küdezür.*¹²⁶²

*Arslan kocayınca yakalamak için fare deliğini gözler.*¹²⁶³

الأسد إذا شاخ يَرْتَصِدُّ جُحْرَ الْفَأْرَةِ لِيَأْخُذَهَا.¹²⁶⁴

Atasözünün biçim ve anlam açısından aynı karşılığı *Aslan kocayınca sıçan deliği gözetir*¹²⁶⁵ şeklinde günümüzde hâlâ kullanılmaktadır.

Atasözü incelendiğinde kelimelerin lafzî yöntemle çevrildiği, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı ve çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Kaynaklarda da bu çeviriye şekilsel olarak benzeyen bir ifade yer almamaktadır. Bu atasözüne eş değer karşılık olabilecek bir mesel de bulamadık.

234. *Tegirmende tugmuş sıçgan kök kükrekine korkmas.*¹²⁶⁶

*Değirmende doğan sıçan gök gürlemesinden korkmaz.*¹²⁶⁷

...أَنَّ الْفَأْرَةَ الَّتِي وُلِدَتْ فِي الطَّاحُونِ لَا تَخَافُ مِنَ الرَّعْدِ.¹²⁶⁸

Atasözünün biçim ve anlamca aynı karşılığı günümüzde *Değirmende doğan sıçan gök gürültüsünden korkmaz*¹²⁶⁹ şeklinde yer almakla beraber *Islanmışın yağmurdan korkusu olmaz*¹²⁷⁰ şeklindeki atasözü de anlamsal benzerliği açısından karşılık olarak verilebilir.

Bu atasözü incelendiğinde kelimelerin sadece lafzî olarak çevrildiği, çeviriye ekleme yapılmadığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında

¹²⁶² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 560; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/263.

¹²⁶³ Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 424. Alternatif çeviri için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 461.

¹²⁶⁴ Bu atasözü, büyük ve zor işlere gücü yetmeyen yaşlı kimsenin küçük şeyleri yapmaya razı olması için söylenmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 560.

¹²⁶⁵ Gücü yerinde iken önemli işlerin üstesinden gelen kimse gücünü kaybettiğinde aza kanaat etmek basit işlerle ilgilenmek durumunda kalır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 140.

¹²⁶⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 568; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/282.

¹²⁶⁷ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 468.

¹²⁶⁸ Bu atasözü sıkıntı içerisinde yaşamış ve buna alışmış kimse korkutulmak istendiğinde söylenmektedir. Atasözü, ağır sıkıntılardan geçmiş kişinin küçük şeylerle korkutulamayacağını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 568; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 195-196.

¹²⁶⁹ Daima kavga ve gürültünün içinde yaşamış kimse ufak çatışma ve kavgaları umursamaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 205.

¹²⁷⁰ Güç koşullarda yetişmiş insan, her türlü zorlukla korkmadan mücadele edebilir. Bir hata sebebiyle zarar görmüş insan, benzeri başka zararlı şeylerden korkmaz. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*; Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 302.

bu çeviriye biçimce benzer bir ifade mevcut değildir. Ancak Arapçada bu atasözü için أَنَا الْغَرِيقُ فَمَا لَا يُفْرِعُهُ صَوْتُ الْجَلْجَلِ/İhtiyar katırı çingirak sesleri korkutmaz¹²⁷¹ ve مَنْ كَانَ فِي الْأَسْفَلِ لَا يَخَوْفِي مِنَ الْبَلَلِ/Ben zaten boğulmuşum, ıslanmaktan korkmam¹²⁷² ve يَخْشَى السُّقُوطَ/Dipte olan düşmekten korkmaz¹²⁷³ şeklindeki meseller eş değer karşılık olabilir.

235. Ken ton upramas, keneşlig bilig artamas.¹²⁷⁴

Geniş elbise yıpranmaz, danışan akıl işi bozuk olmaz.¹²⁷⁵

...أَنَّ الثَّوْبَ الْوَاسِعَ لَا يَخْلُقُ وَأَنَّ الْعَقْلَ إِذَا لُقِّحَ بِالشُّورَى لَا يَفْسُدُ.¹²⁷⁶

Atasözünün şekil ve anlam açısından birebir karşılığı *Geniş giysi yıpranmaz, danışıklı bilgi bozulmaz*¹²⁷⁷ şeklindedir. Buna ek olarak *Danışan dağı aşmış, danışmayan yolu şaşmış*¹²⁷⁸ şeklindeki atasözü de verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece biçimsel olarak çevrildiği, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında yukarıdaki çeviriyle biçimsel olarak uyan bir ifade yer almamaktadır. Oysaki bu atasözü için Arapçadaki مَنْ اسْتَغْنَى بِرَأْيِهِ ذَلَّ وَمَنْ اِكْتَفَى بِعَقْلِهِ/Kim kendi fikriyle yetinirse zayıf düşer, kim de sadece kendi aklıyla yetinirse yanılır ve اَزْمِنَ بَاسِئِ الشُّورَةِ/Azmin başı istişaredir¹²⁷⁹ ve اِلْمَانِ خَيْرٌ مِنْ عِلْمٍ ve اِلْمَانِ خَيْرٌ مِنْ عِلْمٍ/İki bilgi bir bilgiden daha iyidir¹²⁸⁰ meselleri yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

¹²⁷¹ Ömer, Mu‘cemu’l-lügati’l-‘Arabiyyeti’l-mu‘âsıra, 2344.

¹²⁷² Ahmed Gabş, Mecma‘u’l-‘hikem ve’l-emşâl-fi’ş-‘Şi’ri’l-‘Arabî, 264.

¹²⁷³ Yüksel-Yılmaz, İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük (Atasözleri ve Deyimler), 42.

¹²⁷⁴ Mahmûd el-Kâşgarî, Dîvânu Lugâti’t-Türk, 601; Atalay, Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi, 3/358.

¹²⁷⁵ Kaçalin, Dîvânu Lugâti’t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü, 451. Alternatif çeviri için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti’t-Türk, 493.

¹²⁷⁶ Bu atasözü bir iş yapacağı zaman sadece kendi başına göre hareket etmemesi gereken, başkalarına danışması öğütlenen kişi için söylenmektedir. Zira danışılarak yapılan iş iyi iş olur. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, Dîvânu Lugâti’t-Türk, 601.

¹²⁷⁷ Bilgili, alanda tecrübeli kimselerin fikirleriyle hareket edenler başarıyı elde ederler. bk. Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri, 377.

¹²⁷⁸ Bilmediği bir şeyi bir bilene soran en zor işlerin altından bile kalkar. Ancak danışmayan zorluklarla karşılaşır durur. bk. Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 1/228.

¹²⁷⁹ el-Meydânî, Mecma‘u’l-emşâl, 1/87.

¹²⁸⁰ Bu mesel araştırma ve istişareyi övmek üzere söylenmektedir. bk. el-Meydânî, Mecma‘u’l-emşâl, 2/28.

236. Kuş tuzakka men için ilinür.¹²⁸¹

Kuş, içindeki yem için tuzağa takılır.¹²⁸²

...أَنَّ الطَّيْرَ إِنَّمَا يَتَعَلَّقُ بِالْفَخِّ لِأَجْلِ عَافِيَةٍ.¹²⁸³

Atasözünün günümüzde şekilsel olarak aynı kullanımına rastlayamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur*¹²⁸⁴ ve *Gözü tanede olan kuşun ayağı tuzaktan kurtulmaz*¹²⁸⁵ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde sadece biçimsel olarak çevrildiği, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviriyle şekilsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Biz de bu atasözü için eş değer karşılık olabilecek mesele ulaşamadık.

237. Erke mun tegir tag senirine yel tegir.¹²⁸⁶

İnsanın başına sıkıntı gelir, rüzgârda dağın burnuna vurur; ama rüzgâr gider dağ burnu kalır.¹²⁸⁷

قَدْ يَنْزِلُ عَلَى الْمَرْءِ الْمِحْنَةُ كَمَا يَضْرِبُ الرِّيحُ أَنْفَ الْجَبَلِ ثُمَّ تَزُولُ عَنْهُ كَمَا يَزُولُ الرِّيحُ
عَنْ الرَّعْنِ وَالرَّعْنُ عَلَى حَالِهِ.¹²⁸⁸

Atasözünün biçimsel olarak aynı kullanımı günümüze ulaşmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Dertsiz baş olmaz*¹²⁸⁹ şeklinde verilebilir.

¹²⁸¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 601; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/358.

¹²⁸² Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 493. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/358; Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 451.

¹²⁸³ Bu atasözü azık ararken istemediği bir duruma düşen kimse için söylenmektedir. Atasözü, aç gözlü insanların daha fazla varlığı elde etmek isterken zarar gördüklerine işaret etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 601; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 148.

¹²⁸⁴ Bir kimse küçük bir faydaya hasıl olayım derken kendini zarara ve felakete sürükleyebilir. Albayrak, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, 349.

¹²⁸⁵ Sürekli çıkarının ardında olan kimsenin tehlikeye maruz kalması kaçınılmazdır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 264.

¹²⁸⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 601

¹²⁸⁷ Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 452. Alternatif çeviri için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 493.

¹²⁸⁸ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak sıkıntının insan hayatında normal bir şey olduğuna ve zamanla geçtiğine işaret edildiği anlaşılabılır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 601; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 92-93.

¹²⁸⁹ Sıkıntısız kimse yoktur. Herkesin mutlaka bir derdi vardır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 211.

Atasözüne bakıldığında çevirirken bazı eklemelerin yapıldığı bundan dolayı atasözünün uzadığı görülmektedir. Zira Türkçe atasözünde yer almayan *sonra dağın zirvesinden rüzgârın kaybolması gibi insanın da sıkıntısı sona erer*/ثُمَّ تَزُولُ عَنْهُ كَمَا يَزُولُ ifadesinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün ne demek istediğinin aktarılıp dinamik bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü biçimsel anlamda böyle bir ifadeye kaynaklarda rastlayamadık. Arapçada bu atasözüne eş değer bir mesel de bulamadık.

238. Birin birin mın bolur, tama tama köl bolur.¹²⁹⁰

Birer toplanırsa ondan bin olur; bunun gibi damla arka arkaya damlarsa bununla göl dolar.¹²⁹¹

...أَنَّ اللَّاحِدَ إِذَا اجْتَمَعَتْ يَصِيرُ مِنْهَا الْأَلْفُ كَمَا أَنَّ الْقَطْرَةَ إِذَا تَرَادَفَتْ وَتَوَالَتْ يَمْتَلِئُ مِنْهَا الْغَدِيرُ.¹²⁹²

Atasözünün biçimsel ve anlamsal açıdan birebir karşılığı *Damlaya damlaya göl olur*¹²⁹³ şeklinde kullanılmaktadır.

Atasözü incelendiğinde harfî yani biçimsel çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel çeviri yapıldığı, Arapça meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü bu çeviri atasözüne biçimsel benzerlikte bir ifade kaynaklarda yer almamaktadır. Ancak الذُّودُ إِلَى الذُّودِ /Her sopa sopacıktandır¹²⁹⁴, Birer birer bin olur/damlaya damlaya göl olur¹²⁹⁵, مِنْ قَنَعٍ بِمَا هُوَ فِيهِ قَرَّتْ /Tohumdan ağaç yetişir¹²⁹⁶, مِنْ الْحَبَّةِ تَنْشَأُ الشَّجَرَةُ /Kim içinde bulunduğu duruma kanaat ederse gözü aydın olur¹²⁹⁷ ve اِرْضَ مِنَ الْعُشْبِ

¹²⁹⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 602; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/360.

¹²⁹¹ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 493.

¹²⁹² Bu atasözü az da olsa verilen şeyi kabul etmesi istenen kimseye söylenmektedir. Atasözü, küçük şeylerin zamanla birikip çoğaldığını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 602.

¹²⁹³ Önemsiz ve basit olduğu düşünülen şeyler biriktirilirse ihtiyaç halinde işe yarayabilir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 203.

¹²⁹⁴ Bu mesel az az toplanınca çok olur anlamına gelmektedir. bk. el-'Askerî, *Cemheretü 'l-emşâl*, 1/462.

¹²⁹⁵ Her büyük küçükten oluşur. Büyük şeyler, küçüğün büyümesiyle meydana gelir. bk. el-Meydânî, *Mecma 'u 'l-emşâl*, 1/44; Karslı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 113.

¹²⁹⁶ Bu mesel küçük iş ve durumlardan büyük işlerin ortaya çıktığını ifade etmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma 'u 'l-emşâl*, 2/375.

¹²⁹⁷ el-'Askerî, *Cemheretü 'l-emşâl*, 1/493.

بِالْخُوصَةِ/Yeşillik yok ise hurma yaprağına razı gel¹²⁹⁸ şeklindeki meseller bu atasözüne eş değer ve yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

239. Süsegen udka tenri münüz bermez.¹²⁹⁹

Çok süsen/boynuzlayan öküze Allah boynuz vermez.¹³⁰⁰

لَا يُعْطِي اللَّهُ لِلْبَقَرِ النَّطُوحَ قَرْنًا.¹³⁰¹

Atasözünün şekil ve anlam yönünden birebir karşılığı *Süsen öküze boynuz verilmez*¹³⁰² şeklinde günümüzde hâlâ kullanılmaktadır.

Atasözü incelendiğinde kelimelerin lafzî yöntemle çevrildiği ve ilk anlamlarıyla aktarıldıkları görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece biçimsel çevirisinin yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel benzerlikte bir ifade yer almamaktadır. Atasözünün Arapçadaki eş değer karşılığına da rastlayamadık.

240. Közden yırasa gönülden yeme yırar.¹³⁰³

Dostlar gözden uzak kalırlarsa sevgileri de gönülden uzaklaşır.¹³⁰⁴

إِنَّ الْأَجْبَاءَ إِذَا بَعُدُوا عَنِ الْعَيْنِ يَبْعُدُ حُبُّهُمْ أَيْضًا مِنَ الْقَلْبِ.¹³⁰⁵

Atasözünün şekil ve anlam yönünden aynı karşılığı *Gözden irak olan gönülden de irak olur*¹³⁰⁶ şeklinde hâlâ yaşamaktadır.

Atasözü incelendiğinde lafzî çevirinin söz konusu olduğu, kelimelerin ilk anlamlarıyla çevrilip aktarıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir.

¹²⁹⁸ el-‘Askerî, *Cemheretü’l-emşâl*, 1/178.

¹²⁹⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*, 603-604; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/364.

¹³⁰⁰ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti’t-Türk*, 495. Alternatif çeviri için bk. Kaçalın, *Dîvânu Lugâti’t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 453. Çağbayır, “Süsegen”, 4/5335.

¹³⁰¹ Bu atasözü bir işi yerine getirmek istemesine rağmen getirmeyen kişiye söylenmektedir. Zira o işi yapsaydı insanlara zararı dokunacaktı. Atasözü zulüm ve zorbalığa çalışanların asla Allah’ın inayetinde olmadıklarını vurgulamaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*, 603-604.

¹³⁰² İnsanlara kötülük yapmayı huy haline getirmiş kişiye Allah imkân vermez. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 522; Soysal, *Türk Atasözleri*, 375.

¹³⁰³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*, 604; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/366.

¹³⁰⁴ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti’t-Türk*, 496. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/366.

¹³⁰⁵ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak anlaşılacağı üzere atasözüyle, sevilen kimseler uzaklaştıklarında sevenleri tarafından unutulduklarını ifade edilmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*, 604.

¹³⁰⁶ Birbirinden ayrı olanların zamanla sevgileri azalır. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 264.

Dolayısıyla sadece biçimsel çeviri yapıldığı, Arapça meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviriyle biçimsel yönden benzer bir ifade yer almamaktadır. Ancak bu atasözüne Arapçadaki *الْبَعِيدُ عَنِ الْعَيْنِ بَعِيدٌ عَنِ الْقَلْبِ*/Gözden uzak olan kalpten de uzak olur¹³⁰⁷ meseli eş değer karşılık olabilir.

241. *Edgü er sünöi erir/irir atı kalır.*¹³⁰⁸

*İyi adamın kemiği toprakta çürür; ama namı yürür.*¹³⁰⁹

تَبَلَّى عِظَامُ الرَّجُلِ الصَّالِحِ فِي التُّرَابِ وَيَبْقَى ذِكْرُهُ مُخَلَّدًا.¹³¹⁰

Atasözünün günümüz Türkçesinde biçimsel olarak aynı kullanımına ulaşamadık. Ancak yakın anlamlı karşılığı *At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır*¹³¹¹ şeklinde verilebilir.

Atasözü incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece ne dediğinin aktarılması suretiyle biçimsel olarak çevrildiği, Arapçadaki eş değerinin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekil bakımından benzer bir ifade yer almamaktadır. Ancak bu atasözüne Arapçadaki *كُلُّ إِمْرِيٍّ يُؤَلِّي الْجَمِيلَ مُحِبِّبٌ*/İyilik yapan kimse herkesçe sevilir¹³¹² meseli eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

¹³⁰⁷ Ömer, *Mu‘cemu’l-lügati’l-‘Arabiyyeti’l-mu‘âşıra*, 224.

¹³⁰⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti’t-Türk*, 605; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/367-368. Atasözünün tekrar ettiği yer için bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti’t-Türk*, 612; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/384.

¹³⁰⁹ Kaçalin, *Dîvânu Luğâti’t-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 454. Alternatif çeviri için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/367-368; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luğâti’t-Türk*, 496.

¹³¹⁰ Bu atasözü iyilik yapması emredilen kimse için söylenmektedir. Atasözü, iyilik yapan insanların vefat ettikten sonra anılıp unutulmadıklarını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâti’t-Türk*, 605; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk’teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 84.

¹³¹¹ Her insan bir gün ölür ancak yaşarken yaptığı iyi ve güzel şeyler arkasında iyi bir adla anılmasını sağlar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 142.

¹³¹² el-Haseni’l-Yüsî, *Zehru’l-Ekem fi’l-emşâl ve’l- hikem*, 1/233.

242. Kalın berse kız alır, kerek bolsa kız alır.¹³¹³

Adam çeyiz/başlık verirse bakire gelin alır, bir şeye ihtiyaç duyarak arayan kişi pahalı almak zorunda kalır.¹³¹⁴

إِذَا أُعْطِيَ الرَّجُلُ الْمَهْرَ يَجِدُ الْعُرُوسَ بِكَرًا وَإِذَا كَانَ يَطْلُبُ شَيْئًا وَهُوَ مُحْتَاجٌ إِلَيْهِ لَا بُدَّ
أَنْ يَشْتَرِيهِ غَالِيًا.¹³¹⁵

Atasözünün şekilsel yönden birebir kullanımı olmasa da yakın anlamlı karşılığı Parayı veren düdüğü çalar¹³¹⁶ ve Paranın/akçenin gittiğine bakma, işinin bittiğine bak¹³¹⁷ şeklinde verilebilir.

Atasözüne bakıldığında çeviriye bazı eklemelerin yapıldığı bundan dolayı uzadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün ne demek istediğinin aktarılıp sadece dinamik bir çeviri yapıldığı, Arapça meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira biçimsel anlamda bu çeviriye benzeyen bir ifadeye kaynaklarda rastlayamadık. Ancak Arapçada bu atasözüne مَنْ يَنْكِحُ الْحَسَنَاءَ يُعْطِي مَهْرَهَا/Kim güzel kadınla evlenirse mihrini verir¹³¹⁸ meseli eş değer olmasa da yakın anlamlı karşılık olarak verilebilir.

243. Öküş/üküş sevinç bolsa katıg ohsınur.¹³¹⁹

Çok sevinen kişi, gün gelir çok üzülecek bir hale düşer.¹³²⁰

إِنَّ صَاحِبَ السُّرُورِ الْكَثِيرِ قَدْ يَقَعُ فِي شَيْءٍ يَشْتَدُّ هَمُّهُ فِي ذَلِكَ.¹³²¹

¹³¹³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 606; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/371.

¹³¹⁴ Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 456. Alternatif çeviri için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 498.

¹³¹⁵ Bu atasözü ihtiyacı olan şeye sahip olmak isteyen kimsenin yüksek bir bedel ödemesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 606; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 112-113.

¹³¹⁶ Bir malı elde edebilmek ve bir işi yaptırmak için gerekli ücreti vermek icap eder. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 420.

¹³¹⁷ Bir kimsenin, işini halledebilmesi için parayı esirgememelidir. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 514.

¹³¹⁸ Bu mesel bir şey isteyen çaba sarfetmesi gerektiğini ifade etmek için söylenmektedir. bk. el-'Askerî, *Cemheretü'l-emşâl*, 2/258.

¹³¹⁹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 607; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/373-374.

¹³²⁰ Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 456. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/373-374; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 499.

¹³²¹ Bu atasözü bir konudaki aşırılığı bırakması gereken kimse için söylenmektedir. Atasözü çok sevinen insanın sonrasında sıkıntı yaşayacağını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 607; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 171.

Atasözünün biçimsel bakımdan birebir karşılığı bulunmamakla beraber yakın anlamlı karşılığı *Çok gülen çok ağlar*¹³²² şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün sadece ne dediğinin aktarılması suretiyle biçimsel çevirisinin yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer veya yakın anlamlı meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında Arapça çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifadeye rastlamadık. Arapçada bu atasözüne eş değer veya yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesel de bulamadık.

244. *Toyın tapuğsak, tenri sevinçsiz.*¹³²³

*Kafirlerin din adamı Yüce Allah'a ibadet eder ama Yüce Allah onun amelinden razı olmaz.*¹³²⁴

عَلَجَ الْكَفْرَةَ مُتَعَبِّدٌ لِلَّهِ تَعَالَى وَاللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى غَيْرُ رَاضٍ عَمَلَهُ.¹³²⁵

Bu atasözünün günümüz Türkçesinde biçim ve anlam bakımından birebir karşılığına ulaşamadık.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî çeviri yapıldığı ve atasözünün çevirisine ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla burada sadece biçimsel çeviri yönteminin uygulandığı, Arapçada bu atasözüne eş değer veya yakın anlamlı karşılık olabilecek meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviri ile şekilsel yönden benzer bir ifadeye rastlayamadık. Bu atasözüne eş değer veya yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesel de bulamadık.

¹³²² Hayatın sadece gülmek ve eğlenmekten ibaret olduğunu düşüneneler zarara uğrarlar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 198.

¹³²³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 608; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/376-377.

¹³²⁴ Kaçalin, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 458. Alternatif çeviri için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 501.

¹³²⁵ Bu atasözü birine bir iş yaparak iyi yaptığını düşünen, ancak tiksiniilen kişiye söylenmektedir. Atasözü, eğer insan herhangi bir kimseyi sevmiyorsa o ne yaparsa yapsın yaranamaz anlamındadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 608; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 207-208.

245. Yazmas atım yağmur, yanılmas bilge yanku.¹³²⁶

Mahir ve şaşmaz atıcı yağmurdur, her hususta doğru söyleyen alim de yankıdır.¹³²⁷

إِنَّ الرَّامِيَ الْحَازِقَ الْمُقَرَّطِسَ هُوَ الْمَطَرُ وَإِنَّ الْعَالِمَ الْمُصِيبَ فِي كُلِّ شَيْءٍ هُوَ
الْصَّادِقُ.¹³²⁸

Atasözünün şekil ve anlam yönünden yakın anlamlı karşılığı *Şaşmaz atıcı olmaz, yanılmaz bilge olmaz*¹³²⁹ ve *Şaşmaz yanılmaz bir Allah*¹³³⁰ şeklinde verilebilir.

Atasözüne bakıldığında çevirirken bazı eklemelerin yapıldığı bundan dolayı atasözünün uzadığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün ne demek istediğinin aktarılıp dinamik bir çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü biçimsel anlamda bu çeviriye benzer bir ifade kaynaklarda yer almamaktadır. Ancak Arapçada bu atasözüne *لِكُلِّ عَالِمٍ هَفْوَةٌ وَلِكُلِّ صَارِمٍ نَبْوَةٌ*/Her alimin kusuru, her güçlüünün başarısız anı vardır¹³³¹ meseli eş değer karşılık olabilir.

246. İki koçnar başı bir aşaçta/eşiçte pışmas.¹³³²

İki koç başı bir tencerede pişmez.¹³³³

أَنَّ رَأْسَ الْكَبْشَيْنِ لَا يَنْطَبِخَانِ فِي قِدْرِ وَاحِدٍ.¹³³⁴

¹³²⁶ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 610; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/379-380.

¹³²⁷ Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lügâti't-Türk*, 502. Alternatif çeviriler için bk. Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/379-380; Kaçalın, *Dîvânu Lügâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 459.

¹³²⁸ Bu atasözü bir konuda hata yapıp özür dileyen kimse için söylenmektedir. Atasözü insanın hata yapabileceğini tek hatasızın doğa olayları olduğunu ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 610; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 233. bk. Ebû Mansûr 'Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl es-Se'âlibî, *Fıkhü'l-luğa ve sırrü'l-'Arabiyye*, nşr. Yâsîn el-Eyyûbî (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1420/2000), "مُقَرَّطِس", 233.

¹³²⁹ Bir konuda uzman kimseler bile zaman zaman hataya düşebilirler. bk. *Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri*, 335.

¹³³⁰ Soysal, *Türk Atasözleri*, 376.

¹³³¹ Ömer, *Mu'cemu'l-lügati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âsıra*, 2356.

¹³³² Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 611; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/381-382.

¹³³³ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/381-382.

¹³³⁴ Bu atasözü bir yerde toplanan ve birinin çıkması gerekli olan iki bey için söylenmektedir. Atasözü, bir yerde iki yöneticinin bulunması halinde geçimsizlik olacağını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, 611; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açından İncelenmesi*, 103.

Atasözünün biçim ve anlam bakımından birebir karşılığı *İki aslan bir posta sığmaz*¹³³⁵ ve *İki baş bir kazanda kaynamaz*¹³³⁶ şeklinde hâlâ yaşamaktadır.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde biçimsel bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, atasözüne ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel bir çeviri yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira mesel kaynaklarında bu çeviriye biçimsel olarak benzeyen bir ifadeye rastlayamadık. Oysa Arapçada bu atasözü için *لَا يُجْمَعُ سَيْفَانِ فِي غِمْدٍ* / *İki kılıç bir kına sığmaz*¹³³⁷ şeklindeki mesel eş değer karşılık olarak verilebilir.

247. *Kandaş kuma urur ögdeş örü tartar.*¹³³⁸

*Baba bir olanlar birbirini çekemedikleri için çok dövüşürler. Ana bir kardeşler aralarında sevgi olduğu için birbirlerine yardım ederler.*¹³³⁹

...أَنَّ بَنِي الْعَلَاتِ يَضْرِبُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا ضَرْبًا تَخِينًا لِبُغْضَةٍ تَكُونُ بَيْنَهُمْ وَأَنَّ بَنِي

الْأَخْيَافِ يُعِينُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا لِمَحَبَّةٍ تَكُونُ بَيْنَهُمْ.¹³⁴⁰

Atasözünün şekil ve anlam yönünden yakın anlamlı karşılığı *Üvey öz olmaz, kemha bez olmaz*¹³⁴¹ ve *Anadan doğmayan kardeş sayılmaz*¹³⁴² şeklinde verilebilir.

Bu çeviriye bakıldığında atasözünün çevirisine bazı eklemelerin yapıldığı bundan dolayı atasözünün uzadığı görülmektedir. Çünkü Türkçe atasözünde yer almayan *aralarındaki çekememezlik sebebiyle* / *لِبُغْضَةٍ تَكُونُ بَيْنَهُمْ* ve *aralarındaki sevgi dolayısıyla* / *لِمَحَبَّةٍ تَكُونُ بَيْنَهُمْ* ifadelerinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle atasözünün ne demek istediğinin aktarılıp dinamik bir çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır.

¹³³⁵ Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/320.

¹³³⁶ Birden çok yöneticinin olduğu yerde karışıklık meydana gelir. Düzen ortadan kalkar. Kimin neyi nasıl yapacağına dair yol yöntem bilinemez. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 305.

¹³³⁷ el-Meydânî, *Mecma' u'l-emşâl*, 2/272.

¹³³⁸ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 611; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/382.

¹³³⁹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/382. Alternatif çeviriler için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 503; Kaçalin, *Dîvânu Lûgâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 460.

¹³⁴⁰ Bu atasözünün ne üzerine söylendiği belirtilmemiştir. Ancak baba bir kardeşlerin aralarındaki düşmanlıktan, birbirlerine şiddetlice vurduklarını ana bir kardeşlerin ise aralarındaki sevgiden birbirlerine yardımcı olduklarının ifade edildiği düşünülebilir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lûgâti't-Türk*, 611.

¹³⁴¹ Ne denli benimsenmek istenirse istensin, üvey çocuk, kendi çocuğunun yerine geçemez. bk. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1/456.

¹³⁴² Soysal, *Türk Atasözleri*, 41.

Zira bu çeviri ile biçimsel benzerlikte bir ifadeye kaynaklarda rastlayamadık. Bu atasözüne eş değer bir mesel de bulamadık.

248. *Yalnus kaz ötmes.*¹³⁴³

*Bir tek kaz ötmez.*¹³⁴⁴

لَا يَصِيحُ الْبَطُّ الْفَرْدُ الْوَحِيدُ.¹³⁴⁵

Atasözünün şekil olarak birebir kullanımı olmasa da yakın anlamlı karşılığı *Bir elin nesi var, iki elin sesi var*¹³⁴⁶ ve *Yalnız kuş yuva yapmaz*¹³⁴⁷ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, atasözüne ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün sadece biçimsel olarak çevrildiği, Arapçada karşılık gelen meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü mesel kaynaklarında bu çeviri ile aynı biçimde bir ifade yer almamaktadır. Ancak bu atasözü için Arapçadaki *بِالسَّاعِدَيْنِ تَبْطِشُ الْكَفَّانُ*/*İki elle alkış tutulur*¹³⁴⁸ ve *الْيَدُ الْوَاحِدَةُ لَا تُصَفَّقُ*/*Bir elle alkışlanmaz*¹³⁴⁹ şeklindeki meseller eş değer karşılık olabilir.

249. *Karı öküz baldoka korkmas.*¹³⁵⁰

*Yaşlı öküz baltadan korkmaz.*¹³⁵¹

أَنَّ الثَّوْرَ الْمُسِنَّ لَا يَخَافُ مِنَ الْفَأْسِ.¹³⁵²

¹³⁴³ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luġâti't-Türk*, 612; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/384.

¹³⁴⁴ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/384. Alternatif çeviri için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luġâti't-Türk*, 505.

¹³⁴⁵ Bu atasözü işlerini yaparken başkalarına danışıp yardım alması gerekli olan kişi için söylenmektedir. Atasözü, insanların bazı işlerinde başkalarının yardımına ihtiyacı olabileceğine vurgu yapmaktadır. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luġâti't-Türk*, 612; Korkmaz, *Divanü Lûgat-it Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi*, 226-227.

¹³⁴⁶ Zor işleri başarabilmek için başkalarıyla iş birliği içinde olmak gerekir. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 170.

¹³⁴⁷ İnsan tek başına hayat mücadelesi vermekte zorlanır daima desteğe ihtiyaç duyar. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 485.

¹³⁴⁸ Bu mesel iki adamın bir işte yardımlaşma ve dayanışması üzerine söylenmektedir. bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/137.

¹³⁴⁹ Na'ûm Şukayr, *Emşâlu'l-'Avâm fî Mısır ve's-Sûdân ve's-Şâm*, 71.

¹³⁵⁰ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luġâti't-Türk*, 627; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/421.

¹³⁵¹ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/421. Alternatif çeviriler için bk. Kaçalın, *Dîvânu Luġâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 473; Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Luġâti't-Türk*, 522.

¹³⁵² Bu atasözü alışmış olduğu şey ile korkutulmak istenen kişi için söylenmektedir. Atasözü, ağır sıkıntı ve zorluklar yaşamış kimseye bir yenisinin ağır gelip onu korkutmayacağını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luġâti't-Türk*, 627.

Atasözünün şekil olarak birebir kullanımı günümüze kadar ulaşamamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Ölmüş eşek kurttan korkmaz*¹³⁵³ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, atasözüne ekleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda bu çeviriye şekilsel olarak benzeyen bir ifadeye denk gelmedik. Ancak Arapçada bu atasözü için *لَا يُفْزَعُهُ صَوْتُ الْبَغْلِ الْمَهْرَمِ لَا يُفْزَعُهُ صَوْتُ الْجُلْجُلِ*/İhtiyar katırı çingirak sesleri korkutmaz¹³⁵⁴ meseli eş değer karşılık olarak verilebilir.

250. *Suv körmeginçe etük tartma.*¹³⁵⁵

*Su görmedikçe pabuç çıkarma.*¹³⁵⁶

لَا تَنْزَعُ الْخُفَّ قَبْلَ رُؤْيَا الْمَاءِ.¹³⁵⁷

Atasözünün biçim ve anlam yönünden birebir karşılığı *Dereyi görmeden paçaları sıvama*¹³⁵⁸ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisi incelendiğinde lafzî bir çeviri yapıldığı, kelimelerin ilk anlamlarıyla aktarıldığı, çeviriye ekleme yapılmadığı görülmektedir. Buradan hareketle biçimsel çeviri yapıldığı, Arapçada bu atasözüne karşılık gelen eş değer meselin aktarılmadığı anlaşılmaktadır. Mesel kaynaklarında da bu çeviriyle biçimsel benzerlikte bir ifade mevcut değildir. Ancak bu atasözünün Arapçadaki eş değeri *لَا تَحْمَدُ الْبِدَايَةَ حَتَّى لَا تَعْبُرَ الْجِسْرَ قَبْلَ أَنْ تَصِلَ إِلَيْهِ*/Köprüye varmadan köprüden geçme¹³⁵⁹ ve *لَا تَرَى النَّهْيَةَ*/Sonucu görmeden başlangıcı övme¹³⁶⁰ şeklinde verilebilir.

¹³⁵³ Bazı sebeplerden dolayı sıkıntı ve zorluk yaşayan kimse artık kaybedecek bir şeyi kalmadığından hiçbir şeyden korkmaz. bk. Aksu vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 411.

¹³⁵⁴ Ömer, *Mu 'cemu' l-lügati 'l- 'Arabiyyeti 'l-mu 'âşıra*, 2344.

¹³⁵⁵ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 629; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/426.

¹³⁵⁶ Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/426.

¹³⁵⁷ Bu atasözü yaptığı işlerde aceleci olmaması gereken kimse için söylenmektedir. Atasözü, aceleciliğin olumsuz olacağını ve eksik sonuçlar doğuracağını ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Luğâtî 't-Türk*, 629.

¹³⁵⁸ Soysal, *Türk Atasözleri*, 131.

¹³⁵⁹ Karslı, *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*, 318.

¹³⁶⁰ Yüksel-Yılmaz, *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük (Atasözleri ve Deyimler)*, 28.

251. Yalksa yeme yag edgü, küyse yeme kün edgü.¹³⁶¹

*İnsan bıksa da sade yağ, katıksız ekmekten/yavan ve tuzlu yemekten daha iyidir, güneş yaksa da buluttan, sisten daha iyidir.*¹³⁶²

السَّمْنُ وَإِنْ بَشِمَ الْإِنْسَانُ مِنْهُ فَهُوَ خَيْرٌ مِنْ طَعَامِ قَفَارٍ مَلِيحٍ وَالشَّمْسُ وَإِنْ أَحْرَقَتْ فَهُوَ
خَيْرٌ مِنَ الدَّجَنِ وَالضَّبَابِ.¹³⁶³

Atasözünün biçim ve anlam bakımından aynı kullanımı günümüze kadar ulaşamamıştır. Ancak yakın anlamlı karşılığı *Cebi dolu olanın keyfi yerinde olur*¹³⁶⁴ ve *Zengin olan buzlu hoşaf içer*¹³⁶⁵ şeklinde verilebilir.

Atasözünün çevirisine bakıldığında bazı eklemelerin yapıldığı bundan dolayı atasözünün uzadığı görülmektedir. Çünkü Türkçe atasözünde yer almayan *tuzlu yavan yemek*/مَلِيحٍ قَفَارٍ ve *bulut ve sis*/دَجْنٍ وَالضَّبَابِ ifadelerinin Arapça çeviride yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla atasözünün dinamik çevirisinin yapıldığı, Arapçadaki eş değer meselin verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü bu çeviri ile biçimsel açıdan benzer bir ifadeye kaynaklarda rastlayamadık. Atasözüne eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek bir mesele de ulaşamadık.

¹³⁶¹ Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 632; Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 3/435.

¹³⁶² Kaçalın, *Dîvânu Lugâti't-Türk Türk Dilinin İlk Sözlüğü*, 477. Alternatif çeviri için bk. Ercilasun-Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk*, 527.

¹³⁶³ Bu atasözü, yağ ne kadar çok yense de tatsız tuzsuz yemekten iyi ve güneş yaksa da sisten, pustan daha iyi olduğunu ifade etmektedir. bk. Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 632.

¹³⁶⁴ Zengin kimse mal varlığının verdiği kuvvetle daima keyifli olur. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 515.

¹³⁶⁵ Elinde parası bulunan kişi her istediğini yapar, elde edebilir. bk. Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri*, 518.

4. SONUÇ

Arapçada mesel terimi ile karşılık bulan atasözleri, farklı kültürlerle sahip toplumların kültür ve yaşam biçimlerini yansıtarak hayatta tuttıkları ve gelecek nesillere aktardıkları dilin özlü ve süslü unsurları olmaları bakımından oldukça önemli bir yere sahiptirler.

Bu bağlamda bu tez, *Dîvânu Luġâti't-Türk*'teki Karahanlı Türkçesi ile yazılmış atasözlerinin Kâşgarlı Mahmûd tarafından Arapçaya yapılan çevirilerini ve Arapçadaki mesellerle mukayesesini konu edinmiştir. Kâşgarlı Mahmûd tarafından yapılan bu çeviriler, temel çeviri türleri olan, biçimsel, dinamik ve eş değer çeviri çerçevesinde incelenmiştir. Bu inceleme neticesinde kimi atasözlerinin çevirisinde biçimsel çeviri yönteminin kimi atasözlerinde ise dinamik çeviri yönteminin kullanıldığı bazı atasözlerinin ise çevrilmekle birlikte Arapçadaki eş değer karşılıklarının verildiği tespit edilmiştir. Atasözleri Arapçaya biçimsel ve dinamik çeviri yöntemiyle aktarılmıştır.

Atasözlerinin tamamı bu şekilde çevrilmekle birlikte, 16 atasözünün Arapçadaki mesel karşılıklarının da aktarıldığı görülmüştür. Bu mesellere dair genel ve kısa bir değerlendirme hem müstakil başlık altında hem de metin içinde yeri geldikçe yapılmış, kimi mesellerin atasözleriyle tam olarak aynı anlamı ifade etmediği tespit edilmiştir.

Çalışmada tekrar eden atasözleri hariç 251 atasözüne ulaşılmıştır. Atasözlerinin sayısı çeşitli çalışmalarda farklılık göstermektedir. Bu farklılığın sebeplerinden ilki Kâşgarlı Mahmûd'un atasözlerinin bir kısmını olduğu gibi tekrar edip, bir kısmını ise farklı biçimlerde tekrar etmesi ve dil bilgisi kuralları üzerine dururken atasözleriyle örneklendirip pekiştirmesidir. Bir diğer sebep ise Kâşgarlı Mahmûd'un bazı deyimleri de atasözü olarak almasıdır. Çalışmamızda otuz bir atasözünün tekrar ettiğini tespit ettik.

Dîvânu Luġâti't-Türk'te ulaşabildiğimiz kadarıyla yedi deyim yer almaktadır. Bu deyimlerin de bazılarını mesel kategorisi altında zikreden çalışmalar mevcuttur. Ancak biz bu çalışmamızda söz konusu ifadeleri deyim olarak aldık ve müstakil bir

başlık altında bu deyimlere kısaca değindik. ‘Yedi başlı yılan’ deyimini buna örneklerden biridir.

Her ne kadar *Dîvânu Luġâti’t-Türk*’te yer alan uzun Arapça ifadeler çeşitli çalışmalarda atasözü/mesel olarak değerlendirilmişse de biz bu ifadeleri atasözü/mesel kategorisinde yer almadıkları kanaatiyle çalışmamıza dahil etmedik. *Tünle bulut örtense evlûk urı keldürmişçe bolur. Tanğda bulut örtense evge yağı kirmişçe bolur/ إِذَا أَحْمَرَّتِ السَّحَابَةُ لَيْلًا يَكُونُ كَأَنَّ الزَّوْجَةَ وَلَدَتْ ابْنًا ذَكَرًا وَإِذَا احْتَرَقَتْ غَادِيًا صَبَاحًا فَكَأَنَّ الْعَدُوَّ الْمُعِيرَ* *دَخَلَ الْبَيْتَ* ifadesi bu duruma verilebilecek örneklerden biridir.

Hem biçimsel hem de anlamsal açıdan değerlendirmesini yaptığımız atasözlerinin bir kısmının, günümüz Türkçesinde hem biçim hem de anlam bakımından birebir kullanımı varken bir kısmının ise birebir kullanımının olmadığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle söz konusu atasözlerinin kullanımının o döneme has olabileceği anlaşılmıştır.

Bu atasözlerine eş değer ya da yakın anlamlı karşılık olabilecek Arapça meseller de mümkün olduğunca çalışmaya aktarılmaya çalışılmış, bir kısım atasözünün Arapçadaki eş değerine ulaşılamamıştır.

Bu konu çerçevesinde; *Dîvânu Luġâti’t-Türk*’teki tekrarlı atasözlerini müstakil olarak çeviri türleri altında daha genişçe inceleyen, atasözlerini hem Türkçe hem Arapça açısından konularına göre değerlendiren, Kâşgarlı Mahmûd’un çeviri yöntemini, kelime tercihlerini ve *Dîvânu Luġâti’t-Türk*’teki ve Arapçadaki deyimlerin karşılaştırmalı incelemesini konu alan çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Şükrü Haluk. *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Aksu, Belgin Tezcan. vd., *Türk Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022.
- Akün, Ömer Faruk. “*Kâşgarlı Mahmud*”. TDV İslam Ansiklopedisi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 25/9-15.
- Albayrak, Nurettin. *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2009.
- İbn. ‘Asâkir, Ebû’l-Kâsım ‘Ali b. el-Hasen. *Târîhu Medîneti Dimaşk*. thk. Muhibbuddîn Ebî Seîd Ömer b. Garâmete’l-‘Amravî (Dârü’l-Fikr, 1415/1995.
- ‘Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. ‘Abdillâh b. Sehl. *Cemheretü’l-emşâl*. thk. Muhammed Ebû’l-Fadl İbrâhîm-‘Abdülmeccid Katâmiş, 1-2. Cilt. Beyrût: Dârü’l-Cîl, 4. Basım, 1408/1988.
- Aslan, Fatma Betül. *Yaşar Kemal’in ‘Yer Demir Gök Bakır’ Adlı Romanının Türkçeden Arapçaya Çevirisindeki Deyimlerin Eş değerlik Bağlamında İncelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Atalay, Besim. *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1985.
- Aydın, Seçkin. *Kültürel Bir Miras Olarak Atasözlerinin Kullanımı Üzerine Türkçe Öğretmenlerinin Görüşleri*. Folklor/Edebiyat Dergisi, 19/75 (Mart 2013), 173-192.
- Aydın, Feriduddin. *Tercüme Bilimine Giriş ve Tercüme Teknikleri*. İstanbul: Furkan Basım ve Yayın Evi, 2017.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 3 Cilt. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2005.
- Boran, Uğur. *Diyarbakırlı Said Paşa Mesel Kitabı Nuhbetü’l-Emsâl*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 1.Basım. 2017.
- Boztaş, İsmail- Okyayuz Yener, Şirin. *Açıklamalı Çeviri Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, 2. Basım, 2005.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsm‘âîl b. İbrâhîm. *el-Câmi ‘u’s-Sahîh*. Beyrut: Dârü Tavgi’n-Necât, 1422.
- Cary, Edmond. *Çeviri Nasıl Yapılmalı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.

- Cevherî, Ebû Nasr İsmâ'îl b. Hammâd el-Fârisî. *Tâcü'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed 'Abdûlgafûr 'Attâr, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2. Basım, 1399/1979.
- Çağbayır, Yaşar. *Ötüken Türkçe Sözlük: Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı*. 1-5 Cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.
- Çotuksöken, Yusuf. *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı, 2004.
- Dânâ, Yusûf. *Mevsûati'l-emşâli'l-'Arabiyyeti'l-'Ammiyye ed-dârice hikem ve tekâlîd ve istidlâl*. Hîfâ: Mektebetü Kulli Sey, 2014.
- Doğan, Yusuf. "Kâşgarlı Mahmûd'un Dîvânı Lügâti't-Türk Adlı Eserinin Dilbilim Açısından İncelenmesi". Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4/2 (Şubat 2016), 1-20.
- Durmuş, İsmail. *Çeviri Sanatının Esasları*. İstanbul: Akdem Yayınları, 1. Basım, 2018.
- Ebû Hadra, Hişam Muhammed Salahuddîn vd., *Sahîhu'l-Kütübi't-Tis'a ve Zevâiduh*. Mısır: Mektebetü'l-Îmân, 1440/2019.
- Ercilasun, Ahmet Bican-Akkoyunlu, Ziyat. *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (TDK), 3. Basım, 2018.
- Ercilasun, Ahmet Bican. *Dîvânı Lugâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2020.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 2. Basım, 1977.
- el-Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Kâmûsu'l-Muhît*. thk. Muhammed Ne'im el-'Argasûsî, Dimaşk: Mektebetü Tahkîk et-Türâs fî Müesseseti'r-Risâle, 1998.
- Gabş, Ahmed. *Mecma'u'l-hikem ve'l-emşâl-fi's-şi'ri'l-'Arabî*. Dimeşk: Dâru'r-Rüşd, 3. Basım, 1405/1985.
- Halebî, Sıbt İbnu'l- 'Acemî. *Künûzü'z-zeheb fî târîhi Haleb*. Dâru'l-Kalemi'l-Arabî, ts.
- Hâşimî, Ahmed. *es-Sihru'l-halâl ve fî'l-hikem ve'l-emşâl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Hâşimî, Zeyd b. 'Abdullah b. Mesûd b. Rifâ'ah Ebu'l-Hayr. *Kitâbü'l-Emşâl*. thk. 'Alî İbrâhîm el-Kürdî. Dimeşk: Dâru Sa'du'd-Dîn, Mektebetü'l-Esed, 1423/2003.
- Havârizmî, Ebûbekir Muhammed b. el-'Abbâs. *el-Emşâlü'l-müvellede*. nşr. Muhammed Hüseyin el-Eracî. el-İmâratü'l-'Arabiyyetü'l-Müttehide: İsdârâtü'l-Mücemme'u's-Sekâfî, 2003.

- Hemedânî, Ahmed ‘Ali. *Mu‘cemu’l-Emşâli’l-Yemâniyyeti’ş-Şâi’a*. Aden: Dâru Câmi’ati Aden li’t-Tibâa ve’n-Neşr, 2013.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mûkerrem. *Lisânu’l-‘Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- Kaçalin, Mustafa S. *Divanü Lugâti’t-Türk Üzerine Birkaç Söz*. Türk Dili Dergisi, 2008.
- Karlı, İlyas. *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*. İstanbul: Mektep Yayınları, 2017.
- Kâşgarî, Mahmûd b. el-Hüseyn b. Muhammed. *Dîvânu Luğâti’t-Türk*. İstanbul: Millet Yazma Eser Kütüphanesi, ‘Ali Emîrî Arabî, 2017.
- Kitapçı, Zekeriya. *Türklerin Arap Dili ve Edebiyatına Hizmetleri*. Konya: Kubbealtı Yayınları, 2012.
- Köprülü, Sevtap Günay. *Film Çevirisinde Eşleme Yaparken Karşılaşılan Çeviri Sorunları*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Kur’ân-ı Kerîm ve Satır Arası Kelime Meali*. çev. Elmalılı M. Hamdi Yazır. Konya: Kervan Yayınları, 2009.
- Kurt, İhsan. *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Mâverdî, ‘Alî b. Muhammed b. Habîb. *el-Emşâl ve’l-hikem*. nşr. Fuâd ‘Abdûlmünim Ahmed, Katar: Dârü’l-Vatan li’n-Neşr, 1999.
- Meşe, Ramazan. “Arapça Kalıplaşmış İfadelerin Çevirisinde Eşdeğerlik -Deyimler Örneğinde-”. *FSMVÜ Uluslararası Arap Dili Ve Edebiyatı Araştırmaları Kongresi*. ed. Sara Akkuş. 17/416-434. İstanbul: Demavend Yayınları, 2021.
- Meydânî, Ebû’l-Fadl Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nîsâbü’rî. *Mecma’u’l-emşâl*. nşr. Muhammed Ali Beyzavî. 1-2. Cilt. Beyrut: Dâru’l- Kütübî’l-İlmiyye, 2. Basım, 2004.
- Necîb, Ahmed Gabş b. Muhammed. *Mecma’u’l-hikem ve’l-emşâl-fi’ş-şi’ri’l-‘Arabî* (Dimeşk: Dârü’r-Rüşd 1405/1985).
- Odacıoğlu, Cem-Bulut, Evren. *Çeviri Usul, Strateji ve Yöntemleri Üzerine Bir Deneme*. Tarih Okulu Dergisi (TOD) 11/34 (Haziran 2018), 1363-1392.
- Oy, Aydın. “Atasözü” TDV İslam Ansiklopedisi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Ömer, Ahmed Muhtâr, *Mu‘cemu’l-lügati’l-‘Arabiyyeti’l-mu‘âşıra*. 1. Cilt. Kahire: Alemülkütüb, 1429/2008.

- Önel, Abdulkakim. *Harran Araplarında Dil ve Edebiyat Bağlamında Arapça Meseller ve Tahlilleri*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Öztürk, Aral Gence. *Dîvânu Lugâti't-Türk'te Yer Alan Atasözlerinin Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme*. Ankara: Başkent Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Pâşâ, Hayreddîn Şemsi. *Mu'cemu'l-emşâli'l-'Arabiyye*. Merkezu'l-Melik Faysal, li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 2002.
- Pâşâ, Ahmed Teymûr. *el-Emşâlü'l-'Âmmiyye*. Kahire: Müessesetü Hindâvî li't-Talîmi ve's-Sekâfe, 2012.
- Püsküllüoğlu, Ali. *Türkçe Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 5. Basım, 2004.
- Rızgullah b. Yusuf b. Yakup Şeyho. *Mecâni'l-Edeb fî Hadâîgi'l-'Arab*. Beyrut: Matbaati'l-Âbâ, 4. Basım, 2. Cilt, 1916.
- Sâhib, İsmâ'îl b. 'Abbâd. *el-Muhtâ fî'l-Luğa*. thk. Muhammed Hasen âl Yâsîn, Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1414/1994.
- Saraçbaşı, M. Ertuğrul-İbrahim Minnetoğlu. *Örnekli ve Açıklamalı Türk Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 2. Basım, 1982.
- Se'âlibî, Ebû Mansûr 'Abdûlmelik b. Muhammed b. İsmâ'îl. *Fıkhu'l-Luğa ve Esrâru'l-'Arabiyye*. nşr. Yâsîn el-Eyyûbî, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2. Basım, 1420/2000.
- Se'âlibî, Ebû Mansûr 'Abdûlmelik b. Muhammed b. İsmâ'îl. *Hâşşü'l-hâş fî'l-emşâl*. nşr. Remzi Ba'lebekki, Beyrut: Dârü'l-Fârâbî, 2. Basım, 1441/2020.
- Se'âlibî, Ebû Mansûr 'Abdûlmelik b. Muhammed b. İsmâ'îl. *et-Temşîl ve'l-muḥâḍara*. thk. 'Abdûlfettâh Muhammed el-Hulv, el-Medâru'l-'Arabiyye li'l-Kitâb, 2. Basım, 1983.
- Sehlî, Tefvik. *Mevsu'at Emşâlu's-Ş'abiyye'l-Filistîniyye*. Dâru'l-Aksâ, ts.
- Silahdaroğlu, Fikri. *Divanü Lügati't-Türk'ten Derlemeler ve Uyarlamalar*. Ankara: Ümit Yayıncılık Matbaacılık, 1997.
- Soysal, Ragıp. *Türk Atasözleri*. Ankara: Aynur Matbaası, 1971.
- Suçin, Mehmet Hakkı. *Öteki Dilde Var Olmak Arapça Çeviride Eşdeğerlik*. İstanbul: Say Yayınları, 2. Basım, 2013.

- Şenata, Nalan. *Dîvânü Lugâti't-Türk'te Tematik Söz Varlığı ve Çok Anlamlılık*. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Şenyıldız, Nagihan. *Türkçeye Çevrilmiş Edebî Metinlerde Anlam ve Biçim Kırılmaları*. Erzincan: Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Şukayr, Na'ûm. *Emşâlu'l-'Avâm fî Mısır ve's-Sûdân ve's-Şâm*. Mısır: Matbaatü'l-Meârif, New York University Libraries, 1894.
- Tok, Ziya. *Kullanma Kılavuzlarının Teknik Çeviri Açısından İncelenmesi*. Ulakbilge 5/12, 2017.
- Tülek, Ahmet. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 5. Basım, 2004.
- Yazıcı, Numan. *Arapça-Türkçe/Türkçe-Arapça Atasözleri ve Deyimler*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.
- Yazıcı, Mine. *Yazılı Çeviri Edinci*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 2007.
- Yıldırım, Ali-Hacıbekiroğlu. Abdullah. “*Türklerin İslamiyet'i Kabulünden Sonra Arap Dilinin Türk Diline Tesiri*”. Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities 8/25, 2023.
- Yurtbaşı, Metin. *Sınıflandırılmış Atasözleri*. İstanbul: Excellence Publishing, 2013.
- Yüksel, Azmi-Yılmaz, Lütfü. *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük (Atasözleri ve Deyimler)*. Ankara: Birleşik Dağıtım Kitabevi Yayınları, 1993.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Müstakşâ fî emşâli'l-'Arab*. Beyrut, 1977.